

torum legatis ad Ferdinandum Regem transcribendos commodauerat. Quibus certis
bris & recenti fama commotus, Alphonfi Regis multas & ingentes virtutes admiratus, il-
lam demum Stoicorum comprobauit sententiam, quæ mihi perdifficilis hæcenus vide-
batur, vt omnes illi virtutes inesse crederemus, in quo saltem earum vna esse videretur.
Atque adeo quidem Stoicorum nunc à me vetus confirmatur opinio, vt nullam prorsus
litem deinceps illis intendam. Fuerunt enim in Alphonso Rege virtutes tam cumulatae
& perfectæ, quam multæ. Quæ non modo magnis historiis ac fama circumferuntur, ve-
rum etiam multis adhuc viuentibus, & Hispanis equitibus & Siculis, qui rebus ab eo ge-
stis interfuere, memorantur. Ipse quoque memini post captam Neapolim quod Siculos
maximis honoribus illustrauit, quibus amplissima munera tribuit, quorum domus & ge-
nus præclaris nobilitatis titulis ornauit, quos equestris ordinis dignitate censuque do-
nauit.

De eius eloquentia & eruditione.

CVI vs ego virtutes & res gestas mecum cogitans, illud vnum quod rarissime conti-
git, nostris præfertim temporibus, sæpe mirari soleo, quod summus Princeps, &
quingagenarius, & maximis plurimisque curis districtus, ad Latinas literas respexit, ea-
rumque desiderio commotus & amore iam captus, à primis Grammaticæ rudimentis ve-
luti puer omni cura solutus discere cœpit. In quibus Laurentio Valla & Antonio Panor-
mita præceptoribus vsus, breui quidem tempore plurimum profecit. Hinc poetas & o-
ratores omnes totius Italiæ atque Siciliæ, quorum consuetudine mirum in modum dele-
ctabatur, mirifice iuuuit & quam maxime coluit. Qui vbi scientiæ fructum gustare cœpit,
amplissimam & pulcherrimam sibi suisque literatis hominibus bibliothecam compara-
uit, libris quamplurimis conquisitis & emptis immenso precio. Quos autem venales in-
uenire non poterat, à publicis & priuatis bibliothecis cōmodato, dum transcriberentur,
accepit, atq; multa Græcorum volumina cuiuscunque scientiæ per viros eruditos & elo-
quentes in Latinum sermonem traducere diligentissime curauit. Cuius auspiciis & am-
plissima liberalitate nimirum, Latinæ literæ quæ iam pridem miserandam iacturam fece-
rant & penitus ad interitum peruenerant, fuerunt ad pristinum statum & meliorem cul-
tum restitutæ, in magnoq; precio ac veneratione habitæ. Floruerunt sub tanto principe
quidem non solum bellorum duces & in re militari fortissimi equites, sed etiam vates &
rhetores omnes, in omni genere literarum indulgentia summi Regis excitati. Qui quæta
& ipse claruit eloquentia, scripta quidē eius & orationes quædam facile declarant, qua-
rum, quoniam de rebus eius gestis mentionem nullam sum facturus, aliquid hic appone-
re placuit, vt cæteri principes aut inuidia palleant, aut idem facere studeant diligenter.

De eius sermone consolatorio ad Gabrielem Surrentinum familiarem.

VT vales mi Gabriel? Medici quidem te extra mortis periculū esse affirmant, si modo
illos obedienter audias. Quod vt facias, te hortor atq; etiam rogo, ne secus faciendo
ipse tuæ mortis causa fuisse infameris. Et in medicis quidem haud paruum præsidium vi-
ta est, verum in Deo multo maius ac certius. Is enim non vitæ modo, sed mortis etiam sa-
nitas & salus est. Illum ergo in primis ante oculos habeas, illi tota cogitatione adhæreas,
qui te fecit, qui te à morte moriens redemit, qui te iudicaturus est. Illum si quando offen-
disti, nunc contritione, oratione, confessione, & sacris mysteriis tibi places ac propitium
reddas. Hæc cum feceris, & facies scio, & quidem deuotissime, si bene pietatem ac con-
stantiam tuam noui, hæc (inquam) cum feceris, illius postea voluntati ac misericordiæ læ-
to & forti animo te permittas. Solus enim, quid nobis profuturum, quid contra nociturū
sit, prænoscit. Nec te timor aut potius opinio mortis offendar. Mors quippe bene pureq;
morientibus vita est. Hinc & dissolui cœpiunt qui bene vixerunt, & esse cum Christo, vt
bene actæ vitæ præmium consequantur, lumen æternum. Et profecto mors vitæ principiu
est, atq; eius vitæ quæ neq; doloribus, neq; metui, neq; inuidiæ, neq; ærumnis vllis subie-
cta est, neq; ipsi quoq; morti quicquam obnoxia. Et si altius aliquāto reperamus, inuenie-
mus, mortem nihil aliud esse quam peccandi finem. Nam cum Adam contra mandatum
Dei in flagitium lapsus esset, ne viuendo culpa reuiuisceret, & in peccato persisteret, eius
corpus è terra factum, terræ Deus reddidit, non vt creaturæ quam fecerat, sed vt peccato
quod creatura ipsa cōmiserat, finem imponeret. Deus igitur & principium & finis, cum
is vult, nascimur, cum vult, etiā morimur. Et sunt hæc prorsus quidem diuinitatis suæ, ni-
hil ad nos pertinentia: illud vero tantummodo nostro reliquit arbitrio, vt bene recteque
viuēdo bonum nancisceremur finem. Hoc itaq; quod vnū nostrum est, id est vt in Chri-
sto domi-

Mors piis lucet

”

”

flo domino moriamur, summa ope adniti debemus. Quod qui faciunt, nō plane moriuntur, sed transeunt à corruptione ad incorruptionem, à mortalitate ad immortalitē, à perturbationibus ad tranquillitatem. Non absurde fortassis quidam existimarunt mortē non modo malū non esse, sed bonorum omnium maximum. Verum enimvero quoniā eocationis diem neq; horam nobis scire datum est, perquam salubre fuerit nos præparatos esse cum Deo sentientes & mandatis eius obsequentes, nec diē differre tutū esse, sed insipienter factum potius existimandum. Plærosq; enim vidimus summa corporis incolumitate repente interceptos: contra nonnullos vsq; ad medicorum desperationem redactos conualuisse. Ego quidē in præsentia, vt vides, sanus, integer, & validus sum, adde & tot tatorūq; rex regnorū, opibus, potētia, existimatione fortassis non in postremis: sed nunquid profutura hæc mihi quicquam intelligam ad horam mortis dignoscendam? aut si intelligam, putem me vel temporis momento illi resistere, aut repugnare posse? Minime. Cum hæc igitur omnia in Dei tantū potestate sint, nihil nobis reliquum videtur, nisi cum Deo bene sentiētes, eius præceptis (vt diximus) cum in omni vita, tum in vitæ termino maxime obediamus. Sed quoniam te verbis meis alacriorem aliquāto factum intueor, pergam te monere, & iis quidem monitis, quibus hæc brevis hora non modo sine metu, sed cū gaudio quoq; transigenda videatur. Credimus firme omnes, quod Deus hominē fecerit ad imaginem & similitudinem sui: nec cum fecerit, credimus corpus fecisse sui simile, sed inflasse illi spiritū, id est animam, ad similitudinem sui. Id cum ita sit, quid nobis fœlicius potest accidere, quam dimittere luteum corpus, vitiōrū sarcinam, & ad eum euolantes redire, qui nos non dedignatus est ad similitudinē sui facere, quo spiritus noster diuino ipsius spiritu repletus, diuinitatis particeps, & fœlicitatis eius agat æuū, perpetuo inter angelos sanctorū choros? Et quoniam nos similes sui natura creauit, & simile appetat simile, oportebit nos legi nature parere, hoc est, ipsi Deo, vt nemo ynquam sapiens repugnauit. Natura ergo rapimur ad fruitionē Dei, ad quā ne id refugias, nisi morte migrandū est nemini. O ineffabilē Dei benignitatē! Dedit iis qui credūt in nomine eius vel Dei filios fieri posse, & adhuc veremur mori, atq; id statim facere, quod, velimus nolimus, quandoq; facturi sumus. Sane nisi Deus id expresse vetuisset, nō expectanda, sed consciscenda nobis mors esset, quo citius anima nostra perueniret ad patrē rerū omnium & factorem & Dominū, quo simplicitatē, puritatem, æternitatem, atq; (vt ita dixerim) Deitatem recognosceret, & recuperaret suam in cōtemplatione rerū cœlestium & consortione sanctorum. Quid nos ita, non dicam amplius mors, sed agitatio mortis deterreat, à qua momento temporis absoluihur, & in qua, aut nullus est sensus, aut certe breuis quidā efflatus, & is quidē æquanimitate lenior ac facilior? A deo ne molles aut insolentes erimus, vt quod omnib; profusus subeundū est iter, nobis vnīs haud esse subeundum arbitremur? A deo ne stulti atque dementes, vt nobis naturam, non naturæ nos parere debere cogitemus? Atqui viridiorē è vita ex eo in flore ætatis. Quid refert, obsecro, quam cito quis exeat, si semel exeundum? Nunquam ne animaduertisti, quod quo mauius crescimus, eo magis decrescit vita? Quamquam per immortalem Deum quid in hac vita potest esse diu, cum ipsa etiam hominum longissima vita per breuis sit, & puncti instar iudicanda, si cum æternitate eam conferas? vt non temere fortassis credendū videatur, non ex interuallo aliquo, sed vna eademq; hora homines mori & nasci omnes. Cæterum is mihi demum viuere videtur, & in ætate adhuc imperfecta vitam perfectam ducere, qui vsque ad sapientiam, id est, vsq; ad cognitionem Dei vixit, qui conscientia sua fretus mortis fiducia præ se ferēs lato atq; hilari animo obcat aut abeat potius. Et si vis etiam, dinumerentur animi & seruetur ordo, vt libet, quid tibi paucorum annorum accessio boni potuisset afferre? aut quid non mali potius? Tibi summa nunc tui principis gratia, tibi fratres & parentes incolumes, tibi patriæ ipsius tuæ & haud paruus propterea dominatus, tibi facultates & copiæ nō mediocres, sed horum pleraq; fortunæ temeritate reguntur. Quæ certe nobis pro gratia inuidiā & maleuolentiā subegerit, pro sanitate morbos & ægrotudines, pro dominatu seruitutem & exilium, pro fructus & diuitiis paupertatē & inopiā, pro bonæ ætate tardū atq; odiū. Hi nimirum, hi fructus sunt quos præfens vita acerbissimos exornare consuevit, quos euitare & morte præcidere sapiens vir, si liceat, debet, & tunc secum bene fœliciterq; actum esse existimare, si cum hæc fucata & fallacia bona sibi attriserint, ea deserat. Nec vero te vlla de parentibus aut fratrib; quos relicturus fortassis es, subeat sollicitudo. Eos quidē mihi cotidiam iamq; esse & fore scias, nō minus sane, ne quid ardentius dicā, quam te ipsum, in cuius recordationē Martinum fratrem & ipsum præclaræ sp̄ci adolescentulū in tuos honores, in tuas fortunas, & forrunarū sp̄e prorinus assumo. Tu vale æternū, & si mandatis meis impigre semper obtēperasti, nunc si à Deo Opt. Max. ac regū Rege tibi vitæ exitus denunciari

videatur, lætus agensq; gratias pare & obtempera. Hac oratione confirmatus & erectus adolescens, paulo post hilariter & cum Dei mira cognitione migravit. Rex illi inferias magnifice persoluit, & sepulcro huiusmodi distichon exculpi mandavit.

Qui fuit Alphonsi quondam pars maxima Regis:

Gabriel, hac modica nunc tumulatur humo.

Oratio eius ad Ferdinandum filium contra Florentinos proficiscentem.

COMPVLVS tandem Florentinorum iniuriis quas nobis ac Venctis focis & amicis nostris quotidie inferre pergunt, constitui animo te quo nihil habeo in vita charius, aduersus eos cum hoc exercitu mittere, sperans Dei ope qui iustitiæ fauet, & tua atq; horum militum virtute fore, vt acceptas iniurias vlciscamur, simul vt cognoscant iniuste se fecisse, qui cum hostibus nostris fœdus atque amicitiam iunxerint, seq; in eo errasse, neq; satis recte eorum reipubl. consuluisse. Et quo id alacriore animo suscipias agasque, hosce veteranos commilitones meos mihi charissimos, quos tibi magnę glorię, si iis vti sciueris, futuros reor, trado tuęq; fidei mando, quorum virtus ac fides multis meis magnis laboribus ac periculis superioribus bellis mihi nota & spectata est, quorum opera omnis ad hunc diem victorias & Neapolitanum hoc regnum triumphumque adeptus sum, quibus denique adiutoribus ac bellicis magnam Italię partem maiorum nostrorum imperio & glorię adiecimus. Hos velim in primis amas charosque habeas, putēsque nihil ne vitam quidem ipsam à me tibi commendari posse diligētius. Quod cum feceris, meam à te gloriā amari expetique tunc denique existimabo. Hos vide ne temere in discrimen mittas. Nec vero multum à te cohortandi aut oratione incitandi erunt, si quid periculi subeundum fuerit, magis à te reprimendus moderandusque, quam verbis accendendus eorum animus erit. Tales tibi viros ad necessarios casus reserues facito, in quibus scilicet de dignitate tua agatur aut fama. Nec vero apud me dubium relinquitur, quin eos ita habiturus sis, vt Imperatorem eundem habere se sentiant. Id autem te ante omnia monitum velim, ne tantum tuę aut horum militum fortitudini fidas, vt arbitreris absque diuina ope à te hostes superandos. Victoria enim non ex hominum consiliis, sed ex summi Dei voluntate ac potestate proficiscitur. Tum deniq; tibi militares artes profuturas scito, cū Deum tibi pietate ac iustis factis propitium reddideris. Eum igitur, si vincere expetis, pura mente colito, spemque omnem victorię in eo reponito. Et si quando, quod solet in bello contingere, tibi quidquam aduersi acciderit, quo existimare possis ipsum Deum tibi subitum esse, vide ne ab eo per impatientiam aut animi perturbationem discedas, sed potius satisfaciendo ei reconciliari stude. Solet enim Deus quos diligit, interdum malis afficere, & quos constantes in aduersis videt rursus in meliorem fortunam restituere. Existimationis diligentissima tibi ratio habenda erit, putandumq; nihil ea in re humanis rebus plurius esse aut fieri debere: quippe cum victoria nonnunquam magis existimatione & fama, quā militum robore ac virtute comparetur. Et victoria quidem sæpe cladibus mutatur, at fama si cum probitate & fide cōiuncta fuerit, & permanet & cum omni æuo perdurat. Honestati itaq; à te incumbendum erit, qua detracta, nec principi illi Deo placere, neq; apud mortales autoritatem vllam stabilem aut gloriā consequi possumus. Venetorum vero amicorum ac sociorum nostrorum rempublicam nostram esse existimato, eamque non minore studio ac diligentia quam statum nostrum defendito. Pro qua quidē conseruanda & amplificāda, nec sumptui nec militum labori parcas iubeo. Cum iis eo animo societatem iunxi, vt quādiu nobis vita contigerit, omnia eorum prospera & aduersa mihi cōmunia habiturus sim. Nec te ab hoc proposito deterreat, aut pecunię, aut alius cuiuspiā rei indigentia. Namque omnia quę bello vsui fuerint, tibi à nobis abunde suppeditabuntur, & (vt vno verbo agam) non magis tibi quam mihi ipse defuturus sum, vt scias si modo tibi ipse non defueris, nihil tibi per nos defore. Illud postremo obseruato ac mandato memorię, in quo tua laus & gloriā elucescet, si qui ex hostibus antequam oppugnentur in deditionem veniant, eos benigne in fidem tuam recipias: ac si qui fortasse obstinioribus animis diuturnam obsidionem pertulerint, cum in potestatem tuam venerint, clementiam potius quam illorum pertinaciam respicias, magisq; quid te ac gēte nostra, quę semper crudelitatem odio habuit, quam quid illis dignum fuerit cogites. Quę si obseraueris & nobis lætitiā & tibi gloriā paries.

Oratio Dominici Firmani Cardinalis ad eum pro Italię pace concilianda.

REM sane facilem & tibi vltro expetendam (vt pro omnibus his legatis verba faciam) à te Rex oratum venimus, pacem scilicet ac societatem tuam, quorum vtrumque & dare

*Artem militaris
quando proficit.*

*Morem quem
seruet Deus in
electis.*

& dare & accipere tuæ bonitatis est, præsertim hoc miserissimo tempore, quo vniuerso Christiano generi ac religioni nostræ sanctissimæ periculū ab exteris nationib. impendet. Quæ causa in primis hosce populos ac principes mouit, vti armis positis communi quieti cōsulerent. Nec vero putes ab hisce in agenda pace cōtemptu esse aut neglectui habitū, quod eā te incōsulto fecerint. ita enim fieri necesse fuit, quo facilius cōficeretur, quæ fortasse aliquāto plus difficultatis alioquin fuisset habitura. In ea enim haud præterita est honesta de tua dignitate mētio. Sed & tibi relictus & cōcessus eius incundæ locus. Nec tu id in status tui detrimentū aut dedecus vllum factum arbitrere. Quod si te nō alia ratio moueret, quam Italicæ quietis, quæ prouincia diutissime exagitata atque intestinis bellis vexata est, ita vt qui vicit, similior victo videatur, esse tamen & æquitatis & humanitatis tuæ communem hanc pacem & societatem amplecti, vt tandem aliquando, quantum in te esset, quiesceret, atque vt hanc ex ea pacata laudem gloriamque tuarum laudū cumulo adiceres. At cum in præsentiarum non de ea pacanda, sed potius de tutanda & conseruanda agatur, multo magis debes communi huic fœderi & consentiēti cæterorum populorū ac principum voluntati acquiescere. Imminet enim nobis bellū & graue & periculosum, quale multis iam sæculis in Italia non auditum. Agitur salus Italię, agitur salus totius Christianæ Reipublicæ, agitur salus sanctissimæ religionis nostræ. Mahometus atrocissimus Christiani nominis hostis non contentus capta Constantinopoli, quæ vrbs à Constantino potissimum aduersus Teucrorum impetus condita est, in cuius expugnatione, quas cædes, quas incendia, quas rapinas, quos incestus, quas templorum violationes, quas sacrorum corporum prophanationes, quæ Christi Dei nostri, quæ virginis sanctissimæ ludibria commiserint, non es nescius: non contentus (inquam) Græcia oppressa, quæ aut iā omnis paret, aut metu eius contremiscit: non contentus denique finitimarum gentiū obsequio, emergere iam è Græciæ claustris, atque in Italiam erumpere, Romamq; caput ac sedem sacrosanctæ religionis nostræ petere velle minitur. Nec solum nullam accepit protantis sceleribus suis pœnam, sed tertium iam annum Thraciæ Græciæq; dominatur, omni interim post captam Constantinopolim tempore ad comparandos exercitus contrahendasque vires ex quibuscunq; gentibus collato. Persuasit sibi hostis callidissimus, si dissentientem Italiam inuenerit, ea te facile potiri posse: hac autem subacta ceteros Christianos populos ac principes imperata facturos. Properat hostis acerbissimus, quo nos bello contententes improviso opprimat, nullum tempus pestiferis consiliis eius exequēdis apertius existimans. Nec fallent eum profecto cogitationes suę, si ociosi illius conatus expectabimus, si non occurrerimus eius furori. Tanta est eius potentia, tanta auri atq; argenti vis, tanta classium moliendarum opportunitas, tanta denique eius hominum in bellum multitudo. Clausum est iam mare Ægæum nauibus nostris, nec amplius nisi plures simul onerariæ, eęque magnæ, Ægæi maris insulas & orientales oras, quibus in locis Christianis negotiatoribus vberimus quæstus solebat esse, adire iam nō possunt. Clausum est nobis mare Ponticum, & ipsum generi nostro fructuosum, castellis transitum impediētib; in ipso Bosporo Thracio ab vtroq; littore excitatis. Habet præterea in bellum consentiētes Scythas genus hominum & multitudine, & corporum robore, & bellandi artibus formidabile, qui Christianorū oppida quæ in Ponto sunt, aut breui opprimēt, aut certe quieta esse non sinent. Diuisit iam in omnes partes Barbarorum & infidelium nationum oratores, ad eos maxime quos mari viciniore expeditioni suæ prodesse posse intelligat, vt illorū auxiliis atq; opibus suffultus incorruptissimam fidem nostrā funditus euertere, ac sacrilegi illius Mahometi (quod Deus auertat) nefandis legibus subiiciat. Nec dubium est quin & Syros, & Afros, & Mauros reges, & cæteros etiā a mari remotiores aduersus Christianos in belli societate trahat. Mira est enim vis religionis, quæ etiamsi mala ac detestabilis sit, tamen animis semel insita ac penitus impressa, inflamare homines & concitare ad suum timorē solet. Omnes enim quam ipsi colunt religionem, potiore ac sanctiore aliena putant. Hæc mala Italię atq; pericula sola pax atque consensus vel tollere, vel subleuare potest. Tantū enim est Italiæ in armis nomen, vt vel solo rumore confectæ pacis ac publici fœderis possit insolentissimū hostem à perniciosis conatibus suis absterrere. Sed nec hoc quoq; satis est. Duce enim & autore opus est, præsertim bello maritimo, in quo maxime victoria reposita videatur. Qui enim plus classe potuerit, facilem profecto terrestris belli victoriam cæteris reliquerit. Nam quandiu mare illi tutum ac liberum fuerit, nec cōmeatu nec milite propter vicinitatem terræ Asiæ ac paterni regni prohiberi poterit: quo cōmercio atq; opportunitate sublata aut fame aut ferro vincatur necesse est. Te aut vno nemine aptiore ad tantū imperiū gerendū arbitatur, oēs ad te summo consensu hanc præfecturam deferunt, vident in te omnia abunde esse quibus eiusmodi Imperatorem præditū

esse oportet, summam scilicet belli scientiam, egregiam virtutem, amplissimam autoritatem, maximam felicitatem. Quorum omnium rerum mirifica exempla iis quæ gessisti bellis demonstrasti, Neapolitano, Marsiliensi, Hispaniensi, Africano. Vident etiam id quod maxime in huiusmodi bello requiritur, te maritimis copiis ac nauibus plurimum posse, tantumque Maiestati tuæ tribui, ut nulla Italiæ ciuitas, nulla classis futura sit, quæ tua signa non libens sequatur, quæque mandatis tuis parendum non existimet. Quæ res maxime in hac expeditione necessaria existimatur. cæteris enim æqualitas ipsa inuidiam excitat, nec alios aliis præesse patitur, tibi omnes promptissime absque inuidia obtemperaturi sunt. Nec vero etsi antehac magna & præclara facinora gessisti, superiora bella tua cum hoc bello gloria comparanda sunt. Illa enim superiora habent fortasse aliquid quod non omnes probent, quoniam non sine Christianorum sanguine confecta sint. Hoc autem veram & solidam & constantem omnium opinione gloriam in se habet, quod contra Barbaras gentes contra religionis persecutores atrocissimos suscipitur ac geritur, in quo qui interficit, magnum pietatis locum sibi apud Deum immortalem vendicat. Hoc tuum factum omnes vno ore laudabunt, & consentienti fauore prosequerentur, nec erit vllus tam iniquus rerum æstimator, qui non illud omnibus rebus hac ætate nostra ab omnibus Regibus gestis merito anteponendum iudicet. Hanc igitur prouinciam quo possis suscipere, communem hanc Italiæ pacem ac fœdus in eas oportet. Nam absque hoc, nec Italiæ vires componi, nec magnum aliquid mari geri potest, præsertim contra hostem potentissimum. Qui postquam Constantinopoli potitus est, nihil omnino prætermisit temporis ad ædificandas classes, cuius rei magnam ei commoditatem præbet, & loci situs & materiæ copia, quæ in ea regione permagna est. Hoc ut agas, à te petit vehementer Nicolaus Pont. max. à quo ego legatus ad te venio, qui imminentibus periculis fidei ac reip. Christianæ obuiam iri quamprimum expetit. Hoc te orant hi legati clarissimi viri, hoc te omnis Italia, hoc te vniuersum Christianum genus, ut te duce maritimi belli in comunibus periculis uti queat. Noli obsecro Italiæ deesse, Remp. Christianam, sanctissimam religionem nostram, quantum in te est, tuere ac serua, noli pati fidem nostram ruere in qua animarum nostrarum salus consistit, occurre impendenti malo, noli expectare dum immanissimæ gentes Christiano nomini inimicissimæ ad tantum bellum coeant, quod sustinere tota Europa non valeat. Nam quota pars orbis terrarum Europa est, cuius etiam magnam partem Scythæ tenent. Tantos possunt hæc gentes exercitus conficere, ut illorum tantummodo aspectum Christiani ferre vix possint. At si maturabimus, omnia nobis secunda erunt. Recepta enim maris possessione, cum in Græciam, Thraciam exercitus nostri transmiserint, Mahometi furor cohibebitur, & cæteræ gentes rei euentum tacite expectabunt. Caue Rex prætermittas hanc sempiternæ ac vere gloriæ occasionem, quæ tibi à Deo immortalis permessa & parata est. Cogita quanta sit eorum principum gloria, qui pro Christiano nomine vel amplificando vel conseruando aduersus hostes religionis nostræ bella gesserunt. Carolus ille Francorum Rex qui Aquitaniam, & Galliam Togatam, & Thraciam, & alias quædam gentes è manu barbarorum ereptas ad fidem nostram redegit, & Magni appellationem meruit, & quandiu orbis terrarum stabit, ab omnibus mortalibus pleno ore laudabitur. Gotfredi nomen qui Hierosolymas & Christi Dei nostri sacratissimum monumentum eiectis Syris aliquando recepit, qui postea locus rursus in eorum potestatem nostra negligentia recidit, in omnibus gentibus perquam illustre est. Sigismundi Imperatoris gloriam qui contra hosce Teucros sæpius prospere pugnavit, nullam vnquam ætas conticescet. Ioannis Vaiuodæ qui toties sua virtute atque consilio huius Mahometi patrem prælio fudit ac vicit, multis Teucrorum millibus cæsis, quanta sit fama apud omnes vides. Sed nil te magis commouere debet, quam religionis nostræ sanctissimæ discrimen, in qua animarum nostrarum felicitas sempiterna continetur. Pro hac decertandum, pro hac fundendæ vires, pro hac denique vita ipsa exponenda est. Si tu pacem hanc & fœdus Italicum aspernabere, reliqua Italia obtorpescet, aut de bello intestino sollicita erit. Qua cessante aut de maritimis apparatibus nihil cogitante, ceteri Christiani principes ac populi qui sibi remotiores ab hoc incendio videntur, & ipsi quoque omissis belli curis domi se continebunt. Quapropter amplectere obsecro hanc communem pacem ac societatem, quæ communis non solum Italiæ salutis, sed & totius Christiani generis atque ordinis causa instituta est, teque ad bene merendum de toto genere Christiano, de Italia præsertim quæ te tanquam Ducem & Imperatorem suum respicit, natum esse ostendet. Pro qua quidem re componenda, in iis quæ æqua & honesta postulaueris, hosce legatos & eorum ciuitates ac principes eam ob rem ad te profectos, faciles reperies.

Responsio

Responsio eius ad legatos.

NVNQVAM mihi adeo secundæ res aut domi aut belli fuere, quin si cum bello pacem commutare licuerit, bello pacem prætulerim. Nec vero nisi aut lacesitus, aut profociis ad hunc diem arma suscepi ac gessi. Nec me tam ratio vlla mouit imperii aut regni augendi, quod Dei munere satis esse amplum atque opulentum scio, quam meæ ac popularium meorum quietis ac tranquillitatis. Isque semper finis consiliorum meorum fuit, vt absq; iniuria in pace viuerē. In bello pacē, non in pace bellū quærere soleo, & si quando a nobis hostis pacē petiit, nunquam eum aspernatus sum, nunquā reieci, sed honestis conditionibus petitis pacem dedi, proque amico postea habitum passus regnorum meorum commercio perfrui. Hoc posterius bellum Florentinum, iam neminem nescire arbitror, Venetorum sociorum & amicorum causa, non vlla cupiditate mea à me susceptum esse. Quoscunque vrgeri premique ab hostibus cernerem, non fuit æquitatis meæ in tãto status discrimine destituere. Ita si à me esset petita pax, vt à Venetis, non fuisset profecto durior in ea concedendâ, quam ipsi Veneti, quorum gratia bellum susceperam. Nec debuit certe, vt Venetorum pacē loquar, res tanta præsertim quæ mea tantoperè referret, me in scio atque inconsulto agi. Sed quæ acta sunt redargui magis, quam emendari queunt. Ego per me litare nolim, quin hæc pax atque societas communis fiat. Nolo consentienti Italiæ deesse, potissimum cum hanc ipsam societatem ac pacem, quemadmodum ipsi differuistis, ad totius Christiani generis salutem & conseruationem pertinere agnoscam. Video enim quorsum tendât Mahometi huius insolentissimi conatus, video quid struat ac molliatur tantarum classium atq; exercituum apparatus, video quo spectet illius audacia, quoue sit pertinacia & cupiditas eius euasura. Si fuisset bello vacuus, omnes profecto iã vires in eius perniciem cõuertissem, nec essem passus quantum in me fuisset, eius furorem euagari latius. Sed bellum consilia mea conturbauit. Quo nunc liberatus, Deo volente, propositum meum prosequi potero. Ego enim labenti reipublicæ Christianæ deesse, nec volo, nec possum, & vel dux vel comes huius gloriosissimæ expeditionis ire non recuso, tantumque abest vt eam deserere in animo habeam, vt omnes copias ac facultates meas in eam rem collaturus sim, ne vitæ quidem parsurus. Statui enim pro illius religione defendenda vitam exponere, qui pro humano genere conseruando vitam exponere nõ dubitauit. Sic maiores mei, sic ego ab adolescentia institutus sum, vt diuinam religionem omnibus rebus anteponam. Sed si honesta concedentur atque postulabuntur, nec Pontificis maximi, cuius auctoritatem plurimi facio, nec horum populorum ac principū voluntati refragabor, atque huic necessariæ expeditioni seruiam.

Eius oratio ad Cardinales & Italiæ principes in expeditione contra Teucros.

SCIO plerosque vestrum demirari, patres venerabiles & inclyti proceres, quod cum Stoties de expeditione in Teucros verba fecerimus, eamque miro consensu omnes capeffendam censuerimus, cur illa hætenus à me dilata ac pene derelicta videatur. Quod equidem nolim arbitremini, aut negligentia mea, aut pusillanimitate fortassis accidisse, Nam & bellum hoc nobis necessarium visum est, & vtcunque tandem omnino suscipiendum. Verum dum alios Europæ principes respicio, ad quos huiuscemodi belli cura, vel autoritate, vel potentia, aut rerum peritia magis pertinere videbatur, in hunc vsque diem rem distulimus, certe ne insolentiæ aut arrogantia argui possemus. In præsentia vero cum illorum neminem ad hanc rem animum intendere animaduertam, ac propterea hostium animos indies magis crescere atque insolescere, statuo si id quoq; vobis visum fuerit, bellum in Christi domini ac Christianorum hostes vltius non differre. non quod ad tantâ belli molem per me ipse satis omnino esse confidam, sed quod in Christo, cuius res maxime agitur, quamplurimum sperem. Hic enim & vires nobis, & opes, & industriam, & denique victoriam suggeret. Nam si nunquam sperantes in seipsum dereliquit, cur nos qui non in nostra potentia quæ nulla est, sed in eius brachio & benignitate confidimus, destituat, præsertim eius ipsius iniurias vlciscentes? Bellum quidem contra eos suscepturi sumus qui Christi summi & singularis Dei templum cõdauerunt, Mariæ matris effigiem sagitta per ludibrium transfixerunt, sanctorum martyrum reliquias partim igni, partim canibus edendas abiecerunt. Quo quidem in bello si vicerimus, orbis terrarum præmium erit: si victi fuerimus, cælum. Vtcumque igitur res cedat, magna nobis & immortalis gloria paratur. Verum ego beneficia omnipotentis Dei nonnunquam mecum reputans, tria illa vel præcipue commédare ac præferre soleo: primum, quod me nõ beluam, sed hominem, hoc est animal ratione præditum, fecerit: alterum, quod Christianum: tertium, quod tot cantorumque regnorum Regem & dominum. Sileo præter hæc plura. Sed his tribus

tantum Deo optimo ac benignissimo me obligatum & obnoxium sentio, quibus mihi nisi mortalium ingratiſſimus eſſe & haberi velim, haud amplius oſcitantum aut torpeſcendum ſit, neque expectandum an quid alii moliantur aut parēt, ſed rumpenda potius mora claſſique habenæ immittendæ. Nam per immortalē Ieſum, quid eſt quod verear, quominus bellum hoc honeſtiſſimum ac piſſimum amplectar? an ne corpusculum hoc, an ne regna & reliqua bona, an ne deniq; animam ipſam amittam? Verum hæc omnia vt à Deo mihi conceſſa, ita ipſi Deo tandē reſtituenda ſunt, vt plane profitear, quicquid huic bello deſtinandum ſit, meum nō eſſe, atque ei cuius id eſt, iure ac merito reddi debere. Bellum itaque nobis proponitur, in quo nihil quod noſtrum ſit perdere poſſumus, ſed in quo etiā perdendo vincamus perpetuamque fœlicitatem adipiſcamur. Sat mundo ſeruiimus, ſat voluptatibus conceſſimus, reliquum ætatis Deo dandum & cōſecrandum eſt. Victoriā olim de ſeculari regno dimicantes conſecuti ſumus, quid ſperamus fore ſi de Chriſto ac pro Chriſto pugnam omnium pulcherrimam ſubierimus? Perpudeat iam Chriſtianos & Chriſtianorum principes tot populorum à Mahometanis debellatorum, tot Regum procerumque interemptorum, tot hominum in ſeruitutem adductorum aut in Mahometanam perditiffimam hæreſin redactorum, virginum ſtupratarum, Dei veri ac ſanctorum imaginum ſubuerſarum, atque huiuſcemodi prope innumerabilium contumeliarum. Et iam cogitemus capta Conſtantinopoli, hoc eſt clauiſtris Aſiæ diffractis, niſi hoſtium conatibus ſtatim obſtiterimus, de nobis deq; Chriſtiana religione protinus actū eſſe. His atque aliis rationibus adducor, ſi vos item annueritis, bellum pro fide catholica contra Teucrum, quod nobis atque omni Chriſtianæ rei publ. fauſtum, fœlix ac fortunatum ſit, conſeſtim ſuſcipere. Auetote.

De eius uxore & liberis, & loco & tempore mortis.

VXOREM duxit Alphonſus Mariam Henrici Caſtellæ Regis patruſui filiam, ex qua prolem nullam ſuſcepit: ex aliis tamen mulieribus Ferdinandum genuit filium, quē primum Calabria Ducem, & deinde moriens Regem Neapolis inſtituit. Habuit præterea filias duas, Mariam quæ fuit vxor Marchionis Ferrariæ, & Leonoram quæ nupſit filio Ducis Sueſſani, cui dedit Roſſani principatum: Aragonum vero & Sicilia regnum cæterosque principatus reliquit Ioanni fratri Regi Nauarræ. ſic enim Ferdinandus pater eius teſtamento mandauerat. Deceſſit autem Rex Alphonſus in Caſtro nouo ciuitatis Neapolis, quarto Kal. Iulii, anno milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo octauo, & ætatis ſuæ ſexageſimo quinto.

LVCII MARINEI SICVLII DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XII.

De Ioanne Aragonia Rege decimo octauo.

IOANNES ſecundus Ferdinandi regis filius, Alphonſo fratri qui ſine legitima prole deceſſit, in Aragoniæ & Sicilia regno ſucceſſit. De cuius vita rebusq; geſtis, quæ multæ magnæque fuerunt, quæ præcipua ſunt, vt nobis moris eſt, breui volumine perſtringemus.

De loco & tempore natiuitatis eius.

FVI itaque Ioannes Aragoniæ & Sicilia Rex natus Methymnæ, quæ campus cognominatur, in ædibus paternis venali foro coniunctis, tertio Kalendas Iulias inſigni die, quo Petri & Pauli Apoſtolorum Chriſti laudes & merita celebrantur, anno vero à partu virginis milleſimo trecentefimo nonageſimo ſeptimo. Eſt autem Methymna oppidum nobile Luſitaniæ præuinciæ & quinque Principum natale ſolum fœlix, & à ſcriptoribus memoratum. De quo nos etiam ſcripſimus alio loco. Vbi Ioannes Rex, de quo loquimur, non ſolum natus eſt, ſed etiam cum reliquis fratribus, Alphonſo ſcilicet, Henrico, Sanctio, & Petro diligēter educatus, & ab eiſdem morum & literarum magiſtris inſtitutus. Quam quidem patriam chariſſimam ſemper habuit, & eius habitatores ſuoſque conterraneos mirifice dilexit.

De uxore

De vxoribus eius & liberis

ANNUM gens fere vigesimum Blancham Nauarræ reginam Caroli regis filiam duxit vxorem, ex qua filium progeniuit Carolum, qui fuit Vianæ princeps appellatus, de quo alio loco latius referemus. Progeniuit & filias duas, quarum altera Henrico Castellæ reginæ filie, cum quo diuortium fecit, propter eius (vt ferunt) impotentiam defectumque naturæ: altera nupsit Gastonio Foxano Comiti, quæ filios peperit, de quibus alio loco scribemus. Caterum Blancha regina defuncta, Ioannam duxit vxorem Federici Almirantis Castellæ filiam, quæ peperit Ferdinandum regem Catholicum, & Ioannam quæ fuit vxor Ferdinandi Neapolitanorum regis. Peperit & aliam filiam nomine Mariam, quæ teneris annis obiit.

De statura & forma corporis eius.

STATURA fuit mediocri, & omnibus membris à capite vsque ad pedes totus æqualis & congruens, forma conspicua, aspectu graui, ore pulchro, colore candido, capillo plano & sufflao, superciliis disiunctis, oculis subnigris, dentibus raris, exiguis, & candidis, mento venerabili, voce virili plenaque, sed aliquanto retenta pressaque propter nares angustas: cui præterea formosissimæ mulieres candidissimas manus inuidebant.

De valetudine & cultu corporis eius.

PER omnem vitam valetudine prospera vsus fuisse perhibetur, sed extremo tempore & iam octogénarius podagræ morbo laborauit, & oculorum luminibus per temporis interualla caruisse fertur. Eius autem per tot annos prosperæ valetudinis adiuuante natura causæ tres præcipue fuere, mundities scilicet, cuius studiosissimus erat, & abstinentia potus & cibi, à quorum satietate semper abhorruit, & laboris cuius patientissimus erat, vsus assiduus. Moderata siquidem corporis exercitatio valetudini plurimum confert. Exercitationis corporis vtilitas. Arborum fructibus libentius vescabatur, quam carnibus & aliis ciborum generibus. Ficus virides & recentes appetebat, & eas maxime quas Aragoes Buriasotas appellant, & Latini Duricorias. In corporis autem cultu non minoris munditiæ fuit, & modo sericis, interdum aureis, nonnunquam purpureis vestibus induebatur. Collo plerumque torquem duntaxat ex auro, nonnunquam margaritis & aliis geminis preciosissimis contextum gestare consuevit. Cultus denique corporis adeo fuit studiosus, vt omnes etiam domesticos vtriusque sexus & cuiuscunque ætatis non secus ac seipsum sæpius induerit.

De ludis & venationibus eius.

FATICATVM multis negociis animum magnisque laboribus, interdum spectaculis & voluptatibus honestis reficiebat: quippe fictis armorum certaminibus & equitum ludis, partibus hastis hinc inde concurrentium, quod certamen cannarum ludum vocant Hispani, delectabatur. Virorū præterea mulierumque choreis libenter interfuit. Erat quoque venationibus deditus, & ferarum magis quam volatilium.

De dilectione eius erga suos, & eorum fide & obseruantia in eum.

EQVITES militesque suos tantoperè dilexit, vt nulla in re alia sæuitia notatus vnquam fuerit, nisi suorum vlciscēdis iniuriis. Necem duorum Ducum quos Gallia rex in auxilium eius cum exercitu contra Gothalanos miserat, plurimorum iugulo qui cædis illorum autores fuerant, vltus est. Et in oppidulo nomine Momalone, quod est apud Barcinonam, ob vnum interfectum equitem à Momaloniis qui venienti sibi portas clausuerant, septendecim Momalonsium viros prope se strangulari iussit, spectauitque morientes. Plurimis delinquentibus vltimoque supplicio destinatis, quoniam eorum ope in defendenda sua dignitate vsus fuerat, facile pepercit. Quosdam etiam Baleares duarum factionum qui regis maiestatis læsæ crimen commiserant, eorum virtutis bellicæ memor, qui multos annos eum bellum gerentem secuti fuerant, admonitos vt sibi cauere in posterum, neve iterum delinquerent, impune dimisit. Multos denique in bello peremptos, magno coactus dolore, collachrymatus est. Hac humanitate cunctos quidem sibi fideles ac deuotos faciebat. Ab eo enim Gothalanis deficientibus, præter omnes Aragoes, Siculos, & Valentinis equites, multi quoque Gothalanorum nobiles ad eum cum exercitibus & pecunia cæterisque rebus quæ ad bellum gerendum vsui erant, sponte venerunt, nec domum, nisi confectis bellis, redierunt.

De virtute bellica per eum culta & eiusdem militari eloquentia.

VIRTUTIS bellicæ studiosissimus & amantissimus fuit. Milites enim quos in prælio fortes animososque cognouerat, à pugna statim redeuntés amplissimis & honorificentissimis verbis collaudatos, equestris ordinis titulis & honoribus ornabat, ac plarumque secum discumbentes, modo socios, modo fratres appellabat. In eloquentia militari magis formæ suæ dignitate verborumque grauitate, quam dicendi arte cultusq; sermonis milites ad sua vota perduxit. Apud Ampostam oppidū de quo alio loco dicemus, omnes fere milites, equites, ducesq; nonnullos longo labore defessos & hyeme sæuiente à castris omnino discedere volentes, magna vi orationis retinuit: & apud Rubinatum longiori sermone milites hortatus, cum paruis copiis ingentem hostium multitudinem deleuit.

De eius clementia & humanitate.

NATURA lenissimus fuit, magnumque clementiæ nomen exhibuit. Per multos enim contra eum insurgentes, in prælio victos & manu captos, ac de vita desperantes, humanitate misericordiaeque commotus, seruauit incolumes. Ceruariæ ciuibus qui sola fame coacti sese dediderunt, quicquid cibariorum tunc habebat in castris, impartiuit. Ilerdensium quoque legatis, nomine ciuitatis veniam & impunitatem petentibus, inuito ac vociferanti exercitu qui prædam & spoliū ciuitatis affectabat, omnia concessit. Barcinonæ præterea ciuibus duntaxat pro vita supplicantibus, non vitam solum & libertatem donauit, sed etiam bonorum omnium possessiones quas amiserant, restituit.

De liberalitate eius & audientia.

CVPIDITATIS & auaritiæ per omnem vitam non modo nullum experimentum, sed nec coniecturam quidem vnquam præbuit. Immo si liberalitas eius ex animi potius magnitudine, quam ex fortunis & opibus existimetur, non immerito quidem inter munificentissimos principes annumerabitur. In multos enim viros qui liberaliter ei seruiant, ingentia munera & amplissima beneficia contulit. De quibus multis omissis, per pauca quasi necessaria eius munificentiae testimonia, referam. Rhodorico siquidem Rebolleto cuius militarem virtutem & erga se fidem cognouerat, die nuptiarum eius, aureorum quos florenos Aragones vocant, millia sexaginta tribuit. Ioanni Villamarino classis eius præfecto, qui terra marique multos annos ei magnosque labores impenderat, Bosam in Sardinia ciuitatem liberaliter in perpetuum dedit. Bellum gerens cum pecuniarum nihil penitus haberet, cuidam equiti pro vxore & liberis quos fames vrgebat, pecuniam petenti, sex argenti vasa quæ sibi sola ad mensæ vsum relicta erant, impartiuit. Vestem præterea nullam vnquam sibi induit, quam non eodem die petenti sub hac conditione concesserit, cum deposuero, cubicularioque iubebat, vt ei, quum aliam indueret, traderet. Denique nemo vnquam ab eo pecuniam petiuit, cui si plures non haberet, saltem centum nummos argenteos non dederit: qui denique si pares animo facultates habuisset, omnes principes munificentia superasset. Supplices autem & eum in omni genere negotiationis adeuntés benigne semper & patienter audiuit.

De beneuolentia & cultu eius erga vxores & liberos.

VTRAMQUE coniugem non solum mirifice dilexit, sed quoque studiosissime coluit, quibus & se facilem semper præbuit, & omnibus in rebus morem gessit, & inuitis nihil vnquam fecit. Erat enim cum vxoribus cæterisque sceminis natura benignus, ingenio facilis, consuetudine dulcis & placidus, atque moribus elegans. Eodem modo liberos etiam semper amauit, tametsi Carolum Principem Vianæ, posteaquam nonnullorum præuijs consilijs deceptus paternam gratiam contempsit, non amore solito diligere videbatur, odisse tamen non poterat. Erga domesticos insuper & familiares omnes lenis ac beneuolus semper extitit.

De cultu eius circa parentes, & amore erga fratres quandiu vixerunt.

PARENTES quandiu vixerunt summa veneratione coluit, quorum animos non dicam re, sed ne leui quidem verbo vnquam offendisse perhibetur: & fratres quibus ipse charissimus erat, pariter omnes amabat, ac non modo Alphonso, qui eum præcedebat ætate, sed reliquis quoque minoribus, operam, labores, & quod signum maioris humanitatis erat, obsequium præstabat. Cunctos denique, tam parentes, quam fratres atque sorores, & viuos summo cultu semper amauit, & vita functos magnis honoribus, sacrificiis, & orationibus prosequutus est. Ipse nanque defunctis omnibus superuixit.

De mor-

De morte parentum, fratrum, & sororum eius.

SIQV IDEM post vtriusque parentis & duarum sororum obitum, primum Sanctium fratrem, & Petrum qui in obsidione Neapolis icu bombardæ percussus interiit: deinde Henricum, qui & ipse quoque apud Olimetum Castellæ oppidum de quo postea dicemus, ab hoste peracuto gladio in sinistra manu vulneratus infra paucos dies nimio dolore periit: postremo & Alphonsum regem qui Neapoli vitam cum morte commutauit, amisit.

De eius in pulchras mulieres inclinatione.

IN Venerem natura pronum, & pulchrarum mulierum amatorem fuisse, quibusdam Argumentis & rationibus constat. Nam & præter liberos quos (vt supra diximus) ex vxoribus habuit, alios etiam plures ex concubinis alioquin nobilissimis fœminis genuit. Habuit enim Ioannem Archiepiscopum Cæsaraugustanum, & Alphonsum ducem Villæ formosæ: quorum matres Castellanæ & genosæ fuerunt. In Nauarra quoque ex fœmina genere nobilissima, de Ansarum familia, suscepit Ferdinandum & Mariam, qui puerilibus annis è vita migrarunt, & Leonoram Lirini Comitem. Et Barcinonæ tempore iam extremo & annorum fere octoginta puellam forma præstantem, nomine Francinam Rosam, adamauit. Verum cum hac, osculis duntaxat contentus, amoris opus nõ perfecit. Nam postea quum puella nupsisset sponso, à quo die nuptiarum virginitatis munerata poscebat, se quidem non violatam esse multarum mulierum testimonio probauit.

De habitationibus eius.

ETATE prima, sicut supra diximus, Methymnæ natali solo mirum in modum delectatus est. Hinc digressus in Aragoniam, Cæsaraugustam & Barcinonam libenter incoluit, & nonnunquam Valentiam. Quarum etiam desiderio deinde ex Neapoli, Alphonso fratre relicto, cum Henrico altero fratre reuersus est in Hispaniam.

De clementia & seueritate eius erga reos.

REORVM pro criminis qualitate alios condemnabat, alios absoluebat. Erat enim in iudicando & administranda iustitia non minus clemens & facilis, quam seuerus & gratus: quippe qui Carolum filium qui ei patri bellum sæpius intulit, ter in prælio vicit, & tertiam captum liberauit. Gothalanorum præterea qui ab eo defecerant, multos ad eum reuertentes & veniam supplices deprecantes, impune quidem benigneque recepit. Iacobum autem Aragoneum & Ioannem Monticatinum, nec non & complures alios in defectione pertinaces belloque victos, vltimo supplicio, sed lata prius sententia tamen, affect. Plærisque reis etiam capitibus, accusatione tamen cessante, non solum vitam concessit, sed etiam multam pœnamque fiscalem remisit.

De fortitudine eius contra hostes.

ADVERSVS hostes animum fortem & inuictum, & in omnibus periculis admirabilem fortitudinem semper exhibuit. In expeditione enim Neapolitana fratrem Alphonsum secutus, quum in Ligustico mari fratres eius & reliqui totius classis duces ab hostibus ob eorum nauium magnitudinem multitudinemque caperentur, solus ipse hostes acerrime præliantes, à suæ nauis ingressu, milites suos horratus & fortissime pugnans, prohibuit: nec eius nauim capere hostes, nisi ei & suis omnibus oblata libertate, potuerunt. Cæsaraugustæ quum & Henrici Castellæ regis legati ei bellum indixissent, si Stellam & alia Nauarræ oppida, quorum census rex Henricus pro pecuniis quas Carolo Vianæ Principi mutuauerat, sibi deberi dicebat, restituere noller, se nihil Henrico debere legatis eius respondit. Eodem tempore Ludouici quoque regis Gallorum legati venientes, ab eo similia & eadem conditione petiuerunt, quibus & ipse eodem modo respondit. Quum autem eius equites ei, qua fiducia duos potentissimos principes cõtra se venturos expectaret, dixissent, Multo minus, inquit, equites, hostes præsentem quam absentes timendi sunt.

De cultu Christianæ religionis & celebratione festorum & solennium dierum.

CHRISTIANÆ religionis & catholicæ fidei festorumque dierum cultor semper diligentissimus extitit. Quotidie namque rebus diuinis & sacris officiis interfuit, omnium sanctorum dies festos, quum pridie deuote casteq; ieiunasset, summa veneratione celebravit. Die vero quo Christi natalis recolitur, humanæ salutis gratia, magnaque læticia affectus, quotannis post nocturnas cerimonias & solennes celebrationes, omnes domesti-

cos & complures etiam familiares conuiuari consuevit. Sed virginis Dei genitricis, cui deuotissimus erat, omnia festa præcipue vigilantiusq; colebat. Denique quadragesimas omniumque sanctorum vigiliis, ab adolescentia & vigesimo suæ ætatis anno vsque ad septuagesimum, ieiunio & abstinentia carnis obseruauit.

De studio & diligentia eius circa cultum diuinum.

CIRCA cultum diuinum diligentior & Christiani nominis studiosior fuisse per multis constat argumentis. Quippe qui multorum sanctorum festa quæ negligentius colebantur, venerari multo solennius, diligentius & obseruari, indictis præconio pœnis contrarium facientibus, iussit. Mauros qui suæ ditionis erant, Mahometanum nomen inuocare vetuit, indignissimum facinus & maximum dedecus existimans, in terris Christianorum à perditissimis Mauris Mahometæ hominis improbissimi nomen tanquam Dei numen inuocari. Hac igitur inuocatione dimissa, statuit, vt quum Mauri conuocandi essent, vel tuba, vel tympano, vel buccina vocarentur. Item statuit vt die corporis Christi dum corpus Domini, per vicos, vt fieri solet, deferretur, si quis vel Iudæus vel Maurus cõspiceretur qui non statim detecto capite genua in terram deflecteret, in carcere inuicte coniectus ab ecclesiastico censore muldaretur. Festum quoq; de Mariæ virginis cõceptione, sicut & alia eius festa, celebrari summa cum veneratione præcepit, & ne quis virginem in peccato originali fuisse conceptam neq; publice neq; priuatim dicere aude- ret. Instituit etiam vt sancti Georgii festum vigilanter magnaq; veneratione coleretur, eiusq; dies non secus ac Dominicus obseruaretur.

De cura & ordinatione eius in litibus abbreviandis.

REBVS diuinis & humanis quoque negociis consulere cupiens, ne litigantibus, vt plerumque fieri solet, vires & res temporis interuallis & iudicum negligentia deficeret, totum anni tempus in agendis causis & expediendis negociis omnibus liberum esse statuit. Conuocatis enim consiliariis & iureconsultis quibus iura populis administranda cõmiserat, Omnes, inquit, principes qui populorum suorum commodis & honoribus consulunt, cunctisque iustitiam sine dispendio temporis administrant, magnum quidẽ Deo Optimo Maximo sacrificiũ offerunt. Statuimus igitur, vt quocunq; tẽpore causas agere, litigantes audire, ius dicere, & sententiã ferre nostrorum regnorũ iudices possint, exceptis tamẽ diebus quos in honorem Dei & virginis eius genitricis omniumque sanctorum reuerẽter coli sacrosancta præcepit ecclesia. Hos enim nos & venerari diligenter volumus, & omnis operis & forensis actionis vacuos esse iubemus, & eadem præterea solennitate sancti Thomæ, Iuliani, Martini, Laurentii, Sebastiani, Christophori, Braulii, Antonii, Blasii, itẽ sanctæ Annæ, Catherinæ, Lucinæ, Apolloniæ, Engratiæ, & Sanctæ Crucis, & cuiuscunq; nostræ ciuitatis & oppidi conceptiua festa sacraq; quotannis celebrentur.

De legibus & institutis per eum editis.

LEGES & sanctiones vel quum gubernator esset Aragoniæ, vel quum postea rex, multas & quidem perutiles edidit. Cæterum hæc etsi lectoribus valde profutura cognosco, quoniam tamen in Aragonum libris quos Aragoes suos Foros appellant, plene omnia descripta sunt, à me tanquam non necessaria huic operi nostro præmittenda putauimus. Ad eorum tamen lectionem omnes homines hortamur, eos præsertim qui principatus & regnorum curam gerunt. Inuenient enim multa quæ vel ad rectam sanctamque gubernationem, vel ad bene beateque viuendum poterunt imitari. Bonus quippe rex & humanarum diuinarumque rerum studiosus non solum bona cuncta & honesta præcepit, verum etiam mala omnia & illicita prohibuit. Homines enim Christianos qui cum aliquo scenore pecuniam mutuassent, & omnes lenocinium facientes, amissis bonis infames esse iussit, & tanquam latrones & nefarios homicidas exterminauit. Illud etiam non honestum minus quam utile constituit, vt ne quis lugubres vestes à tergo longiores per terram traheret, sed æquales & ad talos vsq; duntaxat: qui vero longiores indueret, & vestes amitteret, & solidos sexaginta pauperibus erogandos persolueret: totidemq; sartores, qui contra statutum vestes longiores fecissent, damnauit.

Usurarii infames, sicut & lenones.

De militia eius & bellis per eum gestis.

REX Nauarræ tyrunculus adhuc & admodum iuuenis, militiæ munus cum Alfonso fratre in expeditione Neapolis exercere cœpit, in cuius vrbis oppugnatione longa-

que ob-

que obsidione terra marique fortissimi ducis experimentum præbuit, & laborum tolerantiam admirabilem. Ad quam expeditionem cum ingenti classe magnoque hominum numero electorum non Hispaniæ solum, sed etiam Siciliae & Italiae, ex littore Barcinonis anno a natali Christiano millesimo quadringentesimo trigesimo, Kalendis Augusti profecti fuere. Cæterum de hoc bello quod in obsidione Neapolitana per annos viginti gestum est Alphonfi Regis imperio, mihi scribendum non est. Nam etsi belli huius gloria magnæque victoriæ laudes non minus ad Ioannem Regem Nauarræ & reliquos fratres qui fortissime dimicarunt, quam ad Alphonsum pertinere non ignoramus, quia tamen Alphonfus dux & autor huius expeditionis fuit, scriptores totius belli victoriam gloriamque tribuerunt. De rebus enim gestis Alphonfi regis, de dictis & factis memorabilibus Laurentius Vallenfis & Bartholomæus Faccius eleganti stilo copioseque scripserunt. Hoc igitur bellum non nostri operis esse existimantes, transimus ad alia quæ Rex Ioânes per se gessit.

De reditu eius in Hispaniam, & de rebus gestis in ea.

VI post expugnatam captamque Neapolim cum Henrico fratre reuersus est in Hispaniam, vbi & Nauarræ suo regno, & Aragoniæ rogatu Regis Alphonfi præfuit. Hinc autem multis equitibus Aragoniæ comitatus & Henrico fratre, in Castellam ad Ioannem fratrem suum patruelem Castellæ Regem, eum visendi & salutandi gratia profectus est. Cuius aduentus cum Aluaro Lunæ molestus esset, Aluarus idem cauta fuit, vt inter vtrūque Regem graues inimicitia, magnæ discordiæ, mortale odium, & intestina bella oriretur, quibus vtrinque non solum damna malaque, sed etiam cædes & mortes crudelissimæ consequutæ fuere. Sed hæc quoniam scripta fuerunt ab aliis magnis voluminibus ego sicut alia consueui, breuiter attingam. Aluarus itaque qui Ioâni Castellæ Regi charissimus erat, & omnium rerum regiæque domus curam gerebat, timens ne sibi Rex Castellæ fratres suos patruales Aragoniæ principes anteponeret, homo pollens ingenio & oratione facundus, omnibus modis & artibus nitebatur, ne fauore sui Regis & autoritate qua plurimum valebat, priuaretur, vtrumque Regem commisit. Sic est enim humana conditio, sic sunt hominum mores vt nō modo superiores, sed ne pares quidem ferre possint. Quapropter Aluarus Luna suis cōsiliis Arāgones in Castellæ Regis inuidiam adduxit, & per suasionibus effecit, vt rex Castellæ Regem Nauarræ & reliquos Arāgones apud se cōmorari nullo modo pateretur: propterea quod honori suo regiæque dignitati non solū non honestum, sed etiam periculosissimum esse dicebat. A quo Rex iam multis persuasus argumentis & rationibus, etsi eos sine causa dimittere non audebat, se tamen aduertes vultu minus familiari, quam consueuerat, excipiebat. Quod quum Ioannes Rex Nauarræ, eiusque frater Henricus, & Admiratus Castellæ Federicus qui tunc honore & bellica virtute omnes Hispaniæ primates anteibat, animaduertissent, nulloque modo tolerandum existimantes, sibi præter suos affines & propinquos qui plurimum poterant, alios etiam complures Castellæ magnates quibus Aluarus inuisus erat, adiunxerunt. Qui cum omnes vnum in locum conuenissent, statuerunt, vt Aluarum Lunam vel Regis Castellæ consuetudine colloquioque priuarent, vel si id facere non possent, quocumque modo de medio tollerent. Itaque Regem Castellæ simul aduertes, vt eum dimitteret, à suaque regia summo ueretur, efflagitarunt. Quod si faceret, mirum in modum omnium tam Castellānorum, quam Arāgonum nobilium quibus ille detrahebat, animos ad quæcumque vellet excita- ret, semperque paratissimos haberet: sin autem facere nollet, & illum apud se tot nobilib. inuitis habere vellet, se quidem honorem & dignitatem suam non neglecturos esse dixerunt. Quibus Rex Castellæ qui Aluarum plurimum diligebat, ad hunc modum respōdit: Bonorum principum mor s esse, vt familiares & amicos qui bene fideliterque seruiuisent, non inhoneste dimitterent, sed honorifice retinerent, non officiis & dignitate priuarent, sed commodis & honoribus augerent: idque omnes Castellæ Reges facere consueuissent. Quod igitur iniuste petebant, dixit se minime facturum, propterea quod Aluarum Lunam qui ei liberaliter & studiose plurium annorum labores impenderat, honeste & sine causa turpiter eiicere non posset. Se præterea non ad aliorum præscriptum, sed ad suam voluntatem dixit esse victurum, ac si quid in Aluarum Lunam molirētur, illius quidem salutem & honorem sibi magnæ curæ fore significauit. Quibus verbis illorum indignantes animos à se multo quidem magis alienauit, & præcipue Ioannis Nauarræ Regis & eius fratris Henrici, qui quum Regis Castellæ fratres patruales essent, Aluarum præpositum sibi ferre nullo modo poterant. Tunc itaque Rex Nauarræ iam discessurus, indignatione diffinit, ac pene subridens ad fratrem Henricum & alios qui cum eo venerant

conuersus, Optime, inquit, equites, Rex Castellæ frater meus patruelis locutus est. Nam quod ipse pro nostra dignitate non fecerit, nos quidē ipsi qui nobis deesse non possumus, multo melius faciemus. Cum suo igitur Aluaro permaneat, eiusque volūtatī, ut solet, morem gerat. Hæc cum dixisset, statim discessit. Quem frater Henricus & socer Federicus cæterique proceres qui cum eo venerant, Castellanos Rege pene solo relicto, consecreti fuere. Cæterum post hoc colloquium quo Regis vtriusque volūtas patefacta est, Aluarius Luna sibi valde timere cœpit & diligenter cauere, qui nusquam, nisi vel simul cum Castellæ Rege, vel armorum manu septus vsquam progrediebatur, singulisque noctibus apud se custodes & vigiles armatos habebat. Quæ quidem res multo magis animos Aragonum irritauit, multorumque malorum initium fuit. Nam etsi Aluarius tuendi se potius quam alios offendendi causa secum milites ducebat armatos, eum tamen plures inimicis quos metuebat, minari existimabant. Hinc igitur inter Castellanos & Aragonos & vtriusque Regis equites & familiares contentiones cœptæ fuerunt, hinc (ut supra diximus) magni totius Hispaniæ tumultus, & inter Hispanos Reges intestina bella orta sunt. Nam qui primum certare verbis & aduersarios laceffere cœperant, quum deinde ab illis in se dici quod nolebant audiuisent, irascentes ad manus & arma deuenerunt. Hi quum sui Regis causam & honorem defenderent, ipsos etiam Reges ad bellum gerendū concitarunt, qui perturbatis animis & iā fraterni nominis & propinquitatis obliti, diutius hostiliter dimicant. Commemorare possem quot & quibus in locis sæuissima prælia gessere, quæ quidē eo crudeliora fuerunt, quod inter duos Reges fratres patruales & inter equites affines, cognatos & propinquos gesta sunt, & in quibus apud Methymnam Ioannes Castellanos Rex, Aluaro Luna fugiente, à Rege Nauarræ captus est. Aliis deinde præliis multorum nobilium Regis vtriusque non solum captiuitates, verum etiam crudelissimæ cædes & indignissimæ mortes consecutæ fuere. Cuius belli permultos variosque casus, & omnia quæ vtrique Regi grauer acciderunt, ego consulto transeo, tanquam minime necessaria propterea quod ab aliis scriptoribus qui Ioannis Regis Castellæ vitam memoriæ prodiderunt, longa quidem historiarum serie iam pridem edita perlegi. Multis igitur omissis certaminibus, quibus Ioannes Castellanos Rex mirum in modum fuit oppressus, vltimo demū magnoque prælio quod apud Olimetum oppidum gestum est, Aragonos à Castellanos multitudinem profligati fuere. Quo prælio præter alios Aragonos vulneratos & interfectos, etiam Henricus Nauarræ Regis frater, ut superius diximus, in læua manu lethale vulnus accepit: qui etsi nimio dolore vulneris conficiebatur, militibus tamē qui superati diffugerant, ad sua signa reuocatis, prælium redintegrare volebat, nisi cum Rex eius frater qui numerosam hostium multitudinem conspexerat, retinuisset, & in tutiorem locum cum omnibus copiis adduxisset. Postero autē die quum vix Henricus dolori vulneris resisteret, & vitæ suæ anceps esset, Regem fratrem suum deprecatus est, ut in Aragoniam cum exercitu proficiscerentur: quoniam si sibi moriendū esset, multo quidem maiorem dolorem spiritus eius sentiret, si fratrem quem vehementer amabat, apud hostes & in alieno regno relinqueret. Cuius desiderio Rex morem gerere cupiens, Aragoniam versus eodē die cum omnibus instructis copiis discessit, & paucis diebus in oppidum Bilbilim quod Calataiutum vocant Aragonos, peruenerunt, vbi Henricus vulneris dolore confectus à vita discessit. Cuius obitus & Regis & omnium Aragonum mentes mirum in modum consternauit. Fuerat enim Henricus multis magnisque cum corporis, tum etiam animi virtutibus insignis, nec humanitate clementia minus, quam generositate & excellentia clarus, in militaribus officiis æque consilio ac fortitudine pollens, moribus elegans, consuetudine facilis, ingenio perspicax, liberalitate splendidus, pietate benignus, diuinarum rerum & Christianæ religionis diligentissimus cultor: & in quo denique vno magno & spectato viro nimirum paternas omnes virtutes agnoscere facile poterat. Pudet igitur me tantum virum tanta virtute præditum, tantoque naturæ munere præstantem tam breui sermone referre. De cuius profecto virtutibus eximiis & rebus præclare magnificeque gestis non parua confici posset historia. Nam si quæ vel in Hispania, vel in Italia fortissime gessit, & quam laudem vel gloriam bello gerendo fuerit assecutus, delibare velim, longe quidem ab instituto meo digressus videri potero. Quapropter quæ de rebus eius gestis & meritis laudibus dicenda iure fuerant, silentio transibo, si prius eum dixero fere cunctis tam Hispanis quam Italis quam charissimum fuisse. Ideoque funus eius ab omnibus Aragoniæ & Siciliae populis, atque Castellanos plurimis, summo mœnore multisque lachrymis celebratum est, sed ab illis præcipue nobilibus, à quibus non minori fletu quam pompa funerabatur. Ioannes vero Rex multis qui eum diligenter consolari conabantur, flendum esse respondit, se nanque non fratrem, sed vitæ suæ lumen,

ac se ipsum potius perdidisse dicebat. Ille autem etsi dolore vulneris intolerabili torquebatur, patientia tamen admirabili summaque constantia gemitum supprimebat, ne regem qui prope eum lachrymabundus recumbebat, grauius afficeret. Defuncti corpus peractis exequiis in Populeti templum delatum est.

*Eius patientia
admirabilis.*

LVCII MARINEI SICVLI

DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XIII.

De bello quod cum Carolo filio gessit, & cum populis Barcinonæ principatus.

REVERSVS in Aragoniam, vt supra demonstrauius, & Henrici celebratis exequiis, cum in ciuitate Calataiuti conuentus ageret, populisque iura petentibus redderet, accepit, quod sibi præter opinionem accidit, in Nauarra magnos tumultus & factiones esse duas: alteram scilicet Agramontanorum, qui Ioannam reginam: & Lusitanorum alteram, qui Carolum Vianæ principem sequebantur. Carolus enim cum reginam quæ Nauarræ regno voluntate regis præerat, quod regnum materno iure hæreditarium sibi deberi consultus & persuasus à multis crediderat, non æquis oculis intueretur (nam sibi magnum certamen parat, quisquis inducit filio novercam) & more cupiditatis humanæ regni Nauarræ imperio captus, omnium Lusitanorum quibus charissimus erat, coniurationem fecit, vt expulsa Regina Regem quoque a Nauarræ finibus inhiherent. Cæterum de hoc bello quod ego iussu Ferdinandi Regis scripturus sum, prius Hispano sermone scripserant equites duo: Gonsalus scilicet ab Auila cognominatus, & Ioannes Rochabertinus qui Castellanus Ampostæ dicebatur, qui Regis castra sequebantur, & omnibus præliis cæterisque rebus interfuere. Quorum scripta vulgaria quasi commentaria mihi tradi iussit Rex Ferdinandus, quæ partim ad verbum, partim ad sensum Latinitate donabo. Huius vero belli præcipuam causam primumque motum alii aliter ortum fuisse referunt. Ego autem quod cæteri senserint, aliorum iudicio relinquens, tantorum malorum causam fuisse arbitror in constantiam varietatem quæ fortunæ. Quæ cum Barcinonæ ciuibus & cunctis eius prouinciæ populis maximos honores & opes amplissimas inuidisset, primum quosdam Nauarræ populos, & deinde Barcinonæ principatus fere omnes in suum armavit exitium, filiumque contra patrem stimulauit. Quod, vt vnde digressus sum reuertar, cum Agramontani qui Regem vel absentem maxime colebant, sensissent, subito sese contra Lusitanos armarunt, & Reginam quæ tum Stellæ commorabatur, enixissime defenderunt, Regemque per literas & nuncios hac de re certiore statim fecere. Qui commonitus de Reginæ periculo, conuocatis equitibus, illo profectus est, multosque Nauarræ populos inuenit in armis esse. Cæterum monere nos hic locus & ratio videtur, vt qui Lusitani sint, & Agramontani, propter absentes dicamus. Omnes igitur fere Nauarræ nobiles diuisi sunt in partes duas, quarum alii Lusam, alii Agramontem oppidum possidēt. Hi propter & oppidorum propinquitatem (spacio enim trium millium inter se distant, & quæ inter alia oppida duo sita sunt, alterū nomine sancti Ioannis Pedis portus, & alterum S. Pelagii) & propter vetus odium maiorum suorum, inter se fere semper armis & bellis præliisque contendunt. Ab Agramonte itaque Agramontani, & à Lusa Lusitani dicuntur. Hæc autem & ad rem cognoscendam, & ad tollendam ambiguitatem scribenda per necessarium fuisse duximus, ne quis hoc loco Lusitanos à Lusitania prouincia dictos forte putaret. Rex autem, vt ad inceptum redeamus, in Nauarram ingressus, Agramontanis apud Stellam (quæ distat à Pompilone ciuitate Nauarræ primaria viginti millia passuum) se coniunxit, & ad Carolum legatos misit qui eum monerent, vt ab incepto tam turpi falsoque desisteret, neque stultis Lusitanorum consiliis suam salutem & honorem crederet, quibus commotus tam vile nefas, tam execrabile scelus commisisset. Nam monstri quidem persimile ducitur, si filius patrem, non dicam offenderit, sed offendere cogitaerit. Quod facinus indignissimum à se principe Christianissimo commissum eo fœdus omnibus grauiusque videretur, quod ne Barbaris quidem vnquam & infidelibus accidisset. Quare ne cõmitteret, vt tam impium tamque immane sibi nomen obici iure possit,

ne Gallorum atque Aragonum regum Christianissimorum genus huiusmodi turpitudine tantoque dedecore pollueret. Patrem ad filium legatos misisse, non quidem quod ab eo aliquod sibi periculum metueret, sed ut filius magnam infamiam fugeret. Quod si suum pertaxus errorem faceret, statim paternam gratiam & amorem in perpetuum facile recuperaret: sin autem in eo quod cœpisset perseueraret, & inimicorum potius quam paterna consilia sequeretur, satis certo sciret se vel patri, vel Deo graues pœnas esse datorum. Quod si sibi sua culpa prauisque consiliis acciderit, multo quidem grauius laturus esset: quod etiam effugere facile poterat, si patri, si rationi parere voluisset, propterea quod sibi ut consuleret, à patre pie sancteq; monitus fuerit atq; rogatus. Ne igitur & sibi & patri causa doloris esse velit. Ei namque si mali quid accideret, maiorem regi propter amorem paternum dolorem fore, quam sibi dixerunt. Hæc cum audisset Carolus, etsi ratione & oratione commotus errorem suum cognouit, eumque conatus & cœpti statim pœnituit, à Lusitanis tamen quibuscum coniurauerat, qua coniuratione sibi periculum à rege metuebant, ne desisteret ab incepto iam persuasus, se patris gratiam & auctoritatem plurimi facere respondit, eiusque voluntati morem gerere paratissimum esse, iussaq; & imperata omnia libentissime facturum, si tamen ab eo Nauarræ regni quod post suæ matris obitum ad se iure pertinebat, sibi possessio relinquatur. Non decere patrem, filium quem amat, suo iure priuare: neque filium patri à quo suo regno spoliatur, obsequium præstare: neque vel indignum vel iniquum cuiquam videri debere, si quis sua regna vel alia bona defendat, vel ab iniuste possidentibus reposcat, quem æquius est credere Deum hominesq; iuuare. Quod si filium quod suum est à patre petere turpe videtur, patrem quidem rem filii contra ius fasque possidere neque honestum neq; laudabile esse. Si autem patri filii sui rebus uti licet, & filius patrem suarum rerum vsu priuare non debet, vtatur regni nostri Nauarræ populis pater si velit, sed tanquam meis, non autem pro suis. Quod si me populisq; meis inuitis alienum regnum possidere & vsurpare voluerit, ei referre & affirmare poteritis, nos regnum nostrum vel armis habituros, vel cum eo vitam simul amissuros. His cum responsis legatis ad regem reuertentibus, Carolus omnes Nauarræ populos & equites nobiliores, quorum erga se fidem & benevolentiam multis in rebus cognouerat, ad se statim vndique conuocauit, & in armis esse iussit. His de rebus atq; discordiis Henricus Castellæ rex certior factus, & iniuriarum quas ab Aragonum rege superioribus diebus accepit non oblitus, in auxilium Caroli cum equitum septem millibus venit, quibus rex priuquam se cum Caroli copiis coniungerent, cum multis Aragonum equitibus occurrit. Quibus cum apud Vianam, quod est vltimum Nauarræ oppidum Castellam versus, prælio committens, omnes in fugam conuertit: quo tamen prælio plures vtriusque partis equites periire. Rex autem, Castellanos copiis suis & profligatis, Vianæ, si forte redirent hostes, firmissimum præsidium relinquens (hac enim iter est in Nauarram) reuersus ad Carolum, multa post prælia quæ apud Stellam, Pompilonem, Olitum, & Ilumberrum gesta fuere, cum tandem apud Ayuarum montem, qui locus distat à Stella decem & octo millia passuum, prælio vicit, & manu captum & incolumem in Monroi castello custodiendum reliquit: quem tamen paucos post dies amore paterno & clementia commotus à carceris custodia liberauit. Cæterum ne contra eum filius aliquid in posterum auderet, Ludouicum Beamontium eiusque quinque filios in septennium obsides accepit. Erat autem Ludouicus Lusitanæ factionis fere princeps, & Nauarræ Comestabilis, atque Carolo ex genere materno sanguine coniunctus. A Regibus enim Gallorum genus & originem ducebat, habuitque filios omni virtutum genere præclaros, Carolum, Tiuautum, Henricum, Philippum, & Ioannem qui nunc Nauarræ Comestabilis est, & Leonoram Ioannis regis Aragonum filiam habet vxorem, nostraque tempestate cum liberalitate cæterisq; multis virtutibus, tum vero animi fortitudine & militari excellentia prælioque gerendo quam maxime pollet, & à Ferdinando rege nostro Christianissimo & propter affinitatem (eius enim sororem Ioannis Aragonum regis filiam, ut paulo superius ostendimus, in matrimonium accepit) & etiam propter suas excellentes multasque virtutes maxime diligitur. Hi autem quamuis pro Caroli liberatione manerent apud regem, Carolus tamen cuius animus regnandi cupiditate semel incensus quiescere non poterat, nulla eorum ratione habita patri rursus bellum intulit, ac post multas pugnas demum apud Stellam suorum alii occisis, pluribus captis, pene solus aufugit, ac plane deterritus & patris iram non iniustam & animaduersionem timens, Neapolim ad Alphonsum patrum Neapolitanorum regem discessit. Quem rex Alphonus etsi magnifice primum ac honorifice suscepit, mox tamen sui aduentus cognita causa grauius incusauit, quod patre viuento regnum affectasset, quod ei à quo genitus fuerat, inferre bellum ausus fuisset. Cumque eum patri reconci-

conciliare, paceque coniungere conaretur, nondum perfecta re, nec sine multorum i-
 dura omniumque Christianorum lachrymis à vita discessit. Quo mortuo Carolus Nea-
 polis regnum ab omnibus fere populis oblatum sibi non sine magno virtutis exemplo re-
 culauit, pauloque post propter ingentes Italiae tumultus multasque seditiones quæ post Al-
 phonfi regis obitum mouebantur, in Siciliam traiecit, vbi summa veneratione & ingenti
 omnium Siculorum lætitia atque apparatu pene regali receptus est. Pro cuius aduentu pa-
 trisque regnorum acceptione, ad quem Alphonso fratre mortuo Aragoniæ Siciliæque regnū
 iure deuenerat, per omnes fere Siciliae populos multis diebus ludi magnifici & spectacu-
 la varii generis edita & celebrata fuere. Deinde autem Carolus aliquandiu commoratus
 10 in Sicilia, se quidem Siculis omnibus indies multo chariorem faciebat. Tanta enim erat
 huius principis modestia, tanta morum elegantia & vitæ integritas, tanta liberalitas, tanta
 denique humanitas, vt nihil quidem quod ad recte sancteque viuendum & ad verum
 perfectumque principem pertineret, in eo desiderari potuerit: adeo vt non modo summæ
 probitatis & omnis virtutis nomen sibi vendicauerit, sed magnæ quoque sanctitatis exem-
 plum haberetur. Quam ob rem non immerito quidem à Siculis omnibus & Italiae popu-
 lis, Neapolitanis præsertim apud quos fuerat aliquot dies, non vt princeps solum, sed etiā
 20 tanquam numen ingenti veneratione colebatur. Qui legatis è Sicilia missis ad regem, vt
 ei reconciliaretur, tandem cum per eos se in gratiam patris rediisse cognouit, multis Sici-
 liæ magnatibus comitatus in Hispaniam reuersus est, & regis manus & pedes osculatus,
 Lusitanos omnesque Nauarræ populos qui ad eum defecerant, in patris obsequium re-
 dire coegit. Quare non parua lætitia rex affectus ob reditum filii quem plurimum dilige-
 bat, Barcinonæ vbi tunc erant, magnos ac diuersos ludos ingenti pompa & apparatu ma-
 gnisque sumptibus edidit, vrbe iam plena tum ciuibus & his qui regem sequebantur, tum
 etiam totius prouinciæ maxima hominum multitudine, qui vel principis aduentu, vel fa-
 ma quoque ludorum vndique conuenerant. Verum enimvero fortuna semper incon-
 stans, cuius officium est gaudiis humanis & felicitatibus inuidere, & alta deprimere, & re-
 gis ocio & honoribus & Barcinonæ opulentissimæ ciuitatis opibus inuidens, sicut olim
 Romanorum potentiam immensam dominamque terrarum per socerum ac generum ci-
 uilibus bellis atque intestinis & armis illicitis attriuit, sic etiam, vt Barcinonæ vires & opes
 30 ingentes frangeret, filium contra patrem sæpius incitauit. Carolus namque peractis iam
 & celebratis spectaculis cum & omnium ciuium atque aliorum populorum animos erga
 se pronos sibi que maxime deditos cognouisset, & superiorem pati durum & indignum
 secum existimauisset, paterni amoris & honoris penitus oblitus (tantum enim dominan-
 di cupiditas potest) tertio iam contra eum experiri fortunam decreuit. Clam igitur o-
 mnes quibus plurimum confidebat, cum se adirent, sui consilii indignique perpetrandi fa-
 cinoris participes fecit. Nonnulli etiam quibus bellum pace gratius erat, gladioque ma-
 gis quam honesto labore gaudebant victumque quærebant, eum magis quotidie sollicita-
 re. Ad eum præterea accedebant omnes qui scelerum suorum conscientia vexabantur.
 Plures denique eo animo principem cum rege armis contendere cupiebant, vti extincto
 40 rege principem quoque de medio tollerent, omnique dominatu liberi essent. Laborabat
 enim fortuna, Barcinonæ omnino delere fœlicitatem, superbiamque deprimere, cuius o-
 pes & res admodum secundæ per orbem terrarum mirabiles atque inuidiosæ nimium fe-
 rebantur. Erat enim ciuitas illustrissima principibus, equitibus nobilissima, omnibus re-
 bus quæ ad viuendi vsum pertinet, ditissima, omnium fere ciuitatum terra marique poten-
 tissima, multis magnisque rebus domi forisque gestis clarissima, adeo vt eius nomen atque
 potentia non immerito Hispaniæ, Galliæ, Africae, cæterarumque nationum principibus
 timori vel maximo fuerit. Florebat enim non solum maximis opibus ac diuitiis, sed etiam
 plurimorum virorum prudentia singulari, optimis moribus & institutis. Ciues omnes in
 50 administranda republica atque ad augenda quasi veterum Romanorum ordinem morem-
 que sequebantur, qui nihil vnquam nimis, sed omnia tam publica quam priuata pro mo-
 do rationeque faciebant. Non igitur illorum diuitias resque familiares vllæ discordiæ, non
 lites, non iudicia, non iurgia, non seditiones, vt in plerisque fit, minuebant: quippe qui ra-
 tione potius naturaque quam legibus viuere malebant. Nobiles armis & equis officiisque
 militaribus studebant, hisque sese exercebant, & aduersus hostes feroces erant. Mercatores
 honestissime commercia tractabant, in quibus exercendis non tam quæstus auidi, quam
 veri, fideles, ac liberales erant. Sacerdotes & omnes qui rerum sacrarum curam gerebāt,
 pie, sancteque semper vivebant, summaque veneratione atque timore diuino cultui sa-
 60 crisque rebus incumbere. Reliqui ciues cuiusque ætatis aut liberalibus, aut mechanicis
 artibus, quibus erat cultissima ciuitas, operam dare. In qua nemo circumforaneus, id est,

*Carolus à Sici-
 lis tanquam
 numen colitur.*

desidiosus & inanis erat, sed honesta alii alia negocia exercere. Itaque nemo malus, nemoque pauper, sed optimus quisque erat atque ditissimus. Hac fama ciuitatis non ex Hispania tota solum, sed ex aliis quoque multis nationibus homines huc vndique quotidie conueniebant, ciuitatemq; libenter incolentes indies maiorem ditioresque faciebant. Hinc præterea multæ ciuitates ordinem moremq; viuendi sanctissimum, hinc exempla Reip. gubernandæ pulcherrima, hinc cæteras bonas artes imitabantur. De conditore tamen eius affirmare nihil ausim, siquidem omnium qui de ea scripserunt, de autore incerta opinio est. Nam quod nonnulli de Barca nona pueriliter fabulantur, ego quidem non minus falsum, quam ridiculū existimo. Cæterū fuit olim situ ciuitas admodum parua & à littore maris vno fere stadio remota: pulchra tamen ædificiis, & altis tota mœnibus clausa. fuerunt & ciuitatis portæ numero quatuor, in totidem mundi partes vergentes, æquo fere omnes inter se spacio distantes, quæ adhuc extant, & in ipsius pene ciuitatis umbilico visuntur. Postea vero crescente hominum multitudine bis vndique magnificis ædibus & conspicuis sanctorum templis aucta, bis etiam præualidis muris superbisq; turribus cincta est. Quæ quidem etsi magnitudine nonnullis vrbibus cedit, ædificiorum tamen elegantia, littoris amœnitate, viarum munditie, vicorum rectitudine, æqualitate domorū, amœnissimis hortis quos variis arboribus & nonnullis palmis quæq; domus cultissimos habet, forma denique rerum omnium & excellenti pulchritudine. meo quidem iudicio, cui absit inuidia, cunctis profecto ciuitatibus est anteposenda. Plura præterea de hac ciuitate memoratu digna narrare possemus, quæ ne longius ab incepto discedamus, omitimus. Redeo igitur ad Carolum, qui Barcinonensium consilii & opibus fretus, tertio, sicuti supra demonstraui, aduersus regem cui charissimus erat, fortunam voluit experiri. Cuius consilii rex penitus ignarus, & à filio sibi cauendū nihil existimans, ex Barcinona Aragoniam versus decedere statuit. Hinc itaque proficiscens ad delectus habendos, Aragonnes apud Fragam, quod oppidum est Aragoniæ primum, situm apud Cingam fluuium, & Gothalanos Ilerdam, quæ ciuitas est in ripa Sicoris amnis, ad diem certum conuenire iussit, & Ilerdam die tertio peruenit. Postero die quoque in ciuitatem Carolus non bonis auspiciis ingressus est. Nam dum hic rex commoratur, donec, vt imperauerat, Gothalanorum equites & omnes nobiles ad delectum conuenirent, quidam de eo suspiciones, quidam prauas cogitationes, nonnulli conatus etiam impios ad regem detulere. Quæ cum rex ab aliis diligenter quærens, vera esse reperisset, non sine magno dolore & animi motu filium in semotam ædium partem accersitum huiusmodi verbis alloquitur. Inter omnes patres, immo omnes mortales, neminem infœliciores vnquam fuisse credo, filiorum causa, Carole fili mi, quam ego sum: propterea quod te talem filium genui, quem me genuisse pœniteat, & de quo vel inuitus vltimum sumere supplicium non humano solum, sed diuino quoque iure compellar. Tua enim superbia, tua crudelitate, nostra clementia, nostra pietas, nostra patientia victa est: sola iustitia nobis vtendū. Nam dum mea lenitas, dum amor paternus tuis peccatis & erroribus veniam tribuit, & indigno tibi vitam concessit, cum tam impie sæpius deliquisses, me quidem iniustitiæ nomen subire coegit, tibi que ad peccandum multo maiorem præbuit audaciam. Et dum timui vulgi sermones, dum odium multitudinis vitare conatus sum, si de te supplicium vel iustissime sumpsissem, te longe deteriore ego feci. Ideoq; dum tuæ salutis rationem habere volui, tu me tãquam inimicum acerrimū omnibus modis perdere tentasti. Quam ob rem quid me nunc in te statuere oporteat, qua pœna tua crimina plecti debeant, quod te subire supplicium pro tuis ausis æquum sit, diuina quidem & humana nos exempla cōmouent. Scimus enim angelum qui superbia tumescens, in Aquilone sibi statuere sedem, & suo creatori similem se facere cogitauerat, Dei iustitia de cœlo fuisse deiectū. Multos præterea mortales fuisse legimus viros etiam sanctissimos, qui iubente lege de propriis filiis cum deliquissent, vltimum sumpserunt supplicium. Quod si Deus Omnipotens, in quem passio cadere nulla potest, vt iustitiæ suæq; voluntatis nobis præberet exemplum, ingratiitudinis & superbiæ crimen impunitum esse noluit, superbosq; de sede deposuit: si multi quoq; parentes humanæ virtutis amore iustitiæq; commoti, pro causis alienis in filios suos animaduertent, quod ego te dignum supplicium inueniam, si me qui in te educando & boni patris, piæ quoque matris officio functus sum, tua immanitate nō modo de regno meo expellere, verum etiam vita spoliare sæpe conatus es? Tantum ne apud te regnandi cupido, tantum inimicorum nostrorum sceleratissima consilia potuere, vt patris animam gladio perdere nullo Dei timore, nullo hominum iudicio, nulla impeditus verecundia tanto per laboraueris? O infœlicem illum semper & infaustum diem quo te genui! Alii enim principes alii que patres omnes ad suam custodiam, ad suæ vitæ securitatem, ad suam glori-
filios

filios progenere, quorum virtute, quorum laudibus, quorum rebus honeste magnifice-
 que gestis magnopere perpetuoque gauderent: me vero solum in orbe terrarum, nescio
 quo fato, filius meus insidiis, odio, coniurationibus, armis præliisque continuo persequi-
 tur. Quod si velego tuis oculis tam inuisus fui, si te dominandi cupiditas tantopere vexa-
 bat, nonne tempus vel breuissimum expectare potuisti? nonne patris ætas iam præcipita-
 ta qui annum quintum & sexagesimum agebat, monere te debebat, ne paucorum anno-
 rum impatientia tantum nefas, tantum scelus, tantum dedecus admitteres? Ego nanque
 quæcunque mihi Deus nostrique maiores habenda & gubernanda tradiderunt, eodem
 Deo & natura iubente cum vita ipsa relicturus sum. *Moriens nihil aufert.*
 Nec quenquam habebam præter te, ad quem nostra bona omnia hæreditario iure
 10 pertinerent. Tu autem siue tuis siue aliorum consiliis deceptus, non solum regna paterna
 & maiorum nostrorum principatus, sed nostram quoque gratiam in perpetuum amisisti,
 teque omni supplicio, iudicio omnium, dignum fecisti. Quapropter si quid in te grauius
 a nobis statutum fuerit, nemo quidem sine iustissima causa, nemo sine ratione factum cog-
 noscet. Hæc locutus rex, qui Carolum custodirent, & illius domus ubi tunc erat,
 exitu prohiberent, vocauit, adhibitisque custodibus eum respondere volentem reliquit,
 ac inde paulo digressus lachrymas & gemitus continere non potuit, tantum paterna pie-
 tate mouebatur. Carolus autem patris sententiam & indignationem timens, quæ sibi mer-
 tem minabatur, multis profusus lachrymis & oppressus, maxima verecundia oculos attol-
 20 lens & sursum aspiciens, quasi Dei clementiam imploraturus, Væ, inquit, mihi misero, si
 neque clementiæ neque misericordiæ spes vlla relicta est. Quæ res ubi innotescere cœpit,
 non paruo quidem dolore atque tristitia omnes affecit. Omnes enim tum regia domus e-
 quites, tum ciues tota nocte non sine gemitu casus huiusmodi magnū malum summumque
 dolorem allaturos querebantur. Præterea magnus erat in tota ciuitate tumultus. Omnes
 enim Ilerdæ ciues desiderabant Carolum è carceris custodia liberari. Captus fuit etiam
 cum eo Iohannes Beamontius, Ludouici quem supra memorauimus, frater. Hunc enim
 Carolus propter propinquitatem & assiduam fere consuetudinem plurimum diligebat,
 & eius consilium & auctoritatem omnibus in rebus præcipue sequebatur. Hinc rex cum
 Carolum Mirauetum sub custodibus mittere statuisset, multorum nobilium Aragoniæ
 30 precibus commotus, ad Iassariam, quæ domus est apud Cæsaraugustam ciuitatem, mis-
 sum custodire diligentissime iussit. Qua de re Gothalani certiores facti, qui res nouas &
 prauas belligerandi cogitationes animo conceperant, quo sibi libertatem vendicarent,
 ex totius prouinciæ nobilioribus legatos ad regem quindecim, qui scirent quam ob cau-
 sam captus Carolus & in carcerem coniectus fuisset, statim miserunt. Hi cum Ilerdam ad
 regem venissent, eorum quidam Petrus Vrreus Tarraconensis Archiepiscopus, qui vel
 eloquentia, vel dignitate cæteros antecedebat, apud regem orationem hanc habuisse fer-
 tur. Sileges & iustitia te cogunt, inuictissime Princeps, vt in Carolum filium tuum, ac
 40 potius in te ipsum grauius animaduertas, cum tu illum progenueris semperque pluri-
 mum dilexeris, nos tibi pro illius salute & incolumitate supplicare non necessarium du-
 cimas. Nam etsi misericordia, pietate, & humanitate quam maxime mouemur, nos ta-
 men ipsa ratio tuaque voluntas multo quidem magis conuincit. Præterea quis est tantum
 à ratione alienus, vt putet patrem pro filii vita qua nihil illi charius esse potest, aliorum
 precibus indigere? Quod tamen cum ita sit, summo quidem compulsi dolore causam
 scire desideramus, quæ res te de proprio tuo sanguine supplicium sumere coegit. Omnes
 enim non tui solum populi, verum etiam aliæ gentes quæ tuam clementiam & humanita-
 tem non ignorant, non sine magno stupore admirantur, si nunc aliquid grauius in filium
 tuum statuendum censeas, cum cæteris delinquentibus ac inimicis, si nemo queratur,
 facillime parcere consueueris. Ea namque homines præcipue in magnam admiratio-
 nem adducunt, quæ valde præter naturam fieri existimantur. Huc accedit, excellen-
 50 tissime Rex, quod sicuti quenquam sibi ipsi nocere difficile est, ira & post admissam cul-
 pam facile est suis erroribus ignoscere. Nos quem finem res hæc sit habitura, non possu-
 mus non magnopere timere. Mentem enim nostram non nisi magnum dolorem allutu-
 rum nobis prædicant. Nec hætenus, quæ res nos maxime cruciat, scire nobis licet, quæ
 nostræ huius infelicitatis causa sit. Vna siquidem omnium voce clamatur, Carolum Via-
 næ principem ab omni culpa liberum esse. Præteritos enim errores omnes sciunt te filio
 tuo iam sponte remisisse. Quæ igitur nunc te causa mouerit, intelligere non possumus.
 Ad te itaque oratum venimus, clementissime rex, vt & eius rei nos participes fieri ve-
 lis, vt populis qui nos ad tuam Maiestatem miserunt, respondere & rationem reddere
 possimus, & Carolum ex te fuisse genitum memineris, & principatus tuos quos tibi maio-

res tui in pace tranquillissima reliquerunt, concordia prudentiaq; conserues. Hæc cum dixisset Præsul, orationi suæ finem fecit. Cæterique legati flentes idem regem deprecati silentium fecere. Quibus rex pauca hæc verba respondit. Nulla ira, nulla rerum præteritarum recordatione mouemur. Sed nuper quod in honorem nostrum atque salutem Carolus vester conatus est, nisi iusta animaduersione plectendum censeatur, me profecto non pium neque clementem, sed stultum potius ac dementē iudicare omnes merito deberent. Illum enim scimus rebus nouis studuisse, in patris perniciem plurimum vigilasse, falsa & iniqua regnandi dominandique cupiditate commotum, nostros me viuente principatus affectasse, nihil magis quam vitam patris odisse, cui nuper indignas tendebat infidias. Nulla enim re maiori dolore concutitur, quam propter patris fœlicitatem. Me namque vt opprimere deque medio tollere posset, ab Henrico Castellæ rege exercitus & auxilia petisse quis ignorat? Nihil denique non ausus est, nullo sceleris genere deterritus, vt nostram perderet senectutem. Ex quo & cogitare & intelligere possumus, aut illum diem fœlicem non fuisse quo ex me conceptus est, aut bonum eius ingenium præter naturæ suæ bonitatem prauis aliorum consiliis fuisse conuictum. Quæ res multo quidem maiorem mihi affert quam cuiquam mortalium dolorem. Cogor enim iustas de filio vel iniustus exigere pœnas: cuius quidem supplicium nostram magis animam percutiet. Quod si pietas & amor paternus ignoscere filio velit, mihi tamen non licet. Illis enim veniam dari æquum est qui & imprudenter, & semel, & in re non magna deliquere, non autem eis qui scientes, qui pluries impia maximaque crimina committunt. Nam si quis, quod ei non liceat, semel commiserit inscitia, si quis etiam bis, excusari imprudentia potest: si quis vero tertio rediit ad crimen, aut demens est, aut obstinatus. Huic igitur si venia daretur, & impune peccare liceret, quæcunque mala committeret in posterum, non illi quidem, sed eis ascribenda viderentur qui eum vel punire vel prohibere poterant. Carolus itaq; ea animaduersione pœnaque plectetur, vt cuiquam deinceps nocere non possit. Quia in re iustissime statuisset viros bonos existimatos non dubito. Huic sententiæ legatis respondere non audentibus, rex Fragam versus discessit, pauloque hic moratus Ilerdam reuersus est. Barcinonenses autem interim qui nouis rebus studentes magnos exercitus coegerant, & suæ ciuitatis imperio se potiri posse sibi falso persuaserant, sexaginta legatos cum aliis quindecim quos paulo ante memorauimus, ex potentissimis ciuitatis electos ad regem miserunt. Ex quibus quendam virum Abbatem Ageræ hoc modo regem allocutum fuerunt. Illi principes, diuino & humano consensu, principatu populorumque suorum cultu & obsequio digni sunt, excellentissime rex, qui & communes vtilitates priuatis anteponunt, & in eo semper manent quod cum sui principatus populis fide & iureiurando statuere: ille autem qui omnia ad sua commoda, ad suam voluntatem metitur, & iusiurandū fidemq; violat, hic quidem & diuinam & humanam legem contemnens, sese & principatu & suorum obedientia manifeste facit indignum. Quod si ita est, quid nos facere debemus, si ius nostræ libertatis iustitiam clamat, si Vianæ principatus & omnes tuorum regnorum populi non immerito Caroli nostri principis liberationem desiderant? Eadem fides & obseruantia quam tibi debemus, nos etiam illum defendere compellit. Quod vt faciamus, & ratio & fortuna ipsa nos vehementer hortantur, quæ non pedibus nos, sed alis perpetuo fouet, maximisque viribus excitat. Ideoque populorum motus & excitatos animos compescere etsi vellemus, nobis tamen nullo modo liceret. Omnium mentes harum rerum infœlices euentus præfagire videntur. Quid enim boni ex tanto malo sperare licet? Fidem enim & obseruantiam quam tibi hæcenus seruauimus & in perpetuum seruare iureiurando statuimus, si tua culpa semel amiseris, non facile quidem ad tuum reuocabis obsequium. Populi nanque qui iustam ob causam à suis principibus deficiunt, aut fero quidem ad eos, aut nunquam redire solent. In bellis opulentus & numero magnus exercitus, de paucis & omnium rerū penuria laborantibus facile victoriam consequitur. Duces nobis ac milites præter nostros auxiliares & stipendiarii non deerunt. Pecuniis enim quas bellorū neruos appellat, cæterisque rebus ad bellum gerendū necessariis abundamus. Vires iam & animos nostros, atque in re militari scientias, cum alii multi, tum vero Gallorum principes populiq; qui ferocissimi bellicosissimiq; semper fuere, sunt experti. Qui olim cum magnos in Hispaniam duxissent exercitus, & Gerundam vsque peruenissent, quæ ciuitas prope centum & quinquaginta passuum millia à Galliæ finibus distat, amisso rege cum exercitu, perpauci quidem domum fugientes redierunt. Præterea nullæ gentes externæ, ne Hispanicæ quidem, nobis absque sua pernicië bellum intulere. Terra marique nostra plurimum valet ac timetur autoritas. Scimus enim nomen nostrum omnes formidare piratas. Ob rerum gestarum memoriam multasque nostras & insignes victorias

Venia quibus
danda.

victorias Africæ quidem, & Europæ, atq; Asiæ non paruo timori sumus. Hac etiam cau-
 sa totius Hispaniæ principes gratiam & amicitiam nostram appetunt, colunt, & plurimi
 faciunt. Nostri maiores qui fortissimi iustissimique fuere, non tam militum numero ac
 multitudine, quam virtute atque labore posteris imperium & rempublicam auctam reli-
 quere. Omnes homines natura ad res magnas & amplissimos principatus aspirant, atta-
 men illi tantum sua vota consequuntur, & diutius parta tueri & conseruare solent, quos
 non temeritas, non praua regnandi cupiditas, non odiosa crudelitas, sed ratio, sed iuris ac
 virtutis amor, sed ipsa deniq; semper amabilis humanitas comitatur. Quod si ita est, que-
 nam tibi tuorum regnorum spes habenda est: Quam ob rem noster erga te amor, fides,
 10 pietas & obseruantia, quæ tibi iure debentur à nobis, huiusmodi tempore nos Maiestatem
 tuam deprecatum prope venire coegerunt, vt & saluti filii tui, & nostræ tuæque quieti
 atque honori mature consulas. Tum rex conuersus ad proximos venerabili ac vere regia
 grauitate sic respondit. Quod ratio & iustitia monent, hoc facere statuimus. Nunquam e-
 nim, siue in nostris, siue in aliorum causis ac periculis sententiam laturi simus, ab officio &
 20 ratione discedemus. Principes autem qui iustitiam exercent, & supplicii improbos affi-
 ciunt: & de bonis optime merentur, & hominum societatem conseruant, & Deum sibi
 tanquam maximis sacrificiis conciliant in perpetuum, propitiumque faciunt. Gloria au-
 tem & quicquid cum ea turpiter acquiritur, durable non est. Nos autē quod bonis clien-
 30 tibus ac populis in officio permanentibus præstare debemus, hoc quidem speramus à no-
 bis neminem vnquam iuste desideraturum: quod nisi de fontibus etiam pœnas debitas
 exigere, facere non possem. Præterea non est Ducis famam & victoriam quærentis,
 priusquam videantur pericula, timere, & illorum motus & defectionem sine causa spera-
 re qui sibi semper fidelissimi fuerunt: qui tamen si temere tentare aliquid auderent, sibi
 pro sua dementia pœnas esse duros. Hæc dum agebantur in aula, rege veteri Gothala-
 norum fidei & amori plurimum confidente, illorum & magistratus & duces clam populis
 persuaferant, vt rege capto, eius omnes consiliarios interficerent. Quod consilium & tam
 numerosæ multitudinis conspirationem, qui vel præmii spe, vel metu pœnæ ad regem re-
 ferret, nemo repertus est. Tantum enim rerum nouarum studium & belligerandi cupi-
 40 ditas omnium mentes inuaserat, tantusque furor sensus oppresserat, vt non à rege solum,
 quem ardentissimo semper amore, & tanquam numen aliquod summa veneratione pro-
 secuti fuerant, verum etiam à seipsis alieni fuisse videri potuissent. Cæterum illis arma iam
 capientibus, rex per indicia rem cognoscens, suos clam in consilium conuocatos monuit,
 vt quid agendum foret, ex tempore consulerent. Tum itaque Petrus Durreus hæc statim
 respondit. Verus Gothalanorum fides, & virtus, atque amor erga suos principes (inquit)
 magnanime rex, salutis & incolumitatis tuæ nobis spem certissimam pollicentur. Nos au-
 tem pro nostra pugnantes omne periculum propellemus. Ideoque fortunæ cedendum
 non arbitror, ne forte hostibus mali futuri maiorem & optatam præbeamus occasionem.
 Hæc domus opportuna satis, & inexpugnabilis loci natura & ædificiorum munitione,
 certam nostræ salutis ostendit securitatem. Milites & multos & fortes habemus. Arma
 50 nobis non desunt. Bonorum omnium subsidia aduentura in auxilium nostrum dubitan-
 dum non est. Quicquid ergo hostes, si iam repugnare velint, facere decreuerint, expe-
 ctandum censeo. Discedentes enim belli iam cœpti manifesta signa daremus. Abitio
 præterea nostra fugæ per similes omnibus videretur. Quæ res & regiam tuam auctoritatem
 famamque minuere, & inimicorum audacem plurimum augere posset insaniam. Illi deni-
 que viri de suis hostibus victoriam consequuntur, qui se laboribus & periculis exponunt.
 Huic sententiæ cunctis assentientibus, rex solus non acquieuit, qui diuino spiritu com-
 monitus, Honorem, inquit, & salutem vestram, viri fortissimi, ego non secus ac vitam
 meam charam habeo. Ex duobus periculis quod magis obesse potest, hoc præcauere &
 60 effragere diligenter debemus. Scimus iam Gothalanos in armis esse. Qui si contra me bel-
 ligerantes violata iam fide semel nos aggredi prælio cœperint, nisi penitus omni ratione
 careant, vitæ suæ spem omnem in nostra morte positam esse putabunt. Hoc igitur euitare
 periculum prudentis ego, non autem timentis existimo. Facilius est enim apud populos
 honori consulere, quam fidem illorum per scelus amissam & voluntatem reconciliare.
 Quod si huiusmodi belli casus ineuitabilis est, malo quidem hostibus in liberis occurrere
 campis, in quibus fortissimus quisque non sine spe suæ salutis pugnare & suis vti viribus
 possit, quam parietibus angustis inclusus cum paucis inermibus impetum armatæ multi-
 tudinis expectare, vbi nobis captiuorum more vel agnorum potius in cohorte clausorum
 pereundum esset, aliis aliorum mortem spectantibus. Hæc cum dixisset, de secunda vigi-

lia equum ascendens, Bernardum Rocabertum cui plurimum confidebat, cum patris armatis clam ciuitatis custodibus praemissum ad portam quae praedicatorum dicitur, paruo comitatu subsecutus egressus est, ac nulla parte noctis itinere intermisso, postero die Fragam, quae distat ab Ilerda passuum fere millia viginti, peruenit. Nonnulli tamen eum cuniculis sub moenibus actis egressum ferunt. De tertia autem vigilia & noctem paulo post mediam Franciscus Espla, Ioannes Agullon, & Graus Ceruellon praecipui coniurationis autores, & qui manus impias in regio foedare sanguine destinauerant, in regis aulam venerunt. Vbi cum regem non inuenissent, summa tristitia & dolore affecti domum suam reuerfi nouitate & magnitudine sceleris agitati, noctem totam infomnestransiere, magno tota ciuitate tumultu fluctuante. Quae res summo dolore metu-¹⁰ que legatos afficiebat. Perspiciebant enim viri prudentes nefarium hoc tanti sceleris initium, non nisi perniciosum & infelicem finem habiturum, timebantque ne quod insolentes homines ausi fuerant, rex illorum consilio factum forte putaret. Die sequenti cum omnes coniurati magno cum exercitu Fragam proficisci statuisent, quorundam vsi consillis hoc iter distulere: omnes tamen totius principatus populos in armis esse iusserunt, qui paucos post dies cum magnis copiis Ilerdam conuenerunt. Hic cum regem Ca-²⁰ saraugustam profectum accepissent, Fragam magnis itineribus contendunt, eamque ciuitibus & magistratu consentientibus ingrediuntur. Sub idem tempus regi nunciatum est, Castellae regem Henricum, pacis & amicitiae foedere neglecto, in Aragonum fines cum magnis exercitibus aduentasse, magnumque equitum & peditum numerum ad²⁰ oppugnandum Boriam misisse, quod oppidum distat a Casaraugusta passuum millia circiter triginta. Eodem tempore Valentini quoque Gothalanorum tumultu permoti, alii secreto, alii publice arma, equos, atque alia omnia quae ad bellum gerendum necessaria videbantur, parare. Siculi praeterea, Sardi, Baleares, & aliarum insularum populi omnes ancipites, & in neutram partem declinantes, quid caeteri facerent, expectabant. Interim etiam Ludouicus Requesentius qui regi fidelissimus erat, Barcinonae captus est, pro-³⁰ pterea quod Gothalanis quibus praerat, contra regem conspirantibus assentiri noluerat. Et Lusitanis in Nauarra iterum bellum Agramontanis inferentibus, Hispania feretota maximis perturbationibus vexabatur. Hic autem rex prudentia singulari, ut & fortunae conatibus occurreret, & populorum furores extingueret, Carolum statim e carcere liberauit. Quem regina Barcinonam proficiscens vsque ad Villam Francam secum adduxit. Vbi Barcinonae legati reginam ab itinere prohibuere, leges quasdam & conditiones petentes, quas non tam necessarias, neque tam iustas, quam ad culpam suam protegendam & excusandum errorem quem non leuem commiserant, excogitasse videbantur. Regina autem re non concessa (erat enim iniqua) Barcinonae itinere dimisso Casaraugustam ad regem reuersa est. Carolus autem Barcinonam profectus a ciuibus caeterisque prouinciae populis, ut patri bellum inferret, assidue incitabatur. Quod cum audisset quidam Carolus Artheca cognominatus, Ilumberrum oppidum cui regio iussu diutius praefuerat, pro Carolo principe gubernare ac defendere coepit. Ad quem oppugnandum Alphonfus Aragonaeus cum exercitu profectus, prope muros oppidi castra posuit. Cui⁴⁰ rex ut pro tempore opportunum mittere subsidium posset, cum Aragonum copiis Sangosam venit, quod oppidum abest ab eo passuum millibus octo. Caeterum cum hic Alphonfus Aragonaeus propter eius in re militari praestantem & excellentem fortitudinem & rerum gestarum gloriam sit saepius memorandus, qui fuerit, hoc loco dicere per necessarium ducimus. Alioquin non dubito, omnes qui eius virtutes in rebus bellicis & praeliis ab illo fortissime gestis legerint, illius genus & antecessores qui fuerunt scire desideraturos. Fuit itaque regis Ioannis de quo scribimus, filius, non tamen ex legitimo matrimonio, & Villae Formosae Dux, qui paternam & omnium maiorum suorum in re militari praelioque gerendo virtutem non solum est imitatus & aequauit, sed longe quidem superauit. Quod & rex ipse & Duces non Hispani solum, sed Galli quoque omnes vno ore praedi-⁵⁰ cabant. Ego autem praeter ea quae ab eo gesta his commentariis scripturus sum, multa quoque alia commemorare possem, & quibus locis cum paucis equitibus magnas hostium copias fuderit, quot & quantas victorias praeter omnium opinionem consecutus fuerit. A pueritia enim & teneris annis tanquam natus ad Martis opus se semper in armis exercuit. Nam & bellis quae pater aduersus reges Castellae, & contra Gallos & Nauarrae populos atque Gothalanos reluctantes fortissime gessit, omnibus non interfuit solum, sed praefuit & summam sibi laudem & gloriam comparauit: verum etiam deinde Ferdinandum regem fratrem secutus aduersus Alphonsum Portugalliae regem & Mauros Granatenses, famam Ducis & gloriam immortalē adeptus est. Vir fuit corpore magnus, sed animo multo

multo maior, qui post multas & insignes victorias, deniq; in oppido Castellæ quod Linar- res appellant, vitam finivit, reliquitque filium Alphonsum qui sibi in Ducatum Villæ For- mosa succcessit. Reliquit & alios nothos multis virtutibus præclaros. Hoc igitur Alphonso filio & Ioanne Cæsataugustæ Archiepiscopo altero filio, se non minus foelicem rex existi- mabat, quam reliquis quos ex legitimis nuptiis suscepit. Nam Ioannes quamvis religione magis quam re militari semper fuit occupatus, non paruam tamen laudem sibi gerendo prælio comparauit. Sed de his hæc pauca sufficiant. Nunc ad rem redeo. Carolus itaq; Ar- theca cum se oppidum diutius defendere non posse animaduertisset, ad regem Castellæ legatum misit rogatum auxilium: quod nisi mature sibi succurrerit, se cum oppido in re- 10 gis Aragonum potestatem venturum dicebat. Ad quem Henricus, Aragonum regi nocere desiderans, equites numero mille subsidio misit, quos Gonsaluum Saiauetram Alcan- tara ordinis militiæ præfectum cum aliis copiis & Rhodoricum Marchenam subsequi iussit. Quod rex cum animaduertisset, Duces & consiliarios omnes ad concilium conuo- catos, quid agere deberet, statim consuluit. Tum Rhodoricus Rebolletus primus senten- tiam suam dixit. Etsi tuus exercitus virtute magnus est, fortissime rex, numero tamen satis exiguus, adeo vt nisi diuino iuuetur auxilio, tantæ hostium multitudinis impetum sustine- re nullo modo possit. Quare tuam salutem in tantum conferre discrimen, ego non forti- tudinis esse, sed extremæ dementiæ iudicarem. Scimus enim rex Castellæ quot armatorum 20 millia conficere possit, Aragonum plures à te alienatos esse non ignoramus, Gothalanos in te refractarios ad tuam perniciem Principem Carolum incitasse nobis certissime con- stat. Hi si cum Castellanorum & aliorum copiis se forte coniunxerint, nobis quidem neq; victoriæ, neque salutis nostræ vlla spes est. Nam quid paucis, quamvis fortibus, contra tot hostium millia sperare licet? Quod si viris fortibus & magnanimis pro virtute atque iusti- tia tuenda, pro honore vitam profundere gloriosum videtur, nos tamen non nostra qui- dem, sed reginæ, sed Ferdinandi filii tui causa, tuæ salutis habere rationem debemus. Nam si tibi, quod Deus auertat, grauius aliquid accideret, nobis iam victis, non dubium est quin venirent in hostium potestatem. Quare nec infœlicius euenire nobis quidquam posset, nec contumeliosius. Hoc igitur tantum malum summumque dedecus ne nobis contin- gat, summo studio atque diligentia prospiciendum cauendumque est. Mea igitur senten- 30 tia est, vt nos prælium committere & cum hostibus congregari & experiri fortunam per- mittere, teque tuto in loco contineas. Omnis enim & reginæ & Ferdinandi filii tui, om- niumque tuorum salus in tua ipsius salute posita est. Tu itaque dum fueris incolumis, v- bicunque fueris, etsi nos peiores fortunæ casus sequantur, nunquam tamen de nostra sa- lute desperabimus. Huius opinioni Martinus Lanucius non assentiens, hoc modo locu- tus est. Ego regis gloriam ducibus attribuendam non censeo, cum præsertim sæpenume- ro regis vel nomen vel aspectus in prælio causa victoriæ fuerint, cuius fama sua regna tu- tatur, augetque, atque conseruat. Te igitur in agmine viso, fortissime rex, tuosque inter pugnandum hortante, & hostium frangentur animi, & tuorum alii virtute, alii pudore coacti mortis omnia pericula contemnentes, acrius certe pugnabunt, quod in tua præsen- 40 tia pugnantes tuos equites militesque sæpe fecisse, vocem tuam audientes experti sumus. Ideoque paruo cum exercitu plærunque ingentes hostium copias profligasti, de quibus præter tuam atque aliorum opinionem insperatam victoriam habuisti. Te igitur, inuictis- sime rex, præliis imminetibus interesse oportere arbitror, tuosque milites hortari & vo- cem manumque iuuare, non autem quid alii fecerint expectare, vt si quid acceperint detri- menti, non absentiam tuam, sed vel fortunam, vel suam ipsorum culpam accusare iure pos- sint. His consiliis nemine respondente, rex quoque cunctatus parumper ac si vtriusq; iu- dicio perpenderet, tandem quasi Lanucii sententiam comprobasset: Hactenus, inquit, non meminisse vos arbitror, proceres, Castellæ regem vnquam cum maioribus copiis ad- uersum me sine magna sua calamitate pugnasse. De quibus multas & insignes victorias 50 me consecutum fuisse vobis commemorarem, nisi scirem vos & earum rerum memores esse, & participes honorifice fuisse. Quas res ego non fortunæ, non nostris viribus, vt mul- ti faciunt, attribuo, sed Deo optimo maximo, qui semper pro iustitia virtuteque pugnan- tibus aspirat. Quare dum rectum sequar, & iustam causam habuero, neque præliis vnquam abstinerebo, neque de salute ac victoria desperabo. Hoc modo locutus, & concilio dimisso quieti se parumper dedit. Erat enim tempus noctem iam post mediam. De quarta autem vigilia conuocatos vndique milites armari, & pontem transire, & in vltiorem fluminis ripam conuenire iussit. Prima luce subsecutus cohortes, Alphonsum Aragonum cuius supra mentionem fecimus, ab Ilumberri obsidione reuocatum cum exercitu secum coniu- xit: & cum omnibus copiis Montem regalem versus, qui locus abest à Sangosa passuum

millia circiter viginti, signis militaribus erectis, & ingenti tubarum & tympanorum concentu proficiscitur. Huc cum exercitu bene instructo contendens, in itinere locum castris elegit montis natura satis commodum, & vbi perpauci contra multos pugnare tuto poterant. Hoc ideo fecit ne eius exercitus qui numero erat inferior, ab hostibus in loco facili circumueniri posset. Erat autem hæc loci natura, vt perpauci regii milites in summo iugo montis, hostes a tergo venientes propellere facile possent. Nam a latere nullus hostibus aditus patebat. tanta enim loci ex vtraque parte difficultas & asperitas erat. Vbi vero castra posita erant, hic locus & ad planiciem quæ prope aderat, descensum, & ad castra regressum facilem præbebat. Hic itaque rex & loci opportunitate & militum virtute nimium fretus, hostes expectare constituit, quibus Ilumberrum ituris hac commodius iter & expeditus erat. Cæterum cum hoc regis consilium Castellanos duces intellexissent, periculum metuentes, recto itinere omisso, per aliud obliquum Ilumberrum cum exercitu peruenerunt. Quare cognita rex Sangosam propere rediit. Hic aliquandiu commoratus cum hostes committere prælium recusassent, seque in oppido continerent, Pompilonis, Lerinatibus, cæterisque Nauarræ populis Ioannem & Alphonsum Aragoneos Duces cum exercitu præsidio relinquens, Bilbilim (quod est oppidum Aragoniæ nobile magnumq; & Calataiutum vulgo appellatur) vt delectus haberet, profectus est. Hinc regina ad Villam Francam reuersa, partem legum & conditionum quas petierant, Gothalanis concessit, vt in eos itura omnia & imperium Carolus haberet: rex vero toto eorum principatu interdictus, regis tantum nomen retineret. Hac impetrata & confecta re, Ludouicus Requesentius & Ioannes Beamontius, quos deprehensos fuisse demonstrauius, è custodia statim liberati fuere. Cæterum paulo post Barcinonenses cum aliis prouinciæ populis, omnia quæ concupiuerant adepti, cum iam à regis imperio ac iure liberi viderentur, pro sua libidine omnia facere, iustum atque iniustum sibi velle, ac pro virtute & æquo scelus & arrogantiam exercere, nemini ne principi quidem suo Carolo propter eius mansuetudinem & facilitatem parere. Quin etiam Carolus quotidie sollicitabatur ab illis, vt armis patrem persequeretur, vt concubinam legitimis sibi nuptiis vxorem confirmaret, quo filius in regno paterno sibi succedere posset. Illorum igitur Carolus insolentiam & immanitatem indignanter grauiusq; ferens, ex nimio dolore in grauissimam febrem incidit. Pro cuius salute Barcinonenses assidue pecunias ingentes profundere, vota multa concipere, bona omnia promittere, Deo reliquisque cœlitibus sacrificia præstare. Ille autem, vt erat princeps Christianissimus, vbi suæ animæ more nostræ Christianæ religionis consuluit, patris clementiam statim & misericordiam inuocauit, inimicis omnibus pepercit, suos ad bene viuendum & pro se orandum hortatus, paucis diebus Barcinonem discessit à vita: cuius funus non sine maximo mœrore & acerbissimo luctu ab Hispaniæ populis, & à Siculis omnibus celebratum est. Erat enim omnium virtutum splendore præclarus, moribus integerrimus, & iustitia, modestia, liberalitate, clementia, humanitate, cæterisque rebus quæ (vt ante diximus) ad optimum perfectumq; principem pertinent, omnes quidem principes antecessit.

LVCII MARINEI SICVLI

DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XIII.

De bello contra Gothalanos.

Sed idem tempus Vianæ ciues ad Castellæ regem defecerant: & Alphonsus Aragoneus, quem rex (vt supra diximus) Pompilonis & aliis Nauarræ populis præsidio reliquerat, cum Castellanos Ducibus & copiis ad Barzuciam oppidum quod à Viana non longe distat, prælium commiserat, eosq; profligauerat. Quo prælio ex Castellanis præter occisos ac vulneratos equites, etiã quadringenti cum equis & armis capti fuere. Tum itaq; ne maiora sequerentur incõmoda, Alphonsus Carillus Toletanæ sedis antistes, & Henricus Hispaniæ matris præses, quem Admirantem vocant Hispani, inter vtrumque regem pacis autores fuere. Ad cuius pacis & amicitia securitatem & cõfirmationem, alter Nauarræ oppida quatuor, quæ Raga, Gardia, Arcus, & aliud nomine sancti Vincentii, vocantur: alter vero duo, Lorca, quod oppidum est prouinciæ

uincia Carthaginensis, & Cornagum Cantabriæ prope Numantiam, obsidum nomine tradiderunt. Caterum Gothalani post Caroli obitum ad regem cateruatim veniunt, Ferdinandumque regis ex Ioanna vxore secunda filium, qui tum annum fere decimum agebat, in principem à rege petiuere: quem suum esse ac fore principem iureiurando, ritu, moreq; patrio confirmarunt, & simul cum regina Barcinonam proficiscentem comitantur. Verum enimvero cum hic Barcinonenses reginam Principemque cernerent, & regis aduentum maxime timerent, omnes qui antea deliquissent, coniurationisque conscii & participes fuissent, suorum errorum memoria & scelerum conscientia vexabatur. Timebant enim ne quandoq; à rege supplicii quibus se dignos putabant, afficerentur. Ideoque prius quam rex aduenisset, tumultus ingentes inter eos nouaq; seditiones ortæ fuere. Simularunt enim (tantum metus improbos coegit) animam Caroli Principis defuncti de patre deque nouerca noctu per vicos ciuitatis miserabiliter questam, multa que miracula fecisse: perinde ac si non morbo naturalique morte Carolus, sed aliqua re interceptus & sublatus fuisset. Sic itaq; cum se animaduersione dignos agnoscerent, & pœnæ metu quiescere non possent, huius fictionis velamento rursus omnes in regem conspirant, & quæ fixerant Caroli diulgatis miraculis, totius prouinciæ populos in fanaticos impulere furores. Hac igitur coniuratione ac tumultu omnia quæ post longos magnosque labores quiescere vix cœperant, statim atque præter omnium bonorum opinionem vehementer perturbarunt, & in maximam sollicitudinem adduxerunt. Omnes enim Remensæ, Russinonis, & Ampurdaniæ prouinciæ populi (sic enim vulgo nominantur) feroces homines, & qui montana loca incolunt (quos Pagestes vulgus pro Paganis appellat) summa dementia furentes ad Pallariensem Comitem conuenerant, eumque ducem & totius exercitus principem eligunt. Qui cum obstinatum rusticorum furorem compescere debuisset, dominandi cupiditate commotus & spe falsa deceptus, in maiorem potius insaniam compulsi. Dùm autem tam malæ mentis homines & rationis expertes vndique conueniunt, cõiurant, arma parant, homines & exercitus cogunt, & Gerundam versus ire contendunt: regina ex Barcinone cum Ferdinando filio discedens, paucis comitantibus Gerundam venit Gerundenfium precibus adducta, qui eius contra resistentes auxilium implorauerant. Cuius discessus Barcinonæ ciuibus molestissimus fuit. Nam quum iam penitus nulli regio imperio parere statuissent, quo sibi facilius assererent libertatem, reginam cum filio de medio tollere cogitauerant. Ea itaque digressa, vt quæ mente praua conceperant, liberius citiusque perficere possent, è magistratibus alios in carcerem coniecerunt, alios expulerunt à ciuitate, in exiliumque miserunt, plures etiam occiderunt. tantum enim apud eos non libertatis amor, sed supplicii pœnæque metus inualuit. Regina autem paucis Gerundæ commorata diebus, quo Gerundenfium precibus adducta venerat, vt supra scripsimus, qui ad eam, vti sibi contra Remensanorum aliorumque repugnantium impetû ferret auxilium, legatos miserant, eos indiciis percepit etiam ad tumultuantes secreto defecisse. Cum igitur Comitem Pallariensem cum magnis hostium copiis Gerundam oppugnatum venire animaduertisset, ad ciuitatis magistratus qui tum in concilium conuenierant, filium Ferdinandum admodum puerum sua manu ducens, pedibus suis venit. Quibus primum labores quos tolerauerat, dum illos regi reconciliasset, & concordia paceque coniunxisset, commemorauit. Deinde quantum libertatis, quantum gratiæ impetrassent a rege ea deprecatrice, Carolum principem bis è carcere liberatum fuisse, seq; ad eos venisse eorum precibus adductam, vt illis contra Remensanos aliosq; perfidos inimicos auxilio esset, in memoriam adduxit. Nullo etiam modo se credere potuisse dicebat, eos crudelitatis autores futuros quibus opem ferens tanto vel studio vel amore venire curasset. Item ostendebat quam iustum & honestum viris clavis & fortibus esset, in huiusmodi fortuna gloriosam potius oppetere mortem, quam vitam viuere non honestam: quod semper omnes Hispani non solum pro suis regibus patriæque suæ principibus, sed etiam pro externis quos nunquam vidissent, facere consueuerant. Quam laudem & maiorum gloriam, qui regibus fidelissimi semper fuerunt, imitari conseruareq; deberent, ne si quis ab officio discederet, nunc Hispania primum nouum dedecus & insignem ignominiam subiret. Postremo retulit quam fortes, quam fideles, quam boni viri iudicarentur, quãtamq; de se vel famam vel gloriam sibi facturi essent: item quæ munera, quam gratiam speraret a rege, si absente eo principem vnicum filium ab extremis periculis liberarent, & incolumè patri restituerent. Illis denique piissimis precibus, nec sine lachrymis, de manu Ferdinandum filium Principem tradidit, Vestri Principis, dicens, optimi viri, non meam vobis commendo salutem & vestræ fidei committo. Qui si virtute fideque vestra summum quod imminet ei periculum, euaserit, non dubitare debetis, quin parentes eius dignum vobis

vestra virtute præmium perfoluant, quibus etiam Deus omnipotens multo quidem ma-
 iora melioraque dona retribuet, qui malis pœnas graues & æternas, bonis autem perpe-
 tuam largitur fœlicitatem. Hæc oratio prudentissima mirum in modum omnium animos
 commouit, adeo vt non illi solum qui rectum virtutemque sequebantur, sed alii quoque
 qui contra regiam Maiestatem coniurauerant & clam ad hostes defecerant, sese aut regi-
 nam & Principem defensuros, aut mortem pro eorum salute subituros, iureiurando confir-
 maauerint. Reginamque obsecrare statim cœperunt, vt & lachrymis parceret, & rogandi
 hortandique finem faceret, ac suæ ipsius & Principis salutis spem vel certissimam habe-
 ret. Hæc cum omnes vna voce dixissent, confestim, quoniam Comitis aduentus cum ma-
 gnis inimicorum copiis appropinquare ferebatur, homines cogere, arma quærere, ciui-
 tatem munire, omniaque ad propugnandum necessaria parare cœperunt. Dum hæc in
 ciuitate parabantur, hostes cum exercitu ingenti propius accessisse nunciatum est. A qui-
 bus confestim ciues occurrentes portarum ingressus male viris & armis præmunitos de-
 fendere vix potuerunt. Hostes tandem repulsi prope ciuitatem castra posuere, tormentisque
 muros oppugnare cœperunt. Regina autem interim non sine maximo labore atque peri-
 culo in arcem templi, quod ibi fortissimum atq; munitissimum erat, se recepit. Vbi tamen
 si subita magnaq; ciuitatis trepidatione, suorum equitum non occulto timore, matronarum
 virginumq; miserandis fletibus, anxia Principis cura, & salutis desperatione satis angeba-
 tur: maximum tamen & vere regium animum, supraq; fœminei sexus naturam fortissimum
 ostendit. Non enim cessit timori, non eius virtus in tanto periculo defecit, non virorum
 suffulta cohortationibus stetit, sed ipsa omnes equites militesque, qui etsi fortes erant, suis
 tamen singulos nominibus appellans hortansque, multo quidem fortiores effecit. Apud
 quos in vnum conuocatos hæc verba dixisse fertur. Illi viri perpetuo viuunt, fortissimi ac
 fidelissimi proceres, & cœlesti gloria perfruuntur, qui propter virtutem magnos adire la-
 bores seque periculis exponere, & quamuis charam profundere vitam non recusarunt: qui
 vero contra rationem causam aliquam turpem sequentes, spretis nostræ religionis legibus
 indignum facinus ac scelus admittunt, illi quidem & suum posteris nomen inuidiosum
 relinquunt, & perpetuos mœrores & horrendas inferorum tenebras pariuntur. Quam
 ob rem etsi de fide fortitudineque vestra minime dubitabam, vos tamen hoc tempore li-
 berius admonere hortarique per necessarium esse duxi, ne plus apud vos timor valeat, quam
 vestra solita virtus, neve mortalem & breuem infamemque vitam cœlesti ac perpetuæ
 fœlicitati præponendam putetis. Quam varia, quam mutabilis, quam inconstans, & in il-
 lis qui minimum possunt, & in his etiam qui rerum potiuntur, fortuna sit, his quidem casi-
 bus qui nobis nuper acciderunt, perspicere facillime possumus. Hoc enim à nobis non a-
 lienis, sed nostris exemplis probari potest. Quod cum grauissimum sit, sine summo qui-
 dem dolore, propter memoriam præteritæ fœlicitatis, cognoscere & sentire non possu-
 mus, Deo tamen immortales gratias agimus, propterea quod vos viros fortes atque fide-
 les in tantis periculis & laboribus mihi socios habere contigit, quorum fortitudine freta,
 etsi rex abest, de victoria tamen contra refragantes desperare non debeo. Capeffite igitur
 arma viri fortissimi, & Ferdinandum Principem vestrum, liberos, & vxores vestras à per-
 fidis, inimicis, fauisque latronibus enixissime defendite. Quorum furor ac dementia, vt
 subitus est, & sine causa & ratione susceptus, ita breuis esse & extingui facile solet. Ignobi-
 les enim multitudinis & popularium motus riuulis comparantur, qui cum pluuia con-
 fluentibus aquis maxime tumescunt, tum eorum impetus cessante pluuia statim deficiunt.
 Omnipotentis igitur auxilium inuocate, & qui sitis semperque fueritis, hodie sceleratissi-
 mis hominibus ostendite. Ego autem interea precibus & lachrymis apud virginem Dei
 genitricem pro victoria vestra omniumque nostrorum salute vigilabo. Hæc oratio fortes
 omnes multo fortiores & animosos animosiores fecit, adeo vt per pauci cum ingentibus
 hostium copiis pugnare non modo non recusauerint, sed etiam congregari vehementer o-
 prauerint. Incenderant enim mirum in modum cum sermo reginæ, tum principis amor,
 fidelium ac nobilium animos, & equitum veteranorum fortissima pectora contra resisten-
 tes ignobiles, qui cæci magno furore & insania commoti aduersum regem suum arma te-
 mere assumpserant. Omnes itaque ex communi consilio & autoritate, consensuque regi-
 næ, Puiccium qui tum Montisæ ordinis equitum magister erat, & rei militaris peritissimus,
 ducem delegerunt. Hic tamen dux electus cum propter hostium incursionem & repen-
 tinum aduentum reginam pluribus verbis alloqui non potuisset, eius tamen dexteram o-
 sculatus, arcem statim communiri, quo regina se receperat, & armari milites & omnes e-
 quites imperauit. Quos & armatos, & in hostes qui iam per portarum ingressus cum ciui-
 bus acriter pugnabant, exire cupientes, tunc in arce retinuit. Prospexerat enim vir pru-
 dens

dens Comitem hostium ducem qui iam ciuitatem irruerat, arcem oppugnatam statim venturum, & reginam & Principem Ferdinandum aut caperent, aut occiderent. Quem nec sua quidem opinio fefellit. hostes enim reginam in arcem se contulisse rati, propterea quod ibi tutior esse poterat, eo subito cum magnis copiis contenderunt. Aliis autem per multis apud diui Dominici ædem quam Prædicatorum vocât, relictis, & per omnes portarum exitus, ne effugere Regina posset, dispositis custodibus, prope arcem impiorum dux & in edito loco atque eminenti ligneam turrim erigi iussit, arcem templi, vbi regina erat, æquantem. Hac ædificata, machinis & omnibus tormentorum generibus ædes reginæ oppugnare hostes cœperunt. Regii milites interea cōtra hostium machinas & oppugnationes munimenta multa nouasque defensiones ac propugnacula parauerant, quibus oppugnationibus hostium facile resistebant. Hostes primum protecti vineis in arcem, si muros ascendere possent, contenderunt. Qui cum scalis appositis ascendere cœpissent, & propugnantium saxa magni ponderis sustinere non potuissent, scalis relictis in munitiōnem suam sese receperunt. Deinde multis continuisque diebus arcem machinis & tormentis, quæ bombardæ vulgo dicuntur, aliisque variis armorum generibus oppugnare non destiterunt. Et vt quidam ex his qui arcem defenderunt, nobis retulerunt, orbicularium lapidum millia quinque vno die hostium tormentis excussa, in area domus reginæ collecta fuere. Cæterum post multas & magnas oppugnationes cum hostes reginæ domus turre expugnare non potuissent, nouum & occultum ingrediendi iter excogitarūt. Cuniculis enim sub terram actis, in eam ædium partem plures hostium penetrarūt, à qua regina cum omnibus matronis & puellis suis non procul aberat. Quæ propterea hostium manus effugerunt, quoniam hostes ingressi temperare & continere se non potuere, sed magnis vocibus exultantes, veluti iam victores, Comitis Pallariensis & Barcinonæ nomen extollere statim cœperunt. Nam ad eorum exauditos clamores à reginæ militibus multis ex partibus subito concursus est. Qui bipartiti, alii ingredientiis armis & ignibus regredi per cuniculos coegerunt, alii cum ingressis acerrime pugnantes eorum plures occiderūt, & nonnullos captos vinculis & cathenis astrinxere. Multi tamen è regiiis militibus, ita vt eis à Puiccio duce præceptum fuerat, turre & loca sibi commissa non deseruere, sed oppugnantibus resistebant. Verum enimvero dum ita pugnabatur, regina & horrendis pugnantium vocibus & flentium ac plangentium mulierum virginumque miserandis fletibus exterrita, de filii salute iam desperans quasi exanimis in terram concidit, à matronisq; suscepta filium perquirens, atque huc illuc errans, omnia pericula negligebat. Principe tandem ad templi ostium reperto, & re bene gesta, victis iam hostibus equites eam confortati confirmauere: quippe qui hostes iam victos esse dicebant, propterea quod eorum qui magis audaces & fortiores fuerant, partim occiderant, & partim captos habebant, seque minime dubitare, quin hac accepta clade Comes Pallariensis cum reliquis copiis ab obfisione discederet. Idem ciues quoque dixerunt, qui aduersantium qui ciuitatem fuerant ingressi, multis occisis & captis, à ciuitate reliquos expulerant. Tum regina cum honorificis verbis gratias omnibus egisset, templum ingressa deo sacrificia multa vota que concepta persoluit. Hinc domum reuersa hostes occisos humari, & captos custodire iussit. Cæterum hanc victoriam Ioannes Pollas, Petrus Zapatta, & alius Petrus cui Sena cognomen erat, tres & armis & aliis virtutibus nobiles equites, minorem fecere, qui per ciuitatis mœnia contra oppugnantem acerrime propugnantes, multis hostium tormentis percussi ceciderunt. Quorum interitus summo quidem mœrore non Reginæ solum, sed omnium equitum mentes affecit. Ex repugnantibus quoque, præter interfectos & alios captos, etiam Sarrienses in reginæ potestatem venerunt. Qui cum eam & eius filium Ferdinandum, quibus possent insidiis & proditiōibus perdere conarentur, à ciuitatis magistratibus qui, vt eos caperent, ex consilio reginæ se hostes esse simulauerant, decepti fuerunt. Ab his enim in ciuitatem clam noctuque recepti, in sancti Philippi templum sese receperunt. vbi à regiiis equitibus qui armati in templi sacrario se occultauerant, statim deprehensi fuere. Quibus captis & in carcerem ductis regina custodes certos adhibuit. Quæ res etsi nocturno tempore magnoque silentio peracta fuerat & paucis nota, prima tamen luce palam per omnes ciuitatis vicos, insidiatores insidiis & proditores proditiōibus elusos fuisse, sermones ferebantur. Horum & Pallariensis Comitis cum aliis aduersariorum ducibus consilium fuerat, vt ciuitatis magistratus omnesque Gerundæ ciues contra regem multis commodis conditionibusque propositis concitarent, & captam Reginam, eius pudicitia multis postrata, vel seruili more custodirent, vel cum Ferdinando filio simul occiderent, sibi que libertatem vendicarent. Cæterum malorum vindex & bonorum Deus protector prauum in auctores consilium vertit. Nam eodem die rumore de

capris & compeditis Sarariensibus in hostium castra perlato, magna quidem tristitia subitusque metus & Pallariensis Comitis & omnium resistentium animos mirum in modum perturbauit. Quibus præterea timorem auxit intra paucos dies inopinatus nuncius de aduentu Gallorum exercitus in Hispaniam, quos à Ludouico Gallia Rege propter Gothalanorum defectionem in auxilium Regis Aragonum misit, iam Pyrenæos montes transisse constabat. Cuius exercitus erant equites nobiliores & electi numero septingenti, quorū vnusquisq; secum tres alios equites habebat, & armigerū puerū qui domini hastam gerit, & è duobus equis alterum ducit. hic est enim mos equitum Gallorum. Horum omnium Gastonius Foxanus Comes, Regis Aragonum gener, præfectus erat. Qui simul ac ingressus est in Hispaniam cum exercitu, certior ilico factus est Ioannam Regi-¹⁰ nam Regis Aragonum coniugem cum Ferdinando filio Gerundæ à Gothalanis recalcitrantibus iam diu & acriter oppugnari, & ob Regis absentiam magno in periculo esse. Hoc nuncio Foxanus Comes vehementer commotus, vt maturius Regina subueniret, nihil commoratus ordinibus instructis, & propter hostilium insidiarum suspicionem præmissis exploratoribus, Gerundam versus proficiscitur. Cuius aduentum Gothalani perfidi quos metus iam ceperat, formidantes, nocte motis castris & obsidione relicta, magno silentio discesserunt, & continuis itineribus in Ampurdanorum prouinciam, quem locum tutum fore putabant, sese receperunt. Regina autem post illorum discessum triduo Gerundæ commorata, dum quæ prouidenda erant confecit, die quarto cum suis copiis & multis Gerundæ ciuibus egressa, cum exercitu Gallorum qui superuenerant, prope ciuitatem se coniunxit. Et cum primum Gastonio illorum duci, deinde reliquis equitibus magnas gratias egisset, simul omnes magno cum exercitu Barcinonam versus proficiscuntur, atque in itinere multa oppida quæ defecerant, ad officium & Regis obsequium redire compulerunt. Tandem Moncatam oppidum quod à Barcinona circiter octo millia passuum remotum est, peruenerunt. Hic autem quid facturi essent, consilium Regis expectare Regina decreuit. Rex autem cum esset in Celtiberia, de aduersariorum coniurationibus & Regina laboribus ac periculis tandem certior factus, confestim Alphonsum Aragonem cum exercitu Laletaniæ versus, hoc est in prouinciam quam vulgus Cataloniam vocat, præmisit, quem ipse non multo post subsequitur, & Thamaritum ingressus, quod est oppidum extremum Aragonum, hinc Bellagueram petens, quæ ciuitas in ripa³⁰ Sicoris posita, distat ab Ilerda passuum millia circiter duodecim, ciuitatis magistratus obuiam sibi venientes audit. Hos cum Rege hoc modo locutos accepimus. Tui ciues Bellaguerenses excellentissime Rex, nobis tuo nomine iubentibus, vt apparatu regali solitoque more maiestati tuæ obuiam prodirent, parere noluerunt, immo tuum aduentum tanquam hostis admirantes, non sine magno tumultu nobis inhihentibus armate mere sumpserunt. Quapropter cum nihil tua dignitate, nihil tua salute charius habeamus, tuæ maiestati supplicatum venimus, vt ingressum tuum in ciuitatem hanc paulum differri velis. Nos enim in ciuitatem reuersi, rationibus (vt speramus) indignantium popularium motus compescemus, & sedato populi furore compressoq; tumultu ad te quæprimum reuertemur. Prudens atque fidele consilium Rex libenter secutus, Thamaritum rediit. Postero die legati ciuitatis & magistratus reuertentes ei reclusas ciuitatis⁴⁰ portas esse, sed nondum animos ciuium mitigari potuisse dixerunt. Tum secreto consultis a Rege ducibus & consiliariis quid facto opus esset, & aliis alia sentientibus, Bernardus quidam cognomine Rocabertus, huiusmodi sententiam protulit. In Gothalanos imperium si tibi retinere tuisque posteris conseruare velis, inuictissime Rex, hoc quod modo nobis fortuna periculum obiicit, si cum aliis infortuniis quæ pertulimus, quæq; nobis subeunda supersunt, compares, neque magnum quidem, neque graue nimis tibi videri debet: præsertim si hostes priusquam sibi socios alios asciscant & vires maiores colligant, inuaserimus. Illis enim mora subsidii, nobis vero multum detrimenti afferet. Quam ob rem huius fortunæ casus ego quamprimum experiendos esse puto, tametsi fieri sine periculo non posse prospicio. Stultus est enim, non solum imprudens, quisquis cum hoste prælio contendit, si velut exploratam sibi victoriam pollicetur. Nam dum se fore victorem falso putat, & negligentius sibi consulit, & ab hoste deceptus multo facilius opprimitur. Nos tamen non tam certa victoriæ spes, non hostibus cedere, quam honoris & dignitatis nostræ ratio monere ac vehementer hortari deberet, & te ipsum præsertim rex inuictissime, qui & munere naturæ & ingenii præstantia reliquos omnes principes antecedis, & cuius nomen fortitudinis & rerum gestarum fama mirabilis omnibus prædicatur in terris. Huic consilio cunctis assentientibus, Rex quoque multo libentius acquieuit, idemque sensisse Rocabertum respondit, quod ipse secum facere decreuerat.

Omnibus igitur monitis, & in ordinem instructis equitibus, & magno tubarum & tympanorum sonitu Bellagueram proficiscuntur. Quibus appropinquantibus quidam nomine Toralla Regi fidelissimus, ciuitatis portas quæ clauis fuerant, subito patefecit. Omnium primus Rex ingreditur. Cuius aspectum grauitatemque ciues intuentes, alii metu, alii fide & obsequio conuicti statim arma deposuere. Rex autem in arcem profectus inimicorum dolos & insidias non defuturas prudenter cogitans, vbique custodes & armatorum vigiliis disposuit. Die autem sequenti compresso iam & extincto populi tumultu, ex Tarraca legati clam ad Regem venerunt, qui in fide & obsequio quo semper fuerant, se permanere dixerunt, atque si Rex proficisci Tarracam velit, se illum regio solitoque apparatu suscepturos, & quæcunque imperaret facturos esse polliciti fuere. Rex autem nunquam se de illorum fide vel amore dubitasse, & pergratum esse sibi quod pollebantur, & se Tarracam iturum propediem respondit. Dimissis itaque legatis, & Ioâne Aragonico cum paucis equitibus Bellagueræ relicto, Tarracam profectus est, hic, vt dignitas regia postulabat, honorificentissime susceptus. Eodem die populi motus secretosque sermones qui sibi summum periculum portendebant, intellexit. Tantus enim Tarracenses omnes perdendi Regem furor inuaserat, vt dissimulare quæ facere constituerant, nullo modo putuerint: sed alii verbis, alii vultu, alii incessu, quod in animo scelus haberent, significare. Noctem igitur quæ secuta est, Rex militibus armatis & circumpositis custodibus fere rotam egit insomnem, atque prima luce antequam subsidia aliiquetu-
 10 multuantes quos Tarracenses expectabant, conuenissent, cum suis ex oppido diligenter egressus, Bellagueram reuersus est. Sed eo iam digressio inimici indignantes animo dirumpebantur, quod neque ingredientem Regem adorti fuissent, neque ad statutum tempus, quod facturi erant, celare poterant. Dum ita fremunt & alii alios increpant, magnus numerus finitimorum, tum aliorum, quos ad scelus peragendum non sine magno stipendio sibi socios ascuerant, superuenit exercitus. Hi erant numero fere mille, quos Ioannes Agullon cum multis equitibus peditibusque subsequatur. Tum vero Tarracenses cum omnibus fere finitimis populis sese contra Regem extulisse manifesta signa dedere. Sub
 20 idem tempus Barcinonenses quoque maius quidem crimen atque scelus admisere. Summa enim insolentia & immanitate furentes Regem publicis præconum vocibus hostem iudicauerunt. Quod cum Pratenfis Comes & Tarracensis Archiepiscopus audiissent, ad regem statim cum suis omnibus copiis & facultatibus venerunt. Matthæus quoque & Petrus Monticatini, Guillelmus Arnaus Cerbellon, Antonius Cardona, & alii complures nobiles quos virtus, fides, & amor erga Regem sollicitabat, idem fecere. Hi omnes summa
 30 ueneratione flexisque genibus Regis dexteram osculati, verba hæc pauca dixerunt. Et si quæ immanes atque intractabiles Gothalani in te facere ausi sunt, excellentissime Princeps, nobis dolorem vel maximum attulerunt, nos tamen in summa molestia consolari quidem multa videntur: primum quod in huiusmodi temporibus & rebus quæ tibi indignissime acciderunt, nostram & bonorum omnium erga te fidem & amorem experiri facillime poteris: deinde quod speramus fore, vt improbi populi qui dementia & insania furentes ab officio & obsequio discesserunt, tua prudentia & fortitudine singulari,
 40 atque tuorum equitum viribus, quos tibi non defuturos certo scimus, oppressi, debitas tibi suorum scelerum pœnas persoluant. Nos præterea pro salute tua vel honore contra hostes impios & immanes iuste legitimeque pugnantes, si forte ceciderimus, tam honesta quidem morte pro Rege nostro periisse iuuabit. Hoc enim ad te animo venimus, vt non faciamus solum fortia, sed etiam si necesse fuerit, patiamur. Tibi itaque præter bonam nostram omnia, id est oppida, castella, pecunias, ipsam quoque animam pollicemur. Eorum voluntati ac virtuti Rex se satisfacturum respondens, in Gothalanos, quoniam iam ratione contineri & ad sanitatem redire non posse videbat, milites cogere, arma parare, & bellum meditari quamprimum cœpit, auxiliisque contractis & rebus quæ ad bellum
 50 gerendum necessariae erant, comparatis, itineribus duobus & exercitu bipartito ad Ilerdam contendit. Hinc ex vtraque parte depopulatis agris, & Ilerdæ ciuibus multis occisis, multisque captis, magnam prædam milites asportarunt. Hac re audita totius fere provinciae populi, nec tamen sine maximo timore, magis in Regem sequere cœperunt, atque omnes quibus Regis salutem charam esse existimabant, inimiciter persequebantur. Itaque dum multis locis præliis certabant, præter damna multa malaque, plurimæ quoque mortes secutæ fuere. Rex iterum cum Tarracenses Ilerdæ subsidium missuros accepisset, vt eos impederet, priusquam venissent, & se cum aliis immorigeris coniungerent, Ioanem Aragonicum cum exercitu Tarracam statim misit, vt Tarracenses non modo ab itinere prohiberet, sed etiam oppugnaret, & eorum agros igni ferroque vastaret. Is igitur illuc profectus,

Barcinonensis
scelus.

prope oppidum castra posuit, & Ignicum Berberanā cum multis equitibus omnes agros possessionesque Tarracensium depopulari iussit. Dum vastantur agri, interim equites ex oppido trecenti & quinquaginta totidemque pedites egrediuntur. Cum his Ioannes Aragonensis suis equitibus ab agrorum vastatione reuocatis, & tuba signo dato praeliū committit. Quo praelio ex hostibus cētum capti, occisi septuaginta fuere, reliquis saluti fuit imber magnus subito exortus. Hoc praelio gesto & depopulatis agris, cum captiuis Ioannes Aragonensis ad Regem triumphanti similis rediit. Rex interea rursus ad Ilerdam venerat, apud eamque locum castris elegerat, & suos ad vastandum agros & quidquid in illis esset, miserat. Tum magnus equitum numerus cum peditibus plurimis è ciuitate profuēs cum pontem transisset, constitit. Hi vt ulterius progredierentur, regii milites expectabant, quo facilius liberiōri loco atque commodiori cum eis pugnare possent. Verum enim uero cū Rex eos iam non prodire longius audere cognouisset, suis vt in eos impetum facerent, tuba signum dari iussit. Quod cum audissent, equites leuis armaturæ celeriter concurrētes illorum magnam partem occiderunt, multosque captos adduxerunt, nonnulli per hortos & sibi notiora loca fugientes euasere. Eodem temporis spacio tota fere Gothalanorum prouincia castellorum & oppidorum oppugnationibus, rapinis, prædis, direptionibus, incendiis, atque cædibus quam maxime laborabat, adeo vt plures qui sua innocentia tranquillæque uitæ sibi vixisse videbantur, eorum qui ad huiusmodi tempora non peruenissent, per beatam uitam mortemque gloriosam fuisse dicerent: suam uero qui hanc fauicam uidentem, infelicem esse gementes querebantur. Cæterum dum hæc apud Ilerdā gerebantur, ex Barcinona hominum millia fere decem, quibus præerat quidam nomine Marimon, Ilerdam uersus magnis itineribus contendebant, vt Regem ubicunque esset, obliderent. Rex uero illorum aduentum paruifaciens ab Ilerdæ obfidiōe minime discessit: sed potius cum audisset Ioannem Agullonem cum alio exercitu aduentare, & inimicis auxilio venire, ciuitati propius accessit, & quasi prope mœnia castra posuit, locaque omnia atque itinera recta transuersaq; occupari & suos omnes in armis esse iussit. Hic paulo post certior factus Hugonem Cardonam uillam quam uulgo Miralcampū uocant, obfedissee, statim castra mouens eo cum subsidio proficiscens, accepit in itinere Hugonem solis æstus impatientem ab obfidiōe discessisse. Dimisso igitur hoc itinere, in Alphandarellam oppidum quod prope aderat, ingressus est. Ioannes autem Agullon interea cū magno hostium numero in oppidum quod castellum asinorum dicunt, se receperat: quæ Alphonfus Aragonensis cum paucis equitibus obfidiōe cinctum detinebat, & ueniente subsidio quod ab Rege missum expectabat, oppugnare quamprimum decreuerat. Hoc dum meditatur, Rex insperato aduenit, conuocatosque duces & omnes equites huiusmodi uerbis alloquitur. Perutile nobis esse cogitauī, idemque uobis rectū uideri non dubito, proceres, si quamprimum hostes oppugnare cœperimus. Illis enim spatium uires, nobis uero labores auget. Ne sinamus igitur ut alios quos expectant, recipiant, neue propugnaculis atque aliis munitionibus quas assidue parant, se defendere tutarique queant: sed eos dum sunt imparati dumque trepidant, aggrediamur. Facile enim erit uobis una cum Rege uestro pro libertate, pro iustitia, pro uirtute, pro fide denique (nam qui contra Regem pugnant, Deum etiam abnegant) sceleratos & immanes uincere aduersarios. Qui cū mali sint & degeneres, bonorum ac nobilium uiribus resistere uultumque ferre nullo modo poterunt. Illos siquidem sui sceleris conscientia atque perfidiæ recordatio timidos, uos autem uirtutis & fidelitatis memoria multo faciet fortiores. Uirtutis igitur hodie uestree & honoris mementote, & ne uxores liberiue uestri in prophanorum & immanium hostium potestatem deueniant, fortissime diligentissimeque cauebitis. Quod per facile uobis fore certo scio, si uos nobiles, uos fortes, uos armorum pugnandique peritos, contra rusticos, contra ignauos & rei militaris expertes, si uos denique fideles contra renitentes pugnare memineritis. Illud præterea uos hortari magnopere debet, quod si rem hodie bene fortiterque gesseritis, laboribus omnino uestris optatum finem reperietis. Nam si, ut spero, de peruersis istis supplicium sumpserimus, non dubium est quin cæteri omnes cōfederati istorum exemplo perterriti quamprimum in deditiōem ueniant. Ego autem si res nobis ex sententia successerit, quod ita fore confido, & hostibus nefarii sceleris sui meritas pœnas, & uobis egregiæ uestree uirtutis ac fidelitatis præmia debita persoluam. Hac oratione habita omnes regiam uoluntatem, prudentissimum consilium, atque fortitudinem comprobantes, summa alacritate cupiditateque pugnandi sese confestim armis & oppugnationibus accingunt, pugnamque deposcunt. Tum Rex suos omnes ad pugnandum contra sceleratos, paratissimos esse uidens, nihil moratus, positis & communis ante oppidū castris, equisque dimissis, acies instruxit, & Alphonso Aragonico primas op-

pugnationis partes assignauit. Hunc Comitem Foxanum generum subsequi, & Bernardum Rocabertum cum suis copiis monticulum qui oppido impendebat, ascendere iussit ut multis partibus vno tempore signo dato, celeriter concurrerent, Ipse autē Rex subsidia fessis, quocunque loco & tempore opus esset, summitteret. Omnes itaque ordinatim dispositi, sicut à Rege præceptum erat, summa pugnandi cupiditate signum dari sibi cupiebant. Hostes ad propugnandum muros ascenderant, paratique telis & saxis expectabant. Tum rex primum ex tormentis iaci lapides plurimos in muros portasque iussit. Deinde nudatis ac desertis à defensoribus mœnibus, & contractis saxorum ictibus portis, suis ut celeriter concurrerent, signum dedit. Qui nihil ad celeritatem relinquentes, repente oppidum ingressi, & per vicos cum hostibus acriter pugnantes, eorum multos occiderunt, pluresque captos adduxerunt in castra, quorum, prolata sententia, alii gladio, alii laqueo extincti fuerunt. Ioannes Agullon in arcem confugit, quem quidem secuti regii milites oppugnare strenue cœperunt, sed eos Rex ab ea oppugnatione reuocauit in castra, & amplissimis verbis collaudatos quiescere, quiq; vulnera accepissent curari quam diligentissime iussit. Deinde prope solis occasum per totum fere oppidū flammam & ignes coniecerunt. Hostium magna pars in arcem se recepit, quam ægerrime ea nocte ab incendiis & incurSIONIBUS militum regionum tutari potuere. De quarta autem vigilia post Luciferi ortum ad Regem de deditioe legatos misere, si Ioanni Agulloni cæterisque inimicorum ducibus parceret. Rex verò ne huiusmodi conditione gloriam & auctoritatem suam offēderet, & quia iustitiæ clementiæque suæ præbere volebat exemplum, hanc sibi non placere, neque iustam videri conditionem respondit. Cum hoc responso legatis reuertentibus omnes hostes qui erant in arce, & cum his etiam Ioannes Agullon, cum nullam penitus spem suæ salutis haberent, omnibus deditioe ommissis conditionibus, in Regis potestatem venerunt. Tum castello Ioanni Londonio, viro nobili atque strenuo, Regique admodum fidei commissio, & hostibus in catenas coniectis custodibus adhibitis, Ioannes Agullon magna stipatus multitudine Regem adiit, eiusque pedes humiliter osculatus, huiuscemodi orationem habuit. Non quia me vel clementia vel vita dignum putauerim, ad te venio, fortissime Rex. tanta est enim mei criminis magnitudo, ut mortem quidem mulco iustius, quam vitam precari queam. Sed quia pœnitentia ductus, venerandam Maiestatem tuam quam summa semper pietate antea coluissem, videre prius quam à vita discederem, vehementer optabam, ad te veni. Quod illis accidere solet, qui cū hoste antiquo suadente Deū abnegassent, deinde legibus & iudiciis morti iam destinati, tum demum summo animi dolore suos errores intelligunt, atq; Deū quem contempserant, recognoscunt, & lacrymis perfusi & amare flentes eū complexi moriuntur, ipsamque mortem qua se dignos cognoscunt, minime recusantes. Ego itaque si supplicis omnibus, si quouis genere mortis me dignum cognosco, non veniam quidem, sed pœnam finemque vitæ depono. Ea namque me commisisse confiteor, excellentissime Rex, ob quæ nulla mihi viuendi spes habenda sit, adductus enim regni cupiditate non te solum inclyte Rex, qui de me quæ optime meritis semper fuisti, sed Deū quoque qui me de nihilo fecerat, imprudenter offendi. Quapropter nullam esse causam video, quæ possit tuam in me iustitiam & animaduersionem retardare, nisi forte tua singulari prudentia videas me solum laboribus tuis atque periculis quibus es vndique circumuentus, finem daturū. Plures enim principes qui se suaque prudentia & ratione conseruare voluerunt, illis causa suæ salutis plerumque vitam concedunt, & magnas offensiones iniuriasque remittunt, quos leges & iura morti iam destinauerant. Qua in re non illorum quidem, sed suæ vitæ rationem habuere. Potes tu igitur, prudentissime Rex, aliquandiu mortem nostram differre, & vitam protrahere, si viuus ego tibi magis prodesse, quam mortuus satisfacere possim. Cupio itaque, quod me tibi præstare facile posse confido, te in tranquillum statum restituere. Coniuratorū enim mihi secreta omnia notissima sunt, qui ut me autore contra Maiestatem tuam insurrexissent, sic etiam per me ab inceptis omnes facile desisterent. Oro te igitur magnanime Princeps, ut non meæ, sed tuæ salutis, ocio, quieti, vitæ, qua dignissimus es, tua sapientia consulas. Plura dicere conantem aliosque hostes qui cum eo venerant, Rex amoueri iussit, motisque castris Bellagueram profectus est. Hic legibus inspectis, & pro iure sententia publice prolata, nonnulli hostium duces, ac præcipue coniurationis autores necati fuere: aliorum autem qui sub illis aduersum regiam Maiestatem stipendio meruerant, etsi mortis pœna plectendi veniebant, Rex tamen, paucis coniectis in carcerem, aliis omnibus, & clementia & iustitia vsus, armis traditis, vitam libertatemque concessit. Dum hæc gerebantur, interea Ioannes Sarabius regis legatus cum paucis equitibus Ceruatiæ oppidi, quod ab Herda distat spacio fere viginti millium, depopulatus agros, inde magna

cum præda & pecorum numero Rubinatum oppidum quod non longius aberat, se recepit. Hic cum postero die hostium millia quatuor, quibus Hugo Cardona, & Gofredus à Castro cognominatus, & Rogerius Arillus præerant, ad se oppugnandum venire intellexisset, ad Regem confestim nuncium cum literis misit, quibus ostendebat quanto in periculo esset, quod nisi subsidium ad tempus submitteretur, effugere non posset. Dimisso nuncio & appropinquantibus hostibus, cum omnibus militibus quos secum habebat, in castellum quod ibi loci natura munitissimum est, se recepit. Hic etiam propter hostium numerosam multitudinem non paruo mortis metu premebatur, natura tamen arcis, & edificio validissimo, atque spe certa subsidii, se suosque confirmare, totaque nocte propugnandi rationem & se tuendi modum cogitare, quæque ad propugnandum vsui erant præparare, arcemque totam propugnaculis & armis munire. Die sequenti cum per turres defensiones & saxa disponerent quibus hostibus ascensum prohiberent, horam post meridiem fere tertiam longius hostium agmen & magnum equitum numerum atque peditum aduentare prospiciunt. Horum qui primi aduenerant, nouissimos expectabant. Nam cum primum ad oppidum agmen appropinquasset, vltimum quatuor millium spacio longius aberat. Cum autem omnes conuenissent, dum castra ponunt, dumque oppugnationis formam considerant, sol occidit. Nocte locis opportunis & electis, machinas & tormenta disponunt, quæque ad oppugnandum necessaria erant comparant. Prima luce castellum multis tormentis oppugnant. Quibus ubi nihil obesse vident, & ex his qui arce continebantur, neminem conspiciunt, tormentis omissis castello propius accedunt, & parietibus multis partibus appositis scalis, protecti vineis ac scutis ascendere conantur. Tum vero regii milites in eos ascendentes ex turribus repente tela saxaque magni ponderis deiiciunt. Quibus cum hostes resistere non possent, in castra statim reuersi tormenta rursus exercere ceperunt. Cæterum cum nullam castelli partem promoueri, ac se frustra niti animaduertissent, vineas plures turesque quibus tutius muros ascenderent, facere ceperunt. Quæ priusquam conficerentur, postero die Rex cum subsidio celerique cursu veniens impediuit. Hostes nanque Regem cum exercitu appropinquare cernentes, pugnandi consilium & rationem mutauere, & arcis oppugnatione dimissa, tametsi magno propter Regis aduentum timore premebantur, prælium tamen & pugnam expectare statuere, eorum ducibus copiarum numero qui maximus erat, confisis, & aliis omnibus certam victoriam pollicentibus. Quingentis igitur hominibus relictis atque locis certis dispositis, ne regii milites qui castello clausi tenebantur, egredi possent, alii omnes iuga montis qui fatis asper & ascensu difficilis aderat, occuparunt, locaque omnia quæ adeundi summa erat difficultas, compleverunt. Hic positis castris, alii tormenta disponunt, alii ea loca quæ facilem præbere aditum hostibus videbantur, saxis, lignis, & quasi muris impediabant. Denique munitionibus peractis & instructis ordinibus, pugnam expectantes huiusmodi verbis alii alios cohortabantur. Hic est, hic dies nobis semper opratus, fortissimi viri, hic dies quotannis à nobis posterisque nostris tanquam felicissimus & nostrum omnium dies natalis celebrabitur. Hoc enim die renascemur omnes, hoc die nostra erit redempta libertas, hodie nostri principatus populi omnes nostra virtute atque fortitudine liberi dominatu tandem peroptato ocio & tranquillitate fruuntur. In nostris namque manibus est victoria, quin etiam pauci qui Regem suum sequuntur, metu perterriti cum copiis nostris prælio contendere non audebunt. At si vel dementia vel aliquo scelere cæci congredi voluerint, cum perpauci sint, & contra libertatem seruitutem sequantur ac defendant, non dubitare quidem debemus, eos ad vnum perituros. Illis itaque vel metu & cum ignominia fugientibus, vel prælio victis & occisis, nos oppido potiemur, & obsessi qui arce clausi tenentur, omnes in nostram venient potestatem. Tum quibus honoribus, quibus digni præmiis, quantaque cum gloria nostra ad vxores & amicos reuertemur? Nos hodie seruitute, nos tyrannide patriam nostram liberabimus. Nos denique tam iniquis & iniustis bellis, nos tributis & indignis exactionibus quibus vexamur assidue, finem reperiemus. Absit igitur à nobis omnis timor, & animo forti magnoque pugnam, ac potius victoriam expectemus. Non minus enim fortes qui expectant prælium, quam qui committunt, esse debent. Honestius quidem est atque laudabilius viris fortibus pro libertate mortem subire, quam vitam viuere non honestam. Nos ratione, nos causa iustissima mouemur. nihil enim præter libertatem postulamus, pro qua fortissimus & optimus quisque mori maluit, quam priuari. Hanc igitur hodie pro qua pericula omnia negligenda sunt, aut nobis vendicemus, aut pro ea gloriose omnes moriamur. In victoria vitæ nostræ omnis spes est. Nam victis neque clementiam neque misericordiam quidem nobis sperare licet. Cum autem animaduertisset Rex loci naturam ubi hostes constiterant, qui (vt supra demonstrauius) altus erat & asper, ac si qua minus diffici-

difficilis aditus hostibus patere videbatur, huc ne possent equites Regis pertransire, lapides plurimos magnasque trabes coniecerant: ab illorum castris circiter mille & quingentos passus castra locauit. Hic primum pueros, omnesque sarcinas & impedimenta vnum in locum, vbi tuti esse possent, adduci & conferri singulari prudentia vsus imperauit. Hūc locū etiam milites qui defenderent, si opus esset, cum præsidio disposuit. Deinde instruktas acies biduo continuit, atque metum simulans fugæ signa plærumq; dedit. Quod hac ratione faciebat, vt hostes id conspicati, forte spe & opinione falsa decepti, prælium quod expectabant, ipsi committerent, & à loco vbi vinci non facile poterant, paruas Regis copias contemnentes, ad planitiem quæ proximā erat, descenderēt. Quod si fecissent, multo facilius superari potuissent. Caterum diem post tertium hostes ex loco tuto suisque castris excedere non audentes, Rex suis obsessis subuenire & opem ferre percupiens, tandē vel in alieno ac difficili loco aggredi prælio statuit, cōuocatosq; suos somnes talibus verbis hortatus est. Virtus fidesque vestra, fortissimi viri, quas ego multis periculis & rebus difficilimis sæpe sum expertus, me quidem magna spe atque fiducia vehementer hortantur; vt sine vlla dubitatione hostes armis aggrediamur, de quibus certam nobis victoriā pollicentur. Nam si quos in Hispania, quos in Italia, quos in aliis terris principes magnosque duces atque exercitus à vobis in prælio pugnando fuisse superatos memoria repetere voueritis, nemo profecto vestrū dubitare debet, quin de hostibus ac rusticis hominibus victoriam facilem consequamur. Nos enim nō fortitudo solum & rei militaris vsus scientiaque iuuabit, sed causa quoque quam iustissimam & honestissimam sequimur. Nos ratio quæ iuste pugnantibus animos & vires auget, sed nos ipse denique bonorum protector Deus, qui iustos & innocentes in necessitatibus & periculis respicit, impiorum hostium manibus perire non sinet: qui non Regis modo sui nomen, sed Christi quoque cultum maiestatemque contemnere ac violare ausi, per scelus, velut olim Gigantes aduersū Iouem (vt aiunt) insania summa furētes ad regnum aspirant. Cuius incensi cupiditate Reginam & Principem vestrum Ferdinandum armis & insidiis stultissime perdere conati sunt, vitamque iam indignissime spoliassent, nisi eorum innocentiam Deus respexisset omnipotens, & bonorum fideliumq; maxima virtus nobis absentibus defendisset. Hostiū autē omnium qui sit finis futurus, ex hoc quidē nobis præcognoscere licet, quod temere sine causa, sine ratione contra nos arma sumpserunt: quod insano falsoque consilio decepti, nostros principatus, bonos ac fideles omnes, suamq; patriam cuius quietem quærere debebant, laboribus continuis, maximis incommodis, & cladibus indignissimis afficiūt: quod nos quibus amorem & obsequiū præstare iustius potuere, quiescere non sinunt. Quos ego non vt subditos princeps malus vnquam tractaui, sed vt filios bonus pater summo semper amore dilexi: quos non illicitis vnquam tributis, non exactis iniuste vectigalibus vexaui, non vllis iniuriis affeci, sed bonis meis impartiuī, muneribus & honorib; auxi. Nos eos liberalitate, beneficiis, amore: illi vero nos insidiis, prodicionibus, odiis, armis denique persequuntur. Quapropter hostes qui se crudelitati, superbiz, ingratitude, coniuurationibus atque aliis permultis criminibus obnoxios fecerunt, quis dubitat & humanæ & diuinæ iustitiæ pœnas esse duros? Non enim me solum Regem, vt supra memorauī, sed Deum quoque summa dementia furentes abnegarunt. Non pro nostro igitur honore solum, sed pro Christi quoque cultu ac fide contra perfidos hostes bellum gerimus: quos cotimidiores in prælio fore certo scio, quo sine causa leuissime stultissimeque defecerūt. Semper enim mali trepidant, nihilque boni facere queunt qui suorum conscientia scelerum vexantur. Regem enim vel Imperatorem cuius vel autoritate vel ductu excitentur, quem denique sequantur, non habent. Omni denique gratia & auxilio diuino destituti sunt, à quo se iam alienos impie fecerunt, quum Regi, quum suæ patriæ bellum inferre statuerunt. Non ergo diutius hanc pugnam differre decreuimus. Vos itaque moneo milites hortorque, vt quisque suæ virtutis & rerum gestarum hodie meminerit. Hic enim diēs vobis hostibus & oppressis, laboribus nostris finem faciet. In nostris siquidem manibus victoria est, quæ sumpto quidem de inimicis supplicio, pacem nobis & ocium præstabit. Ego autem & regis & militis officio fungar. Semper enim & animo & corpore vobis adero, quippe qui regnum conseruare statumque desidero, quo pro meritis & laboribus vestris, & vobis ipsis, & liberis vestris satisfacere possim. Orationi finem faciens omniūq; animos ad pugnandū paratissimos esse vidēs, statim multos è militibus ad equestrem ordinem vocauit, quos titulis & honoribus ornauit, & multis muneribus auxit. Mox cum acies instruere cœpisset, à Ioanne Luna cui seruiebat oppidum nomine Fœlix, viro clarissimo & rei militaris peritissimo remoratus est. Hic enim hoc Regi consilium dedit, vt in crastinum diem præliū differret. ita fore, vt hostes vinci multo facilius possent, si eos pri-

mo die à parte solis inuaderent. Non spreuit consilium rex: nouit enim fuisse prudentis; Pugna igitur in sequentem lucem commissa, tota fere nocte, quo ordine acies ad hostes accessuræ erant præstramq; committere deberent, considerauit, ordinatimq; disposuit, ut à fronte cum parte equitatus Alphonfus Aragoneus primus hostes inuaderet, & Comes Pratenfis à latere dextro, Bernardus Rocabertus à sinistro iam pugnantem aggredereetur. His laborantibus Henricus regis ex fratre nepos, qui etiam Infans fortuna dicitur, & Ioannes Aragoneus ad tempus cum equitibus leuis armaturæ succurrerent: quos ipse quoque rex statim recenti subsidio subsequeretur. Quem Carcoxana regis cohortis primipilus, Petrus Vrræa, Matthæus & Petrus Monticaniti, Ioannes Luna, quæ supra memorauimus, Philippus Castrensis, Gomecius Suares Ficeroa, Ioannes Dembus, Andreas Pina, aliiq; nobiles plures sequerentur atq; protegerent. Omnibus itaque commonitis, ut statutum ordinem seruarent, rex de quarta vigilia magno silentio cum omnibus copiis versus hostes pedetentim proficiscitur, & ante lucem propius accessit, ac priusquam eius aduentus hostibus cognitus esset, duces longiori circuitu iuga montis supra hostes ascendere iussit. Prima luce nondum exorto sole & quasi matutino crepusculo hostes copias regis prope sua castra cernentes, clamorem magnum tollere cœperunt, metumque dissimulantes & armis intenti pugnam deposcebant. Regii milites autem omnes eo ordine quo rex imperauerat dispositi, cupidique pugnandi, signum quod tuba dandum erat, expectabant. Quod cum exorto iam sole rex dari iussisset, celeriter omnes in hostes impetum vno tempore maximum fecerunt, quem fortissime hostes exceperunt. Diu acriter utrinque pugnatum est, & æquo fere Marte. Horam autem diei circiter tertiam cum hostes solis radios & intuitum ac contrariorum armorum fulgorem oculis ferre non potuissent, cumque rege superueniente cum magno subsidio magis premerentur, iam vulneribus defessi pedem referre tergaque vertere cœperunt. Quos fugientes regis equites infecuti die toto, magnum eorum numerum occiderunt. Centum enim & triginta supra mille interfecti, totidemq; capti fuere. Reliquis etfi locorum asperitas profuit, nemo tamen eorum euadere potuisset, si quibusdam victoribus regis non præda magis, quam honor cordi fuisset. Hi enim dum legendis spoliis seruandisque prædis commorantur, fugientibus victis spacium dabant. De regis autem militibus multi vulneribus affecti, desiderati vero pauci fuere. Iacturam tamen equorum magnam fecerunt, quorum præter multos vulneratos, mortui quoque plures ceciderunt. Hostium enim nonnulli diffugientibus aliis siue pudore siue victoriæ spe, siue quod eis fuisset erepta fugiendi facultas, ad suam interuentionem in prælio pertinaces fuere. Hi cum viros armatos telis sagittisq; offendere non possent, omne telorum genus in equos coniecere nitentur. Illi autem qui castello fuerant oppositi, cum sociorum alios interfectos, alios captos, alios profligatos animaduersissent, ad regem in deditiõnem venere. Idem & oppidani fecerunt. Sub vesperum rex suos omnes in castra reduxit, omnibus etiam qui fugientes infecuti longius discesserant, reuocatis, ad sepelienda suorum cadauera sanandaq; vulnera diligentem curam adhibuit.

LVCII MARINEI SICVLI
DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XV.

De eodem bello.

DE sequenti cum in nonnullos captiuorum coniuratos animaduertisset, Tarracam versus, quæ villa inter Ilerdam & Ceruariam posita est, ubi Tarraconensis Archiepiscopus ab hostibus & Ilerdæ ciuibus obsidione premebatur, celeriter contendit. De cuius aduentu moniti hostes, alii Ceruariam, quod oppidum distat à Tarraca passuum millia quinque, alii Ilerdam statim obsidione relicta se receperunt, omnesque Tarracam destituere. Quæ timens ne sibi idem quod Rubinatibus accideret, supplex ad regis obsequium properare rediit. Interim Alphonfus Aragoneus Villæ quæ Sancta Coloma dicitur, depopulatus agros, cum Ludouico quodam Gothalanorum duce qui Villæ subsidium ferens repente superuenerat, & cum oppidanis prælium committens, illorum centum interfecit, totidemque captos ad Regem misit.

Cumque

Cumque Ioannes Aragonens cum ducentis equitibus veniens, seque cum Alphonso fratre coniunxisset, & oppidum rursus oppugnare statuissent, hostibus pacem & regis clementiam implorantibus facile pepercerunt: eorum tamen ad regem magistratus miserunt. Hinc cum oppidum nomine Cereale quod prope erat, multis partibus acriter oppugnare cœpissent, omnes oppidanos ad deditiōem venire breui coegerunt. Hac fama magno cum timore populi plures commoti ad regem sponte venere, eiusque dexteram non sine lachrymis osculati, veniam vitamque deprecabantur. Hic rex ad securitatem posterit temporis singulis oppidis singulos præfectos quibus plurimum confidebat, cum parte copiarum suarum relinquens, ad reginam atque Principem filium Ferdinandum, quorum maximo desiderio tenebatur, cum paucis equitibus Moncatam versus, quod oppidum distat à Barcinona passuum millia circiter octo, magnis itineribus contendit. Id oppidum, rex cum venisset, regina cum equitibus Gallia septingentis quos Gallorum rex ad eam Gerundam subsidio miserat, armis iam expugnauerat. Gallis autem equitibus Foxanus Comes præerat, qui, vti superiori libro scripsimus, apud Gerundam cum exercitu reginæ se coniunxerat, & vterque coniunctus exercitus multos coniuratos oppræsserant, multosque populos aut armis subegerant, aut ad regis obsequium adduxerant. Victisque Monticatinis de oppugnanda Barcinona etiam consultum habebant. Quod consilium rex etsi minime sequendum esse iam secum cogitauerat (nam prius membra hostium quam caput, hoc est, oppida principatus quam ciuitates frangier oportere censebat) ne tamē reginæ & Foxani Comitiss Gallorum equitum ducis consiliis repugnare aut contradicere videretur, eorum voluntatibus de oppugnandis Barcinonensibus assensus est. Verum enimvero nihil magis huic expeditioni quam tempus esse contrarium videbatur. Hyems enim maxime sæuiens impediēbat. Hæc enim Nonis Decembribus profectio contra Barcinonam decreta est. Cæterum rex, vt supra diximus, reginæ potius consiliis & Gallorū studiis assentiri maluit, quam vel seruire tempori, vel suum quamuis multo melius, consilium sequi. Eo igitur assentiente confestim duo Gallorum duces cum multis equitibus, ad portam vsque ciuitatis quæ noua dicitur, accesserunt. Item alia ex parte Foxanus Comes per Iuncheræ iter ad ædem S. Mariæ nomine Iesu cum ducibus aliis & magno equitum numero peruenit. Ciuitas autem portis præclusis, & armatorum millibus quinque per muros dispositis, magno clamore Castellæ regis vexilla simul & nomen extulere. Erat autem in ciuitate pugnatorum maxima multitudo, regis vero vix erant hominum millia decem, & nihilominus intra mœnia ciues se continebant. Ciuitas autem & loci natura & ædificiorum arte valde munitur. A meridie namque pelagus admittit, & ab occidente monte Iouis seu (vt alii volunt) Iudæorum propinquo plurimum iuuatur. Per reliquas vero partes etsi campos habet patentes murorum tamen ædificiis, crebrisque turribus, & circumductis fossis & aggeribus fere se inexpugnabilem præbet. Propter huiusmodi munitiones & defensorum ingentem multitudinem rex oppugnationem minime profuturam esse videns, instructa acie & communitis castris, hostes, si foras exirent, expectabat: lapidibus tamen interdum tormentis excussis muri feriebantur. Ciues autem muros non excedere, tormentis vti, quibus periit Iacobus Gothomanus, cuius mors magno quidem dolore regem & omnes equites affecit. Erat enim nobilitate generis, ingenio, moribus, & militari virtute præclarus. Dum vtrinque machinis & tormentis contendunt, tandem post aliquot dies ex vrbe magnus equitum numerus egressus à porta quæ mari propinqua est, cum paucis regis equitibus qui propinquiores erant, prælium committunt. Quorum impetum equites regii etsi numero valde pauciores erant, dum tamen Gallorum subsidium venisset, fortissime sustinuerunt. Ciues tamen, venientibus Gallis, terga vertentes, in ciuitatem se recipere cœperunt: multi tamen ingredienti vulnerati fuerunt, nonnullique ceciderunt. Alphonso Aragonens interea cum magna parte equitatus multisque peditibus omnes agros & hortos ad Iuncheram vsque vastauerat, montemque ciuitati propinquum quem supra memorauimus, depopulatus, magnam inde prædam reportauit in castra. Est enim hic locus multis rebus admodum diues, & hortis amoenissimis scelix, quem Barcinonenses vocabulo corrupto & deprauata nominis dictione Montiuu nominant. Huic monti capto præsidium reliquit. His rebus gestis Vilagus quidam qui reginæ classi præerat, cum octo triremibus in regis auxilium veniens, ciuitati propius accessit. Sed ventis aduersantibus & natura littoris, vbi nulla vnquam tuta nauigia fuere, atque superueniente Francisco Pyno qui numerosæ Gothalanorum classis præfectus erat, discedere quidem coactus est. Hic rex viginti fere dierum spacio commoratus, cum & expugnandæ vrbis difficultatem, & magnos imbres infestasque pluuias exercitus ferre nullo modo posse vidisset, cum regina Comiteque Foxiensi Gallorum duce de re-

linquenda ciuitatis obsidione communicato iam consilio, statim castra mouit: ac ne forte inimicis aliquod spacium daret, cum omnibus copiis magna celeritate proficiscēs, oppidum, cui Villa Franca nomen est, & abest ab vrbe passuum millia prope viginti, de improviso ingressus est. Hic rex oppido iam capto quadringentos oppidanos interfici iussit, quoniam ducem quendam Gallorum equitum virum nobilissimum occiderant. Hac re gesta, & aliis finitimis oppidis ob timorem in regis potestatem redactis, Tarraconē proficiscuntur. Quæ ciuitas in littore maris inter Dertosam & Barcinonam posita est. Ciuitas est nobilis a scriptoribus celebrata, & à Romanis Scipione duce condita. Quam rex, ciuibus egredi non audentibus, ex duabus partibus machinis & tormentis bipartitis, aliis apud ædem sancti Francisci, aliis iuxta templum diuini Dominici dispositis, oppugnare statuit. Apud eos autem qui tormentis præerant, in altera parte Comitem Foxanum & Pontium Riberam, in altera duos Gallorum duces cum firmissimis præfidiis reliquit. Ipse cum ducibus reliquis & magno equitum numero loca omnia mari contermina, quibus hostibus facilis patebat egressus, occupauit. Alphonfus Aragoneus interim vineas & agros omnes igni ferroque vastabat. Dies quinque mœnia tormentis concussa iam casum & ruinam minari videbantur, nec propugnatores aderant. Tum itaq; cessantibus iam tormentis in muros omnes concurrunt, & scalis appositis & protecti scutis ascendebāt. Tum repente magna ciuium multitudo è turribus altis saxa magni ponderis & tela conicientes, eos statim repulerunt. Rex autem suos frustra nitentes reuocauit in castra, & rursus exercere tormenta violentius & incessanter imperauit. Tum quidem omnium & præsertim Gallorum irritatis animis, intensius multo machinis & tormentis omnes iucumbere. Ciues idem fecere. Sed hi noctu cessare, regii vero nunquam. Dum hoc genere belli bido contendunt, die tercio magna Gothalanorum classis subsidio ciuibus aduenit. Quæ cum propter regiam classem portum ingredi non potuisset, apud ædem Sanctæ Claræ littoribus appulit, ibique magnus hominum numerus expositus est. Hos ciues secum coniungere & in urbem recipere volentes ciuitatis portas aperiunt, magnoque equitatu celeriter ad eos contendunt. Rex autem instructis ordinibus & exercitu bipartito priusquã hostes iungerentur, in utrosque magnum impetum fieri iussit. Primo prælio profligatos inimicos, alios in naues, alios in urbem reuerti compulerunt, pluresque & in maris & in ciuitatis ingressu præter vulneratos occiderunt. In quo quidem prælio regis duces & plures equites magnū nomen fortitudinis & claram famam consecuti fuerunt, & præcipue Ioannes Cabrerius regis alumnus & eques generosus, qui pene solus ab hostibus vndiq; circumuentus, fortissime strenueque pugnans & hostes feriens illæsus euasit. Hoc prælio magistratus & omnes ciues perterriti, cum etiã tormētis quati muros & laborare iam turres vidissent, timentes, ne victi & armis expugnati, maiores perferrent cruciatus, clementiam regis implorantes & veniam deprecati, sese regis virtuti tradiderunt. Hac deditione facta, finitimi fere omnes ad regem pacē petentes venerūt. His impune receptis, & Rhodorigo Rebolleto ciuitatis gubernatore relicto, rex & Foxanus Comes cum aliquo equitum numero Bellagueram proficiscuntur: Gallorum autem reliquos duces cum aliis copiis & exercitu Morellam versus ire iussit, quod oppidum distat a Valentia nobilissima ciuitate spacio millium quadraginta. Dum rex Bellagueræ commoratur, Comes Pallariensis & dominus Cruyllæ cum magnis hostium copiis Gerundam oppugnabant. Sed Petrus Rocabertus qui Gerundæ præfectus erat, cum aliis ducibus & exercitu ciuitatis, eos primum ab obsidione discedere coegit, deinde campestri prælio vicit, & fugientes præter captos multos etiam interfecit, atque ducem quendam aduersariorum, nomine Derlondem, cum multis aliis seditiosis, in turri ad quam salutem quærentes cōfugerant, igne cremauit. Alii autem duces quos (vt paulo ante diximus) rex cum exercitu Gallorum in Vrgelli fines Morellam miserat, oppida multa castellaque armis expugnauerant, multosque populos in regis obedientiam venire compulerant. Eodem temporis spacio multa bella diuersis locis gerebantur. Et præterea rex Castellæ rursus pacis fœdere quod cum Aragonum rege iureiurando confirmauerat neglecto, magnum in Aragoniæ fines exercitum in Gothalanorum auxilium misit. His dum rex cum Gallorum equitibus occurrit, multi Gothalanorum populi qui vel armis victi, vel timore perterriti, depositis armis iam quiescere cœperant, iterum defecerunt. Quæ res magnum quidem regi laborem attulit. Cæterum cum rex aggredi prælio Castellanos statuisset apud Ixaram, quod est oppidum Aragoniæ, Gallorum duces aduersus Castellanos regem pugnare recusantes, regem Aragonū deprecati sunt, vt prælium quod aduersum Castellanos parauerat, differret. Nolebant enim fœdus amicitia violare, quod inter Gallorum & Castellæ principes statutū longo tempore seruauerant. Dicebant itaque se contra Gothalanos omnia libenter pericula

eula subituros, & aduersus eos à rege Gallorum missos fuisse, à quo etiam mandatum ha-
 bebant, vt si quid inter Aragonum & Castellæ principes accideret discordiæ, eos recon-
 ciliare & pace coniungere diligentissime studerent, neque armis contendere paterentur.
 Ideoque petuerunt à rege, vt si Ludouici Gallorum regis vel amicitia vel honor sibi cha-
 rus esset, non Gallos equites aduersum Castellæ regem bellum gerere iuberet. Se Castel-
 læ regem adituros dixere, rogaturosque vt Castellanos copias ab Aragoniæ finibus
 statim discedere iuberet. Ita fore vt & sibi Gallorum animos tanquam magnis officiis in-
 perpetuum faceret obnoxios, & Gothalanos multo facilius opprimeret. Quod si Ca-
 10stellanos rex honorifice rogatus eorum precibus abnueret, & Gallorum regis a-
 micitiam negligeret, sese multo libentius in eum quam in fœdistragos pugnatos esse
 se dixerunt. Rex autem etsi Castellanos armis & præliis vincere mallebat quam precibus,
 cognita tamen Gallorum voluntate, qui tum quasi iusta petere videbantur, illorum stu-
 diis assentiendum existimauit. Annuens igitur eos vehementer hortatus est, vt quidquid
 essent facturi, quamprimum expedirent, quoniam sibi moram plurimum detrimenti al-
 laturam videbat. Duo igitur Gallorum duces Castellanos regem statim adierunt, qui
 omnia quæ cum Aragonum rege nuper egissent, ei retulere. Rogant vt quid in animo ha-
 beat, quidque facturus esset, sine mora responderet. Hæc cum audisset Castellanos rex, se
 quod petissent libetè facturum respondit, constituitque cum legatis, vt interpositis induciis
 cum Aragonum rege, vnum in locum ipse cum rege Gallorum ad colloquium cõuenirent,
 20 vbi suas & Gothalanorum res cum Aragonum rege pace cõponerent, quod autore rege Gal-
 lorum fieri facillime posset, atque tota diu iam armis & bellis vexata nimis pacaretur Hispa-
 niæ. Hoc responso accepto legati ad regem Aragonum reuersi cum ei omnia retulissent,
 eum supplices deprecari sunt, vt eam conditione pacis & componendarum rerum rationem
 quam Henricus Castellanos rex constituerat, non renueret. Rex autem etsi Gothalanos
 ac Castellanos hostes armis potius opprimere quam pace sibi reconciliare volebat, quia
 tamen id sine Gallorum auxilio facere non poterat, quos sibi defuturos minime dubita-
 bat, si Castellanos bello persequi vellet, quo plura mala maioraque discrimina vitaret, cum
 Castellanis & obstinatis pactus inducias, cum Gallorum ducibus de colloquio cum Ludo-
 uico Galliarum rege cõstituit, vt & ipse illorum colloquio interesset. Mox Castellanis in Castel-
 30 lam, & Gallis in Nauarram proficiscentibus, Cæsaraugustam se contulit. Hic paucis com-
 moratus diebus dum & equites quos expectabat conuenirent, & Galliam versus, vt cum
 Ludouico Rege colloqueretur, profectioem pararet, Castellanos Rex & Gallici ma-
 ris princeps qui Admirantes vulgo dicitur, secretos cõferebant sermones, & remotis vtrius-
 que familiaribus, quasi res magnas nouasque molirentur, clam soli nonnunquam colloque-
 bantur. Quorum occulta consilia multis male cogitandi causam dedere, qui sermones il-
 lorum clam omnibus nouo insolitoque more collatos, neque ad commodum, neque ad ho-
 norem Gallorum & Aragonum Regum pertinere suspicabantur. Hanc suspicionem cre-
 bri rumores affirmabant, qui eos in vtriusque Regis dedecus, neque sine fraude locu-
 40 tos fuisse vulgo ferebantur. Quæ res multorum quidem malorum materiam præbuit.
 Nam & ab utroque Rege de colloquio consilium destitutum est, & bella quæ tunc inter-
 positas inducias iam quiescere cõeperant, redintegrata, multo magis accensa fuere. Siqui-
 dem violatis fœderis & induciarum iuribus, Montefani conuentus equites quorum A-
 scorna Regis Aragonum legatus præfectus erat, Dertosæ agros vndique vastare cõperunt,
 & cum Dertosanis equitibus è ciuitate progressis prælium committentes, illorum multis
 occisis, alios omnes fere vulneribus confectos intra muros ciuitatis compulerunt. Hinc
 magna cum præda & nonnullis captiuis reuertentes, oppidum Smerum, quod Castellani
 paucis ante diebus vi ceperant, magnoque præsidio tenebant, oppugnatum venerunt. In cu-
 50 ius expugnatione Dux Ascorna multis hostium telis grauiter vulneratus occidit: reliqui
 vero, Castellanis expulsis, oppidanos in fide regis, vt ante fuerant, retinere. Eodem tem-
 pore multis in locis totius principatus bella gerebantur. Nam quidam vir in armis insignis
 & valde strenuus, Cardonæ Comitum filius, cui & genus & nomen erat Spurius, cum op-
 pidum cui nomen erat Gratia, quod à rege defecerat, obsideret: Dertosanos quos ciuitas cum
 Castellanis quibusdam subsidio Gratianis mittebat, equestri prælio deuicit, omnesque po-
 pulos Pratarum prouinciæ qui iam nutare ac deficere cõeperant, diligenter in amore regis
 & obsequio continuit. Tum etiam Fernandus Angulus, & Ioannes à Toletis, qui iussu re-
 gis Belagueræ præerant, Beltranum Almendam cum exercitu sibi apud oppidum Lignolam
 occurrentem diuque pugnantem magno certamine profligarunt. Quo prælio plures equites
 peditesque vtriusque partis conciderunt. Biures quoque ordinis sancti Ioannis militiæ
 præfectus, cum exercitu paruum oppidum Azeniam quod defecerat, obsidione premebat.

Sed Azeniensibus à Derfotanis qui non longius aberant, auxilium petentibus, à ciuitate subsidio missus exercitus regios equites oppidum oppugnantes acriter inuaserunt. Hic diutius vtrinque strenue & æquo Marte pugnatum est. Cæterum plurimis equitibus è ciuitate in auxilium hostium superuenientibus, Regis equites opprimebantur. E quibus acri longoque prælio iam defessis, præter vulneratos interfecti ducenti totidemque capti fuere, reliqui fuga magnoque labore, castris tamen amissis, euaserunt. Item Comes Treuignii, Burfaonenses & Tyrofonios Alcalam Aragoniæ oppidum oppugnantes, cum magnis copiis aggressus à tergo, eorum quadringētos occidit: & Ferrādus cui Camara cognomen erat, Cypranam & Caspen oppida, nonnullis interfectis oppidanis, expugnauit. Aluarus Mendosius Castellæ Regis legatus Borridæ castellum, deceptis fraude custodi-
 bus, cepit, multaque damna populis propinquieribus intulit. Multa præterea tum prælia
 quæ comprehendi nequeunt, & aliis in locis principatus gesta fuere. Tota namque pro-
 uincia Tarraconēsis oppugnationibus, præliis, & sæuis populationibus arsit. Tantus quippe
 furor Gothalanos omnes inuaserat, tanta demētia vexabat, tanta mētis caligine ducebantur,
 ut nullis admonitionibus, nullis minis, nullis denique cladibus ad pristinā sanitatē vn-
 quā redire potuerint. Sed eorū viribus exhaustis, opibus quas multis annis magnisque labo-
 ribus terra marique parauerant, omnibus amissis, & propriæ salutis & honoris obliti usque
 ad mortem pertinaces erant. His igitur ommissis, quoniam quæ nullo ordine gesta fuerunt,
 in ordinem redigere literisque mandare non facile est, ad Aragonum Regem reuertor, qui
 cum multis Aragoniæ nobilibus Cæsaraugusta proficiscens, in principatum perueniens,
 apud Ilerdam ciuitatē cum Pratarum Comite quem illic cum exercitu reliquerat, se con-
 iunxit, & omnes equites qui diuersis locis aduersus hostes renitentes bella gerebant, ad
 se vndique conuocauit. Interim Tarraconensis Antistes multique magnates ad eum cum
 sua quisque familia sponte venerunt. Idem fecerunt & multi Siciliæ nobiles, qui Regi sup-
 petias tulerunt cum pecuniis & equis. Itaque coniunctis omnibus copiis in hostes omnia
 signa conferri iubet, submotisque Castellanis & Aragoniæ provinciæ finibus expulsis,
 Gothalanos seditiosos magnis cladibus affecit, breui tempore multa oppida, depopulatis
 agris, expugnauit, multos populos metu perterritos ad obsequium redegit. Et collectis om-
 nibus copiis, Kalendis Maiis Ilerdam quæ iterum defecerat, profectus, in hortis ciuitatis
 citra flumen Sicorim castra posuit, instructaque acie milites omnes in armis esse iussit.
 Erat enim in ciuitate magnus militum numerus quos Petrus Decius ciuitatis præfectus
 de Regis aduentu non ignarus, ex multis partibus euocauerat, qui Regis appropinquan-
 tibus copiis, equites & ciues omnes arma capere, & locis ciuitatis opportunis tormenta
 quibus in oppugnantes vterentur, disponere iussit. Est autem Ilerda Hispaniæ ciuitas no-
 bilis, inter Barcinonam & Cæsaraugustam, quæ ab vtraque pari ferme distat interuallo, me-
 morata Romanorum bellis ciuilibus. Hic enim Iulius Cæsar Magni Pompeii copias qui-
 bus Marcus Varro, Lucius Afranius, & Marcus Petreius præerant, superauit. In ripa Si-
 coris posita ciuitas in altiore collem confurgit, templis & aliis ædificiis, fructifero solo,
 & antiquissimo literarum gymnasio celebris: amnis præterea qui faxeo ponte trāsitur, &
 aquis & aureis arenis insignis. Ciuitatis etiam fines Vergelli fertilissimos agros attingunt.
 Vna re tantum minus fœlix minusque salubris, quod hyeme nubiloso plærumque tegitur
 cælo. Sed hæc de ciuitate. Postero die Gothalanorum duces cum magno equitum
 peditumque numero flumen traiecerunt, & cum Regis exercitu qui ad pugnam paratus
 erat, prælium commiserunt. Acriter vtrinque primo congressu & viribus æquis pugna-
 tum est. Deinde vero durante pugna, hostes qui minus labores & arma ferre consueue-
 rant, longo iam defessi certamine pedes referentes in ciuitatem sese receperunt. Ex qui-
 bus interfecti pauci fuere: de Regis autē equitibus numero plures ceciderunt. Nam qui
 fugientes hostes ad muros usque ciuitatis persecuti fuerant, eorum multos ad sua castra
 redeuntes tormenta quæ ciues Ilerdæ iaciebant, interemerunt. Cum quibus & Ioannes
 Luna vir nobilis, & forma corporis & animi magnitudine præstantissimus, occubuit, cuius
 mortem magnus quidem Regis & totius exercitus mœror secutus est. Hoc tamen
 prælio regii milites, & profligatis hostibus in ciuitatemque compulsis, & capto diui
 Augustini templo, victores fuere. Multos dies deinde ac prope duos menses, modo equestri
 prælio, modo pedestri certamine, nec sine vtriusque partis cæde fusoque sanguine pugnatū
 est. Cæterū post multa variaque prælia longo iam labore defessi hostes, suburbium ciuitatis &
 omnes domos atque sanctorū ædes quæ extra muros ciuitatis erant, amiserunt. Est autē sub-
 urbium iuxta pontē quo trāsitur ad ciuitatē. Hoc suburbium capto, regis militibus magna
 quidē spes expugnandæ ciuitatis accessit, & Ilerdenses non paruus timor inuasit. Itaque rex no-
 cte quæ secuta est, in suburbium castra transferri ac fossa valloque muniri, & tormenta lo-
 cis

cis ad oppugnandum tutis & opportunis locari iussit. Interea ciues eo loco qui medius inter pontem & muros ciuitatis erat, multo robore magnisque confixis trabibus præualidam sibi munitionem cōfecerant, & ab altera parte quæ ad pontem & Regis castra spectabat, usque ad utramque ripam fluminis aggeres fossamque perduxerant. Hoc materiae munimentum & lignorum molem Rex prima luce multis tormētis oppugnare iubet. Vbi complures iacti lapides propugnantes hostes summouere, regii milites, capto ponte, certatim & fossam lapidibus terraque complere, & confixas sudes trabiumque munimen euellere nitebantur. Huc Ilerdæ ciues periculum sibi pertinentes vndique repente concurrunt, & in eos qui lignorum machinam eruere conabantur, tela coniciētes acerrime pugnant. Regis autem equites etsi numero pauciores erāt, propter angustiam loci qui plures capere non poterat, hostium tamen numerosam multitudinem propellebant. Quorum Sículus quidam cui Ioannes Cilestrus erat nomen, saxo magni ponderis cōcussus, armatus in fossam quam transierat, in caput decidit, diuque capite solo affixo stetit & pedibus erectis, donec à focis qui aderant, adiutus, ad pugnam rediit. Tum & Ferdinandus Rebolletus qui primus hostium phalanges perfregerat, cum missilibus telis, armis quibus indutus erat perforatis, vulneratus in pectore concidisset, à suis armigeris è solo statim sublatus, & commonitus vt in castra se reciperet, vulnusq; medico curandum præberet: Prius, inquit, vulnus vlciscamur, postea curabimus. Hæc locutus in hostes conuersus violentius dimicauit. Acriter hic ab omnibus diuque pugnatum est. Nam defessis regii militibus alii recentiores succedebant. Denique cōpulsis intra muros ciuitatis hostibus, omnes Regis equites in sua castra victores redierunt. Quorum etsi multi vulnerati, nulli tamen desiderari fuere. Ex aliis vero præter vulneratos complures, nonnulli quoque ceciderunt. Cæterum dum hæc apud Ilerdam prælia gerebantur, Regina & Ferdinādus filius ex Cæsaraugusta cum duabus quingentariis cohortibus in auxilium Regis venientes apud diuī Francisci templum castra posuere. Nam vt in hunc locum copias adducerent, in itinere literis Regis & nunciis præmoniti fuerant, vt media ciuitas inter duos exercitus aut facilius expugnaretur, aut citius in deditioem veniret. Quod quidem cōsilium Regem minime fefellit. Ciues enim & longa fame languentes, qui iam diu ex lini semine panem cōderant, multiq; inedia perierant, & omni subsidii spe destituti, post multa prælia quibus magnum vulnus acceperant, & quia præter vastatos agros omniaq; bona consumpta seiplos perditum iri cernebant, ne sua pertinacia interirent, ab Rege colloquium petierunt. Quorum legati cum supplices ad Regem venissent, nihil ab eo præter vitam deprecabantur. Quibus rex non vitam solum & libertatem, sed omnia quoque bona concessit, idque fecit nonnullis equitibus suis quos iam prædæ cupiditas ceperat, inuitis. Demum clauibus acceptis, præcauens ne subsidiū quod Barcinonæ parabatur, veniret, præmissis cum legatis multis armatis equitibus, ciuitatem maturius ingressus est, & cum eo Regina simul & Ferdinandus filius. Qui cum ciuitatis magistratibus quos à iureiurando quod pro conseruanda republica præstant, Iuratos appellant, & cum aliis ciuitatis equitibus per vicos equitantes, miserabiles esurientium puerorum fletus & querulas voces hauriebant. Quorum matres passis crinibus misereque flentes ad Regem & Reginam cum venissent, dum eorum pedes osculabantur, multis etiam lachrymis irrigabant: quarum præterea nonnulla longo ieiunio deficientes in terram nimio languore cadebant. Virorum autem cōplures & promissa barba terribiles, & ex ægui macie pallentes, vt qui iam vultus humanos exuerant, vel montanas trucesque feras, vel mortuorum hominum effigies referebāt. Quos miserata Regina, & præcipue pueros, ad sua castra confestim misit, & qui omnibus cibaria distribueret, imperauit. Hic dies octo Rex commoratus, dum & ciuitati quæ necessaria erant prouidit, & milites qui ex acceptis vulneribus ægotauerant, conualescerent: tandem Nonis Quintilibus Alphonsum & Ioannem Aragoneos, Comitem Pratensem, & alios duces cum septem cohortibus Ceruariam versus præmisit, quos ipse ciuitatis arce Ilerdæ anni Lescano commissa, postero die cum reliquis copiis subsecutus est. Quod quum Barcinonenses animaduertissent, auxilio Castellanorum omniq; spe iam destituti, ad Petrum Portugalliæ Comitis Vrgelli nepotem legatos miserunt, quibus omnem facultatem dederunt, vt ei nomine Gothalanorum omnium Barcinonam ciuitatem totumque principatum offerrent. Quod ille munus regnandi cupiditate captus minime recusauit, sed sua vndique conuocata familia multis equitibus comitatus, simul cum legatis Barcinonam profectus, apparatu pene regali magnoq; gaudio totius ciuitatis excipitur, & vltro citroq; iuratis ex compacto conditionibus & priuilegiis, ingenti ciuium clamore Rex appellatus est. Hunc deinceps non Petrum Portugalliæ, neque Regem, sed dumtaxat Lusitanum denominabimus, à Lusitania vltioris Hispaniæ prouincia, vnde à Barcinonensium le-

gatis accitus venerat. Est autē Lusitania inter Gallaciam & Baticam, quæ tribus vber-
 mis fluminibus, Durio, Tago & Ana continetur, cuius prouinciæ pars vltima quæ vergit
 in solis occasum, ab incolis & recentioribus historicis Portugallia nuncupatur. Huius
 autem nominis etsi certam reddere rationem non possumus, nobis tamen opinari licet
 ex Gallia olim homines in huius regionis maritimam ciuitatem quæ Portus appellatur,
 ingressos, suæque patriæ nomen Gallia ciuitatis nomini, quod nonnunquam fieri solet,
 addidisse. Sicut & Celtiberia, quæ ab Ibero amne citerioris Hispaniæ & Celtis Gallorum
 populis nomen accepit. Sed ad Lusitanum redeo, qui etsi Rex electus in titulos illustres
 & magnos principatus honores assumptus fuerat, eius tamen animus non minorem qui-
 dem curam & sollicitudinem quam lætitiā sentiebat propterea quod & alienum regnū
 ingressus erat, & Gothalanorum neque mores neque linguam satis intelligebat, & Ara-
 gonum Rex qui tum Ilerdam ciuitatē armis ceperat, cum exercitu victore propinquus
 erat. Ilerdensibus enim captis, & ciuitatis castello Ioanni Lescano cui plurimum Rex cō-
 fidebat, vt supra memorauimus, cōmisso, duces quos cum copiis Ceruariam versus præ-
 miserat, magno cum equitum numero subsequebatur. Ex Gothalanis interim perfidis
 quos aduentante Lusitano Comes Pallariensis & alii coniurationis autores acciuerant,
 multitudō magna conuenerant. Erant præterea in ciuitate nonnulli Castellani milites,
 quos à Regiis equitibus præliis ante gestis profligatos & in vltiorē proficiscētes Hispa-
 niam Barcinonæ ciues apud se magnis precibus multaqtue pecuniā retinuerant. Ex Lusi-
 tania quoque qui venerant, & aliarum nationum milites, Gothalanorum copias auge-
 bant. Præfectis igitur electis & ordinibus instructis, & Ceruariensium legatis auxilia pe-
 tentibus, Lusitanus cum omni exercitu coniunctisque copiis è Barcinona proficiscens,
 Equalatum peruenit, quod oppidum Ceruariam versus distat à Barcinona passuum mil-
 lia circiter quadraginta. Huc speculatores quos è Barcinona Lusitanus exploratum res
 Aragonum miserat, redeuntes, multos principatus populos qui defecerant, post Ilerdam
 captam in Aragonū Regis obsequium & gratiam rediisse, & Tarraconenses cum Cerua-
 riensibus metu perturbatis de deditioe placandoq; Regis animo consilium inisse dixe-
 runt. Quorum delatis vulgatisque sermonibus, non paruus quidem timor hostes omnes
 inuasit, & Lusitani qui Ceruariensibus auxilium implorantibus opem ferre statuerat,
 consilium & cogitationes impediuit. Nam etsi Ceruariensibus subuenire decreuerat, 30
 multis tamen quos metus ceperat, hortantibus, vt Barcinonem potius redire, quam Cer-
 uariam proficisci vellet, nec muris illic & obsidione clausus exituq; prohibitus, vel longa
 fame, vel expugnato oppido, in hostium potestatem venire cogeretur: diu cogitabundus,
 & ad deliberandum quid esset facturus anceps (nam & Barcinonam reuerti pudore, &
 Ceruariam ire metu prohibebatur) demum neque Barcinonam rediit, neque Ceruariā
 profectus est, sed itinere quod Ceruariam ducebat omisso, cum omnibus copiis trans-
 uersum iter ingressus, ad dexteram Montem Serratū relinquens, in Pratenfis Comitum
 terram peruenit. Quæ regio pars est prouinciæ Tarraconensis & Cathalonæ principa-
 tus, versus septentrionem, distatq; à Barcinona passuum millia sexaginta. Hic oppida
 multa quæ defensoribus carebant, expugnauit, quorum agros igne ferroque vastabat. 40
 Hoc eo animo Lusitanus faciebat, vt Pratarum Comes qui Regis Aragonum copiis
 præerat suis populis auxilia laturus, ab obsidione Tarracæ quam acriter oppugnabat,
 discederet, & cum exercitu Pratas versus proficisceretur; cum eo Pratis egressus in
 itinere prælio decertaret, quo victo & militibus eius fuis, deinde Regis copias quas
 cum Comitum exercitu coniunctas plurimum posse cernebat, tutius inuaderet. Ideo-
 que quo maturius Comes venire, & suis auxilium implorantibus opem ferre cogere-
 tur, violentius omnia vastare, crudelius in captiuos animaduertere, his præterea qui se-
 mel moniti iussa morarentur & serius portas patefacerent, horrendam & per multa tor-
 mentorum genera mortem minari. Quod vbi rex qui Tarraconæ tunc erat, à multis qui
 inde relictis omnibus rebus ad eum confugerant, accepit, tanta sæuitia commotus Pra-
 tarum Comitem ab obsidione Tarracæ reuocatum, cum aliis ducibus quos Ceruarienses 50
 oppugnatum miserat, cum exercitu cōtra Lusitanum celeriter ire iussit. Cui mox & Fer-
 dinandum filium quem multis nobilib. præfecerat, subsidio misit. Qui tametsi puer ætate
 magis quam adolescens erat (annum enim quartum decimū agebat) magnopere tamē ar-
 mis & equo gaudebat. Laudis igitur & belligerendi cupidus magna celeritate proficiscēs
 die quarto Comitē suos fines ingressum consequutus est. Cuius aduentus incredibili læ-
 titia milites omnes affecit. Postero die cum omnib. coniunctis & instructis cohortibus, in
 oppidum Comitum quod Calafum vulgus appellat, & à Pratis quæ inde cernuntur, millia
 passuum fere quinq; remotum est, Ferdinādus Princeps & duces omnes ingrediuntur,
 totaque

totaque nocte propter propinquos hostes paratas & armis instructas acies habuere. Cō-
 plures equites armati positos ex tempore tentoriis, extra muros oppidi pernoctarunt. Vbi
 dies illuxit exploratores nonnullique Pratenfes ad Ferdinandū Principem venerunt.
 & Lusitanum Pratis egressum Calafum versus cum maximis copiis & ordinibus instru-
 ctis venire dixerunt, & iam signa eius & sublatus equorum pedibus puluis conspicieban-
 tur. Tum Ferdinandus omnes ex oppido copias eduxit, & ad exponendas cohortes locū
 cōsiderauit. Oppidi situs & loci natura erat huiusmodi. In plano fere loco incipiebat, &
 in collē leuiter accliuem cōsurgens, in editiorem planitiem desinebat. Huc Ferdinandus
 copias adduxit, & milites omnes paratos & armis intentos esse iubens, venientes & iam
 10 appropinquantes hostes expectabat. Tum in aere ciconiarū repente densissimum agmen
 apparuit. Quod nouum genus augurii non paruum quidem multorum mentes pertur-
 bauit. Aues enim etsi neq; prodigiōsæ sunt, neq; humanis carnibus vescuntur, inter vtrū-
 que tamen gregatim volantes exercitum, multorum quidem futuram cēdem significare
 videbantur. Interim Lusitanus quamuis eodem nonnihil turbatus augurio, metu tamen
 dissimulato, milites quos propter inspectum prodigium nō paruus timor inuaserat, hor-
 tatus, oppido propius accessit, & apud diui Iacobi templum quod à Calaso circiter mille
 passus aberat, copias continuit. Medium inter vtrumque exercitum spacium maior erat
 planities, & opportunus ad pugnādum locus. Lusitanus instructa acie & exercitu tripar-
 tito, Gothalanis equitibus qui sibi primum prælium poposcerant, Petrum Decium præ-
 10 fecit. His omnes Burgundiæ milites, quorum magnum numerum habebat, subuenire iu-
 bet. Secundam aciem Nauarris & Castellanis compleuit, quibus Beltranum & Ioannem
 Almendaretem præposuit. Tertiam cuius ipse præfectus erat, ex Lusitanis & nonnullis
 Gothalanorum primariis equitibus instituit. Eius primipilus erat Laurentius Monticati-
 nus: custodes autem Comes Pallariensis, Redæ Vicecomes, Graus Cerbellon, & Cruillæ
 dominus erant. Cohortibus hoc modo dispositis, lōgo sermone Gothalanos hortatus est,
 quibus primum maiorum suorum virtutes illustres & res terra marique magnifice gestas
 commemorauit: deinde omnes iniurias illis illatas à rege loāne, crudelissimas cēdes, bo-
 norū amissiones, & agros igne ferroq; depopulatos repetens, quot oppida, quot ciuitates,
 quot castella tormentis concussa corruissent, quot viri fortes apud Rubinatū ceciderant,
 10 in memoriam adduxit. Barcinonæ principatum vel liberū esse debere, vel ad Vrgelli Co-
 mitis hæredes pertinere, Barcinonensibus affirmabat. Qui si pristinae solitaq; virtutis in
 prælio gerendo eo die memores esse vellent, facile quidem & amissas omnium bonorum
 possessiones recuperarent, & ignominias quas indignissime perferebant, vlciscerentur.
 Non esse dicebat de victoria dubitandum, propterea quod & virtute militum præstatio-
 res erat, & numero plures. Quod etiam si numero plures essent, illa tamē ratio nobis per-
 facilem victoriam pollicetur, quoniam cum hominibus qui pueri iudicium in re militari
 sequuntur, cōgrediendum esset. Postremo vt pro honore, pro vita pugnarent, admonuit.
 A Gothalanis ad Nauarros accedens, illis cum multa verba dixisset quibus illorū animos
 accendere facile poterat, demum Caroli Vianæ principis mortem memorauit. Castella-
 10 nis bella quæ Ioannes Rex Aragonum tot annos aduersus Ioannem & Héricum Castel-
 lanorum Reges indigne gesserat, retulit. Deniq; Burgundiæ militibus atque reliquis qui
 stipendio & prædæ spe militabant, honores & commoda quæ victis hostibus victores cō-
 sequi possent, & quam plena diuitiis & hostium spoliis manus quæ bene pugnasset, in ca-
 stra rediret, ostendit. Dum Lusitanus oratione coniuratos hortabatur, interea Ferdinan-
 dus etsi corporis robore minus firmus, vt supra diximus, propter ætatem, animi tamen vi-
 ribus fortis, ex colle vbi constiterat, exercitum ad planitiem deduxit, ibiq; ad hunc mo-
 dum aciem instruxit, vt Pratarū Comes cum parte magna equitatus cum hostibus à fron-
 te cōstigeret, primaque prælia committeret, statimq; Bernardus Rocabertinus à dexte-
 ra, & Mattheus Monticatinus à sinistra pugnantes, hostes à laterib. opprimerēt, Henricus
 10 Principis frater patruelis laborantibus & quos hostiū multitudo magis vrgeret, cum suis
 equitibus subsidium ferret. Bernardum vero Gastonem cum peditibus montē qui aderat
 ascendere iussit, vt inde signo dato celeriter in hostes impetum facerent. Tarraconensis
 Archiepiscopus, Comes Modicensis, Ioannes Pratus cum equitibus suis peditibusque
 oppidum castraque tuerentur. Ipse autem cum primipilo Caraxona magnaq; parte no-
 bilium quos salutis suæ causa custodes habebat, Pratensem Comitem & qui cū eo prima
 prælia commisissent, subsequeretur. Hoc modo ordinibus instructis, aduocatos duces &
 omnes equites his verbis alloquitur. Omnes homines quibus ætas & rerum experientia
 defunt fortissimi viri, non dare quidem, sed accipere doctrinam & consilium decet. Ego
 itaque qui sum & ætate puer, & in re militari tyrunculus, & minus expertus, vos omnes

rogo obtestorque, vt si ob ordines quos in instruenda acie considerauī, minime forte probantur, & aperte & statim mihi consilium vestrum & sententiam ostendatis, totamq; aciem & pugnandi rationem vobis mutare, vestroque iudicio liberius instruere liceat. Volo enim si quid vestræ virtuti & rebus inelyte gestis fortuna detraxerit, vt non me du-
 cem, sed ipsam positis accusare fortunam. Nam quo statu simus, quo in loco sita sit nostra salus, omnes quidem mecum intelligere potestis. Rex noster abest, cuius nomen & præ-
 sentia nos hodie plurimum iuuare posset. Cæterum vestra virtus & rei militaris scientia, magnanimi proceres, me quidem patris aspectum desiderare non sinit. Mihi enim in hu-
 iusmodi fortunæ conditione præliq; gerendo, quod aduersum tyrannū sceleratorū ho-
 stium duce[m] paramus, etsi patris absentia, si mea puerilis ætas, si denique rei militaris pu-
 gnæque nouitas, causæ non parui timoris esse debeant, plus me tamen proceres spes vir-
 tutis vestræ, plus animo fortitudo, plus ætas & rei militaris vsus hortantur. Me namque
 fortiorem faciunt memoria victoriarum vestrarum, fama[m]que præclara rerum quas for-
 tissime semper gessistis. Quæ omnia mihi non solum timorem minuunt, verum etiam
 de sceleratissimis hostibus quam certissimam victoriam pollicentur. Quod si hostes ho-
 minum multitudine & exercitu numero plurimum posse videntur, non tamen timori
 nobis esse debent. Non est enim fortium virorum, si quando numero si paucioribus cõ-
 tra plures pugnare contingat, de salute aut de victoria desperare. Nam Alphonsum pa-
 truum sæpius audiui narrare solitum, quod mihi quoque pater affirmavit, à vobis per pau-
 cis propter virtutem vestram, magnumq; vsu[m] rei militaris, innumeras hostium copias
 fuisse superatas. Mementote igitur hodie, viri fortes & amici mei, vestræ solitæ virtutis,
 vt honorem & gloriam quam vincendo vobis comparastis, & à maioribus vestris qui for-
 tissimi fuerunt, accepistis, posteris sine aliquo dedecore relinquatis. Ego autem meorum
 more maiorum & in laboribus, & in periculis, à vobis nusquam abero. Sed iam more no-
 stro proceres diuinum numen & auxilium conuocemus, & in prælio semper in ore Ara-
 gonix nomen & Dei sanctissimæ genitricis habeamus. Hac oratione habita primi duces,
 pugnandi ordines instructos à principe comprobantes, Principem primum obsecrant
 atque monent, vt prælio abstineret, suosque pugnantes ex tuto loco cerneret. Aliis dein-
 de ad alia respondere volentibus tempus defuit, propterea quod equites quos princeps
 ad explorandum locorum situs & accessus ad hostes paulo ante præmiserat, cum ad ho-
 stium castra propius accessissent cum hostium equitibus è castris egressis prælio conten-
 dere cœperant, & ab illorum numerosa multitudine superati fugientes ad sua signa re-
 uertebantur. Quod cum Princeps & eius duces animaduertissent, confestim canere tu-
 bas, & in hostes signa conferri iubent. Idem Lusitanus fecit. Signis itaque datis vtrinque
 concurrunt. Comes Pratarum cum multis equitibus quos ex omni numero iussu Princi-
 pis elegerat, in hostes ingressus, illorum multitudinem magno impetu perfregit. Bernar-
 dus Rocabertinus & Matheus Monticatinus à lateribus, vti princeps instituerat, pertur-
 batos hostes aggredientes, eorum multos occidunt. Hi tamen cum primo satis prospere
 pugnassent, paulo post labore magno defessi, vehementer à multitudine hostium qui suis
 subsidio veniebant, premebantur. Id cum animaduertisset Princeps, suis laborantib. Hæ-
 ricum subsidio confestim misit, & Bernardo Gastoni quem iugum montis cum peditib.
 ascendere iusserat, signum dedit. Ipse cum reliquis equitibus quos apud se retinuerat, &
 Caraxona primipili ceturione, Henricum subsequitur. Ita vno tempore, magnū omnes
 in aduersarios impetum fecere. Prælium ingressus Princeps, in exhortando duces mul-
 tosque equites nominatim appellauit. Quem cum illi in prælio nec sine periculo versari
 vidissent, eius saluti pertimescentes acrius pugnare, & hostium non minus equos quam
 equites interficere. Hostes primo cõsiliu iam perturbati, alii labore defessi, alii vulnerib.
 retardati, cum Principis equitib. amplius resistere non potuissent, terga vertentes ad sua
 signa duce[m]que Lusitanum qui nondum ex castris egressus erat, se recipere cœperunt.
 Hos insequentes victores à tergo, alios occidit, alios vulnerant. non ab illis hortati præ-
 lium redintegrant, sed fuga simul cum aliis, qui subsidio veniebant, salutem quærunt. E-
 quites itaq; per loca ad cursum expeditiora, pedites asperiora montanaq; timore perter-
 riti nullo ordine turpiter diffugiunt. Complures inter fugiendum, quo celerius curreret,
 arma quæ deicere poterant, abiecerunt. Victores namq; fugientiū quoscunq; cõseque-
 bantur, vt hostium multitudinē minuerent, omni neglecta redẽptionis cõditione, truci-
 dabāt. Lusitanus autē suos omnes magna cum strage profligatos esse vidēs, pauore magno
 concussus & anceps propriæ salutis, equo quo vehebatur dimisso, recētiorem aliū perni-
 ciosamq; subito conscendit, & Regis dimissis insignib. equitis habitus assumpsit, & nocte
 superueniente, se victoribus immiscuit, quibuscum ad portas vsque Pratarum peruenit,
 vbi

ubi milites nonnullos qui oppidum tuerentur, reliquerat. Hinc victoribus ad Principem Ferdinandum redeuntibus, admissis equo calcaribus ingressus est oppidum, quo deinde diffugientes exercitus eius reliquæ sparsæque cohortes quæ syluis delituerant, flammaram signa prospicientes ad multam noctem sese receperunt. Cæterum Ferdinandi milites etsi primum nullis eorum qui fugiebant, hostibus parcebant, deinde tamen prædæ cupiditate capti, dum colligendis hostium spoliis incumbunt, & cadentibus arma & quidquid preciosum erat detrahunt, multis quos vel occidere, vel capere poterant, fugiendi locum spaciumque dederunt, minoremque victoriam fecere. In qua quidem duces & equites omnes Principis Ferdinandi suas vires & animi fortitudinem in officio rei militaris ostenderunt, & imprimis Bartholomæus cognomento Vius, vt alios omittā. Hic enim eques leuis armaturæ cum hoste validissimo cataphracto homine valētissimo, qui magnitudine corporis & virium magnus Burgundius vocabatur. Cui Bartholomæus occurrēs lanceam per os emisit, & auulsa hasta ferrum quod ossibus infixerat, restitit. Quo vulnere accepto magnus Burgundius ex equo cadens efflauit animam. Ferdināus autem post solis occasum, & iam discedente crepusculo luceq; diei, multis hostium captis, pluribus occisis, & reliquis diffugientibus, insigni victoria potitus, apud Pratas, quo se recipiebant hostes, insidias veritus, suorum saluti consulens, receptui canere iussi, suasque cohortes quæ diffugientes ad huc hostes insequabantur, ad se reuocauit. Cuius iussu reuertentes equites, alii captiuos hostes secum duxerunt, alii magnas prædas & multa spolia signaque retulere. Lusitani quippe exercitus equites grauis armaturæ præter vulneratos interfecit quoque centum septuaginta, & capti ducenti fuere, quorum equi complures occisi, nonnulli simul cum equitibus & armis in victorum potestatem venerunt. Et quod magno opere mirandum fuit, lætoremque victoriam fecit, tanta hostium multitudine Ferdinandi, etsi perpauca vulnerati, desiderati tamen nulli fuere. Quæ quidem res Principi Ferdinando, cunctisque victoribus solidum & cumulatam gaudium, maioremque voluptatem præbuit, quam ipsa victoria. Ideoque princeps ea nocte copiis in oppidum rediit, & captiuos custodibus traditis, primum Deo pro parta victoria gratis egit, vota q; persoluit: deinde vulneratos omnes reuisit, commendauitque medicis diligēter. Hinc ad castrareuersus, ad Regem Tarraconem de prælio gesto nuncios cum literis confestim misit. Qui nuncii de victoria peroptata incredibilem lætitiā Regi & Reginae qui de filii salute valde solliciti erant, attulerunt, adeo vt Rex præ nimio gaudio oculorum visus quos amiserat, recuperauerit, & Regina vota quæ pro filii salute promiserat, Deo Optimo Maximo persoluit. Sed redeo ad Principem Ferdinandū, qui magna victoria potitus, vt erat magnanimus & humanissimus Princeps, vt animos omnium equitum suorum quos fortissimos cognouerat, ad maiora facinora concitaret, quum omnibus gratias egisset, & eorum fortitudinem collaudasset, paratis epulis magno lautoque conuiuio, cunctis ducibus & multis equitibus, vt vna secum & eadem mensa simul discumberent, familiariter imperauit. Inter cœnandum autem vnusquisque lætitiæ plenus & honoris quod in prælio fecerat, & quidquid sibi contigerat, Principi referebant. Princeps autē Ferdināus cum pariter omnium virtutem & fortitudinem collaudasset, vnum ex captiuis adduci iussit. is erat ex Lusitanis. Qui à Principe Ferdinando quot hominum millia Lusitanus ex Pratis secum duxisset, & quot illic reliquerat, interrogatus, habuisse Lusitanum dixit hominum millia septem, ex quibus Pratis quingentos qui oppidum tuerentur & conseruarent, reliquisse. Hoc in custodiam reducto, alius ex Castellanis adductus est. Hic eadem interrogatus, eodem modo respondit. Hac re gesta Ferdināus certis equitibus imperauit, vt stationes omnes requirerent. Quod cum diligenter omnes fecissent, quieti se dederunt.

LVCII MARINEI SICVLI DE REBVS HISPANIAE

LIBER XVI.

De eodem bello.

POSTERO die Lusitanus ex Pratarum oppido, quo diffugerat, discedens, certis ducibus vsus per montes & inuia loca proficiscens, Manresam ciuitatem, quæ distat à Barcinona triginta millia passuū, peruenit, vnde paucis ante dieb. magna cum spe habendæ victoriæ discesserat. Qua quidem spe frustratus eius animus & tristitia affectus quiescere non poterat, quippe qui desiderabat aduersam

superare fortunam. Assiduis enim multorum vocibus & querelis offēdebatur, qui Calafetano prælio filios infeliciter amiserant. Mulierum quoque miserabiles questus quæ cū filiis etiam viros in bellis extinctos repetebant, molestissime ferebat. Ideoque Beltranum Almendaretem legatū cum exercitu Ceruarię subsidio mittens, ipse cum reliquis copiis in Ampurdaniam prouinciam venit. Quæ regio est prouinciæ Tarraconensis Galliam versus, multorum oppidorū & bellicosæ gentis, distatque à Barcinona quinquaginta millia passuum. Hic multis prouinciæ populis conuocatis, Besalonensibus qui rerum omnium penuria laborabant, opem tulit. Est autem Besalon oppidum inter Gerundam & Barcinonam. Hac ope recreati Besalonenses, sumptis armis cum eo simul proficiscuntur. Quorum virtute fretus Lusitanus (erant enim bellicosi & armis atque præliis assueti) Turanam oppidum quod aberat à Besalone passuum millia triginta, cum magnis copiis oppugnatum venit totumque oppidum, ne quis effugere posset, obsidione cinxit. Erant autē intus præter oppidanos, regii equites quadraginta, & oppidi præfectus qui dicebatur Baniolus. Hi cum neque oppidum, neque seipos ab hostium machinis, tormētis, & oppugnationibus tueri possent, & nulla fugæ spes esset, conditione, vt pecunia redimerentur, sese dederunt. Quibus in deditioem acceptis, elatus ea victoria Lusitanus, Bisbalim oppidum versus quod non longius aberat, exercitum duxit. Cuius oppidi cultores admodum fideles, sub Regis imperio constantissime permanentes, aduersus hostes arma parauerant, & Petro Torrellæ Regis legato qui oppido præerat, sese aut Bisbalim patriam defensuros, aut ad vnum mortem propugnando subituros iureiurando confirmauerāt. Lusitanus autem prope oppidum copias adduxit, & loco ad oppugnandum dum satis opportuno castra ponit, multis tormentis oppugnat. Concussi iam muri disrumpebantur, & qua tormenta propugnatores submouebant, scalis & vineis ascendere conabantur. Regis autē legatus Petrus Torrella milites & oppidanos hortatus, in hostes è muris tela saxaque conicere iubet. Tum omnes fortissime propugnantes hostium nonnullos occidunt, alios in castra reuerti compulerunt. Ex castris tormenta rursus exercent, & ex oppido item tormenta saxa iaciuntur. Interim Petrus Torrella qui Bisbalis tuendæ curam habebat, nuncium qui quanto in discrimine versarentur omnes qui oppidum defendebant, Regi denunciaret, properare iussit. Auditoque nuncio Rex cognitoque suorum periculo, collectum pro tempore subsidium obsessis confestim misit, & duces qui tum Gerundæ præerant, missis nunciis huc quamprimum transire cum suis copiis imperauit. Hi dicto Regis audientes, omnes equites peditesque sumptis armis festinare iubent, ac celeriter venientes, cum aliis qui regio iussu subsidio venerant, se coniungunt, & in Pabolitano castello, quod à Bisbali passuum millia quinque aberat, relictis omnibus impedimentis noctu magno silentio, præmissis nuncio qui oppidanos de aduentu eorum certiores faceret, ad oppidum propius accedunt: in quod nondum orto sole portis reclusis recepti fuere. Lusitanus interea & de illorum aduentu commonitus, & Calafetanæ fortunæ memor, castra duplici fossa muroque muniri, magnisque sudibus circumuallari iusserat, & locis quibus ad se oppugnandum facultas & opportunitas hostibus esse videbatur, machinas & multa tormenta collocauerat. Postero die regii duces ex oppido egressi instructas acies habuere, & si hostes è castris exirēt, expectabant. Quos vbi iam diutius intra vallū se continere viderūt, propius accedunt & in eos irrita tela cōiiciunt. Itaque cum propter munitiones quas densissimis sudibus expugnabiles confecerant, eos offendere nullo modo potuissent, & ipsi illorum tormentis premerentur, inde discessere, & vt hostium vires frangerentur, Ampurdanorum partis aduersæ qui Lusitanum pecuniis & exercitu iuuabant, omnibus agris & possessionibus igne ferroque vastatis, in oppidum magna cum præda rediere. Interim Lusitanus oppidū tormentis oppugnat, & turrim quæ firmior erat, continuis & crebris ictibus concussam iam disiecerat. Ex oppido item regii saxa tormentis in hostes iaciebant. Atque ita pugnantibus vtrinque multi perierunt, pluresque nobiles partim occisi, partim grauissime percussi concidebant. Die toto tormentis pugnatum est, noctis tenebræ pugnandi finem fecere. Cæterum Lusitanus potiundi oppido ipse destitutus, timensque ne obsessus in castris, comœtu quem multis ex partibus expectabat, & subsidio prohiberetur, de tertia vigilia castra mouens, prima luce ad Pabolim quam à Bisbali passuum millia quinque abesse supra demonstrauius, cum exercitu peruenit, & iuxta oppidum positis castris, Ceruariensibus quorum agros Ferdinandus Regis filius depopulabatur, subsidium misit. Mox autē cum audisset regis exercitū Bisbali discessisse, super mōtem Rupiam qui aderat, copias adduxit, ibique castra ponit. Montis non difficilis erat ascensus, & ab Oriente planities. Hac venientes equites regii prælium repente committunt. Acriter vtrinque pugnatum est. Primo prælio pauci cadunt, vulnerati plures fuere. Tandem Lusitani in castra

se receperunt, & insequentes regios equites redire tormenta coegerunt. Post solis occasum omnes in castra recepti fuere. Lusitanus nocte fere tota magno silentio pugnae sequentis diei ordinem & rationem considerans vigilanter instituit, ut cum primum illucesceret regia castra repente subitoque cum omnibus copiis inuaderet, ita fore sperans, ut hostes ex improviso & inopinantes aggrediens, magno impetu valde perturbaret, & perturbatos ac impeditos multo facilius opprimeret. Quod consilium transfuga quidam siue poenitentia ductus, siue diuinitus, noctu clam à Lusitani castris egressus, Alphonso Aragonico qui ea nocte cum equitibus centum missus à Rege superuenerat, aliisque Regis ducibus aperuit. Alphonso itaque Lusitani detecto consilio transfugam in suum tabernaculum adduxit, reliquosque Regis duces equitesque vocari cōfestim iussit. Quibus adhibitis, quas copias, quot equites, & quot pedites Lusitanus haberet, à transfuga diligentissime quæsiuit. Is respondit in Lusitani castris esse hominum millia fere quinque, ex iis equites circiter mille, peditem qui armis erant assueti, numerum trium millium, denique pugnantium millia quatuor se connumerasse dicebat. Alphonso hac re cognita & transfuga custodibus honorifice tradito, duces omnes & centuriones commonet, ut quisque cohortis suæ milites ad tertiam usque vigiliam conuiuiscere sinat, deinde vero vnumquemque magno cum silentio diligenter in armis esse iubeat. Itaque sedulo suum quisque fecit officium, aliquantotumque maturius quam dux Alphonso imperauerat, intēti sumptis armis expectabant. Alphonso autem ubi regios omnes equites atque pedites ad pugnandum paratissimos esse vidit, exercitus quadrifariam partitus est, ut in hostes alii à fronte, alii à lateribus, alii etiam à tergo dato signo celeriter impetum facerent, ut cum hostes in sua castra se recipere conarentur, minus facile reuerti possent. Itaque castris bipartitis, & in medio castrorum ad currendum expeditissimo loco relicto quasi magno vico ciuitatis, Alphonso suorum alios ante castra venturis hostibus opposuit, ad sinistram alios, alios ad dexteram consistere iubet, ipse vero post castra cum suis equitibus constitit. Quos autem in fronte castrorum aduersus hostibus opposuit, monuerat, ut appropinquantibus hostibus per media castra simulata fuga quasi hostium perterriti multitudine, terga vertentes & equis admotis calcaribus celeriter omnes concurrant, & relictis aliquantulum castris in hostes conuerterentur, fortissimeque pugnent: alii simul ab utroque latere, simul à tergo omnes vno tempore pene circumuentos hostes opprimerent. Hac itaque ratione modoque regis exercitibus partitis, cohortibusque dispositis, Lusitanus ita uti statuerat, suos hortatus, vix expectata luce diei, cum omnibus copiis à castris egressus, repente signa canere, & in Alphonso equites qui ante castra sese opposuerant, impetum fieri iubet. Omnes ingenti clamore tubarumque clangore concurrunt. Iis propius accedentibus & pilis pene directis, equites regii, ut Alphonso Aragonico imperauerat, simulato metu sese fugæ dederunt. Hos Lusitanos insequentes regie cohortes & à tergo simul & à lateribus inuadunt. Alphonso Aragonico cum suis equitibus, & cum aliis qui fugam simulauerant reuertentibus, à fronte magnum celeriter in hostes impetum fieri iubens, in hostium agmen numerosæ multitudinis omnium primus ingressus est. Cuius audita vox & facies aspectu terribilis, hostium quidem mentes qui eum abesse crediderant, maiorem in modum perturbauit, atque impetum viresque compressit: fortissime tamen ab omnibus ex ortu solis ad horam diei fere quintam pugnatum est. Vtriusque primo prælio plures concidere. Tandem circiter meridiem Lusitanorum alii laboribus defessi, alii retardati vulneribus, quum iam amplius & solis ardoribus (gestum est enim hoc prælium Nonis Quintilibus) & regis militibus adhuc strenue pugnantibus resistere non potuissent, omnes quos non vires quidem, sed mortis periculum merus adiuuabat, relictis castris terga verterunt. Quos diffugientes regii milites ad primum quidem vel occidissent, vel ad Regem captos adduxissent, nisi & ipsos longissimæ pugne maximus labor, & solis ardentissimus æstus iam defatigatos ab hostium persecutio- ne redire coegissent. Perierunt tamen hoc prælio Lusitanorum equites ducēti & sexaginta, pedites circiter mille, totidemque capti fuere: reliquorum pauci sine vulneribus euaserunt. Ex regis pauci desiderati, vulnerati vero plures fuerunt. Hoc prælio gesto, & audita Lusitanorum strage, plures Ampurdaniæ prouinciæ populi metu perculsi, legatos ad Regem Tarraconem miserunt, qui dicerent sese in officio semper & obsequio permansisse, neque Lusitanum vnquam iuuisse, neque cum aliis obstinatis coniurasse, sese omni tempore ad omnia quæ Rex imperaret, quam paratissimos esse semperque fuisse dixerunt. Obseditur. Hos Rex & libenter audiuit, & eorum voluntatem sibi pergratam fuisse significauit, eoque literas ad filium Alphonsum Aragonicum dedit, quibus eum rogabat, ut bonos viros omnes quam cōmendatissimos haberet, plurimi faceret, & magnis honoribus afficeret.

Alphonſus Aragonens interea nuncios de praelio gesto deque captiuis ad Regem miserat, & copiis in castra reductis, dum sepelirentur occisi, vulneratos magna cura diligentiaque curabat. Rex ubi deuictis hostibus & Alphonſi victoriam ex nunciis accepit, Tarraconem discedens Ceruariam versus cum paucis equitibus proficiscitur. Hic Ferdinandus Regis filius, ut supra demonstrauiſmus, agros Ceruariensium populabatur. Huc rex & Alphonſum filium cum copiis omnibus quas secum habebat, venire iubet. Quo etiam Regina que Videconates qui a Dertosa quatuor fere passuum millia distant, obsidione premebat, Regis nunciis accersita, cum multis equitibus & peditum septem cohortibus venit. Cum omnes undique conuenissent, Rex oppugnare Ceruariam statuit. Caterum propter magnam oppugnandi oppidi difficultatem rex magnum tormentorum numerum multasque machinas parari confertiq; iubet. Est enim oppidum non minus opere, quam loci natura munitum in aceliui colle situm, muris ac turribus egregie cinctum. Dum itaq; iussu regis machinae & tormenta parantur & conferuntur, Alphonſus Aragonens Equalatum oppidum, quod abest a Ceruaria millia passuum circiter septemdecim, cum equitibus centis & quinquaginta totidemq; peditibus peropportune profectus est. Erant enim in hoc oppido duae factiones. alii quippe reclusis portis ingenti tumultu regem, alii Lusitanum expectabant. Cum igitur Alphonſus oppugnare oppidum coepisset, regiae factionis oppidanis statim magno clamore Regem appellat, ac per vicos cum diuersae factionis oppidanis qui portas Alphonſo venienti clauferant, acriter pugnare coepere. Quod cum audisset Alphonſus, equo descendens ipse scalas oppidi muris apposuit, & suorum militum alios muros ascendere, portas alios perfringere iubet. Dum milites Alphonſi iussa peragunt, in oppido toto non a viris modo, sed a mulieribus etiam, aliis de fenestris lapides in hostes deiciuntibus, aliis gladiis telisque per vicos pugnautes maritos adiuuantibus, acriter & ingenti clamore pugnatur. Alii quippe Regem, alii Lusitanum Barcinonemq; nominabant. Portis tandem perfractis ac diuulsis, Alphonſus cum equitibus ingreditur. Quem hostes cum vidissent, magno timore perterriti, celeriter domum suam se quisq; recepit. Vbi cum securari minus possent, Regis & Alphonſi nomen magna voce vocauerunt. Quibus Alphonſus veniam petentibus facile pepercit, mulieribus praesertim quae miserabile flentes & sparsis erinibus eius pedes osculabantur, quas nemo quidem mortalium, nisi penitus humanitatis & rationis expertus, sine lachrymis vel audire vel cernere potuisset. Aliae n. maritos multis grauibusq; confectos vulneribus domum aegerrime reducebant, interfectos aliae tabulis impositos ferebant, aliae viscera membraq; sparsa colligebant, nonnullae suae ipsae vulnera patiebantur. Frangebant praeterea hominum mentes & omnibus lachrymas excutiebant. Puerorum ac puellarum miserabiles questus. Prouocabant etiam lachrymas & maximos fletus vici, ianuae, parietes humano cruore madentes. Alphonſus itaq; hostes non solum impune dimisit, sed etiam commotus humanitate multis verbis consolari conatus est. Aliis quoq; qui caeteris coniuratis in fide permanentes maximum fidelitatis argumentum & ingentem virtutem praese tulerant, non immerito quidem gratias egit. Caterum qui ceciderant sepultis, postero die Ceruariam ad regem prope rediit. Rex interea Ceruariam multis tormentis oppugnat, cuius muros ac turres indies minores tormenta faciebant. Ceruarienses Lusitani copias & subsidium expectantes, multis diebus a muris & propugnaculis oppidi maximis laboribus summisque periculis tutari conabantur. Sed diuturna oppugnatione iam defessi, cum quati muros assiduis tormentorum ictibus & labare turres vidissent, & urgente fame coacti ac spe subsidii penitus destituti, Regi conditione sese dedere, ut in pristina fide ac libertate manerent. Rex conditionem non renuit, quippe qui hostium poenitentiam quam poenam malebat. Portis igitur reclusis Alphonſum Aragonensem cum multis equitibus in oppidum praemittit, quem Regina & Ferdinandus Princeps cum primis ducibus consequuntur. Ipse multis relictis in castris equitibus paucis comitatus ingrediens, oppidanis & veniam petentibus facile concessit, & dexteram omnibus osculandam praebuit. Cumq; plures oppidanorum inedia longaque fame confectos oris squalore notasset, atque pueros esurientes non sine lachrymis a parentibus panem miserime petentes audisset, humanitate permotus quamprimum molita cibaria ex castris afferri iussit, allatumq; panem varii generis, id est militare, speusticum, hoc est subito confectum, nauticum, qui & bis coctus dicitur, focacium & cinericium viritum diuisit. Paucos hic dies Rex commoratus, oppido Ioannem Carcaſonam praefecit, quem & dum viueret arce oppidi cum iuribus & omni censu donauit. Hinc cum omnibus copiis oppidum Pratarum versus, Quo Lusitanus ab Alphonſo Aragonense profligatus suarum copiarum reliquias adduxerat, proficiscitur. Quod ubi Lusitanus intellexit, oppido deserto Barcinonem celeriter se recepit. Rex acceptis in deditio-nem Pratenſibus, dum Lusitanum persequitur, ex itinere oppidum Redonam, quod distat a Tarra-

Tarracone passuum millia septemdecim, aggressus est, biduoque oppugnatum simul cū arce quæ concussa tormentis casum minari cœperat, in deditionem accepit. Hac ita re gesta omnes diocesani Tarraconenses atque Bernardini religiosi, qui diuo Bernardo templum dicatum quod Sanctas Cruces appellant, incolunt, ad Regem pacem & veniã petentes vndique nec sine muneribus conuenerunt. Quibus clementer acceptis & huius prouinciæ populis in potestatem redactis, Rex Ferdinandum principem & Alphonsum Aragonem aliosque duces cum exercitu Dertosam versus præmittit. Quæ ciuitas ripæ amnis Iberi apposita, Orientem versus à Tarracone passuum millia quinquaginta, remota est. Hos cum Regina reliquisque ducibus atque magno equitum numero in fluminis ripa commorantes apud Ampostam die quarto consecutus est. Quod oppidum in eiusdem amnis altera ripa situm est, inter Dertosam & Celtibericum mare, distatque ab utroque loco spacio fere stadiorum quadraginta. Hic Regis copias aliquot dies amnis Iberus commoratus est, qui ex Cantabriæ montibus oriens, etsi modico fonte, largissimo tamen tractu fluens totaque Celtiberorum prouincia lapsus, priusquam Cæsaraugustæ mœnia, vbi longo ponte transitur, abluat, Salonem amnem & plures alios ad se recepit. Hinc etiam ad Dertosam præter Gallicum aliosque minores, Cingam atque Sicorim magnos amnes admittit. Tunc etiam pluuialibus aquis & hybernis imbribus auctus ex utraque ripa campos inundauerat. Nullis igitur vadis reperiis ad Cæsaraugustæ pontem, qui distat ab Amposta passuum millia centum & quinquaginta, Rex exercitum ducere longum nimis atque laboriosum existimans, ratibus ex tempore factis & connexis inuicem trabibus, paucis diebus exercitū traduxit. Plures tamen & fortiores equi quos in scaphas ingredi cogere non potuerunt, celeriter amnem tranauerunt. Hos tamen artis nauticæ peritiores è cymbis, longis habenis funibusque præeuntes, ad alteram ripam fluminis traducebant. Omnibus tandem traductis copiis, Rex, qui apud Ampostam faciliores accessus & propinqua loca cognoscerent, & commodum castris locum diligenter eligerent, misit. Hi locis omnibus vndique prudenter inspectis, & quibus tutius castra locari possent electis, ad Regem reuersi locorum situs, & vbi castra commodius esse possent, ostendunt. Tum Rex instructas acies ad locum quem apud oppidum elegerant, adduxit, ibique positis castris, locis opportunis tormenta disponit. Cæterum & accessus ad oppidū propter flumen & proximas siluas difficilis erat, & oppugnandi summa difficultas. Quæ quidem res spem nullam victoriæ potiendique oppido regiis equitibus dabat. Nam oppidū vel loci natura vel hominum industria munitum, sic se habet. Situm est (vt supra demonstrauimus) in ripa fluminis, cuius partes fere duas orientem versus Iberus amnis circumfluit. Tertia vero pars quæ ad occasum spectat, ex amne ab utroque latere duplici fossa valloque validissime cingitur. In medio porta tum arte tum etiam ædificio maximo valde munita, cum ponte ligneo, mobili tamen penduloque, vt pro tempore custodumque voluntate demitti tollique facile citoque posset. Et vterque locus, vbi muri fossæque flumini coniunguntur, duabus oppositis arcibus tutissimus. Arces quoque vix expugnabiles, quarum fundamenta non in primo mobilique solo, sed in imis latomiiis, hoc est lapicidinibus, iacta firmaque consurgunt. Hac igitur animaduersa munitione, Rex machinis & tormentis omnibus tripartitis, oppidi portam & vtramque arcem die noctuque acriter & incessanter oppugnari iubet. Cæterum iussu Regis oppugnantibus præter magnas oppidi munitiones & propugnantes hostes, magno quoque anni tēpus erat impedimento. Hyems enim horrida sæuebat magnis & assiduis imbribus. Tanta enim illius hyemis magnitudo fuit, vt ingens variusque serpentū numerus actus frigoribus, è proximis siluis & montibus egressus ad stationes & castra reperit. Serpentes autem quamuis admirabilis magnitudinis, innoxii tamen, in castris oppressi nimio frigore inter homines versabantur. Lupi quoque gregatim milites è castris non procul egressos sæpius inuasere. Multorum præterea fontium quibus milites in castris utebantur, aquæ paludis & lacuum qui aderant, exhalatione corruptisque vaporibus infectæ, nonnullis nobilibus inopinatæ mortis causa fuere. Postremo perhorrenda vox & humanæ persimilis noctibus fere singulis audiri, quæ nihil præter horrorem mœstiamque portendens, magnum quidem timorem viris etiam fortissimis incutiebat, adeo vt strenuissimus quisque metu perterritus non nisi de discessu cogitauerit. Omnesque discessissent omnino, nisi vel pudor, vel virtus, quæ cum timore pugnabat, vel Regis autoritas & aspectus eos retinuisset. Cæterum cum diutius magna pericula, summos labores, vim imbrum, & perhorrendam temporis sæuitiam tollerassent, demum longa vigilia & oppugnatione defessi nonnullique propugnantium telis percussi, iam minus strenue nec suo more solitaque fortitudine oppugnare oppidum murosque tormentis ferire videbantur, eorumque multi fronte, nonnulli verbis, in castris

& oppugnatione sese non sponte manere significabant. Plures præterea se quamprimū discelfuros aperte dixere. Quod quum Rex animaduertisset, omnes ad se cōuocatos huiusmodi verbis alloquitur. Quoties ego res à vobis multis in locis animose strenueq; gestas hætenus memoria repetere solebam, fidissimi milites, quoties & insignes victorias vobis partas animo complexus sum, quoties denique fortitudinem vestram & facta præclara, quibus certe vos immortales fore cernebam, mecum considerare solebam, magnitudinem quidem vestræ virtutis admiratus, eos esse vobis animos, eas virtutis flāmas, eos laudis amores, mihi sine dubio persuaferam, quibus non hostis vllus, nō vlla periculi magnitudo, non labor extremus, non deniq; mors ipsa timori esse vnquam posset. Quā quidem opinionem mihi de virtute vestra quam rectissime susceptam cum alia permulta, tū etiam hoc vnum periculum quod nuper fecimus, confirmabat, cum per pauci numero Bellagueram quæ nobis venientibus portas clauserat, vobis audentibus ingressi sumus, atque numerosam ferocemq; hostium multitudinē virtute vestra facile compressimus. Verum enimvero nescio quæ res hoc tempore vestros adhuc inuictos animos percussit. vos enim non hostes profecto (nam hostes timendi causa non est) sed fugere labores & temporis sæuitiæ cedere, quod nunquam futurum speravi, vehementer admiratus, ne frontibus quidem vestris negantibus animaduerto. Nam & oppugnationis retardatio & nonnullorum facies quam fractas & à castris alienas mentes habeatis ostendunt. Quam obrem vos ego milites non accusandi quidem, sed monendi gratia vocavi, pro vestra erga me fide proq; meo in vos liberisq; vestros amore rogaturus, ne vestras insignes laudes ne virtutes immortales, ne rerum gestarum famam qua cūctos mortales exceditis, ne victoriarum memoriā, ne vitam sine labe, sine vllō dedecore actam, nunc paucorum dierum laboris impatientia deformari patiamini. Hic enim labor qui per breuis est & iam finitus, à vobis quidem quamprimū recedet, & vestræ virtutis nomen æternum & clarum semper in posterum summis laudib. efferetur. Nam per Deum immortalē quid nobis laboris superest? Nonne hostes omnes compressimus? Scimus milites, homines qui sunt in Amposta, tum nostra oppugnatione, tum inedia & rerū omnium penuria cōactos in nostram propediem potestatem esse venturos. Qui etsi rebus omnib. abundarēt, nostrā tamen obsidionē diutius ferre non possent. Dertosanorū quoq; legatos ad nos de deditio- ne missos in itinere esse mihi iam nunciatū est. Barcinonēses præterea qui soli fere debellandi supersunt, extrema laborantes egestate consumptis eorū opibus, fame iam & rerū omnium inopia compulsos, & subsidii spe penitus destitutos, atq; suorum errorum penitentia ductos, nō solū de deditioe, sed de prærupendis etiam ciuitatis muris, vt nos si voluerimus, alto curru triūphantes excipiant, statuisse compertū habeo. Quare vos ego rogo milites moneoq; (nam præcipere vobis nihil debeo) vt animos mihi vestros nō infractos, vultus nō demissos, sed fortitudinis & alacritatis plenos, vt consueuistis semper, ostēdatis. Non ignorō milites vos honoris & amoris mei causa multa pericula & magnos labores pertulisse. Sed nūc scire debetis nostros iā labores omnes exhaustos. Ad belli quippe finē & peroptatā de hostib. victoriam peruenimus. Nolite igitur imitari segnes agricolas qui suorum laborū præmia & iam maturos fructus aliis per ignauā & desidiam relinquunt. Erigite igitur animos vestros, optimi viri & insceleratos hostes qui nostrorū laborum causa fuere, totis virib. solitaq; fortitudine vestra cōsurgite. Hic enim nobis labor extremus qui omnib. vestris laborib. additus, vobis certe quietē, vobis ad domos vestras, ad coniuges, ad liberos reditū conficiet. Hic deniq; vobis magnam lætitiā, vestrisq; posteris ingentē gloriam afferet. Quod si vel audita vox, vel serpentū multitudo, quasi mali quidquam futuri portendant, timorē vobis incutiunt, quis est tam rationis expers qui vocem quā singulis noctib. audimus, hominis esse nō sentiat? atq; eius quidē hominis qui propter metum quiescere non potest, sicuti pertimidi canes, qui nocte acti formidine vel latrant continue vel vlulant. Serpentes autem sunt natura frigidiores, propterea quod terrā quæ frigidissima est, toto corpore contingunt. Ideoque si vrgente frigore homines adesse sentiunt, ad eos natura duce confugiunt, vt calefiant. Vox vero quā noctu percipimus, si diuinitus est emissa, quid aliud præcipere vel monere debet, nisi vt hostes suorum errorum pœniteat? qui etsi sui Regis amorem contempserint, Dei tamen omnipotentis iustitiam timere velint. Aduentus præterea serpentū qui nostra in castra repserunt, & innoxii nobiscū degūt, si nobis antiquorū more liceret ominari, quid portēderet, nisi hostes necessitate cōactos & nostrę clemētiæ spe p̄motus in deditioē esse vēturos? Sed ego milites hæc locutus sum, non vt eos qui p̄pter id à me iā discedere volūt, amoto metu securos in castris retineam. nam si quis hoc metuit quod nocere non potest, multo quidā magis hostes timebit armatos. Discedant igitur omnes, si velint apud quos plus metus postquam

virtus. Ego enim scio mihi milites & fortes viros non defuturos. Non enim me deserent fidelissimi proceres vel Hispani vel Siculi in Ampostæ oppugnatione, quæ per breuis est & iam finita, qui mecum & cum fratribus meis in obsidione Neapolis continuos viginti annorum labores & quæcunque mortales & viri fortes pati possunt, pertulerunt, & qui multis aliis in locis, vt sibi virtutis famam & laudis gloriam quærerent, non dicam maximos labores & quæcunque pericula, sed ne mortem quidem vnquam timuerunt. Quibus ego & hæcenus quoad potui satisfeci, & deinceps Deo iuuante, multo melius satisfacturus sum. Ignatius vero qui neque labores ferre possunt, neque virtutis præmia cognoscunt, non vt me sequantur, ad virtutes & laudes hortari volui, sed vt ducis officio fungar. Qui tamen si virtutis amore deinceps laborem ocio prætulerint, apud me non minus quidem, quam cæteri quos charissimos habeo, valebunt. Hoc sermone Regis habito, milites obortis lachrymis gemitus continere vix poterat. Tum Scipio natione Siculus, cui Patella cognomen erat, Quam de Siculis, inquit, qui tibi nunc militant, Rex, fiduciam habes, ea profecto te nunquam faller. Ego enim noui tum Siculorum, tum Aragonum omnium ergate voluntates, qui non modo hic te non deserent, sed hoc etiam peracto bello, quocunque iusseris, ire quam paratissimi sunt. Quin eundem esse reliquis omnibus animum dubitare quidem non possunt. Nam quis est tam laboris impatiens, quis tam sui honoris oblitus, quis tam virtutis & officii militaris immemor, vt in fine iam bellorum Regem suum deserere turpiter audeat, cum præsertim quisque non magis imperio Regis, quam ex usu suo bellum gerat? Omnes enim hoc bello confecto & deuictis hostibus cum honore, cum Rege victore, cum gloria, ad larès nostros, ad coniuges, ad liberos, ad propinquos & amicos, victoriam & nostrorum præmia laborum referentes alacres reuertemur. Nunc autem quis adeo vel impudens, vel imbellis, vel ignauus est, qui Rege deserto in patriam ad uxorem & liberos proficiscatur? Exhibunt enim obuiam redeunti, quamuis desertori, conciuēs & amici lætantes. quid de suo Rege sciscitantibus respõdebit? vel quo animo, quibus oculis in posterum commilitones & regem suum, quem bellum adhuc gerentem crudeliter in castris & oppugnatione deseruit, aspiciet? Quapropter, inuictissime Rex, ipse quidem qui tuorum militum animos iam pluribus annis expertus sum, etsi labor maximus & temporis sæuitia nonnullorum vires perfregit, me tamē vadem Regiæ tuæ maiestati præbeo, eorum honori tuo neminem vnquam defuturum, neminem discessurum ab officio, pro omnibus me tibi sponsores offero. Quidquid enim de me ipso polliceri possum, de omnibus quidem aliis affirmare non vereor. Suum quippe Regem illi non relinquent, qui me & fratrem meum Franciscum Patellam cæterosque proceres non solum militaribus officiis & honoribus, sed etiam laboribus & periculis anteire contendunt. Quare fortissimè Princeps, eorum militum qui te nondum finito bello deseruerint, non solum culpam, verum etiam pœnas omnes ego præstabo. Quod si nostra nunc oppugnatione virtusque militaris tibi fortasse non tam vehemēs quam superioribus diebus videtur, hoc quidē non est magnopere mirandū. Nam etsi locorū difficultas, si labor assiduus, & tēporis importunitas nostras minuere vires potuerunt, frangere tamen animos & voluntates mutare non valebunt. Hæc locutus oculos ad concionem militumque coronam conuertit, & exercitus omnis statim Regem conspiciens dextris elatis quæ Scipio dixisset, alacer comprobauit. Rex autem Scipionis verba sibi non ingrata fuisse serenitate vultus ostendit. Siquidem iram & sollicitudinem quam paulo ante loquēdo præsertulerat, in lenitatem manifestamque lætitiā commutans, omnes circumspiciens amore, verbisque non minus paternis, quam regiis vel humane vel honorifice collaudauit. Concilioque dimisso, quicquid alimoniarū & comæatus habebat in castris, conferri iubet, allatumque per stationes incendens ipse viritum diuisit. Mox duces omnes & complures milites alacriter dexteram Regis osculati, magno pugnandi studio accensi festinato certatimque machinas commutat, & maiora tormenta per opportuniora loca disponunt, quibus expugnari facilius oppidū posset. Quare perfecta, Rex oppugnandi formam & ordinem quem duces scite considerauerant, comprobans, vt cuiusque virtutem magis accenderet, certum cuique locum descripsit, & quam vnusquisque oppidi partem tormentis oppugnare deberet, præmonstrauit, vt cum caperetur oppidum, qui primi expugnationis autores fuissent, scire posset. Ex arcibus igitur alteram Puiccus Montesæ militiæ ordinis præfectus, alteram Scipio Patella Siculus oppugnandum suscepit, alii portam: Villamarinus etiam & Aluarus Naua cum quadriremibus, vt ex vtraque parte fluminis, vel turres tormentis, vel muros oppidi ferirēt. Assignatis itaque locis & omnibus fortiter oppugnare cupientibus, quoniam tum sol inclinabat in vesperam, Rex hanc in posterum diem oppugnationē distulit, & milites, quo fortiores ad opus mane consurgerent, vt laboribus abstinerent, & noctem fere totam

conquiescerent, imperauit. Ipse quoque deinde filio suo Ioanne Aragono & Tarracōnensi Præsule, vt castrorum vigiles requirerent, & ad lustrandas diligenter stationes frequenter excitarent, præmonitis, quieti somnoque cœnatus indulgit. Cæterum hostes interim oppugnatione cessante nimis insolenter exultabant, existimantes Regem cum exercitu iam oppidi & victoriæ desperatione discessurum. Rex tamen de tertia vigilia duces & omnes milites in armis esse iussit. Et paulo ante solis exortum vndique signo dato, magnis militum clamoribus & tubarum sonitu in omnes fere oppidi partes maiora minoraque tormenta iaciuntur. Hostes autem ex turribus & eminentioribus locis armis & tormentis vti, propugnare minus facile poterant, propterea quod illorum ex alto iacta tormenta neque castra Regis quæ locis imis posita erant, neque pugnantem militem attingebant. Hoc itaque cum animaduertissent, tormentis dimissis, ingentia saxa manibus demittere cœperunt. Quæ cum suo impulsâ pondere ad planitiem vsque deuoluerentur, ad oppugnâtes deficiente motu non perueniebant. Suos nominatim Rex oppugnantes vrget hortaturque, & recentiores defessis succedere iubet. Ita biduo vel incessanter acriter omnibus tormentis & militum viribus oppugnatum est. Tertio die præcipua oppidi turris multis crebrisque tormentorum ictibus concussa, ingenti fragore neque sine magnis oppugnantium vocibus, præceps ex alto ad flumen pene tota corruit. Cuius casu repente maximus hostes timor inuasit, & regis militibus auctus est animus, ac spes & alacritas omnibus oppidi capiendi maior accessit. Nam eorum qui erant in arce quæ cecidit, aliis oppressis & obrutis & ruina peremptis, aliis cedentibus & perterritis, statim Franciscus Patella & Rocabertinus cum pluribus Siculis & Aragonibus oppidi vallum fossamque transierunt, & qua turris lapsus accessum præbebat arcem ingressi, tormentis & multis hostiũ rebus potiti, magno clamore signa Regis extulerunt. Quibus inspectis, & Regis hortatione milites omnes qui propinquiore erant, subsecuti celeriter oppidum ingrediuntur. Rex ad eos hortandum qui portam oppugnabant, accurrit. Interim plures ingressi milites, eos qui portam defendebant, telis paruulisque tormentis, quæ vulgo Spingardæ dicuntur, à tergo vulnerabant. Quorum aliis occisis, aliis diffugientibus, captam portam recludunt, & ponte qui sublatus ab oppidanis fuerat, demisso, Rex multis equitibus & peditibus comitatus ingreditur. Oppidi præfectus interea cui Planella nomen erat, & cum eo quinquaginta milites, in arcem diui Ioannis templi quod erat proximum, sese receperant. Hinc veniam & misericordiam supplices petentes, omnium Dertosanorum deditioem Regi pollicebantur. Rex eorum precibus & mulierum quæ pedes eius flentes osculabantur, lachrymis suaque clementia commotus, de paucis exacto supplicio, cæteris facile pepercit. Hic autem paucis diebus propter militum fatigationem commoratus, mox rebus quæ necessariae erant comparatis, cum exercitu multisque balearibus qui cōmeatus & subsidium ferentes cum septem nauibus paulo ante superuenerant, Dertosam versus profiscitur, Alphonso tamen Aragono cum equitibus quingentis & duobus millibus peditum præmisso, qui Dertosanorum agros igne ferroque vastaret. Quod quum Dertosæ ciues rescissent, appropinquanti Regi festinato quadraginta legatos primos totius cicitatis obuiam miserunt, quos cum eo ad hunc modum locutos accepimus. Nulla coacti necessitate, nullo timore compulsi, sed duntaxat ratione commoti, excellentissime Princeps, ad te venimus. Tuus exercitus nostros agros, prædia, vineas, hortos, segetes, arbores, præter hominum mores immanissime populantur. Nulla virtute, nullis precibus hominum vincuntur, nullo denique Dei timore cohibentur. O Rex quis furor hic? Quid sibi vult tanta crudelitas? Tu ne sæuitiam hanc ferte potes? Nimirum quidem recens de Ampostanis victoria tuos milites extulit, ideoque Dertosanorum pacem contemnunt, quam si deinceps iam nostris depopulatis agris, ne concessis quidem quas volebamus conditionibus, petant, minus assequuntur. Inter Ampostam enim quotum oppidum & Dertosam magnam locupletemque ciuitatem plurimum interest. Quare si tuas Amposta vires tam diu detinuit, quænam tibi de victoria Dertosanorum spes habenda est? Contra nos igitur tui milites vires nostras experiri nolint. Siquidem fortuna cuius incerti sunt euentus, mutabilis variaque sæpius esse consuevit. Fama quoque magni ducis & victoris exercitus absens quidem magis quam præsens terribilis est, & nonnunquam deuictio qui timebatur, eius qui timebat gloria certe multo maior efficitur. Præterea qui pluries belli casus experiuntur, etsi sæpe victoriam consequuntur, eos tamen quandoque defessa fortuna destituit. Reuoca igitur ab agrorum nostrorum vastationibus milites tuos, neque vterius ipse progredi velis. Bonum quippe consilium etiam si detur ab hoste, negligendum non est. Agrorum nostrorum vastationes etsi nobis plurimum damni, tibi tamē

tuisque militibus nihil utilitatis afferunt. Nos autem cum reliquos qui à te defecerunt, populos tuo sub imperio constitutos esse nouerimus, tibi quidem libentissime seruiemus, obsequiumque fidelissime præstabimus, quod tuæ maiestati vel ex hoc die non solum pollicemur, sed etiam iureiurando confirmamus. Ex hoc sermone rex & timere Dertosanos, & animos improbos habere facile cognouit, ideoque se melioribus populis dignum esse legatis respondit. Dertosani ciues an parere suo regi, an eius experiri iustitiam malint, statim eligant. Hoc responso accepto legati discesserunt. Qui cum regis voluntatem verbaque ciuitati retulissent, ad eum postero die reuersi, Dertosæ ciues regi fidem & obsequium præstare quam paratissimos esse dixerunt, si prius tamen conditiones quas ferebant, obtinerent. Rex autem etsi dolosos illorum animos prauaque consilia moleste ferebat, suam tamen iram temperans quasi subridens, Haud, inquit, ego Dertosanorum rex essem, si iniustis eorum petitionibus & voluntati parerem. Scire se Dertosanos ea quæ virtute non fecerint, quam primum metu coactos esse facturos. Qui si forte suæ ciuitatis vel magnitudine vel munitione confiderent, quod expugnari non possent, propterea quod Amposta serius capta fuisset, eorum opinionem esse falsam. Nam quamuis illud oppidum vel natura vel arte munitissimum erat, captum tamen fuisse, etsi sero, non tamen munitionibus suis & propugnatorum viribus, sed exactæ potius hyemis intemperie, quæ nosros exercitus ab oppugnatione diutius abstinere coegit, & ex Idibus Nouembris ad Martias Nonas ex tentoriis egredi prohibuit. Cæterum mox imbrium cessante sæuitia oppidum nostrorum militum fortitudine biduo expugnatum fuisse. Hæc cum dixisset, legatis dimissis & Alphonso Aragonæo cum exercitu quem secum duxerat, ab agrorum vastatione reuocato, mox ordinibus instructis, & præmissis qui locum castris eligerent ciuitati propius accessit, & iuxta pontem castra posuit. Hic enim locus commodiorem præbebat oppugnandi facultatem. Nam reliquas Dertosæ partes gemini colles & amnis Iberus vndique cingebant, & in altero colle castellum fossa valloque valde munitum, quod (vt multorum fert opinio) Romani quondam duce Iulio Cæsare condidere. Ciuitatis mœnia vel loci natura, vel ædificiis egregie muniuntur. Pons erat ligneus, magnis trabibus & tabulis latioribus contextus, atque suppositis nauibus clauis ferreis confixus, qui pro tempore cum ipso flumine deficientibus aquis deprimitur, & crescentibus attolitur. In extremis autem partibus faciles aditus & egressus præbebat iter magnis lapidibus stratum, quod ab vtraque parte in fluminis ripas desinit, vbi geminæ turres amplaque ædificia consurgunt, quibus lignei pontis extrema nauesque coniunguntur, & anuliferis ferreis magnisque catenis connectuntur. Dertosani autem, quo vel facilius exerceant tormenta, vel expeditius egredi reuertique possent in ciuitatem, suburbia & quæcunque domus extra muros ciuitatis erant, diruerant, soloque adæquauerant. Quæ res etiam regis oppugnatoribus non parum expediebat. His enim collapsis ædificiis multo commodius in mœnia ciuitatis tormenta iaciebantur. Rex interim, vt tormentorum præfecti tutius oppugnarent, & minus ab hostium tormentis offendi possent, à fronte castrorum latitudine pedum viginti, & altitudine totidem vallum prima nocte confecit, foraminibus tamen relictis, vbi tormenta quibus oppugnanda ciuitas erat exponerentur, valloque recenti, quo propugnantium securius ictus exciperent, effossa terra magnos aggeres apposuit. Quibus instructis operibus mane ciuitatem maioribus tormentis acriter oppugnari iubet. Hostes è muris item propugnantes sua tormenta iaciebant. Ita tormentis vtrinque per dies quinque pugnatum est, quibus ex regis equitibus Alphonso Galtonius & nonnulli milites qui vallum transierant, pluresque ciuium percussi ceciderunt. Quo genere certaminis plures quidem crudeliter vtriusque partis occubissent, nisi tam sæuis oppugnationibus initis cædibusque nefandis diuinitus obuiatum fuisset. Tempus enim sub idem Petrus Lusitanus quem sibi Regem Barcinonenses, quemadmodum supra demonstrauimus, elegerant, cum ex Granoli oppido quod viginti millia passuum distat à Barcinone, parato iam subsidio, Dertosam versus proficisci vellent, subito morbo correptus, breui nec sine magna multorum admiratione diem suum clausit. Cuius auditus obitus cunctis hostibus, & præcipue Dertosanis magnæ quidem tristitiæ, magnique timoris, nec minoris dissensionis causa fuit. Qui vel illius morte consternati, vel sui spe destituti, vel acri militum regis oppugnatione qui crebris tormentorum ictibus validos ciuitatis muros iam prorumpere cœperant, pontique flammam iecerant, perturbati supplices à Rege colloquium petierunt. Quo impetrato legati cum venissent, osculandam Regis dexteram veniamque nec sine multis lachrymis petentes, ei nomine totius ciuitatis obsequium simul & clauis obtulerunt. Quibus benigne

susceptis continuo Rex in ciuitatem Ioannem Aragonem & Archiepiscopum Tarracō-
 nensem cum ducentis equitibus magnoque peditum numero præmisit. Ipse postero die
 cum reliquis ducibus & ingenti armatorum multitudine iam ciuibus attonitis ingressus
 est. Reconciliatis autem & obsequentibus Regi Dertofanis Lusitanoque mortuo, ma-
 gna inter Barcinonenses dissensio magnumque certamen, quod in multitudine sine du-
 ce viuenti plerumque accidit, ortum est. Lusitani enim peractis exequiis, Barcinonen-
 sium alii nouum Regem eligere, alii libertatem asserere, nonnulli ad pristinum Regem à
 quo temere defecerant, redire cupiebant. Tandem uincens improbis Rainerium quæ-
 dam, vel ut alii dicunt, Raenatum nomine, natione Gallum, tunc Massiliensium principem
 sibi Regem optauerunt. Hic autem Rex electus & per legatos accitus, quam sit omnium
 ferè mortalium ad dominandum pronus animus ostendit. Nam etsi iam senex & Arago-
 niæ Regis amicus erat filioque carebat, alieni tamen regni cupiditate commotus, Ioannem
 nepotem suum Andegauenis Ducem eum copiis quas ex tempore coegit, in Hispaniam
 cōfestim præmittere statuit, exorato tamen prius Rege Gallorum quem ipse consanguini-
 nitatis gradu contingebat, ut illius uoluntate per suos fines eius exercitus tuto transire pos-
 set. Dux itaque Ioannes per Galliam ducens exercitum, ac iuueniliter exultans, continuis
 itineribus paucis diebus in Hispaniam peruenit, & transactis montibus Pyrenæis apud
 Manresam ciuitatem, quam supra demonstrauius, cum magnis Gothalanorum copiis
 se coniunxit. Quorum aduentu Barcinonenses cæterique Gothalani coniurati, qui post
 Lusitani mortem Dertofanorumque deditioem Regis Ioannis à quo imprudenter de-
 fecerant, iram iustitiamque pertimescebant, animoque dimisso iam cecidisse uidebatur,
 elati magno gaudio sese totius Hispaniæ citerioris principatu potiri posse sperabant. Id-
 eoque nouum ducem sequentes, primum multis Ruscinonensis prouinciæ populis qui
 nondum à Rege defecerant, ut rebellarent, persuaserunt. Deinde copiis auctis ad oppu-
 gnandam Gerundam ciuitatem, quam frumento præsidioque carere plures affirmaue-
 rant, proficiscuntur. Præerat tamen Gerundæ ciuitati Petrus Rocabertinus cum admo-
 dum paucis militibus, hos tamen & ciues omnes ille hortatus multisque tormentis usus, ab
 hostium inuasionem ciuitatem eo usque propugnando defendit, donec missum à Rege sub-
 sidium superuenit. Nam Dertofanæ Rex cum esset de Gallorum aduentu per nuncios cer-
 tior factus, ad copias quas tunc secum habebat, alias ex Dertofanis, alias etiam ex Tarraco-
 nensibus adiunxerat, quibus Ferdinandum filium quamuis adhuc adolescentem præfe-
 cerat, & cum multis ducibus quibus maxime confidebat, magnoque exercitu contra ue-
 nientes hostes Gerundam uersus proficisci iusserat. Magnoque tamen tunc dolore con-
 cussus, propterea quod ob præteritæ hyemis intemperiem, quæ nuper, ut supra uisum est,
 apud Ampostam pertulerat, luminibus captus, exercitus ipse ducere tam necessario tem-
 pore non poterat. Ideoque omnibus ad se conuocatis ducibus, ingemens & pene lachry-
 mis obortis flentique similis, Graui cura, inquit, magnoque dolore conficior, amantissimi
 proceres, quoniam uos hoc acerbissimo tempore, quos charissimos habeo, quos alloquor
 uideoque, cernere non possum. Nam cum paulo ante Gallis in nostrum principatum te-
 mere uenientibus occurrere statuissem, me uisus tam necessario tempore defecit. Cæte-
 rum in summa sollicitudine maximoque dolore quem nunc ego non de Gallorum aduen-
 tu, sed de maximo nostræ protectionis impedimento capio, uester in honorem meum cō-
 stantissimus amor, & perspectissima fides quam multis in rebus magnisque periculis exper-
 tus sum, me quidem non mediocriter consolantur. Non enim dubito, fortissimi proce-
 res, uos ubicunque fueritis, imprimis & nostri nominis & uestri honoris ratione semper
 habituros. Scio præterea uos equites etiam me absentem uestra uirtute scientiaque militari
 magnas sæpe de hostibus innumeris fortissimisque uictorias consecutos. Hac itaque ue-
 stræ uirtutis fiducia fretus, acerbissimam deficientis uisus infelicitatem à quo animo fe-
 rens, uos nostris exercitibus præpono, uos omnibus bellis gerendis deinceps legatos insti-
 tuo, copiisque nunc Gallorum qui se cum hostibus nostris coniunxerunt, obuiam ire uo-
 lo, spectatissimi proceres. Hac ego fiducia salutem meam & honorem omnem uobis, equi-
 tes, credere non dubito. Hac denique Ferdinandum meum unicum filium uirtuti fidei-
 que uestræ committo. Quem ego nuper hac lege, proceres, uniuersis exercitibus præfeci,
 ut uobis ubique me referens, nihil tamen in re militari sibi suo ductu sine consilio uestro
 faciendum putaret, quod aut sibi ipsi, de quo procul absente ac in bellorum discrimine
 uersante non potero non esse ualde sollicitus, aut uobis charissimi socii, quorum ego salu-
 tem & honorem non minoris quidem facio quam meum, aliquid uel dedecoris uel detri-
 menti possit asserere. Quod nunc quoque propter eius ætatem quæ capiendo magis con-
 silio quam dando est idonea, rursus propalam uobis præsentibus cōfirmo. Te igitur Fer-
 dinande

dinandi filii charissime moneo, & pro eo quanti facis gratiam & salutem utriusque parentis, obtestor, ut libenter omnibus in rebus bellicis & militaribus officiis nostrorum ducum & omnium equitum fidelissimis prudentissimisque consiliis obsequaris. Quorum virtutem & auctoritatem si tanti feceris, quanti te facturum esse credo, non equidem dubito te cum illis una magnam ad nos victoriam, deuictis & Gallis & Gothalanis, allaturum. Cæterum ego, generosi proceres, interim quemadmodum filium meum militaribus in rebus & bello deinceps gerendo me absente consiliis & auctoritatibus vestris obsequi iubeo, ita quoque vos omnes hortor atque obsecro, non quod aut ita necesse sit, aut vestris ingeniis quibus nihil unquam cognoui nobilius, diffidam, sed quia me paternus amor quo nihil est ardentius, omnino cogit, ut eius salutis in primis rationem habeatis. Cui si quid mali, quod Deus prohibeat, eueniret, profecto videtis quantum ex eo doloris tam vos ipsi, quam nos miseri parentes iure sentire possemus. Dabitur igitur operam viri fortissimi, ne nostris infelicibus oculis misereque senectuti obscuriores tenebræ maioresque calamitates accedat. Quod etsi non potero absens non timere, proceres, me tamen, ut paulo ante dixi, vestra quidem virtus ac fides sanctaque iustitia quæ nos comitatur, non parum consolari poterunt. Quæ nobis non dubiam profecto victoriæ spem de hostibus improbis & Gallis in prælio natura leuissimis pollicentur. Vos itaque quorum militarem virtutem & ingentem fortitudinem sæpe cognoui, fortissimi milites, hortari necesse non habeo. Ite igitur hilares viri præstantes, & me ubicumque fueritis, quamuis absentem, semper tamen ante oculos habere credo. Ego enim etsi corpore vos subsequi non potero, animo tamen vobis semper adero, & auxilia cæteraque res quibus opus esse cognouero, quotidie submittam. Cæterum me rursus paterna pietas, equites, cogit, ut vobis iterum Ferdinandum principem commendem. Eius itaque salutem vos obsecro rebus omnibus anteponatis. Hæc locuto duces & omnes qui aderant milites, eius & dolorem & sollicitudinem minuere magis quam augere volentes, etsi continere lachrymas vix poterant, gemitu tamen singultuque compresso, nec non alacritate simulata, suum honorem & Ferdinandi Principis salutem quam maximam curæ sibi fore responderunt, eumque supplices deprecabantur, suam ut ipse salutem valetudinemque curaret, nec quicquam de bello gerendo cogitaret. Se namque eo absente multo diligentiores, quam si adesset, fore dicebant. Nec de futura victoria dubitaret, quod ipse imperator & dux exercitus ire non posset. Nam & fideles ipsi contra hostes & in sua patria aduersus Gallos alienos fines ingressos armis aggressuri erant, & Ferdinando duce, qui etsi admodum esset adolescens, satis tamen eius industriam & militarem virtutem Calafetano prælio cognouerant. Hæc cum dixissent, Princeps Ferdinandus dexteram regis osculatus, in castra quæ post mœnia ciuitatis erant, se contulit. Idem duces & equites omnes fecere. Postero autem die rebus ad proficiscendum comparatis, & exercitibus instructis, Gerundam versus magnis itineribus contendunt. Tum vero regina cuius animus ingenti cura magnaque sollicitudine, fluctuabat, diu quidem anceps, Principem ne sequeretur, an cum rege maneret (nam hinc amore coniugali & orbitate regis, inde materno agitabatur affectu) tandem materna pietate coacta atque suadente rege, paucis equitibus comitata, die sequenti Principem consecuta est. Cuius aduentus non paruam quidem omnibus lætitiâ attulit. Magno enim in re militari & in instruenda acie consilio pollebat. Interim autem qui Gerundæ præerant, de principis aduentu cum exercitu certiores fiunt, & alacriore animo propugnantes duos de Gallorum ducibus occidunt, quorum alteri Demetrius, alteri Andreas Vallis erat nomen. Ideoque aduentante Principis exercitu, Gothalani aliique Gallorum duces à ciuitatis obsidione discesserunt, & Dematum, quod oppidum distat à Gerunda passuum millia viginti, celeriter se receperunt. Hic Ioannes Andegauenis Dux copiis relictis, solus fere per inuia desertaque loca Barcinonam venit, & Barcinonenses allocutus, ut sibi milites & auxilia in suppetias mitterent, ad exercitum Dematum clam reuersus est. Ferdinandus autem princeps interea Gerundam ingressus, cum ciuibus atque aliis qui ciuitatem propugnando defenderant, gratias egisset, postero die relicta regina, quæ eum postea cum Gerundensibus quibus tum longa propugnatione continuaque vigilia defessis aliquos dies quiescendum erat, subsequeretur, cum suis copiis à ciuitate discedens, totius oræ maritimæ quam Ampuriam vocant, multa oppida multaque castella expugnauit, multa quoque sine oppugnatione in obsequium redegit. Sub idem tempus Ludouicus Galliarum rex, fœdere quod cum Ioanne Aragonum rege paucos ante menses inierat, abrupto, magnum equitum peditumque numerum quibus Armaniensem Comitum præfecerat, Ioanni Andegauenis Duci & Gothalanis qui cum eo erant, subsidium misit. Armaniensem Comes cum venisset, Ducis Ioannis consilium & auctoritatem

secutus, post oppidi Demati muros castra posuit. Princeps autem Ferdinandus omnibus quæ inter Gerundam & Dematum erant, captis oppidis, pugnandi cupiditate nimis accensus, cum magno equitatu & instructis ordinibus ad hostium castra propius accessit. Quos cum conspexissent hostes qui iussu Ducis in armis erant, signo dato acriter alii à fronte, alii à lateribus inuasert. Erant autem Galli cum Gothalanis numero plures. Primo tamen congressu æquo Marte pugnatum est, & vtriusque partis multi conciderunt. Diutius vero durante prælio Ferdinandi Principis equites hostium numerosa multitudine pressi, cum suorum multos occisos, & nonnullos captos vidissent, ipsique multo pauciores ingenti multitudine resistere non possent, ac de Ferdinandi salute valde solliciti, fugæ sese dederunt. Quos ne victores quidem hostes ad extremum iam defatigati persequerentur. Cæterum profligato Principis exercitu cunctisque diffugientibus, etsi defatigati omnes anhelare videbantur, Dux tamen Ioannes qui Gallis & Gothalanis præerat, Scitote, inquit, proceres, nihil hanc victoriam gaudii, nihil laudis nobis allaturam, nisi Ferdinandum Principem capiamus. Cuius vocem animique desiderium cum audissent equites eius leuis armaturæ, celeriter omnes in Ferdinandum oculis animisque ferebantur, quem defesso iam equo fugientem Dux ipse cum aliis permultis quorum equi velociores erant, consequebantur. Hoc cum Rhodoricus Rebolletus, qui de Ferdinandi principis vita valde sollicitus erat, quem custos eius salutis à tergo sequebatur, animaduertisset, inter currendum nonnullos equites hortatus, vt fugientem Principem comitarentur & diligenter custodirent, reliquos in hostes conuertens, Hodie, inquit, equites nos omnes honeste pro virtute mori satius est, quam pati Principem nostrum Ferdinandum quem rex, vt scitis, tam pie nobis commendauit, in hostium potestatem venire. Hodie cuiusque nostrum fides & amor erga nostros Principes agnosceretur. Cuius sermo tantum roboris omnium mentibus iniecit, vt quamuis perpauca essent, vsque adeo tamen omnium hostium imperum sustinere, donec Princeps ad tutum locum perueniens omnine iam periculum euaserat, & ad reginam quæ tunc ex Gerunda cum subsidio valde sollicita venerat, se recepit. Demum defessus equis, & superuenientium hostium crescente numero, cum magnæ multitudinis viribus ultra resistere non possent, rursus terga vertentes omnes incolumes quasi diuinitus euaserunt, præter vnum Rhodoricum Rebolletum, qui hostium multitudine circumuentus, & ipse non interfectus tamen, sed quod magno pere mirandum fuit, illæsus ac sine vlllo vulnere captus est, quem Dux Ioannes aliosque captiuos ad sua castra primum adduxit, deinde comitatos multis equitibus suis custodiendos Barcinonam misit. Cuius captiuitas non modo regis & Principis animos vehementer perturbauit, sed etiam omnes proceres totumque exercitum magno dolore concussit. Erat enim non solum animo fortis, & genere nobilis, sed multis quoque virtutibus clarus, & in rei militaris scientia dandoque consilio magnus. Cæterum Ferdinandus Rebolletus eius nepos ex sorore, cui charissimus erat, nunquam post auunculi captiuitatē quieuit, donec post multas repulsas & plurimis hostibus inuitis qui talem virum nullo precio liberandum esse censebant, eum tandem à Duce Ioanne decem millibus aureorum, quos florenos Aragoneos vocant, redemit. Cæterum hoc prælio plurimi quidem proceres tam de victoribus, quam de victis desiderati fuerunt. Nam Ferdinandi Principis equites etsi numero pauciores, pugnandi tamen vsu peritiores erant, ideoque primo concursu non tam viribus, quam rei militaris scientia & pugnandi exercitatione plures hostium, cum prius eorum equos vulnerassent, occiderunt.

LVCII MARINEI SICVLI DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XVII.

De eodem bello.

Ex autem cum primum de profligati Principis periculo certior fieret, quamuis oculorum cæcitate impediabatur, ingenii tamen acie omnia videns, ex Dertosa statim paruo nauigio per Iberum amnem celeriter in mare delatus est. Hinc magna classe quam paratam habebat, cum magno militum numero nauigans ad Ferdinandum in Ampuriam peruenit, cui apud Boraciam, quod est Ampuriæ oppidum, in litore exposito visus in lumina quasi diuinitus redierunt. Quæ res quantum sibi

tum sibi suisque omnibus lætitiæ, tantum quidem doloris atque tristitiæ cunctis hostibus attulit. Coniunctis igitur vtriusque copiis & exercitibus auctis, in hostes villam Dematū versus proficiscuntur. Hos cum aduentare Ioannes Gallorum & Gothalanorum Dux intellexisset, quoniam prælio quod nuper prospere gesserat, Ferdinandi equitum maximā virtutem & pugnandi scientiam cognouerat, maioris exercitus vires & regis auctoritatem pertimuit. Erat præterea de oppidanorum voluntatibus anceps, qui, vt solet vulgus, victoribus & his quorum fortuna melior est, semper adherent. Hinc itaq; castra mouens oppidoque Demato relicto, Perpignanum, quod erat oppidum maximum, & à Gallis præcipue cultum, suas copias adduxit. Quem Perpignanenses qui (vt supra diximus) omnes fere Galli erant, libenti animo magnaue lætitiæ exceperunt. Hic igitur velut in tutissimo loco relictis copiis, ipse paucis comitatus equitibus, vt suum auget exercitum, in Galliā profectus est, & cum à Ludouico Gallorum rege hominum millia decem & magnam pecuniam impetrasset, Perpignanum rediit, vbi copię quas reliquerat, hybernabant. Cæterum rex interim oppida & castella quę in ea erant prouincia, omnia ceperat, & apud Figueriam, quod oppidum distat à Perpignano passuum millia circiter viginti, castra posuit, & ex militibus alios in castris, alios in oppido manere iussit. Ipse vero modo oppidū, modo castra repetebat. Hic enim locus visus erat idoneus, vbi commode tutoq; contineret exercitus, dum hyemis tempus quod prælio gerendo repugnabat, præteriret. Idem quoque consiliū fuit hostibus qui Perpignani commorabantur, vt ibi per duos menses Martium & Aprilem, donec pabuli copia fieret, sese continerent. Kalendis igitur Maiis Ioannes Gallorum Dux cum omnibus copiis egressus ex oppido Figueriam versus proficiscitur, & cum bidui viam pedetentim cum instructa acie processisset, tertio die locum eadem idoneum elegit, & à regis castris millia fere septē sua castra locauit. Hoc cum animaduertisset rex, Figueriæ præsidio relicto reliquas omnes copias eduxit, & continuo castra mouens ordines instruxit, & oppidum nomine Peraltum, quod aberat à Figueria circiter quinq; millia passuum, oppugnatum proficiscitur. Hic positis castris & dispositis tormentis multis ex partibus oppugnari oppidum iussit. Ad quod oppidum hostes post triduum, oppido nondum expugnato, noctu magno silentio, regis excubiis ob nimiam vigiliam somno deuictis, propius accesserunt, & paulo ante solis exortum ex improviso magno impetu castra regis inuadentes, cum paucis admodum regis equitibus qui tunc in armis erant, acriter pugnare cœperunt. Reliqui nanq; regis equites quibus ad armandum se tempus defuit, inermes equos ascendentes sese fugę dederunt. Item rex admissio equo celeriter Figueriam rediens summum periculum euasit. Ex his autem qui armis tecti fortiter hostium impetum exceperant, nonnullis occisis, reliqui cum resistere hostium viribus & multitudini non possent, terga fugę verterunt. Omnibus diffugientibus, pauci duntaxat qui tormentis & armis præerant, subito nonnullis commutatis versisq; contra castra tormentis, ab ingenti hostium multitudine regis castra cæteraq; omnia defenderunt. Hostes itaque cum propter tormenta neq; oppidum ingredi, neq; regis castris potiri possent, defessi tandem ad sua castra pedes retulerunt. Hoc tamen prælio ex Gallis & Gothalanis perpauci, de regis vero equitibus plures ceciderunt, in quibus Scipio Patella Siculus desideratus est, qui fugientibus cæteris vndiq; circumuentus, ab hostibus, acriter pugnans multis demum confossus vulneribus occubuit. In quo tamen prælio & iniqua fortuna magnoque discrimine multi duces regis & equites inuictos animos & magnas sui corporis vires fortissime pugnantes ostentarunt, ex quibus fuit vnus ex fortioribus Ioannes Gamboa natione Guipuscanus, cuius in alio loco mentionem fecimus, qui solus impetum magnę multitudinis hostium sustinuit, quorum strenuissime pugnans tres equites occidit, & alios multos vulneribus affecit, & amisso equo in suo corpore decem vulneribus acceptis, pedibus euasit. Et præter occisos ex regis equitibus plures etiam capti fuerunt. Postero autem die rex illuc cum omnibus copiis confestim rediit, & oppidum, oppugnatione non cessante, breuiter ad obsequium adduxit. Quod cum primum ingressus esset, hostibus si congredi vellent, pugnandi tempus denunciari iussit. Ioannes autē Gallorum Dux nihil respondens, die sequenti præter multorum opinionē castra mouit, & cum omnibus copiis Barcinonam versus proficiscens, ex itinere Gerundam quę præsidio destituta erat, inuasit. Cui breuiter paruoque labore captæ Ioannem Sartieram præficiens, ipse cum exercitu Barcinonam peruenit. Hic paucis commoratus diebus, dum auxilia contraheret, magna continuaque febre correptus, nono die valetudinis à vita discessit. Cæterum rex interea ex Peralto oppido digressus, Castellonenses multaque propinqua oppida atque castella ad deditiōem compulerat. Hinc Figueriam reuersus Pratarum Comitem cum exercitu Perpignanum misit. Cuius exercitus fama perterriti Galli, cæte-

rique milites aliarum nationum qui sub Duce Ioanne moruerant, desertis quibus præpo-
 siti fuerant stationibus, per Pyrenæos montes domum suam reuertebantur. Quæ res non
 parui quidem timoris causa fuit cunctis hostibus. Ideoque plures eorum principes ad re-
 gem vltro venientes, ei se suaque omnia oppida obtulerunt. Tunc etiam Ioannes Sarrie-
 ra, Margaritus Petrus, Ioannes Ferrerius Gerundenfis Episcopus, & omnes Almédaretæ
 cum aliis multis equitibus, præteriti temporis impunitatem affecuti, Gerundam ciuitatē
 totumque Capreræ Vicecomitatum Regis imperio subiecerunt. His demum reconcilia-
 tis populis & equitibus Rex cum suis copiis Montem Serratum versus proficiscens, ad le-
 uam Barcinone relicta, Martoreliam venit, quod oppidū distat à Barcinona passuum mil-
 lia decem & octo. Hoc atque aliis omnibus captis oppidis quæ inter Barcinonam & Mō-
 tem Serratum erāt, Rex Alphonsum Aragonum & Pratarum Comitem cum magno e-
 quitatu & peditum millibus quinque contra Barcinonenses, Palamosenses, Vergenses, cū
 copiis in Ampuriam reuersus, infra paucos dies Sanfeliéses, Palamosenses, Vergenses, cū
 aliis omnibus eius prouinciæ populis, veniam petentes sine vlla cōditione perbenigne re-
 cepit. Sub idem tempus Gastonius Regis gener, & Foxanus Comes magno cum exerci-
 tu in Nauarram, cuius possessionē post obitum Caroli Vianæ principis ad se iure hæredi-
 tario pertinere dicebat, ingressus, cum Lusitanorum factionibus adiutus magnam totius
 regni partem cepisset, Tutelam ciuitatem quæ sub imperio Regis erat, obsidione preme-
 bat. Quod vbi Rex intellexit, cum omnibus copiis quas tum paratas habebat, in Nauarrā,
 vt maturius obfessis Tutelæ ciuibus subueniret, celeriter contendit. Cuius aduentus cum
 Nauarræ populis nunciaretur, plures Lusitanæ factionis equites Comitem monere hor-
 tarique cœperunt, vt à Tutelæ ciuitatis oppugnatione desisteret, propterea quod si cū ex-
 ercitu quem ducebat Rex Aragonum, in Nauarram semel ingrederetur, nō dubium qui-
 dem esse dicebant, quin facile subitoque regno potiretur. Quod etiam neq; sine magnis
 cladibus, neq; sine Comitis maximo dedecore ac periculo fieri posset. Nam & secum ma-
 gnas copias ducere Regem Aragonum, & ei præterea in Nauarra factionem Agramonta-
 norum, quæ magna totius regni pars erat, nō defururam scire se dicebant. Nos autem et-
 si tibi expeditionem istam dissuademus, te tamen de nostra in te fide dubitare nolumus,
 quippe qui te quacunq; fortuna sequi quam paratissimi sumus. Verum neque fortis ducis
 neq; prudētis esse ducimus, vbi nulla victoriæ spes est, fortunæ casus experiri velle. Quod
 si Rex Aragonum regnum Nauarræ suis liberis relinquere vellet, tū vero Comiti pro suo
 regnō mori satius esse, quam regnō cū honore simul amisso perpetuo mœrore vitam du-
 cere. Sed Regis hanc esse constantissimam voluntatem, vt post eius obitū statim Nauarræ
 regnum tibi restituatur. Regem præterea iam octogenarium esse atque mortalem. Me-
 lius igitur ac sine periculo morā perbreuis temporis ferre, quam paucorum dierum im-
 patientia & importuna regnandi cupiditate regnum quod partum esset, amittere. Illoꝝ
 itaq; Comes verbis & rationibus adductus exercitum ab oppugnatione reuocauit, & suo
 totiusque regni nomine legatos ad Regem misit, qui cum eo pepigerūt, vt ex arbitrio suo
 dum viueret, Nauarræ regno, quemadmodum Regina Blanca priusquam a vita discede-
 ret, instituerat, vteretur: moriens autem Foxæ Comiti liberam eiusdem regni possessionē
 relinqueret. Hac igitur re perfecta & legatis honorifice dimissis, Rex ab itinere rediens,
 Tarraconem, quo Regina Ioanna coniux & Ferdinandus filius paucis ante diebus vene-
 rant, profectus est. Hic per dies commoratus circiter octo, cum Barcinonam versus præ-
 missas cohortes subsequi vellet, Regina subita grauiq; febre correpta eius profectiōē di-
 stulit. Cuius spiritus multis & magnis confectus curis, continuaque ægrotatione laborās,
 infra paucos dies afflictum corpus assiduis laboribus & supra mulieris naturam defatiga-
 tum destituit. Cuius inopinatus decessus, incredibile dictu est, quanto dolore non Regē
 solum & Ferdinandum filium, sed etiam Tarraconenses omnes ciues & exercitum totū
 consternauerit. Obiit nō minori fortitudine atque prudentia, quam vixerat. Nam cū va-
 letudine biduo fatigata decubisset, die tertio & se morituram cognouit, & mortem ani-
 mose sancteque subiuit. Die siquidem suæ valetudinis quarto cum accito sacerdoti Chri-
 sti vicario diligenter exactæ vitæ rationem rerulisset, omnia primum Christianæ religio-
 nis & ecclesiæ sacra mysteria quam deuotissime petita recepit. Deinde vocatis simul
 cum Rege nonnullis magnatibus & Archiepiscopo Tarraconensi testamentum pruden-
 tissime condidit. Postero die consalutata reuerenter à pluribus intromissis equitibus, ab
 vtroque latere duabus innixa matronis paululum caput extulit, & omnes qui aderant cir-
 cumspiciens tenui voce & iam propelanguenti, Quantum charissimi proceres, inquit,
 Rex & ego vobis pro vestra singulari virtute & erga nos probatissima fide deberemus, nō
 immemores quidem laborum vestrorum si quando noster animus à magnis curis & assi-
 duis

dui cogitationibus quiescebat, inuicem loquebamur. Siquidem vos quam dignissimos esse iam diu cognouimus, quibus iure quodam præmioque virtutis plurimum debemus, & id ipsum, si grāti esse volumus, ingenue profiteamur. Nam quod tot immanes coniuratos oppressimus, quod hostes externos deuicimus, quod non amisimus principatū, quod honorē & regiæ dignitatis decus retinemus, quod deniq; sumus incolumes vobis prorsus acceptum referimus fidelissimi proceres. Sed quoniam his miseris temporibus hactenus officio vestro satisfacere nostræ facultatis non fuit, vobis, vt scitis, equites quod potuimus, quotidie gratias agebamus, re satisfacturi cum quietiore vita & fœliciori status conditione frueremur, tametsi meritis vestris dignum referri nihil vnquam poterit. Nūc autem quia mihi vitæ mortalis cuius apud dominum rationem sum redditura, dies vltimus adest, & Rex meum erga vos officium vicemque suscepit, si minus officio virtutiq; vestræ satisfiet, à præsentibus vobis & absentibus vniuersis, quibus me multū debere cognosco, rerum omnium veniam & debitorum remissionē peto, & quoniam vos vel meritis vestris, vel nostra commendatione Regi vestro Ioanni & Ferdinādo Principi quam charissimos fore minime dubito, nobilissimi proceres, ipsum Regem senem & Ferdinandum filium adolescentem supremo nunc spiritu laborantis animæ vobis in perpetuū cōmendo. Hæc locuta statim caput & languentia membra reiecit. Tum vero per omnium ora manantibus lachrymis, ne Rex quidem oculis temperare potuit. Cæterum compresso tandem gemitu, Tarraconensis Præful lecti spondam cui Rex adhærebat, propius accedens, Deus, inquit, te Regina Christianissima largitor omnium bonorum in pristinam valetudinem restituet. Deus enim multorum hominum precibus, & populorum tuorū supplicationibus orationibusque commotus te Regi, te Ferdinando Principi, te nobis ipsi reddet incolumen. Siquidem magna est misericordia eius, qui iustas hominum voces & orationes exaudit. Omnes tui populi, omnes innocentes pueri, omnes puellæ virgines ad Deum pro salute regiæ tuæ maiestatis continuas preces effundunt. Cura igitur vt valeas, & omnes cogitationes istas quæ non infirmis modo, sed etiā bene valentibus maxime nocere solēt, depone. Nam & tu quidem Regina nihil nobis, & nos omnia tuæ maiestati debemus. Omnes enim principes de suis militibus & populis satis bene merētur, cumulateq; satisfaciunt, quibus & bene consulunt, & sua defendunt, & iniuriam fieri nō sinunt. Quod officium à regia tua maiestate nemo certe vnquam desiderauit. Nos vero & pro Deo, si necesse fuerit, & pro Principibus nostris & pro nobis ipsis moriemur. Quare si nobis idem nunc est animus excellentissima Regina, qui semper fuit, non equidem dubitare debes maximæ nobis curæ semper fore Regem & Ferdinandum Principē nostrum. Quibus & nobis omnibus nihil opratius, nihil gratius hoc tempore præstare potes, quam si omnibus reiectis curis tuæ valetudini consulueris. Tunc oculis vultuque quasi reuiuiscens, & gratum sibi Præfulis fuisse sermonem præ se tulit, & reliquis equitibus quæ Præful pollicitus esset, se facturos affirmantibus, gratias egit, & omnibus dimissis equitibus Regem retinuit, quicum etiam cubiculariis mulieribus amotis, multa inuicem contulerunt. Cæterum paulo post à medicis qui cum equitibus discesserant, reuersis, si melius valeret interrogata, certe respondit, adest vitæ meæ finis. Nam & grauiori nūc totius corporis dolore conficior, & perustū omnia palatū fastidit. Ea enim quæ gustui grata esse solebant, nihil præter amaritudinem sapiunt. Quare saluti potius animæ multo quidem melius quam corporis consulere possumus. Magna omnes, & præcipue Regem, tristitia, cum hoc dixisset, affecit, qui de salute eius iam desperantes continere gemitum vix poterant. Auillam quidem nō minor animi dolor, quam valetudo corporis angebat. Eius enim corpus grauis infirmitas, spiritum vero continua cogitatio defatigabat. Siquidem bellis quæ contra hostes gerebantur, nondum confectis, & Regiam seni, & Ferdinando filio adolescenti maxime timebat, filio præsertim cuius tunc absentis incredibili desiderio tenebatur. Ille nanque paucis ante diebus in Castellam profectus erat, vt cum Isabel-la Ioannis Castellæ Regis filia connubium quod per legatos pactum fuerat, celebraret; tametsi mihi quidam eques illius temporis dixit, Ferdinandum tempore quo Regina mater eius à vita migravit, non in Castella fuisse, sed Cæsaraugustæ, quæ videre Regina priusquam discederet à vita, maiorem in modum desiderabat. Ferdinandum siquidem siue cum Rege, siue cum alio loquebatur, tertio quoque verbo nominabat. Hac igitur animi solitudine corpus quod longo dolore magna que febre grauius egrotabat, magis in horas debilitabatur. Ea tamen etsi nō minus anxietate animi, quam corporis dolore se cōfici sentiebat, à se tamē curas & cogitationes auertere nullo modo poterat. Cæterū cum laborare animam sensisset, vt à defessi iam corporis vinculis solueretur, vocatis quibus in sacris rebus & diuinis officiis vti consueuerat sacerdotibus, lenta voce & imperfecta, O-

rate patres, inquit, generis humani redemptorem pro animæ nostræ salute. Hæc dicentem & Christi crucifixi simulachrum amplexam spiritus defecit. Et statim solutis quæ iam diu compressa fuerant, vocibus, lamentis, ac planctibus tota domus personabat. Omnes enim cuiusque ætatis ac sexus homines ita voces lachrymasque fundebant, ut inter se quandam mœroris contentionem edere viderentur. Mox ut voces comprimerent, à Rege cōmoniti, dum matronæ puellæque tristi silentio mutos questus animo voluunt, pueri nobiles quos illa tanquam filios educauerat, doloris magnitudine grauique vulnere percussi, neque gemitus quos emittere semel cœperant, suppressere, neque se plorantes propter iussum Regis intra domum regiam continere potuerunt: sed foras egressi maiores questus, & quales tunc illis recens dolor suggererat, fundentes, totam ciuitatem magno mœrore tristicique luctu compleverunt. Tum & omnium Tarraconensium fletus, & militum qui extra muros ciuitatis erant in castris, miserabiles questus exaudiebantur, quorum alii prouidam matrem, alii prudentem fœminam, mitem alii dominam, alii fortem Reginam viraginemque vocabant. Denique moriens incredibili sui desiderio cunctos affecit, & præcipue Regem, qui non amantissimam solum coniugem, sed etiam fidissimam comitem, & præstantissimam bellorum sociam, laborumque patientissimam perdidit. Cuius obitum etsi moderate ferre, quia prudens erat, omnibus videbatur, incredibilem tamen eius animus, & multo quidem maiorem, quam vultu præ se ferebat, dolorem sentiebat. Nam cum laborantem animam proximæque mortis certa signa vidisset, summoque dolori par esse resistereque non posset, multis perfusus lachrymis oculos auertens, in aliud quod proximum erat cubiculum secessit, animo consternatus. Huc ingrediens ianitori cubicularioque præcepit, ne quis ingrederetur cubiculum, nisi præmonitus, ne eum cōsolari conaretur. Tum vestes quibus indutus erat, exutus, lugubres accepit, & obuoluto capite diu lachrymis indulgit: à quibus tamen, ut facilius multorum nobilium qui ad eum veniebant, tristes animos & iustum dolorem leniret, abstinuit, atque multis gementibus qui recenti resistere dolori nullo modo poterant, si Reginam Ioannam quam amisimus, inquit, proceres, lachrymis à morte redimere possemus, non equidem dubito quin eam mihi restituerent oculi vestri. Sed quoniam lachrymæ nec illi mortuæ, nec vobis proficiunt, cauendum quidem nobis est, ne dum lachrymas inanes fundimus, diuinæ voluntati naturæque repugnare videamur. Hæc locutus omnium singultus compressit & gemitus, Præfulique Tarraconensi qui sibi aderat, curam funeris & ordinem commēdauit. Postero die & in omnibus ciuitatis ecclesiis & in regia domo peractis exequiis, corpus aromatibus & opobalsamo Regum more perunctum, plures & Tarraconenses, & domus regie sacerdotes cum multis equitibus & Tarraconis antistite duce Populetum detulerunt, quoniam sic testamento statutum fuerat. Est enim Populetum templum maximæ venerationis, diuioque Bernardo dicatum, quod à Barcinona passuum millia quinquaginta abest, à Tarracone vero distat quatuor & viginti, in quo multorum Aragonie Regum monumenta sepulchraque marmorea cernuntur. His autem qui sepeliendum cadauer deferebant, abeuntibus, Rex alios duces ac milites omnes commonuit, ut in tertium diem profectio- nem pararent. Biduo igitur absumpto cum omnibus copiis quæ Tarraconæ tunc erant, Barcinonem versus proficiscens ad Alphonsum Aragonem & Pratarum Comitē, quos, ut supra demonstrauimus, cum exercitu contra Barcinonenses miserat, die tertio peruenit. Sed nunc ordo rerum à longa digressione me reuocat. Ad Alphonsum igitur Aragonem & Pratarum Comitem redeo. Ab his enim calamus sermoque diuertit. Qui ex oppido Sancugato, quod abest à Barcinone fere decem millia passuum, aduersus Barcinonenses à Rege missi, cis flumen Beson quod est prope ciuitatem, castra posuerunt. Hinc primum magnis & crebris incursionibus ad portas usque ciuitatis omnes agros igni ferroque quotidie depopulabantur. Deinde castellum quod in altiori loco supra fluminis ripam propugnatoribus & ædificio valde munitum erat, acriter oppugnare cœperunt. Quod cum Iacobus Galeotus qui ciuitatis & exercitus præfectus erat, animaduertisset, ne deses in magno ciuitatis & obsessorum discrimine videretur, magno cum equitatu & peditum quatuor millibus, ut obsessis in castello maturius subueniret, egreditur. Et instructa acie, cohortibus electis quibus initiū committendi prælii cōmiserat, Dionysium Portugallie præfecit: alariis vero Menautus & Gratianus Aguerrius præerant: ipse vero Galeotus duces & milites omnes hortatus regiis equitibus, si præliū cōmittere vellent, signū dedit. Alphonsum autem Aragonem interea relictis qui castellum oppugnabant, cum reliquis omnibus copiis flumen traiecerat, & instructis ordinibus Giliū Erediam, Ioannem Pratarum, Martinum Lanucium, & Ioannem Dembum præposuerat. Hos paucis verbis hortatus, & in hostes impetū facere volentes continuit, donec propius accederent, ut procul à

eul à muris ciuitatis prælium committerent. In eos ergo propius accedentes, magno tubarum & tympanorum concetu signo dato, duces & omnes equites Alphonsum Aragonem secuti magnum impetum fecerunt. Quibus hostes cum turbati primo prælio resistere non possent, in ciuitatem celeri fuga sese recipere cœperunt. Qui cum portis ciuitatis ingredi simul nequirent, eorum à regiis equitibus occisi quingenti, capta vero tria milia fuere, & in his Galeotus & Dionysius Portugalliæ non solum capti, sed etiam grauiter vulnerati. Nonnulli autem qui præuiderant ingressus difficultatem, nõ ad ciuitatem, sed ad proximos montes & siluas fugientes periculum mortis euaserunt. Multi victores in ciuitatem ingresses cum ciues nonnullos occidissent, mox tamen saxi quæ de fenestris præcipitata cadebant, periculo cedere regredique coacti fuere. Ex quibus graue vulnus accepit Artalis Cardona Gulifani Comes. His egressis & ciuitatis portis conclusis, Alphonsum Aragonem receptui canere iussit, & exercitus omnes incolumes in castra reduxit. Hoc prælio quanquam tanto vulnere percussa & iam consternata ciuitas lugebat, templa omnia, quo mulieres cum pueris & puellis confugerant, lamentis & miserandis vocibus personabant, omnes totius principatus coniurati metu perterriti, sese Regiæ clementiæ dediderunt: Barcinonensem tamen animi non minus quam antea fuerant, pertinaces erant. Alphonsum autem Aragonem ingenti potitus victoria superuenientem Regem etsi propter obitum Regine intestino recentique dolore consternatum, productis tamen triumphantis more captiuis, non parua lætitia, & quæ ille dissimulare vix poterat, affecit. Hæc enim victoria, multis hostium captis principibus, & totius ciuitatis deditionem, & omnium laborum finem polliceri videbatur. Hinc igitur Rex ad locum ciuitati proximum cõtinuas omnes copias adduxit, & capto suburbio quod Petralba tum dicebatur, ibi castra posuit, expugnatisque omnibus quæ ciuitati aderant, castellis & turribus, vndiq; terræ marique ciuitatis muros maioribus minoribusq; tormētis oppugnari iussit. Nam præter campestres exercitus, erant etiam in mari triremes viginti, sedecimque naues onerariæ, quibus Bernardus Villamarinus aliique duces non ignobiles cum magno pugnatorum numero præerant. Ciues itaque tum longa fame, tum acri cõtinaue oppugnatione compulsi atque omni victoriæ subsidiique spe destituti, per triduum impetratis induciis legatos ad Regem primos ciuitatis de deditione miserunt. Quorum vnum cui Ludouicus Sæctantinus erat nomen, à Florentia Tusciæ prouinciæ ciuitate oriundus, in hunc modum Regem allocutum fuisse ferunt. Quemadmodum, clementissime Rex, liberalis magnanimitique virtus illustrior est, multoque tunc excellentior habetur, quàm is qui præter opinionem meritaque sua munus aliquod magnum recipit, & omni beneficii spe destitutus, & extrema rei necessariæ coactus egestate, miseram animam inopemque vitam ducebat: sic & omnis clementia maioris est gloriæ, quum crimen eius cui remittitur est grauius, nullamq; veniam meretur. Ingrati Barcinonæ ciues omni quidem vel humano vel diuino supplicio digni sunt, nisi forte quod eos sui conatus factique maxime pœnitet, tuam nunc clementiam Deique misericordiam mereantur. Angeli quorum natura, non ista, id est humana, multo præstantior est, ingratitude criminis & elationis in Deum creatorem suum cuius fieri similes affectabant, iniquissime commiserunt: qui tamen de cœlonumquam cecidissent (tanta quippe est clementia Dei) si quum deliquerunt, non ipsi sibi defuissent, suamque culpam pœnitentiæ ducti cognouissent. Fortuna semper inconstans, nobis inuidens, vel nostra potius imprudentia & humanitatis infirmitas opes nostras omnes maximis laboribus terra mariq; partas euertit, honores in contumelias & opprobrium, libertatem in seruitutem mutauit, nobis denique sensus omnes eripuit, nihilque præter miseras animas reliquit. De quibus si supplicium, quamuis iustissimum, sumptis pietatis & humanitatis nomen quo nihil laudabilius est in Principibus, à te profecto longerecedet: si vero Barcinonæ ciuibus qui mortem merentur, vitam pietate concesseris, quod & sine vlla reprehensione & tua magna cum laude facere potes, sanctissimum quidem clementiæ tuæ nomen & immortalem gloriã consequeris, tuasq; virtutes omnis admirata posteritas tibi sanctoq; tuo & vere regio nomini benedicent. Sed ego dũ pro Barcinonensibus oro, mitissime Rex, & oratoris officio fungor, non ignoro tamen quã vel iniuste vel impudenter faciam, qui eorum salutem peto, qui non clementia quidem tua, sed animaduersione & quouis genere mortis digni sunt, qui diuinam & regiam tuã maiestatem grauer & indigne læserunt. Nõ igitur vitam qua sumus indigni, sperare, nõ veniam quã non meremur, petere, non tanti criminis impunitatem deprecari, sed dignũ nostra culpa iudicium, meritaq; pœnas deposcere debemus. Quare ne nostræ preces iniustæ tuas au-

res magis offendant, excellentissime Princeps, accipe clauēs tuā ciuitatis, & quoniam à te Rege patreque nostro sine causa defecimus, impieque deliquimus, quodcunque supplicium mortisque genus in corpora nostra statueris, certe non recufabimus. Nostris enim cognitis erroribus, à tua maiestate quam crudeliter offendimus, nō minus iudicium precamur, quam misericordiam petimus. Quod si nos vt meremur subire iusseris, vna quidem nobis non paruo solatio futura res est. Siquidem nostros cognoscentes errores, pro culpa supplicium, non coacti, non pertinaces, sed volentes vltroque patiemur. Pœnitentibus enim & suam culpam cognoscentibus, pœnas & cruciatus omnes quibus iure plectuntur, non dolori quidem, sed voluptati potius esse solent, his præsertim qui vel in Deum, vel in Regem, sicut nos, vel in parentes temere se deliquisse cognoscunt. Hæc locutus osculatas & lachrymis asperfas clauēs obtulit. Rex autem pietate commotus, non sine lachrymis acceptis clauibus, huic cæterisque flentibus legatis & osculandam dexteram supplicantibus liberaliter præter multorum opinionem præbuit, & Barcinonensibus cunctisque hostibus non vitam solum & criminis impunitatem, verum etiam pristinam libertatē & bonorum omnium restitutionē & integritatem pariter concessit. Et legatis dimissis, postero die Barcinonæ portis reclusis, & obuiā ciuibus pene omnibus egressis, triumphali curru quem ciuitas obtulerat recusato, candido vectus equo, per portā quam diui Antonii Barcinonenses vocāt, ingressus est. Et cum per omnes fere ciuitatis vicos familiariter equitasset, ciues penuriam victus & famē pati squalore vultus & corporū macie facile cognouit. Quapropter ædibus in regis expositus inopia panis & ciuitatis inedia permotus, Barcinonæ statim conuocatis magistratibus alimonix rei que frumentariæ cōfuluit. Hoc bello confecto quod annos decem & menses quatuor perdurauerat, & Barcinonensibus in Regis fidem gratiamque reuerfis, omnes totius principatus populi vota quæ pacis & quietis percupidi promiserant, magnis & multorū dierum supplicationibus persoluerunt. Idem Aragonēs, Valentini, & Siculi omnes fecerunt, quorum plurimi nobiles & præcipue Siculi, non sine magnis muneribus ad Regem statim gratulatum conuenerunt. Quos Rex honorifice susceptos militaribus titulis & præclaris insignibus ornauit, omnibus gratias agens, seque simul excusans, si propter temporum conditionem, vt eius animus optabat, referre nō posset: quippe qui totius principatus reconciliatis populis, & præsertim Barcinonensibus quorum recuperationem iam desperauerat, finitisque laboribus, ingentem lætitiā quam animo conceperat, oculis vultuque præferens, bonis omnibus per quos dignitatem & salutem suam defenderat, satisfacere quam maxime studebat, Deoque optimo maximoque cuius auxilio per paucis adiutus equitibus, nō solum Gothalanos, verum etiam hostes externos opprefferat, gratulabatur. Omnes enim Gothalanorum populi, paucis exceptis nobilibus, & cum his Belaguerensibus & Gerundinis & Montis Albi municipibus, à Rege defecerant, tamen Gerundæ nonnulli ciues ad Palariensium Comitem declinauerant, quos tamen Regina Ioanna, vt latius in alio loco scripsimus, ad fidem & sanitatem magno sermone reuocauit. Belagueræ quoque populares tumultuari cœperunt, quos & eorum magistratus, & Regis ingredientis aspectus cōpescuit. Nunc autem etsi nonnullorum qui Regi fideles fuerunt, meminisse velim, non audeo tamen quos possem nominare. Aliis enim, si quos mihi ignotos sua laude fraudarem silentioque præterirem, fortasse quidem non paruam inuidiam facerem. Viris igitur omissis de nonnullis fidelissimis constantissimisque mulieribus breui sermone referam. Quarum vna Barcinonensis nomine Carthellana, magnæ probitatis atque constantiæ femina, vt Regi fidem seruaret, primum se magnis opibus, deinde domo patriaque, nec non propinquis omnibus & affinibus priuari passa est. His enim relictis omnibus, cum aliorum conatus immanes ferre non posset, à ciuitate discessit. Magnum nimirum & rarum muliebris sexus exemplum fortitudinis exhibuit. Mirabile quoque suæ virtutis robur, & erga Regē sinceræ fidei firmamentum cuiusdam puellæ cui Capatera fuit nomen, animus significauit. Quæ cum suæ domus omnes à Rege defecissent, a sponso suo qui cum aliis defecerat, interrogata quem erga Regem animum haberet: Ego, respōdit, & vnum Deum colo qui in cœlis est, & vnum Regem Ioannem in terris. Mortuo deinde in defectione sponso funeri eius interesse noluit, & sibi lugubres vestes ab affinibus oblatas non induit. Illud etiam quod Isabella Montania cognominata fecit, magnæ quidem fidelitatis nec minoris fortitudinis exitit argumentum. Hæc enim cum Barcinonæ magnis opibus multisque vel animi vel corporis virtutibus maxime polleret (erat siquidem admodum diues, & forma insignis) & à cunctis ciuibus vt in Regem coniuraret, cogeretur, ne coniurationis crimen subiret, clam noctu Pobolim oppidum suum in quo præmunitam arcem habebat, paruo comitatu se recepit. Hic paulo post à socero diutius armis obfessa, nec oppugnatione, nec

Constantia mulieris exemplum.

ne, nec minis vnquam cessit, sed tam diu castellum seque propugnando defendit, donec missum à Rege subsidium quod aduocauerat sibi, superuenit. Nam cum primum Rex intellexisset Isabellam mulierem sibi quam deuotissimam ab hostibus oppugnari, & obsidione premi, statim Petrum Torrellam cum exercitu & auxilio Pobolim misit. Qui celeriter illuc profectus, breui hostibus profligatis & Isabellam Montaniam seruauit incolumem, & oppidanos omnes qui metu perterriti iam cogitare de deditioe cœperant, tutos in fide retinuit. Verum enimuero, quod admirabilius fuit, in tanta mulierum multitudine, tres quas modo memorauimus, duntaxat in officio permanserunt. Quæ quidem quo pauciores, & virtute atque fidē pares fuerunt, eo profecto maiorem laudem & Regis gratiam meruerunt. Nunc autem de præliis & oppugnationibus quæ sub idem tempus multis in locis acciderunt, non dubito quin aliquid, immo multa prætermiserim. Sunt enim nonnulla quæ cum aliis contexere vix potuimus, nec tamen erant silentio digna, in quibus multorum quidem ducum atque equitum virtus nō solum magna fuit perspecta, sed etiam admirabilis, præsertim in Ampuriarum ciuitate, vbi centum & quinquaginta Regis equites & pauci admodum pedites quibus Petrus Torrella præerat, ab ingenti Gallorum multitudine multisque tormentis obsessi, prope duos menses acriter propugnantes ciuitatem defenderunt. Quos non hostium vires, non multa tormenta quibus acriter offendeantur, sed sola quidem fames equis absumptis ad cibum, deserere ciuitatem coegit. Fuit hic tamen interfectus eques quidam nobilis nomine Saura: percussus vero grauiter Raimundus Lauianus Gasparis Lauiani filius, Martinus Garaus Cruillas, Sarrera, Petrus Michael qui fuerat Regis Alphōsi Vicecancellarius, Zapata eques ordinis Montefani, Ioannes Valconcharius, Ioanechius Mesquitanus, Aluarus Astorga, & Ioannes Garrus. In eo præterea prælio quod apud oppidum Dematū gestum fuisse demonstrauimus, præter Rhodoricum Rebolletum, capti quoque fuere Ioannes Cardona Comestabilis, Dominus Monialini Siculus, Puccius ordinis Montefani præfectus, Raimūdu Labianus, Ferdinandus Osorius, Ioannes Lanucius. Desideratus autem duntaxat Petrus Nignus, nec hic quidem ab hostibus, sed per errorem, quasi Gallus esset, à sociis occisus. Itē apud oppidum Peraltum multorum quidem virtus admirabilis extitit. Perpauci quippe nobiles aduersus ingentem hostium multitudinem acerrime pugnantes, ne Rex ab hostibus caperetur, effecerunt. Cuius quidem rei præcipuam laudem omnes qui prælio interfuerunt, Scipioni Patellæ libenter ascripserunt. Plures tamen & hic capti fuere, ex quibus Ludouicus Mudarra cum in arce quadam sub custodia maneret, post mediam noctem deceptis custodibus ex alta turri desiluit, & extra vallum arcis egressus, inspectus à vigilibus & quisnam esset interrogatus, Mudarra statim respondit intrepidus, qui à vobis recedit. Sed redeo ad Regem.

LVCII MARINEI SICVLII
DE REBUS HISPANIÆ
LIBER XVIII.

De Perpignani obsidione.

QVI fatali ratione, vt plures arbitrabantur, ad labores natus continuos, post tot vel externa vel domestica bella, senio iam confectus aliud etiam & inopinatum cum Ludouico Rege Gallorum bellum gessit. Huius autem belli præcipua causa fuit pecuniæ quam Rex Galliarum Ioanni Aragonum Regi mutuauerat, repetitio. De quo mutuo etsi supra fuissem scripsimus, breuiter tamen hoc loco repetemus. Deficientibus igitur Gothalanis Ioannes Aragonum Rex à Ludouico Rege Gallorum trecenta millia aureorum quos Galli coronas vocant, mutuatus, ei donec mutuum persolueret, oppidum Perpignanum totamque prouinciam Roscinonis oppignerauit. Cæterum Gothalanico bello confecto, Perpignani ciues aliique populi finitimi qui Gallorum mores & imperium molestissime ferebant, quotidie nec sine tumultu suum Aragonum Regem conuocabant. Hoc admonitus Ludouicus ab illis quos Perpignanensibus cæterisque populis præfecerat, metuens ne si Perpignanenses ad Aragonum Regem deficerent, & oppidorum possessionem & pecuniam quam mutuauerat, amitteret, legatos

ad Regem Ioannem misit, qui cum eo de recuperandis pecuniis diligēter agerent. Quas si Rex Aragonum soluere nolle, aut non posset, oppidorum quæ pignerauerat, sibi proprietatis omnia iura cederet. Quod si minus hoc facere vellet, de reddendo mutuo compredes & sponsores in Gallia præstaret. Hæc cū legati retulissent, Rex hoc modo respondit. Si mutuum quod à me Regi vestro debetur, soluendo nunc essem, profecto & vos exigendæ pecuniæ labore, & me ipsum reddendæ cura qua maxime premor, quamprimum liberarem. Nihil est enim quod hoc tempore me magis fatigat, quam hæc æris alieni sollicitudo, nihil quod magis optem, quam Galliæ Regi qui nos tam necessariis temporibus, si verum fateri volumus, & pecuniis & militibus plurimum iuuat, satisfacere, nostris præsertim redemptis oppidis. Sed huic animo desiderioque nostro vires & facultates defunt. Siquidem bella quæ tot annos, vt scitis gessimus, nihil nobis auri, nihil argenti, nihil denique rerum omnium mobilium reliquerunt. Quicquid præterea preciosum nostri proceres & familiares tam Siculi, quam Aragones habebant, diuturnitate belli consumptum est. Regem igitur Ludouicum magnopere rogamus, vt hanc mutui repetitionem tamdiu differre velit, donec vel ex paruis vectigalibus nostris, vel ex vsu census oppidorum nostrorū quæ possidet, sibi satisfaciatur. Nam ius proprietatis quod ille petit, alienare non possum. Vades autem quos dari sibi poscit in Gallia, necessarios non esse iā cognoscit. Multos enim ac tutos habet fideiussores, dum tot populis nostris quibus imperat, vtitur. Quod si defectionem eorum timet, dummodo non aliquam patiantur iniuriam, illorum ego fidem & officium præstabo. Ad cuius rei securitatem sponsores me præbeo. Et quoniam mihi Rex Ludouicus nouis conditionibus quas postulat, & virtuti populorum nostrorum quos ipse pro pecunia quæ sibi debetur possidet, & amicitia nostræ diffidere visus est, eo diligentius operam dabo, quo minus exoptulare mecum iure possit. Cū hoc responso legatis in Galliam reuersis, & oppigneratis populis imperium Gallorum tumultuosius recusantibus, Rex Galliæ rursus & amissionem pecuniæ, & Perpignanensium defectionem veritus, vndiq; more suo conuocatis equitibus, magno cum exercitu duces electos, vt Perpignani ciues & reliquos totius eius prouinciæ populos armis & oppugnationibus opprimerent, in Hispaniam misit. Qui dicto Regis audientes per montes Pyrenæos in Hispaniam ingressi, Perpignanum versus proficiscuntur. Horum aduentum cum Perpignani ciues intellexissent, statim nuncios cum literis ad Regem Barcinonam miserunt, quibus eum deprecabantur, vt si eorum vitam charam haberet, & Perpignani possessionem in perpetuum amittere nolle, ad eos cum subsidio celeriter conueniret. Sese compertum habere confirmabant Gallorum Regem magno cum exercitu Perpignanum propediem venturum, ac de omnibus Perpignanensibus & eorum finitimis populis vltimum sumpturum esse supplicium. Perpignanenses autem omnes decreuisse potius ad vnum velle mori, quam illius vel aduentum vel imperium ferre. Cum his mandatis nunciis discedentibus, arma quibus aduenientes Gallos à ciuitatis ingressu inhiberēt, indignantes parare cœperūt. Quod cum Galli qui in oppido commorabantur, animaduertissent, sibi mortem timentes, in arcem quam Galliæ Regis præfectus tenebat, sese receperunt. Cuius arcis ædificium sic vel arte, vel operis magnitudine præmunitum erat, vt nisi propter famem à custodibus deferatur, nullis hostium viribus, nullis ingeniis expugnari possit. Arcis autem præfectus & omnes custodes subito certis locis munitiones & propugnacula disponentes, oppidanos oppugnantes ingredi que conantes acriter depellebant. Interim vero Rex ex Barcinona cum paucis equitibus adueniens, oppidū ingreditur, & oppidanos ab arcis oppugnatione magno labore reuocatos, & adhuc maxime tumultuantes ægerrime compefcuit. Composito tādē tumultu, cum eos moneret, vt Gallorum Regi tantisper parerent, donec illi mutuum persolueretur, statim conclamarunt omnes, vt eos aut morti traderet, aut ab imperio Gallorum liberaret. Se namque vel sub Aragonum Rege viuere, vel mortem subire, vel longius cōmigrare, sibi que nouum domicilium quærere statuisse dixerunt. Quos cum Rex in eo quod dicebant, obstinatos esse, & neque pudorem, neque metum sentire cognouisset, mulcere maluit quam irritare. Quod igitur illis expediret, se facturum esse respōdit. Interea Gallis qui Perpignani propinquas arces oppugnabant, Regem Aragonum Perpignanum venisse & arcis custodes oppugnare nunciatum est. Qui vehemēter hoc nuncio commoti, relictis quæ oppugnabant proximis castellis, celeriter Perpignanum cum omnibus copiis conuenerunt, & positis castris, multis tormentis oppidi portas ac muros oppugnare cœperūt. Est autem Perpignanum oppidum nobile magnique incolatus inter Gerundam Hispaniæ & Narbonā Galliæ ciuitatem ab vtraque æquo fere spacio remotum. Tum itaque Rex Aragonum etsi pacem magis optabat quam bellum, admiratus tamen insolentiam Gallorum & repentinum furorem, qui eius voluntatis ignari, nulla ratione ducti oppidū quod possidebant,

oppugnare cepissent, oppidanos quos antea reprimere conabatur, ut acriter propugna-
 rent hortatus est. Quod illi sine vlla quidem hortatione strenue faciebant. Ceterum Gal-
 lorum erat oppugnatio duplex. Nam propugnantes oppidanos magis quidem arcis cu-
 stodes, quam ex castris Gallorum oppugnantes fatigabant. Ab illis enim tormentis à ter-
 go feriebantur. Ideoque Rex post mediam noctem quæ secuta est, omnia loca in quibus
 propugnantes ab arcis præfectis offendi poterant, magnis multisq; confixis trabibus inie-
 ctaque terra muniri iussit. Quod ut citius ac melius fieret, ipse quidem tota nocte æque
 militis atque Regis officio vsus est. Prima luce munitione peracta, omnes vigilia noctis
 ac labore operis defessos, ut conuiescerent, commonuit, aliosq; recentiores qui vicissim
 propugnarent, hortatus est. Oppidani vero omnes & regii milites, quibus etiam mulieres
 ac pueri arma ministrabant, cum Gallorū magnus exercitus vndique oppidum circum-
 plexus oppugnaret, eo acrius vltro propugnantes hostes à muris propellebant, quod mi-
 nime dubitabant, quin si in illorum potestatem venirent, vltimo iam supplicio plecteren-
 tur. Omnes igitur sibi mortis periculū timentes propugnando fortiores erant, & magnos
 labores continuasque vigilias tolerabant, ideoque ab ingenti hostium multitudine lon-
 gaque obsidione sese incredibili virtute defendebant. Erant enim in castris Gallorum qui
 sunt in oppugnationibus ferocissimi, hominum millia quadraginta. Quos acriter oppu-
 gnantes, ac nonnunquam scalis muris adpositis ascendere certatim conantes, Perpignani
 ciues tum sua virtute, tum Regis hortatu fortissime repulerunt, & quatuor pene menses,
 præter maximos labores, etiam famem multarumque rerum inopiam pertulerunt. Nam
 sub idem tempus Ferdinandus Regis filius ex Castella, vbi Regis Henrici sororem Heli-
 sabet, ut superius demonstrauimus, in matrimonium duxerat, obsessio patri subuenire de-
 siderans, paucis comitatus equitibus in citeriorem transiit Hispaniam, & auxiliis in itinere
 contractis Barcinonē peruenit. Hic etiam & Gerundæ copiis auctis, Perpignanū ver-
 sus proficiscitur. Cuius aduentus expectatio terribilis admodū in castris Gallorū fereba-
 tur. Omnes enim & vltioris & citerioris Hispaniæ proceres cum magno equitū & pe-
 ditū numero secum ducere Ferdinandū, multi Gallorū ducibus falso nunciabant. Nam
 & equites valde pauci cum Ferdinando veniebant, & peditum quoque paruus erat exer-
 citus. Galli tamen crebris falsisque rumoribus perterriti, prima nocte taciti discessum pa-
 rare cepērunt, & de secūda vigilia magno silentio castra mouentes, obsidione relicta, clā
 discesserunt, totaq; nocte continenter euntes, in Galliæ fines ante diē peruenerunt. Quo-
 rum fugam cum vigiles ciuitatis nondum exorto sole, nihil in locis vbi Gallorū castra fuerāt
 concernentes, animaduertissent, affecti magno gaudio ad Regē certatim concurrunt pro-
 pter hostiū discessum præmia petentes. His abitionē Gallorū nunciatis, incredibilis o-
 mnib; lætitia, sed maior oppidanis orta est, à quib; exultantib; maximus exortus est clamor.
 Rex aut cuius animus & omnis mētis affectus erat in filio Ferdinādo, suspicari statim ve-
 reriq; cepit aduersus eū Gallos esse pfectos. Ideoq; nōnullis cōfestim pmissis pueris ve-
 locissimis, ipse mox cū multis equitib; & magna Perpignanētiū multitudine de filii salute
 valde sollicitus ex oppido pfectus est. Cumq; nō longius pgressus esset, ei & filiū cū exer-
 citu iam aduētare, & hostes in Galliā ingressos esse, & Narbonā ciuitatē versus proficisci
 nunciatū est. De quib; reb; etsi minime Rex dubitabat, certissimis nūciis affirmatib; tamē
 nō tam anceps quā videndi filiū pcuriosus ad eū pergere statuit. Signa cuius & armorum
 fulgores vbi milliū septē iter confecit, plane pspexit, & multos à Ferdinādo missos nun-
 cios accepit, ac ingētes latantiū militū voces audiuit. FerdināduS interea & de Gallorum
 discessu, & de patris aduētū certior factus, cū equitib; leuis armaturæ Regi celerius obuiā
 venit, à quo nō minus honorifice quā lætāter acceptus est. Et post gratissimos amplexus,
 dū milites vtriusq; cōuenirēt, lōgos sermones inuicē contulerūt. Demū Perpignanum si-
 mul eodē die sese receperūt. Hic dies prope viginti, dū FerdināduS & eius milites lōgi i-
 tineris laborib; defessi cōquiescerēt, Rex cōmoratus, interim cōuocatos oēs oppidanos i-
 terū cōmonuit, ut Ludouico Gallorū regi cuius amicitia cōseruare volebat, breuī tēpore
 parerēt, donec mutuū q; illi iure debebat, p̄solueretur. Ad hæc verba regis ex oppidanis vir
 quidā non ignobilis hoc modo respōdit. Quod ex me audies, inuictissime Princeps, hoc
 nimirū est insitū mētib; omniū q; Perpignani ciuitatē & totā eius puinciā colunt. Vnus. n.
 ex paucis ego sum, ne dicā solus, quos tuus hic populus omnib; in reb; & publicis & priua-
 tis negotiis semper consulere cōsuevit. Quapropter nemo quidem est in hoc oppido, cu-
 ius ego mores & ingenū ignorem. In hac autem re quam nunc à tua maiestate iubemur,
 iam pridem voluntates & animos omnium sum expertus. Quibus omnino decretum est,
 quoduis mortis genus potius perferre, quam diem vnum Gallorum mores & imperium
 subire. Assueti quippe tecum viuere benignissimo Principe, barbaros quidem aliorum

mores & insolitam seruitutem tolerare non possumus. Quare si tu, magnanime rex, quod non credimus, Gallix regis amicitiam pluris facis quam amorem nostrum quo te profesquimur, tibi que libet illi huius oppidi liberam possessionem relinquere, hoc est quod nos tuam maiestatem supplices deprecamur, vt nobis aut ipse alium colendum quemuis locum concedas, aut nos ipsos pro liberis nostris & vxoribus aliud querere domiciliū permittas. Quod si hinc abire tibi in animo est, & huc iterum contra nos reuersuros Gallorū exercitus suspicaris, nullum quidem nobis maius beneficium cōferre potes, quam si te laboribus & periculis eripiens aliquē tutum in locum contuleris. Nos enim te vel absente semper honorem tuum, nos domos nostras, liberos & vxores, præsertim contra Gallos, facile defendemus. Quapropter etsi monitis eius obsequi nolle videbantur, eos tamen 10 quia sibi quam deuotissimos esse cognouerat, cōsolari maluit quā accusare. Quibus, quoniam ex oppido iam discedere statuerat, Ludouicum Requisiteum præfecit, & cum eo multos nobiles & equites regnorū suorum quorū multos paucis ante diebus militaribus donis & insignibus ornauerat, manere iussit. Quorum nomina pauca hæc occurrunt: Spurius Cardona, Martinus Angulus, Ludouicus Mudarra, Ioannes Clauerius, Michael Ioannes Gralla. His omnibus vbi quid facere deberent imperauit, postero die militib. Castellæ qui cum Ferdinando venerat, veniam & missionem flagitantibus, & annona quam in oppido relinquere volebat, iam deficiente, cum filio Ferdinando & eius exercitu Barcinonam versus proficiscitur, septimoque die postquam discesserant, in ciuitatem perueniunt. Hic cum dies quinque Ferdinandus commoratus esset, etsi cum patre manere diu- 20 tius optabat, suæ tamen vxoris Helisabes Castellæ reginæ nunciis & literis vrgentibus, ad eam demum cum suis copiis, patre suadente, discessit. Cuius discessum cum primum Galli, qui Perpignani arcem tenebant, intellexerunt, ad Ludouicum regem in Galliam nuncios & literas miserunt, quibus eum de Ioannis Aragonū regis absentia, & eius filii Ferdinandi in Castellam recessu certiore faciebant. Ideoque si duces cum exercitu redirent, oppidum capere facile possent. Sin autem eius expeditionem negligeret, & serius exercitū mitteret, sese cum arce simul in hostium potestatem venturos esse dicebant. Nec dubium esse, quin paucis diebus aut oppugnatione aut fame deuicti manus hostibus darent, propterea quod equites & oppidani posteaquam eos rex Aragonū deseruerat, incessanter nos in arce multis tormentis acrius oppugnabant, seq; nunc longis vigiliis & magnis la- 30 boribus iam defessos, vix posse pedibus insistere. Periculis igitur illorum rex Ludouicus commotus, ac secum reputans incommodum & iniuriam quæ eum maneret in posterū, ducibus qui cum copiis apud Narbonam ciuitatem constiterant, imperauit, vt ad obsidendum rursus Perpignanenses statim festinarent, donec his expugnatis totam eorum prouinciam deuastarent. Quos etiam monuit, vt si inde sine suo iussu recederent, scirent se grauiore ei pœnas esse duros quam hostibus, si in eorum potestatem venirent. Duces erga Gallorum quos ab obsidione discessisse grauiter pœnitebat, cognita regis voluntate, non tantum minis eius & imperio, quantum verecundiæ commoti, quamprimum conuocatis militibus qui per oppida vagabantur, ad obsidendum oppidum statim conueniunt, quod magna festinatione locatis castris dispositisque tormētis acriter oppugnare cœ- 40 perunt, existimantes oppidanos à ducibus & rege destitutos aut metu perculsos in deditionē esse venturos, aut paucis diebus oppugnatione deuictos iam manu capiendos. Sed tamen eos longe nimirum sua fecellit opinio. Perpignanenses enim qui dum rex aderat, in patriæ defensione magnam laudem promeruerant, rege quidem absente multo fortiores erant, acriusque propugnabant. Nec se diutius intra muros continere poterant, sed odio magno quo Gallos inimiciter profesequebantur, & pugnandi desiderio conflagrantes, interdum nonnunquam noctu portis oppidi reclusis, in castra hostium erumpentes, illorum multis occisis & nonnullis captis in oppidum summa celeritate sese recipiebant, ac potius oppugnatores quam propugnatores erant, donec attoniti Gallorum duces & iam defessi non solum ab oppugnatione cessabant, sed vrgente quoque metu de discessu plerumque 50 cogitauerunt. Formidabant enim non modo bellicosissimos viros, sed armatas quoque mulieres fortissime pugnantem. Quapropter etsi sui regis indignationis & iræ memores ab obsidione recedere non audebant, affecti tamen multis magnisque cladibus & de victoria iam desperantes prorsus abiissent, nisi defecisse comæatus obsessis & omne cibarium genus intellexissent. Qui menses ab obsidionis initio circiter octo non solum cibariis humanis, sed omnibus etiam consumptis animalibus & herbis diuturna fame languentes, dum propugnabant, suo ipsorum motu concidebant. Intoleranda quippe fame vix credibile est quam patientes erant. Omnes enim multis diebus nihil præter mures ac felles & domesticos canes, quos mulieres per vicos oppidi linteis & longis latisque palliis venaban-

nabantur, commanducauere. Quibus etiam deficientibus extrema iam necessitate laborantes, non solum in carnes Gallorum quos occiderant, dentes intulerunt, sed in suorum quoque cadauera morsus iniecerunt. Nonnullæ mulieres cum peperissent, rabie famis agitatae utero suo continuo fœtus reddiderunt. Aliæ præterea mætræ stimulis actæ non equidem maternæ pietatis oblitæ, sed famis imperio conuictæ suos filios siue fame siue alio casu peremptos, lamentatione miserabili propriisque lachrymis asperfos comederunt. O rem admirabilem, & cibi genus infandum! O rarum famis & extremæ necessitatis exemplum! Quod in Hispania tamẽ tertio nunc accidit. Bis enim antea cõtingerat, & Numantinis à Romanis obsessis, & Saguntinis à Carthaginensibus. Sed Perpignanensium fuit tolerantia maior, qui cum tot mala & suprema pericula suo etiã rege monente vitare potuissent, noluerunt. O ingentem hominum & admirandam in laboribus & periculis perseverantiam! Usque adeo namque Perpignani ciues in patriæ defensione pertinaces fuerunt, usque adeo Gallos oderunt, ut ne illorum imperium subirent, omnia malorum genera perferre maluerint. Magna tamen eorum virtus, magna fides & fortitudo laudabilis. Sed equitum quos illic rex cum præsidio reliquerat, constantia laudabilior, propterea quod à rege sapius admoniti per literas, ut exirent ex oppido, quoniam eis commeatum & subsidium mittere non posset, illi tamen ne ciues quos fortissimos agnouerant, desererent, cum eis permanere & extrema pati decreuerant. Cæterum cum fames indies magis vrgeret, & neque subsidii, neque vitæ vlla spes esset, honestas à Gallorum ducibus oblatas de pace conditiones, ut & ciues honorifice benigneque tractarentur, & equites cum armis & equis discederent, acceperunt. Galli igitur portis iam reclusis, multis in oppidum ad explendam famem & ciuium mulcendos animos præmissis cibariis, ingressi tandem & suis & aliorum laboribus finem fecere. Equites vero regii, quoniam pro cibis equos omnes absumperant, armis etiam quæ ferre non poterant, relictis, pedibus iter facientes ad regem Barcinonem peruenerunt. Quos rex omnes amplexus magnis honoribus excepit, & eorum fide fortitudineque mirifice laudata, pro tempore quibus potuit muneribus profecutus est, excusata pecuniæ & rei familiaris tenuitate.

De morte eius & gestis in ea.

OMNIBVS confectis & extinctis bellis reliquum vitæ suæ tempus Barcinonæ transigit. Vbi demum labore senioque pene consumptus, vitali iam deficiente virtute, febre defatigari cœpit. Cum igitur lecto triduo decubuisset, ut erat semper homo cautus & prudens, iam se moriturum cognoscens, accessit animæ medico de omnibus exactæ vitæ noxiis Christianorum more gemens, & magno cum dolore confessus est. Allatum mox sacramentum quod auidissime petiuerat, lachrymabundus deuotissime recepit. Vbi vero animæ salutem consuluit, testamentum deinde condidit, & Ferdinandum filium hæredem successoremque legitimum instituit. Ad quem in Castella tunc commorantem nuncios & hanc misit epistolam. Satis me diuque vixisse cognosco, Ferdinande fili charissime, & ideo quoniam & diutius, & ut opinor, bene & cum honore vixerim, magnas immortalibus Deo gratias ago. Nunc autem iam tempus est, ut naturæ debitum persoluam, cui ego iam citatus, quoniam sic necesse est, parere minime recuso. Arbitror itaque me propediem ab hac vita mortali discessurum. Continua siquidem febre quinque dierum meum pene defatigatum corpus & ætate confectum in horas magis debilitari sentio, & cum spe vitæ simul deficere. Quapropter vbi nostrorum maiorum more & Christianæ religionis instituto diuinis & humanis rebus fatisfecerim, mihi æquum atque pernecessarium visum est, ut te quem priusquàm discedam videre non potero, de valetudine mea vel emigratione potius per literas & nuncios certiolem facerem. Mitto igitur tibi simul & Isabellæ tuæ præstantissimæ coniugi salutem & paternam benedictionem. Et quia de rebus à me nuper institutis quid tu Ferdinande fili pro nostra & aliorum salute sis factururus, ex testamento nostro plane omnia cognosces, hac epistola vos (nam tecum etiam Isabella filia charissima loquor) pro meo erga vos amore, & itẽ pro vestra in me pietate moneo, rogo, & obtestor, ut omnibus rebus humanis diuinis anteponatis. Nihil vobis vnquàm sit charius Dei cultu, nihil virtute præstantius. Nihil præterea sine bonorum virorum consilio faciatis. Mementote quæso semper istius nostræ monitionis, quæ vos ab amore paterno missa profecto nunquam fallerit. Ego vobis & labores & æmulos non defuturos prospicio. Sed vos si meis monitis parueritis, nullis vnquam victi cedetis aduersariis, nullis defatigati laboribus succumbetis. Equites insuper vobis & populos omnes vestri principatus & regiæ demum dignitatẽ plurimum commendo. Valete & absentiam nostram fertote moderate. Cum his literis nuncios ad Ferdinandum filium missis, omnes qui aderant, quoniam tristitiam quandam præ-

se ferre videbantur, consolari cœpit, vt vim necessitatis æquo animo ferrēt, omnibus moriendum esse dicens, neque tamen eos mori posse qui bene vixissent. Bonis hominibus & virtutem colentibus auxilium diuinum non defuturum, quod sibi multis in rerum & fortunæ varietatibus nunquam defuisset. Hæc cum dixisset, remotis omnibus contemplationi deditus aliquandiu conquieuit. Mox autē vbi vitæ spei minus habere cœpit, admissos equites & familiares perhumane singulos amplexatus, suppliciter ab omnibus veniam petiuit, si quem forte grauius offendisset, si cui non pro meritis satisfecisset. Interea medici quo diutius eius mortem differrent, ex margaritis & auro cæterisque gemmis admodum preciosis & simul contritis cōfectos cibos ei propinabāt. Quibus aliquanto suffultus tam diu vitam produxit, donec quæ voluit, effecit, dixitque omnia. Nullum doloris signum, nullam mentis perturbationem, nullum deniq; mortis metum præ se ferens, sed aduersus eam fortis & constans, omnium præteritarum rerum memor, & præsentibus diligenter instituit, & de futuris prudenter religioseq; consuluit. Pridie vero quam naturæ satisfaceret, cum se grauius affici sensisset, extremum ecclesiæ petiit olei sacramentum. Quo solenniter perunctus, laborantis & iam demigrantis animæ spiritum magno labore ducens, à sacerdotibus Euangelicam lectionem recitari qua Christi cruciatus referuntur, obsecrat, & pœnitentiæ psalmos. His orantibus aures dum præbet attentiores, subito nimioque languore defessus totus pene concidit, adeo vt conclusis iam luminibus & manibus frigidis a nonnullis efflasse animam crederetur. Verū mox respirans & iam reclusis oculis omnes qui aderant, aspiciens, O vanas, inquit, hominum cogitationes! O miseros omnes qui ad principatus aspirant, qui diuitias, opes, & nimios honores affectant! O felicem pauperum conditionem, & illorum securam vitam atq; beatam, qui panem comedunt cum sudore sui vultus, qui viuunt labore manuum suarum! Nam mihi misero quid regnum, quid honores, quid obsequia plurimorum contulerunt? Quid? labores scilicet magnos & multa corporis & animæ pericula, nec vnquam ætate tam longa potui mihi diues aliquos videre bonos. O me miserum & infœlicem qui tã sero fallacem mundum cognosco! qui vitam certe vixissem multo meliorem, si non Rex, sed pauperis agri cultor fuisssem. Hæc magno cum animi dolore ferebat, Alphonſi fratris, vt arbitror, recordatus atque secutus exemplū, qui Neapoli olim moriens eadem protulisse verba memoratur. Ceterum cum hæc dixisset, imaginem Christi crucifixi quæ iuxta eum erat, defixis oculis intuens: O conditor, ait, mundi Deus omnipotens, & hominum pietissime redēptor, parce mihi indignissimo seruo tuo, miserere mei clementissime Iesu, & à peccatis meis auerte faciem tuam, non meis meritis Domine, quæ nulla sunt, sed il'a tua ineffabili pietate & infinita misericordia qua motus, vt homines à morte redimeres, crucis mortē subire voluisti. Hæc locutus voce iam deficiente Christi patibulum sæpius osculatus expirauit.

De ætate eius, & tempore mortis, & exequiis.

DECESSIT Barcinone decimoquarto Kalendas Februarii, post partum virginis anno millesimo quadringētesimo septuagesimo nono, ætatis vero suæ octogesimo quarto, mensibus quinque minus & decem diebus. Aragoniæ autem regno præfuit annos viginti. Cuius funus maximis honoribus & ingenti solennitate celebratū est, sed multo maiore omnium mœrore atque fletu deploratum, tota ciuitate summo dolore concussa, adeo vt mœstissimis lamentis quæque Barcinonæ domus funestata videretur. Vbique namque luctus, vbique genitus, vbique denique miserabilis fletus audiebatur. Cum primum egit animam, præter multas hominum querelas & vberimos fletus, venaticos etiã canes quibus persequi feras consueuerat, tristes vlulatus emittentes mirabiliter fleuisse, cōplures nobis viri nobiles affirmarunt. Aragones præterea omnes, Gothalani, Siculi, Valentini vexilla magno gemitu per terram trahentes, in signum magni doloris etiã clypeos confrerunt. Huius siquidem Principis mortem incredibiles hominum lamentationes secutæ sunt, quæ nondum etiam post triginta annos à multorum pectoribus exciderūt. Plures enim qui cum eo vixerunt, sæpe mecum sermones conferentes, eum sine gemitu lachrymisque nominare vix possunt. Peractis exequiis, defuncti corpus preciosis vnguentis balsamoque perunctum ex Barcinone magnus sacerdotum numerus & ingens nobilium multitudo Populetum detulerunt. sic enim testamento statutum fuerat. De cæteris autē rebus in testamento relictis nihil compertum habui, nisi quod à Ioanne Coloma secretario eius accepi, de sacrificiis quibusdam & rebus diuinis pro illorum salute quotannis celebrandis, qui sub eius imperio militantes in præliis occubuissent.

LVCII MARINEI SICVLI
DE REBVS HISPANIÆ
LIBER XIX.

De Rege Ferdinando & Isabella Regina Catholicis Principibus.

10 **F**TSI de rebus quas rex Ferdinandus & Isabella regina gesserunt numero multas & magnitudine mirabiles, historiam recentem adhuc & vix absolutam publicare non licet, tamen Carolo regi Cæsarique nostro qui fortasse virtutes auitas & præclaras actiones ignorat, rempergratam faciemus, si pleniorum historiam magnumque volumen in annum quinquagesimum differentes, summam quandam & quasi breuiarium rerum quas animose sancteque gesserunt, in lucem proferemus. In quo multis etiam Hispaniæ nobilibus atque Siciliæ, quorum parentes pro regia dignitate magnos labores multaque pericula passi, magnam laudem perpetuamque memoriam meruere, gratificabimur. Cæterum priusquam de rebus, quas principes catholici gessere, quicquam dicamus, more nostro de vtriusque natiuitate breui sermone 20 referemus, & primo de rege Ferdinando.

De loco & tempore conceptionis & natiuitate eius.

GENITVS fuit rex Ferdinandus in Aragoniæ pago quem Aragonenses Fresinum vocant, & distat à Calataiuto passuum millia circiter duodecim. Locus est autem, quamuis paruus, aquis tamen, hortulis, arboribus amœnus, & agris fertilis, vbi Ferdinandi parentes dies aliquot commorantes eum genuerunt, anno supra mille & quadringentos quadragesimo nono, circiter Idus Iulias. In hoc autem paruulo pago & cuiusdam agricolæ pauperis hospitio genitum fuisse regem Ferdinandum, nobis quidem multis rationibus 30 constat. Nam cum rex Ioannes pater eius hinc discedens, Valentiam versus profectus esset, vt illic equitum quorundam perniciosas factiones & magnos populorum tumultus compesceret, regina Ioanna quæ remanserat in Fresino, post Idus Iulias cessantibus naturæ mensuris se grauidam esse cognouit, cuius rei nuncium cum literis ad regem destinauit. Quem nuncium postero die Ioannes Pietas regis hospes cum aliis reginæ literis subsequutus, magnis à rege muneribus & omnis immunitatis priuilegio donatus est, atque etiam vt omnes patriæ suæ qui fere omnes agri cultores erant, honore præcederet. Rex præterea Ferdinandus cum hac transiret, Isabellæ reginæ me præsentem suum genitale 40 forum ostendens, Ecce, inquit, locus, ecce domus, in qua me parentes genuerunt. Erat autem domus admodum parua, cuius parietes non marmorei, non lapidibus extructi, sed quæ compressa terra vix manebant, quos cum Carolo Imperatore Cæsaraugustâ proficiscentes, quia Ioannes Pietas & eius vnicus filius è vita migrauerant, cum Ioanne Ruffo Archiepiscopo Consentino legato summi Pontificis sine cultore vidimus & sine tecto. Hinc regina discedens Kalendis Octobris vtero iam tumescenti & per Nauarræ principatum proficiscens, Sangolæ constitit, vbi propter absentiam regis ipsa simul cum Carolo priuigno, consiliariis & iustitiæ præfectis adhibitis, omnibus Nauarræ & Aragoniæ populis iura prudenter administrauit. Cumque pariendi tempus instare sensisset, & infans ex vtero matris egredi conaretur, etsi tunc temporis imbrium tempestas erat horribilis: vt tamen in Aragonia pareret, lecticam statim conscendens Sosium, quod erat Aragoniæ oppidum Nauarræ propinquius, deferri se propere iussit. Huc dum vehitur, itinere toto 50 per passuum millia fere septemdecim, quamuis magnis continuisque partus doloribus afficiebatur, tamen vt erat fortis & prudens & suæ dignitatis atque salutis non oblita, dolores quibus maxime torquebatur, suppressens ac dissimulans, Deo preces & orationes fundere nunquam destitit. Vbi tandem Sosium peruenit, Dei auxilio & nomine Mariæ Virginis inuocato, & adiuta diligentis obstetricis officio, filium peperit Ferdinandum sexto Idus Martias, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo.

De signis & iudiciis prosperæ natiuitatis eius.

QVO quidem nato magna repente serenitas orta est, & sol qui die toto vix apparuerat, multo clarior quàm solebat, effulsit. In æthere præterea corona variis ornata colo-

ribus & iridi similis visa est. Quæ signa nimirum multis qui aderant, ostendere videbantur, ut puer qui proximo partu natus esset, clarissimus inter homines erat futurus. De cuius etiam natalicia felicitate multi viri sapientes & astronomi, non præfentes modo qui eum natum viderunt, sed absentes quoque longeque distantes multa magnaq; prædixere. Siquidem Neapoli eo die quo natus est puer, vir quidam religiosus ordinis Carmelitarum, homo literis & moribus insignis ad Alphonsum regem in castellum nouum veniens, Hodie, inquit, rex in Hispania citeriori puer tui generis natus est, qui maximus olim inter Christianos Principes nominabitur, quippe qui res magnas, multas, & sanctas domi forisque geret, quibus fidem, nostram religionem Christianam, & Hispaniæ nomen altius attollet. Cuius verbis & vaticinio rex, quoniam vir sanctus à multis qui mores eius & vitam nouerant, habebatur, & multa quæ antea prædixisset, verissima reperiēbat, magnam fidem adhibuit. Quam non multo post cum de Ioanne reginæ partu nuncium accepisset, affectus læticia confirmauit. Carolus etiam princeps Vianæ, frater eius ex patre, qui fuit virtute præclarus & diuini cultus admodum studiosus, cum ad se prandentem Ferdinandus admodum puer & annorum fere quinque venire nunciaretur, ei confestim surgens obuiam descendit, & suis quibusdam dicentibus ut eum, quoniam puer erat, expectaret in mensa: Nescitis, inquit, quæ causa vel quæ ratio potius me mouet, ut puerum hunc plurimum diligam & magnificiam, profecto non solum quia frater meus est, sed quod eum sine dubio prospicio Principes omnes quos Hispania nostra peperit, omnigenere virtutum superaturum. Alia præterea multi viri non indocti multa prædixerunt, qui suis opinionibus & iudiciis decepti minime fuerunt. Asserebant enim puerum adolescentemque labores magnos multaque passurum pericula, postea vero de multis hostibus & aduersariis victorias habiturum triumphales, & ex tenuissima fortuna ad honores amplissimos venturum & altissima rerum fastigia. Quæ quidem omnia suum effectum sortita iam vidimus. Cæterum Ferdinandus in Fresino genitus & in Sosio natus, ut erat in omnes Princeps humanus & benignus, vtriusque loci memor vtrumque populum maxime coluit & memorabilem fecit.

Descriptio Sosii & laudes.

NVNC autem quoniam de Fresino supra mentionem fecimus, æquum videtur, ut de Sosio quoque pauca dicamus. Est itaque Sosium quod indigenæ Sos appellant, oppidum Celtiberiæ quæ nunc Aragonia dicitur, primum quod ex Nauarra venientibus occurrit, in edito loco positum. Quæ res causa est magnæ salubritatis. Geminos colles amplectitur, ex quibus descensus est & ad totidem planicies & agros admodum fertiles, multumque frugiferos. Multis rebus ad humanæ vitæ vsum necessariis abundans: scilicet præterea claris alumnorum ingeniis, & equitibus nobile. Quorum præter alios qui militari virtute ac eruditione laude magna digni fuere, duo præcipue viri recentiores & nostri temporis nobis occurrunt merito nominandi, Iacobus scilicet Fontius & Martinus Ampius, moribus & literis insignes.

De pueritia eius & educatione.

NVNC autem digressio nostra finem habeat, & ad Ferdinandum reuertatur oratio. De cuius infantia quod scribam nihil habeo, nisi quod cum esset forma conspicuus, in se omnium oculos conuertens, parentibus magnam spem probitatis magnæque virtutis promittere videbatur. Cum autem septimum ageret annum, quo iam ætas discere literas admonet, excellentis ingenii magnæque memoriæ signa dedit. Sed iniquitas temporum fortunæque scilicet inuidia magnum Principis ingenium quod erat ad literas capeffendas aptissimum à bonarum artium studiis retraxit. Nam cum Hispano more legendi scribendique ordinem didicisset, & iam Grammaticæ præceptis incumbere vellet, exorto bello quod Carolus à quibusdam male persuasus patri suo crudeliter intulit, puer à literarum studio reuocatus, arma cum vix annum decimum compleuisset, tractare cœpit, & aurigis ac pueris à pedibus adiutus equum ascendere & agitare didicit. Qui cum propter ætatem sine vlllo dignitatis titulo parum autoritatis haberet, ut & honore aliquo gauderet, & ab aliis diligentius obseruaretur, Montis Albi Dux à patre creatus est. Educatus autem inter equites armatos & adultus, cum literis vacare non potuisset, eruditione caruit: tamen magnis ingenii viribus adiutus, & consuetudine sapientum non minus prudens uasit ac sapiens, quam si fuisset doctissimis præceptoribus eruditus. Sed de virtutibus eius & aliis rebus alias. Nunc enim quoniam quantam fortitudinem adolescens in officio rei militaris ostendit, quantamque meruit laudem multas adeptus victorias, & quas res vsque

vsque ad tempus quo duxit vxorem, gessit, in patris eius historia demonsttrauimus: cū de Isabellæ Reginæ die natali pauca dixerimus, ad ea quæ matrimonio coniuncti simul gesserunt, summatim referenda veniemus.

De Isabellæ Reginæ progenitoribus.

ET si de Castellæ Regibus & Isabellæ Reginæ prosapia longam mentionem fecimus, Enunc tamen aliquid repetere pernecessarium ducimus, vt qui fuerint eius proauis scire volentibus gratificætes, quam recta linea, quamq; legitimo iure in Castellæ regno successerit Isabella post mortem Henrici fratris, ostendamus. Ab Alphonso itaque, reliquis omiſſis, initium sumemus. Qui cum clementissimus & humanissimus fuisset, Petrum genuit sibiq; successorem instituit, qui crudelitatis infamiam subiit, vnde cognomen accepit. Quapropter ab Henrico fratre suo notho iure cæsus existimatur. Quo de medio sublato complures Hispaniæ proceres quibus illius immanitas formidolosa fuerat, ad Henricum gratulatum conuenientes, eum statim Regem appellauerunt. Hic Castellæ nobilium & omnium populorum voce Rex electus, humanissime gubernauit. Cui mortuo Ioannes filius successit, qui filium genuit Henricū, cui Ioannes filius in Castellæ regno succedens Henricum filium habuit, qui propter aduersam corporis valetudinem Valetudinarius fuit appellatus. Ex quo natus est Ioannes cognomento secundus. Hic in Tauro ciuitate natus adhuc infantulus patrem amisit. Ideoque patruus eius Ferdinandus quasi tutor, Castellæ regni curam suscepit, & iustissime fidelissimeque gubernauit, vsque ad tempus quo puer diligenter educatus & adultus ad ætatem peruenit, qua potuit gubernare. De cuius electione & iureiurādo quō Hispaniæ nobiles & ciuitates Regi suo quasi pignus fidelitatis præstare solent, & Ferdinandi patruus eius admirabili virtute animoq; magno & excellenti latius alibi scripsimus. Illud autem hoc loco admonete volumus, quod vulgo fertur & in multorum mentibus insitum est. Dicunt enim Ferdinandum in Toleti templo maiori, quō magnates & ciuitatum procuratores cōuenerant, vt qui Rex erat futurus post Henrici mortem intelligerent, Ioannem fratris filium paruulum circumstantibus ostendisse suis humeris impositum. Quod alii minime probant, propterea quod eo tempore puerum Segouix fuisse dicunt, nec Toletum delatum fuisse propter imbecillam ætatē. Quapropter absens Rex fuit appellatus. Qui procedente tempore diligentet educatus cū ad ætatem peruenisset, qua iam curatoris non egebat, multis instructus lectionibus & sapientum virorum consiliis adiutus, regni sui curam suscepit, & annos prope quinquaginta regnauit. De cuius administratione rebusque gestis historia prægrādis & capitulosa satis circūfertur. Hic Rex vxorem duxit Mariam Ferdinandi patruus sui filiam, quæ primum filias peperit duas, quæ teneris annis à vita migrarunt, & deinde peperit Henricum, qui fuit huius nominis numero quartus. Cuius matre defuncta, pater Isabellā duxit vxorem Ioannis Portugalliæ Regis ex filio neptem, ex qua illi Isabella nata est, de qua nobis est sermo futurus, & Alphonſus, qui annum agens fere decimum quartum sublatus est. De cuius genere mortis quod homines opinantur, ego quidem nec affirmo nec inficio. Exinctum enim suspicantur non sine veneni suspicione. quod si fuit datum, quod ego non arbitror, profecto nequaquam gustasset, si que de quibusdam qui regni patrimonium occupātes res nouas moliebātur, sentiebat, dissimulando tacuisset. Deceptus est enim puer, propterea quod nec eius animus excellens, generosus, & vere regius quæ fieri contra suā dignitatem videbat, tacere potuit, nec ætas puerilis hominum mores & insidias nouerat. Nunc autem quoniam de rebus gestis Henrici Regis, de moribus, de duabus vxoribus, quarum, quia natura mollis erat, neutram deflorauit, ab aliis autoribus multa narrātur, & nos etiam aliis in locis pleniorē fecimus mentionem, ad Isabellam iam nostra reuertatur oratio.

De loco & tempore natiuitatis eius & aliis rebus.

NATA est Isabella Regina in oppido Matricali, quod à Salmantica ciuitate distat passuum millia circiter quinquaginta, albi vini copia & bonitate nominatū, anno supra millesimum quadringētesimo quadragesimo nono. Quæ post obitum patris cum mater mariti desiderio nimium flens in grauiſſimam nō solum corporis valetudinem, sed etiam mentis ægritudinem incidisset, Henricusque frater eius quem pater moriens Regem instituerat, omnia possideret, educata est modicis opibus tenuiq; fortuna, sine fastu, sine delicis, sine mendaciis, sine adulationibus, sine vllis illecebris, quibus omnes fere magnorū Principum liberi delicatiores educari solent. Quam adultam sine vlla vel parentum vel aliorum indulgentia, sine multis epulis, quæ plerumque bonos mores & clara corrumpūt

ingenia, Castellæ regni proceres fere omnes multique pontifices qui vxoris secundæ Regis Henrici partum non legitimum fuisse opinabantur, Henrici fratris heredem futuram legitimeque successuram iureiurando constituerant. Quæ res Hispaniæ populis & ciuitatibus denunciata literis & præconum vocibus fama que late fusa, multos Christianorū Principes, vt eius coniugium peterēt, excitauit. Nam præter alios qui clandestino secretoque modo nuptias illius affectabant, tres præcipui certatim magnoque studio compecebant: Alphonfus scilicet Rex Portugalliæ, cuius vxor à vita decesserat, Carolus Dux Guianæ Ludouici Gallorum Regis frater & Ferdinandus Aragoniæ Princeps, quem parentes hanc ob causam paulo ante Sicilia Regem instituerant. A Portugalliæ Rege missus venit orator Vlyssiponensis Archiepiscopus, & à Ludouico Rege Francorum Cardinalis Albinus, Ferdinandi vero causam suscepit Alphonfus Carrillus Toletanus antistes. Quibus Isabella etsi diu cunctabunda magna que verecundia suffusa, sicut in huiusmodi re puellarum mos est, nihil respondit, sæpe tamen ac sapius requisita cum Dei multis orationibus inuocasset auxilium, rem tulit ad consiliarios & regni proceres atque pontifices, quos sibi beneuolos fidelesque cognouerat. Qui prudenter omnia cogitantes, demum pensitatis omnibus competitorum partibus, & regni, paci, quietique futuræ cōsulentes, Isabellæ consortium Ferdinandi Sicilia Regis maxime conuenire dixerunt. Quorum fidelissimis & amantissimis consiliis admonita & iam persuasa, domesticorumque suorum quos honoris sui studiosissimos cognouerat, votis & precibus adducta, cum Portugalliæ Franciæque legatos honorifice dimisisset, cum Ferdinando desponsata est Sicilia Rege. Qui quidem tunc erat impubes & annorum fere decem & nouem, quem sponsa mensibus vndecim tredecimque diebus antecedit. Iuncti sunt itaque pares ætate, pares etiam forma, pares corporis statura, pares ingenio, pares moribus, pares fortitudine, pares generis antiquitate, propinquis & affinibus. Ex fratribus enim patruelibus geniti coniunctissimo gradu sanguinitatis Hispaniæ primates omnes pariter contingebant. De quorum contracto matrimonio cum parentes & cognati literas & nuncios accepissent, affecti sunt gaudio magno, omnesque Castellæ, Aragoniæ, Siciliaeque ciuitates sacerdotisque psalmum Te Deum laudamus concinentes gratulationes magnas egerunt. Verum enimvero cum fortuna semper bonis aduersetur, non defuit hominum malorum dolor & alienæ felicitatis inuidia, quorum prauis consiliis Rex Henricus persuasus ac potius stimulis agitur, cum connubio fororis & honore gaudere debuisset, eam primū dispositis insidiis capere tentauit, & custodibus tradere. Deinde cum neque capere neque nuptias eius dirimere potuisset, omnium rerū & oppidorum quæ pater illi testamento reliquerat, possessione spoliavit. Nec eo cōtentus, armis à regno depellere conatus est. Cuius iram vel cæcam potius animi caliginem cum Ferdinandus & Isabella neque literis deprecatoriis, neque legatis, neque rationibus vllis placare potuissent, inter eos magnæ discordiæ crudeleque factiones ortæ sunt, & ea mala secuta quæ semper in regni diuisione solent accidere. Nam cum regni proceres alii Regis Henrici, alii Ferdinandi & Isabellæ factionibus adhæsisent, Hispania tota multos annos durante discordia sine gubernatione, sine iustitia, sine pace, sine quiete, magnis continuisque flagrauit incendiis, & genus omne malorum perpeffa est vsque ad Henrici Regis obitum, qui mortuus est in oppido Maiorito anno septuagesimo quarto supra mille & quadringentos, tertio Idus Decemb. hora noctis fere septima. Obiit autem intestatus, vel quia (vt quidam dixerunt) se tunc moriturum non putauit, vel quia (quod verius est) vt fuit in vita negligēs & improuidus semper, sic fuit etiam in morte. Qui laborans in vltimis & articulo mortis, ea quæ ad animæ suæ salutem pertinebant, Hispaniæ Cardinali & aliis quibusdam primatibus commendauit, ex quorū numero fuere Rhodoricus Comes Beneuentanus, Marchio Santillanēsis Cardinalis frater, Castellæ Comestabilis, Dux Areuali, Marchio Villenæ. Ex quibus peractis Henrici Regis exequiis, alii ad Isabellam Reginam quæ Segouia tunc erat, alii domum suam sese contulere. Rex quoque Ferdinandus de Regis Henrici morte certior factus, ex Casaraugusta Segouia magnis itineribus ad Isabellam venit vxorem, quæ iā reginæ Castellæ & Legionis nomen & titulū sibi vendicauerat, & cum multis curiæ suæ nobilib. & ciuitatis magnoque numero sacerdotū Regis Henrici sui fratris funus solēniter celebrabat. Hic Segouia ciues ingētilatitia regiis sublati vexillis, Ferdinandū Regem & Isabellam Reginā Castellæ & Legionis altis vocibus appellauerunt, vtriusque manus humiliter osculantes, quod etiam iureiurando confirmarunt. Idē regni proceres fecerūt & omnes Curie magnates, scilicet Petrus Gonsalus Mendozius Hispaniæ Cardinalis, Alphōsus Carrillus Archiepiscopus Toletanus, Iacobus Mendozius, Marchio Santillanus, Garfias Aluarus à Toletō Dux Albanus, Alphonfus Henricus Hispani maris Admirantes maximus Ferdinandi

mandi Regis auunculus, Petrus Fernandus Velascus magnus Castellæ Comestabilis, Beltranus Cuiuanus Dux Alburquerqueitanus, Petrus Manrhicus Comes Triuignianus, multi præterea viri nobiles multique pontifices, atque alii quorum qui venire non poterant, procuratores mittebant, qui suo nomine quod ipsi præstare tenebantur, officio fungerentur. Idem faciebant aliæ ciuitates lætantes & populi congaudentes. Quidam vero qui nouas conditiones & res iniustas competebant, non modo non venerunt ipsi, sed ne procuratores quidem miserunt, qui rebus nouis studentes, & suis Principibus & sibi ipsis multorum laborum magnorumque malorum causa fuere. Rex autem & Regina cū multis equitibus & ciuitatum populorumque procuratoribus officia & priuilegia quæ iure petebantur, concessissent & confirmassent, iustitiam quæ iam venerat in obliuionem, reuocare ac exercere cœperunt, & ad ciuitates populosque rectores miserunt. Cum autem gubernandi rationem modumque statuere vellent, dubitatio quedam magnatibus & consiliariis incidit, de qua nobis aliquid scribere necesse est.

De procerum & consiliariorum conuentu & dissectione super Castellæ regni successione & gubernatione.

Hic ubi magnates, uti supra dictū est, catholicis principibus obedientiā & iusiurandū præstiterunt, subinde difficilis inter eos quaestio magnaque contētio orta est, propterea quod Castellæ regni successione & gubernationē, alii ad regē, alii ad reginā pertinere contendebant. Qui regis causam susceperant, iis nitentur argumentis, quod Castellæ regnū Henrico Rege mortuo sine liberis ad Ioannem Regem Aragonum Ferdinādi patrem legitimum successorem pertinebat, vel quia Ferdinandi Regis Aragonum filius & Ioannis Regis Castellæ nepos esset, vel etiam ratione sexus, quia vir erat & fœminæ præferebatur: & propterea hac eadem ratione ad Ferdinādum eius filium ius omnē tam successione quam gubernationis spectare dicebant. Reginæ vero patrocinantibus Hispaniæ nouis legibus utebantur & antiquis historiis, quibus inueniri statumque fuisse dicebant, in Castellæ regni successione mulieres è recta linea descendentes viris prælatas fuisse, qui essent è linea transuersa & indirecta: ideoque Isabellam Ioannis Castellæ Regis filiam è recta linea descendente Ioanni Aragonum Regi qui transuersalis erat, præferendam esse contendebant, Reginam præsertim fortem, prudentem, & ad omnia quæ ad regni gubernationem requiruntur, idoneam. Et quod regno Castellæ succederent mulieres & gubernarent, olim statum obseruatumque fuisse multis probabant exemplis. Siquidē Ormisinda Pelagii Regis filia patri suo successit in regno Legionis, quæ nupsit Alphonso qui Catholici cognomen accepit. Ordisinda quoque Froilæ Regis Legionensis soror & Silonis vxor in regno fratri mortuo successit. In eodem regno eodemque modo successit & Sanctia post Beremuti sui fratris obitum, quam duxit vxorem Rex Ferdinandus cognomento Magnus. Eliura quoque Nauarræ Regina successit in Castellæ Comitatu, cui successit filius Ferdinandus, qui primus Castellæ Rex fuit appellatus. Vrraca præterea quæ nupsit Comiti Tolosano, Alphonso patre mortuo successit in regno Castellæ & Legionis, quæ post obitum Tolosani Comitis vxor fuit Alphonso Regis Aragonum, ex quibus natus est Alphonso Imperator. Berenguela in super seu Berenguarina Castellæ Regis Alphonso filia successit Henrico fratri qui palentia obiit admodum puer. Et Catharina Ducis Enclaustræ filia ad Castellæ regnum fuit assumpta cum Henrico marito, filio Regis Ioannis, qui fuit Isabellæ Reginæ catholicæ proauus. His demum rationibus & exemplis quæ iam venerant in consuetudinem, iudicatum est successione & etiam gubernationem ad Reginam pertinere tanquam propriam & absolutam regni sui dominam, & non ad regem, qui regnum gubernare non debebat, quod sibi non datum fuisset nomine dotis nec dari iure potuisset. Hac in concilio procerum lata sententiā, Regina quæ prudentia mater erat, Regi molestum iudicium illud fuisse secum cogitans, ac etiam timens ne mutuus inter eos amor esset offensus, eum sic est allocuta. Etsi iure mihi Castellæ regni successio gubernatioque contigit, charissime coniux & amatissime, tu tamē quem Deus mihi Comitem & laborum meorum socium dedit, ut vir, ut Rex, ut maritus omnia cōstitues, omnia possidebis, omnia gubernabis. Nihil enim mihi reseruo, sed erūt inter nos, ut par est, omnia cōmunia. Nam cum Deus nos amore pares & moribus cōiunxerit, pares etiam sumus in regni societate & omni iure necesse est. In nostris igitur principibus & que tua quidem ac nostra iussa valitura sunt. Quod autem nostri proceres & consilarii cui nostrum Castellæ regnum successio competeret, scire voluerunt, molestum nobis esse non debet. Hoc enim ius quod modo sapientum virorum iudicio deci-

sum est, si res & incommoda quæ posthac accidere possent, prospicere volumus, & nobis ipsis maxime conuenit, & successoribus nostris profuturum est, & maxime necessarium. Hactenus enim, ut vides, nobis filius non est, & an sit futurus incertum est. Isabellam habemus vnicam filiam. Quæ si vixerit & alicui principi vel nostræ nationis vel externo nupsert, maritus quidem eius si de Hispaniæ stirpe regia fuerit, quamuis è trāsfuersa linea descendens, nostrum post obitum hac ratione, qua vir fœminæ & maritus vxori præcederet, regni proprietatem gubernationemque sibi vindicare perfacile posset. Sunt præterea tibi fratres patruales, sunt & amitini complures, quorum quidem vnusquisque nostris successoribus litem posset intendere. Qui si forte vel contra nos vel contra successores nostros aliquid agere conabuntur, hoc quidem iure quod modo repertum est & statutum facile repellentur. Vides igitur quam commode quam prudenter & nobis & nostris hæredibus consultum sit. Quandoquidem nisi Dei benignitate res acta sic esset, existimare atque scire possemus nepotes nostros quos nobis gratias acturos sperare possumus, negligentiam nostram apud Deum & homines accusaturos. Nunc autem nihil esse video quod timere debeamus, nihil quod nos sollicitare possit, præsertim si non ingrati ad Deum res nostras & omnia vota referemus, cuius gratiam & auxilium spero nobis nunquam defuturum. Hæc cum Regina dixisset, eius prudentiam Rex admiratus primum procerum consilium laudauit, deinde Reginæ sermonem sibi gratissimum fuisse respondit, postremo dignam esse Reginam & satis idoneam quæ non modo Hispaniam, sed etiam quæ totius orbis imperium regeret. Et eodem die hæc de re silentio iussu statuerunt, ut in literis omnibus & priuilegiis quibus negocia expedirentur, vtriusque nomen scriberetur hoc modo: *Nos Ferdinandus & Isabella Dei gratia Rex & Regina*: literæque sigillo premerentur castella, leones, baculos, & aquilas continente, quæ sunt regnorum quatuor insignia. De quibus suo loco plura scribemus. In aurea quoque moneta quam cudi iusserunt, vtriusque nomen imprimi voluere, sicut in literis cum signis eisdem & præterea facies capitibus coronatis. Qui deinde multos annos & quam diu vixerunt, multa regna magnoque principatus quam sanctissime gubernauerunt, admirabili iustitia, magna fide, summaque concordia. Nam etsi non fuerunt homines malæ mentis qui dissensiones inter eos molirentur, qui rem suam augere procurantes in triticum zizaniam spargerent, tanta tamen fuit vtriusque prudentia, tanta constantia, tanta fides, tanta vitæ morumque similitudo, tanta denique voluntatis æqualitas & animorum concordia, ut humanam conditionem atque naturam, quæ quidem in regni gubernatione societatem ferre vix potest, facile superauerint. Cuius quidem rei causa fuit, quod omnibus in rebus tam diuinis quam humanis nihil alter egit vnquam sine alterius vel consilio vel assensu. Nihil alter faciendum sibi putauit, quod alterius vel dignitatem vel animum potuisset offendere, nihil alter ab altero petere ausus est, quod honestum non fuisset, vel negari iure potuisset. Erant enim vnanimis & le mutuis affectibus amabant, & alter alterum non ut coniugem, & dignitate parem, sed tãquam superiorem maxime timebat & reuerenter obseruabat. His naturæ dotibus ornati, his pares virtutibus, nimirum sub eodem sydere nati fuisse videbantur. Quibus idem velle fuit semper & idem nolle, quibus Deus propitius fuit semper adiutor & protector, cuius auxilio res magnas gesserunt, suos principatus non modo defenderunt & conseruarunt, sed auxerunt etiam mirum in modum, & suis virtutibus & rebus gestis illustrarunt, & immortalẽ famam perpetuamque memoriam reliquere, perpeffi tamen labores innumeros & maxima pericula. Nam cum post Regis Henrici mortem ei legitime successissent, & autoritate regia multis malis occurrentes iustitiam in multifariam delinquentes exercere cœpissent, idem illi qui Regis Henrici partes susceperant, timentes ne rerum quas iniuste possidebant, possessiones amitterent, Alphonso Portugalliæ Regi persuaserunt, ut Castellæ regnum repeteret, quod sibi ratione matrimonii quod cum Ioanna quæ Regis Henrici filiam esse iurauerant, contrahere volebat, iure deberi contendebant. Qui malignis illorum consiliis impulsus, suoque iudicio deceptus, & alieni regni cupiditate captus, magnos coegit exercitus, & cum equitum quinque millibus & peditum quinquaginta in Castellæ regnum ingredi statuit: tametsi non defuere suæ domus tunc temporis viri prudentes & consilarii qui eum à proposito reuocare conabantur, quorum vnus suo & aliorum nomine sermonem huiusmodi habuit.

Consilium quod dederunt Regi Portugalliæ sui familiares.

NOSTRA erga te fides & obseruantia quam tibi debemus, Rex excellens, nos maxime cogunt & sanctissime monent, ut ea quæ de belli huius expeditione quam aliorum consiliis iam persuasus parari iubes, prospicere videmur, tibi non ignota esse patiamur: quando-

quandoquidem nisi nos animi nostri fallunt, huiusmodi belli motus & apparatus multa nobis magnaque mala portendere videntur. Magna namque res est expeditio belli, & quæ bonis magis consiliis quam magnis viribus eget. Ideoque viri prudentes & magni duces non tam principiis rerum quas aggrediuntur, quæ plerumque maligne prospera se offerunt, confidere, quam qui sit futurus finis, prospicere solent. Quod quidem consequi atque præscire facile est hominibus qui genus causæ quam suscipiunt, non ignorant, & suas vires cum aduersariorum viribus conferunt. Nam quum magnis de rebus decertatur armis, eos ratione fouente victores fore sperandum est, quorum causa iustior est & maior potentia. Duo tunc igitur tibi præcipua præter alia multa consideranda sunt, magne Princeps, primum iustam an iniustam belli gerendi causam habeas, deinde vires tuas cum aduersariorum viribus conferre debebis. Hæc enim duo si prudenter animo tecum volutaeris, & si rationi magis quam hominum qui res novas moliuntur, consiliis parere volueris, bellum profecto quod tibi gerendum putas, consilio nostro non incipies, propterea quod causa nostra, si verum dicere licet, non modo iusta non est, sed ne honesta quidem. Quam si defendendam susceperis, domus tuæ nimirum dedecus, de quo nunc siletur, per vniuersum terrarum orbem circumferetur. Henrico namque Regi Castellæ genitiuam virtutem defuisse, non solum eius vxoris primæ Regis Nauarre filia duodecim annorum cõtubernio & continua consuetudine cõpertum est, sed etiam aliarum mulierum quæ die noctuque cubiculum regium frequentabant, testimonio constat. Quod si tibi in animo est bellum gerere, vt sorori tuæ famam & honorem restituas, cū diuinum ius & humanum violaueris, & Deum grauius offenderis, nulla profecto ratio est, nullam causam videmus, qua victoriam sperare possimus aut debeamus. Quid præterea futurum putamus, si vires & facultates nostras cæterasque res ad belli vsum necessarias cum aduersariorum nostrorum copiis & aliis rebus contulerimus? Facile quidem, si nobis blandiri nolumus, quanto rebus omnibus inferiores sumus, iudicabimus. Scimus enim quanta sit Hispaniæ magnitudo. Cuius tibi quota pars obtigit: aduersarii vero Hispaniam iam totam possident. Quod circa si nos hominum millia decem coegerimus, illi, si res postulauerit, armatorum millia centum facile conficiunt. Quippe qui dominantur non solum multis magnisque Lusitaniæ prouinciæ populis, sed etiam Bæticis, Carthaginensibus, Saguntinis, Tarracõnensibus, Laleranis, Aragonibus, Celtiberis, Vasconibus, Cantabris, Asturibus & Callecis, quibus non modo tuos exercitus à suis finibus prohibere, sed omnes etiam Barbaricas gentes debellate facile possent. Quid præterea Siculos referemus, quid Sardos & Baleares? qui cū maximis diuitiis & opibus abundant, Siculi præsertim quorum tellus admodum frugifera est, & equorum alimna, quantum copiis, armis, nauibus, equis, com meatibus & pecuniis suos principes quos maxime colunt, adiuuare poterunt, hinc iam facile prospicimus. Rex autem Siciliae Ferdinandus, quem tibi puerum esse dicunt, etsi paruus est ætate, satis tamen magnus est ingenio, & in bello prudens, acer, & quod experientia iam cognouimus, fortunatus, qui admodum puer magnas, vt scimus, victorias est adeptus. Vicit enim non sine magna admiratione Petrum nostrum Portugalliæ strenuum virum, quem Barcinonenses sibi Regem elegerant, vicit & Ioannem Andegauensium Ducem, virum in re militari satis expertum, qui veniens ex Gallia cū magnis Gallorum copiis, cum Gothalanis & Barcinonensium copiis se coniunxerat. Quid igitur eum posthac facturum arbitramur, cū sit & experientia doctior, & corpore firmitior, & copiis multo potentior? Qui nunc Castellæ Rex appellatus omnes Hispaniæ viros primarios, affines, & propinquos habet, cui pater adest Aragoniæ Rex & frater Alphonfus Aragoneus, ambo duces in bello fortes officioque rei militaris insignes, qui sæpe paruis copiis magnos Gallorum exercitus proffigarunt. Cui præterea deesse non poterit, si necesse fuerit, & Rex Neapolis Ferdinandus eius frater patruelis, cuius filius Alphonfus Dux Calabriae totius Italiae populis imperat. Quæ sint igitur aduersariorum vires iam vides, Rex prudentissime. Nos autem in ultimo Lusitaniae prouinciæ angulo conclusi sumus, & quasi pisces vndiq; retibus circumuenti. Vnde si semel egressi fuerimus, redire fortasse nobis non erit integrum. Tecum prius igitur omnia prudenter cogita, magnanime Princeps, ne tam faciles Castellanos verbis qui tibi sese offerunt, aures præbeas, ne te viris ignotis temere committas, non omnibus confidas. Nam qui nunc à suis principibus iniuste deficiunt, te nimirum cū primum belli fortunam ad hostes tuos inclinatam viderint, continue deserent. Facient enim sicut delphini facere solent, qui cum thynnos ad piscatorum retia perducunt, sibi solis exitum salutemque reperiunt.

Responsum Regis contra sententiam aliorum.

Hoc sermone habito subinde rex, Enimuero, inquit, de periculo cogitare quod incedum est, & mortem timere quæ nullam secum turpitudinem afferat, non tam strenuū ducis est & animi fortis quam desidis hominis & ignaui. Causa nostra quæ nobis tacenda magis quam defendenda videtur, iusta sit an iniusta, solus quidem Deus cui nihil est occultum, scire potest. Res enim quæ non oculis hominum cernuntur, humano censi iudicio non debent. Scimus namque quæ sint hominum ingenia, qui sint mores, quanta sit honoris ambitio, quanta regnandi cupiditas. Quibus quidē rebus homines improbi qui Deum non colunt, neque timent, conflagrantes & inuidiæ stimulis acti, plarumq; bonos & innocentes insimulant, calumniantur, infamant, & si possunt etiam de medio tollunt. His enim rebus accensus Abelum fratrem suum Cainus crudeliter occidit, Remum Romulus interfecit, & Iulius Cæsar Pompeium generum cui multum debebat, ad mortem compulit, & Romam patriam suam sibi seruire coegit, pro cuius incolumitate multi ciues a mortem subire non recusant. Tantum enim potest regnandi cupiditas. Non igitur facile credere debemus vera esse quæ nunc aduersarii de Regis Hērici defectu naturæ mediocritate confingunt, propterea quod hanc solam sibi causam reperiunt qua regno Castellæ potiri queant. Quam quidem causam, si vera esset, Henricus rex sui ipsius conscius & homo Christianissimus, si forte viuens vel pudore, vel metu, ne regno priuaretur, occultauerat, moriens tamen nequaquā tacuisset. Quoniam igitur hoc nobis incertum est, & me multi Castellæ proceres vitro vocant, qui profecto se periculis non exponerent, si de iustitia nostra & victoria dubitarent, & honori meo ipse deesse neq; possum neq; debeo, bellifacis, si bello inquam opus fuerit, & fortunam experiri iam mihi decretū est. Nam quod inimicorum copias & numerosos exercitus nostris facultatibus maiores fore putatis, nō adeo tam inopes neque tam miseri sumus, vt ab hostibus aut diuitiis aut liberalitate vincamur. Pecuniis enim quibus præcipue bella geruntur, abundamus. Equites nobis & milites non deerunt. Nam præter nostræ nationis homines qui fortissimi sunt, plurimi quoq; vel Castellani vel aliarum nationum quos fideles & constantes fore nō dubito, nobis quā libentissime militabunt. Quod autem multos aduersarii propinquos & affines habeant, non sunt nobis propterea formidolosi. Nos enim nō ex silice nati sumus, sed cognatos habemus etiam, liberos, & amicos, habemus præterea pecunias, quæ quidem sunt omnibus amicis & propinquis fideliores. Erit insuper nobis pro iustitia virtuteq; pugnantibus Deus propitius, cuius præsidio muniti clypeoque protecti nihil timebimus, & inimicorum copias quamuis numerosas vincere atque delere facile poterimus. Vos igitur qui siue metu siue alia causa tantopere contrariorum nostrorum vires extollitis, admoneo, ne posthac, si vobis nostra gratia chara est, aut nostris viribus diffidere, aut de victoria desperare videamini.

De legatione quam Rex Portugalliæ misit ad Reges Catholicos.

Hæc cum dixisset, postero die Castellæ Regis & Legionis nomen accepit, & Royfium Sofam suæ domus equitem cui maxime confidebat, ad principes catholicos cū mandatis legatum misit, quibus non dubitare se dicebat, quin Ioāna quam soror eius peperisset, ex Henrico Rege Castellæ genita fuisset, ad quam patre mortuo Castellæ & Legionis regnum iure pertinebat, propterea quod in bonis paternis heres legitima sola succedebat. Quod autem Regis Henrici filia esset, testes erant multi regni proceres, multæque ciuitates & populi, qui priusquam Rex Henricus diem suum obiisset, filiam eius Ioannam post obitum patris Reginam fore iureiurando confirmauerant. Quam Reginā quoniam sibi matrimonio iungere decreuerat, & ad regnum suum iam heres legitimus venire volebat, eos rogabat ac monebat, vt sibi regni sui quod iniuste possidebant, possessionem liberam expeditamque relinquerent. Ad quod regnum si quid habere se iuris arbitrarentur, ex eo donec in iudicio causa cognosceretur, exirent. Quod si facere vellent, ipse quoq; ne malorum causam dedisse videretur, aduentum suum libentissime differret: sin autem discedere nollent, & in alieno regno contra diuinum ius & humanum permanere vellent, ille Deo iuuante cum omnibus copiis quas paratas & magnas habebat, in regnum suum propediem venturus esset. Et omnium malorum quæ solent in bellis accidere, causam se non fuisse Deum testabatur & homines.

De Catholicorum Principum responsō.

Rex autem Ferdināus & Isabella Regina cum Portugalliæ Regis oratorem audiuisent, suæ curiæ magnatibus & consiliariis consultis hoc modo respondere. Non sine magna

magna

magis causa miramur Alphonsum Portugalliæ Regem, Principem multis (vt fama refert) decoratum virtutibus, magnoq; ingenio præditum, ad nos huiusmodi misisse legationem. In qua nimirum eius & prudentiam & constantiam requirimus, quippe qui Ioannam sororis suæ filiam nihil ad Castellæ regnum iuris habere non ignarus, sine vlla ratione, sine vilo iustitiæ fundamēto res à nobis petere videtur, non iniustus modo & penitus indebitas, verumetiam propter honestatē subticendas & occultandas. Quas quidem res siue armis habere velit, siue legibus, neq; iuste nobiscum bellum geret, nec honeste & sine suspitione cupiditatis litigabit. Qui nunc prauis adductus consiliis, eam ducat vxorem sororis suæ filiam regni cupiditate captus, cuius antea nuptias ab Henrico Rege rogatus cum regni successione recusauit, non aliam ob causam, nisi quia regnum sibi dari iure non posse reperiebat. Quem quoniam falso persuasum videmus atque deceptum, pro necessitudine qua nobis coniunctus est, admonemus atque rogamus, vt inanem suam cogitationem & opinionem falsam deponat, vt ab instituto quod in suam molitur perniciem, discedat, vt magnam infamiã qua suum genus & virtutes omnes deformabit, nisi sibi prospiciat melius, effugiat, vt illis denique suum honorem & salutem non committat, qui sua commoda procurantes neque ei neque nobis seruire student. Idem ipsi nanque fuerunt & eorum patres nouarum rerum molitores, qui proximis annis augere sua patrimonium cupientes, inter duos fratres Castellæ principes zizaniam venenumque sparserunt, atque per Hispaniam totam & vltra iureiurando publicauerunt, Henricum Regem neque genuisse filiam, neque habere potuisse. Quamobrem & Alphonsum fratrem eius Regem eligētes alterum cum altero commiserunt, multorumque malorum causa fuere. Qui modo sine vlla verecundia, sine vilo Dei timore, quod tunc iure vereque negauerunt, falso nunc affirmare conantur. Quorum diabolicas suggestiones & mentes dolis instructas, si Rex Portugalliæ prudenter & animo libero considerare voluerit, profecto nec fide nec sua gratia dignas esse facile iudicabit, & amicitiam nostram quã ceteri Christianorum Principes magnificiunt, perniciosius aliorum mendaciis falsisque consiliis anteponet. Quod si fecerit, vt volumus & speramus, Christiani Principis atque prudentis officio functus, multos hominum interitus & omnia malorum genera quæ bella secum ferre solent, euitabit: sin vero præter ingenium suum & regios motes necessitudinem nostram & amorem, quod non putamus futurum, contempserit, & peruersis potius aliorum studiis obsequi, quam fidelissimis nostris & amantissimis monitis acquiescere maluerit, ac nos vel ad iudicium vel ad arma prouocauerit, nos quidem ei Deum testem conuocantes, & in foro libenter & in campo respondere parati sumus.

De Portugalliæ Regis ingressu in regnum Castellæ.

VM hoc responsum Portugalliæ Rex accepisset, indignatus & alieni regni cupiditate captus, cum omnibus copiis quas ante diximus, in Castellæ regnum ingressus, cum Castellanis suæ factionis à quibus accitus fuerat, se coniunxit, & oppida multa nonnullasque ciuitates occupauit. Qui cum Ferdinandus & Isabella prælia multa gesserunt. Ex quibus cum alia, tum vero illud vnum prælium quod inter duas ciuitates, Zamoram scilicet & Taurum, apud amnem Durium, quem locum nonnulli campum Gothorum dicunt, gestum est, quoniam fuit maxime memorabile, pluribus verbis alio loco longiorq; narratione scripsimus. Hoc enim prælio Reges ambo & eorum duces & omnes equites maximas vires & fortissimos animos ostentarunt. Acriter enim vtrinque pugnatum est ab hora fere diei nona vsque ad solis occasum, æquo Marte, & victoria in neutram declinante partem. Demum multis vtriusq; partis occisis, multisq; grauiter vulneratis, cum Portugalliæ Regis equites longo defessi certamine magnaq; pluuia retardati, pugnare vix possent, terga vertere cœperunt, & fuga salutem quærere. Quos equites Ferdinandi iam victores insequētes, in amnem Durium compulerunt, in quo demersi complures & aquas haurientes animas exhalabant, quorum multos amnis impetus ad Zamoræ vsq; mœnia deuoluit. Alphonsum autem Rex multis de numero suorum captis, & octo signis amissis & etiam suo, pene solus effugit, & beneficio superuenientis noctis euasit. Gestum fuit hoc prælium die Veneris Kal. Martii anno septuagesimo sexto supra mille & quadringentos. Sub idem tempus Gallorum Rex Ludouicus magnum in Hispaniam misit exercitum, propterea quod Isabella Carolo Guianensi Duci cuius coniugium recusauerat, Ferdinandum Siciliæ Regem prætulisset. Cuius exercitus oppidum maritimum quod indigenæ Fontem Rabiam vocant, acriter oppugnabant. Quo Rex Ferdinandus magno cum subsidio profectus, hostes ab obsidione submouit, & in Galliam redire coegit. Hinc propulsis hostibus, & oppidanis & multis equitibus & præcipue Iacobo Sarmento Comite Salinarum, qui priusquam Rex aduentasset, suis conuocatis equitibus & copiis, quos suis pecuniis coegerat, ho-

stibus occurrerat, qui contra Gallos fortissime propugnauerant, honorifice collaudatis, ad Isabellam per Cantabriæ populos & Asturiæ contra multos qui grauiter deliquerant, iustitiam exercens in Turrem Syllanam reuersus est. Nunc autem præsentibus hoc epitomate summaque breui quam in principio polliciti sumus, satisficientes, alias res omnes quas posthac usque ad tempus vtriusque mortis Catholici principes animose sancteque gesserunt, in maiori volumine posteris legendas relinquimus. Historia enim non viuentibus qui rebus gestis interfuerunt & earum autores nouerunt, sed nepotibus scribitur & nascituris. Res igitur Ferdinandi Régis & Isabellæ memorabiles quas in lucem nunc proferre non possumus, admirata quidem vehementer posteritas leget. Admirabitur siquidem quicumque legerit Fernandinas & Isabellicas virtutes, & res diuino potius quam humano consilio gestas. Admirabitur eorum coniugium felicissimum, cuius non regnorum, sed virtutum dotes existimari debent. Siquidem non ad voluptates, non ad delicias, non humanis auspiciis, sed ad opera sanctissima, ad multorum malorum remedia maxime necessaria fuit institutum diuinitus, ut scilicet Catholici principes quasi Dei gubernatores iustitiæque ministri magnos Hispaniæ tumultus, factiones, similtates, seditiones compescerent: ut multorum superbiam, sæuitiam, audaciam, furorem, temeritatem, arrogantiam, immanitatem, insolentiam infrenarent: ut latrocinia, furta, rapinas, violentias, & grassatorum crudeles impetus opprimerent: ut iniurias, contumelias, mortes, parricidia, sacrilegia, virginum raptus, & sacrarum mulierum cum viris commercium suspectamque consuetudinem prohiberent: ut ad pacem, ad securitatem, ad concordiam, ad tranquillitatem, ad bene beateque viuendum leges & iura componerent. Mirabitur & mutuam inter eos beneuolentiam, fidem, obseruatiam, concordiam, morum similitudinem, pares animos, eadem studia, dignitatem Régis & Reginae venustatem, & vtriusque formam præstantem maiestatemque venerandam. Mirabitur longissimam rerum gestarum seriem, præclara virtutum exempla, sanctorum operum mirabilia monumenta, studium erga Dei cultum vigilantissimum, & curam maximam summamque diligentiam. Mirabitur tormenta, penas, & supplicia quibus merito plecebantur homines in Christiana fide vel titubantes vel male sentientes. Mirabitur exterminatos ex Hispania Siciliaque fuisse, qui sceleratissimi Mahumeti nefandissimum nomen adorabant, omnesque Sabbatarios adhuc eius aduentum quem crucifixerant, expectantes. Mirabuntur omnes gentes bella fortissime sanctissimeque gesta, victoriaeque triumphales, quas & de barbaricis gentibus habuerunt, & de Christianis potentissimis principibus atque ditissimis. A quibus non sua quidem, sed illorum culpa sæpe recusantes ad arma prouocati fuere. A quibus præterea principes Hispaniæ futuri cognoscent multarum rerum possessiones fuisse repetitas & sine mora recuperatas, quas antecessores negligenter amiserant, à quibusdam multos annos usurpatas, multosque principatus videbunt, alios vltro restitutos, alios armis acquisitos. Mirabuntur & multas ac sanctas expeditiones, atque longissimas ad aurifodinas nauigationes, apud Antipodas quos Indos appellant. Legent enim lætantes sui clarissimi generis originem summamque nobilitatem repetentes, quam ducunt à summis Imperatoribus & omnium Christianorum Regibus primariis, quibus Ferdinandi & Isabellæ filia nuptæ fuere. Inuenient denique magni principes & imitari virtutis æmuli studebunt Ferdinandi Régis humanitatem, clementiam, fortitudinem, prudentiam, & Isabellæ multifarias virtutes. Quæ quidem si fuit, quemadmodum vocabatur, alta, tamen erat mitis, humilis & affabilis: si mulier animosa, virago, fortis & constans: si potens, recta iustitiæ cultrix & continua comes: si diues, non parca, non diuitiarum cultos & auida, sed munifica, splendida, liberalis & magnanima: si Regina multis & magnis occupata negociis, religiosissima sacerdos, & Dei, Mariæ virginis, & omnium sanctorum maxima cultrix, quibus non horarium modo sacerdotum more, sed etiam ut Christianæ religionis obseruantissima, multo plures & votiuas orationes quotidie persolvebat. Erat enim diuinarum rerum quam humanarum multo studiosior. Quibus quidem orationibus atque sanctis operibus & meritis Dei benignitas fidelium suorum mères & res Hispaniæ respexit, defendit, iuuuit, amplificauit, & altius extulit, & ex tenuissima fortuna principes Catholicos & fideles ad honores amplissimos & ad summum rerum fastigium sublimauit, sibi que propius adiunxit. Vnde non immerito datum est illis nomē altitudinis, quoniam Deo qui solus est altissimus, solus maximus, solus optimus, solus omnipotens, mirabilia eius opera & immensa beneficia contemplantibus & assidue gratias agentes, proximi semper adiunctique fuere. Quibus res diuinas semper humanis præferentibus omnia prospere succedebant. Dedit enim Deus illis præter alia bona non solum viros magnos in consiliis capiendis scientiæ plenos & fidei, sed etiam strenuos equites in bellis gerendis, & duces fortes & illustres. Ex quibus aliquos & eos præsertim quorum

maxima virtus & constantissima fides erga suos principes in multis magnisque laboribus & periculis in officio permanfit, breui nomenclatura recensebo. Sunt itaque viri memorabiles & summa laude dignissimi, qui suis principibus officium præstiterunt, qui sequuntur: Petrus Gonsalus Mendozius Siguntinus Episcopus, qui fuit Archiepiscopus Toleranus & Hispaniæ Cardinalis, Alphonfus Aragonæus, Petrus Ferdinandus Phari Comes & Castellæ Comestabilis, Alphonfus Henricus Hispani maris Almirantes Ferdinadi Regis auunculus, & eius fratres Fraciscus & Henricus, Garfias Aluarus à Toledo Dux Albanus, & eius filius Federicus, Rodoricus Pimentellus Comes Beneuentanus, Héricus Gothomanus Dux Nethymnæ Sidoniæ, Rodoricus Manricus Comes Paretanus Sancti Iacobi militiae præfectus, & Georgius eius filius, Iacobus Mendozius Dux Infantatus, & Inicus eius filius, Aluarus Mendozius Comes Castrensis, Iacobus à Corduba Comes Caprensis & eius filius Rodoricus, Ioannes Silua Comes Cisfontanus, Ioannes Ribera dominus Montis maioris & Ferdinandi regis custos, Rodoricus Henricus Comes Alualistenfis Almirantis Alphonfi filius, Rodoricus Leo Dux Gaditanus, Alphonfus Cardinas Sancti Iacobi militiae præfectus, Inicus Lopez Mendozius Comes Tendilianus, Alphonfus Fonsesus Coccensium dominus & Alahegorum, Alphonfus Arellanus Comes Aquilaris, Iacobus Lupus Aiala, Laurentius Suares Mendozius Comes Coroniarum, Petrus Mendozius Comes Montisacuti, Petrus Aluarus Oforius Astoricæ Marchio, Iacobus Sarmentus Comes Salinarum, Ioannes Manricus Comes Castagnetae, Gabriel Manricus Comes Osbrnius, Petrus Manricus Comes Triuigni, Petrus Acugnius Comes Bondianus, & eius filii Ferdinandus & Ludouicus Sanctius à Castella, Federicus Manricus, Laurentius Suares Ficaroa Comes Ferianus, Gasto Cerdanius Dux Methymnæ cœli Alphonfus Solisus Episcopus Gaditanus, Alphonfus Fonsesus Archiepiscopus Palentius, Andreas Caprerius Marchio Moianus, Ignicus Manricus Episcopus Caurenfis, Petrus Siluius Episcopus Pacensis, Petrus Ribera principis Alphonfi nutricius, Iacobus Hurtatus Mendozius Episcopus Palentinus, Petrus Anies Faliardus Murciae præfectus. Hi fuerunt itaque Castellæ viri generosi iustitiæ cultores & fidei. Quibus adiuti Ferdinandus & Isabella catholici principes omnes aduersarios oppresserunt, & validissimos hostes debellarunt, & suos principatus non solum defenderunt & conseruarunt, sed etiam maiorem in modum amplificauerunt, aliaque regna multa consecuti fuere. Tales igitur viros illustres & memorabiles nominatos, quamuis longa nomenclatura, recensuimus, vt præsentibus Hispaniæ principes, illorum filios, & futuri, nepotes successoresque cognoscant, vt par est, ament & magnifaciant.

De nouo genere iustitiæ quod Catholici Principes in delinquentes excogitarunt.

DM rex Ferdinandus & Isabella regina duos magnos Portugallia Franciæque regis exercitus è suis finibus arcebant & propulfabant, complures Hispaniæ ciuitates & populi quamplurimis sæuissimis latronibus, homicidis, raptoribus, sacrilegis, grassatoribus, adulteris, temerariis, innumeris insultibus, & omni genere delinquentium crudelissime vexabantur, à quibus neque reges neque Deum timentibus non modo fortunas suas & patrimonium defendere non poterant, sed ne filias quidem & vxores. Erat enim sceleratorum hominum maxima multitudo, quorum alii leges humanas diuinæque contempnentes, magistratus omnes insolenter vsurpabant: alii ventri somnoque dediti vim palam nuptis, virginibus, & sacris mulieribus inferentes, libidinem & incestum turpiter exercebant: alii mercatores itinerantes & ad nundinas proficiscentes, omnesque viatores crudeliter occidebant & spoliabant: alii quibus maiores vires erant maiorque dementia, populorum possessiones & regias arces occupabant, ex quibus violenter egredientes omnium finitimum agros populantes, non solum greges armenta; & omnia bona prædabantur, sed homines etiam secum ducebant captiuos, quos deinde cognati & affines pecunia redimere cogebantur. Tot igitur tantisque malis atque periculis rex & regina desiderantes occurrere, nouum iustitiæ genus remediumque proficuum, quod Hermandatū, vel (vt alii volunt) Hermanatum dicitur, inuenerunt, quo facilius improbi capi puniri; possent. Conuocatis itaque ciuitatibus & populis eorumque procuratoribus statuerunt, vt aduersus delinquentes & homines sceleratos vnusquisque pecunias contribueret. Quod omnes contradicente nullo libentissime fecere. Ex collatis itaque pecuniis exercitus equitū duorum milium magnusque peditum numerus comparatus est, quibus Alphonsum Aragonæum Villæ Formosæ Ducem præfecerunt, qui breui tempore multos rebelles & grassatores omnes deleuit, castella multa recuperauit, populosque qui regem & reginam contempserant, omnes

imperio regio subegit. In ciuitatibus præterea populisque iustitiæ præfectos, iudices, & satellites extraordinarios constituere, qui miserabiles accusatorum querelas audirent, & reos cuiusq; criminis fugientes persequerentur, atq; deprehensos palis in campo defixis alligatos sagittariis interficiendos exponerent. Persecutorum autem tanta erat diligentia contra peruersos homines & immanes, tantaq; per omnes vias festinatio, vt euadere delinquentium nemo posset. Quæ res bonis omnibus magnam spem securitatis attulit, & malis fuit maximo timori.

De Canariis insulis acquisitis.

VICTIS iam & propulsatis hostibus externis, catholici principes in rebelles & omnes to improbos animaduertentes cum multas ciuitates & populos multaque castella recuperassent, magnam deinde classem ad Canarias insulas misere, multasque naues armis, equis, com meatibus & rebus omnibus ad nauigandum & bellum gerendum necessariis onustas, quibus præfecerunt Petrum cognomento Veram, virum sane fortem & in officio rei militaris expertum, qui triennium ferè cum Barbaris Canariæ bellum gessit difficilimum. Canarii enim etsi armis ferroque carebant, telis tamen utebantur ex arborum ramis, quæ petris acuebant tenuissimis, quibus quasi iaculis ferreis & peracutis clypeos scutaq; facile perforabant. Lapidès præterea fortissime iaculabantur, quippe qui sunt homines lacertosi magnarumq; virium, pugnaces & animosi, qui ex antris quæ plurima sunt apud eos, veluti ex arcibus, ferocissime propugnabant. Victi tandem subactiq; catholicis principibus paruere. Quibus vinci multo quidem fuit vtilius, quam si vicissent, propterea quod antea ferarum more viuere, nunc autem cultum humanum diuinumq; cognoscunt, & Christi numen adorant. Quorum tellus est calidior multumq; frugifera, pecoribus & præsertim domesticis abundant. Mellis multarumq; rerum ad humanam vitam usum magna illic est copia. Homines colore neque candido sunt neq; nigro, naso plano latoq; acri ingenio, qui non lana, non lino, sed dumtaxat ex animalium pellibus vestiebantur, & herbarum radicibus, caprarum lacte vescebantur & carne, arborum præterea terræque fructibus. Domos habebant ex arborum ramis contextas & speluncas, quibus solis æstus & pluias arcebat. Terram colebant bouinis cornibus, & labore maiori quam cultura multum colligebant fructum. Deum vnicum adorabant sublatis ad cælum manibus. Orandi locum habebant certum statutumque, quem locum quotidie caprino lacte spangebant, & capras quarum lacte hoc faciebant, selectas habebant, quas sancta vocabant animalia. Lingua utebantur barbara, sibi que solis intelligibili. Quapropter catholici principes ad eos Hispanorum colonias miserunt, & sacerdotes virosque sapientes, vt eos instruerent, & ad religionem Christianam fidemque catholicam conuerterent. Cæterum sunt in Atlantico mari insulæ quas Plinius & alii scriptores Fortunatas appellat, numero septem, quas rem non ingrati facturus videor, si nominatim recensero: Obrion, quam Plinius vocat Ombrium, sine vllis ædificiorum vestigiis, quæ stagnum habet in montibus, & arbores ferulæ similes, ex quibus aqua exprimitur, ex nigris amara, ex candidis dulcis potuiq; iucunda: Iunonia, in qua erat ædicula lapidibus extructa: Pluuialia, quæ non habet aquas nisi ex pluuiis & imbris: Capraria, quæ est lacertis grandibus referta: Planaria, quæ planicies habet & conualles: Niuaria, quam Plinius appellat Ningariam à perpetua niue nebulaque. Huic proxima est canaria, quæ sic nominatur à multitudine canum & magnitudine, quæ cum aliæ omnes copia pomorum & auium omnis generis abundet, vna palmetis caryotâs ferentibus gloriatur. Abundat præterea nuce pinea & mellis copia. Siluros etiam pisces & papyrus gignit in amnibus.

De aliis insulis ab Hemisphærio nostro remotis, quas Indicas appellant.

SVBACTIS autem Canariis & ad cultum Christianæ religionis allectis, catholici principes ad alias multo maiores insulas & aurifodinas non magis auri causa, quod inde plurimum optimumque defertur, quam salutis animarum rationem habentes, Petrum Colonom cum triginta quinque nauibus quas carauellas appellant, & hominum magno numero misere. Qui cum dies prope sexaginta nauigassent, ad terras tandem peruenerunt ab orbe nostro remotissimas, in quibus antipodas esse sub hemisphærio nostro commorantes, omnes qui inde venerunt, affirmant, & regiones esse tantæ magnitudinis, vt continentes terræ potius quam insulæ videantur. De quibus quoniam multi multa scripserunt, & alii Hispano sermone, aliiq; Latino magnas confecerunt historias, me scribere necesse non est. Vnum tamē hoc loco, quod est maxime memorabile scituq; dignissimum, non præteribo silentio, cum præsertim fuerit ab aliis, vt arbitror, qui scripsere prætermisum.

sim. In vna siquidem regione quæ continentis esse dicitur, cuius erat episcopus Ioannes Quietus ordinis Minorum, ab hominibus qui auri quærendi gratia terras effodiebant, numisma repertum est nomine Cæsaris Augusti & imagine signatum. Quod nactus Ioannes Ruffus Archiepiscopus Cosentinus quasi quid admirabile Romam misit ad summum Pontificem. Quæ res nimirum nostri temporis nauigantibus, qui se prius quam alios illic nauigasse iactabant, gloriam eripuit, quandoquidem numismatis huius argumento iam constat ad Indos olim pertuenisse Romanos.

De magna classe quam contra Turcas in Italiam miserunt.

EODEM tempore magnus Teucrorum exercitus in Europam veniens Odruntum, quod est Appuliæ oppidum maritimum, vi cepit. In quo capto Teucrorum princeps præsidium magnum relinquens & defensorum numerum, in Asiam reuersus est eo animo, ut cum maioribus copiis rediret, & omnes Italiæ principatus occuparet, Romaq; capta sacerdotes omnes & Christianum nomen extingueret. Qua de re catholici principes admoniti per literas & nuncios Ferdinandi Neapolitanorum regis, cuius erat oppidum, quod Teuceri captum tenebant, Italiæ Siciliaque periculis imminentibus volentes occurrere, mature subsidium mittere statuere. Conuocatis itaque totius Hispaniæ viris qui nauigandi artem vsuq; callebant, septuaginta naues armatorum plenas, quibus Franciscus Henricus Admirantis Alphonfi frater & Ferdinandi regis auunculus præerat, in Italiam & Siciliam velis remisque festinare iusserunt. Quarum alia statim ex Lauretano, alia ex Gaditano portu soluentes, omnes apud Carthaginem nouam conuenere. Hinc spirante Zephyro paucis diebus alia Neapolis, alia Panormi litoribus appulere. Quod cum Teuceri qui Odruntum præsidio tenebant, audiissent, magno timore percussi, subsidiiq; spe destituti, propterea quod eorum princeps mortuus erat, ab Odrunto discessere. Et Franciscus Henricus paucos dies Neapoli cum Ferdinando rege Ioannaque regina suæ sororis filia commoratus, cum classe deinde comæatus & aliis onusta rebus quasi victor in Hispaniam remeavit.

De titulis, sigillis, & insignibus Principum Catholicorum.

IOANNE Aragoniæ rege Ferdinandi patre mortuo, & illius regni omniumque suorum principatuum possessionibus acceptis, quibus titulis & quo ordine uti deberent in literarum & priuilegiorum expeditionibus, ad proceres consiliariosq; suos retulerunt. Quorum cum plures eos Hispaniæ cuius maiorem partem possidebant, principes appellandos censuissent, hoc ambitionis & arrogantia nomen esse existimantes, ne Portugalliæ Navarraq; regibus iniuriam facerent, admittere noluerunt, sibi que titulos quibus honoris vterentur, hoc modo statuere, ut scilicet Castellæ nomen Legioni præponeretur, Legionis Aragoniæ, Aragoniæ Siciliae, & Siciliae reliquis, hoc modo: Ferdinandus & Isabella Dei benignitate rex & regina Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Siciliae, Toleti, Valentia, Galleciæ, Maioricarum, Hispalis, Sardinia, Cordubæ, Corsicæ, Mursiæ, Iænis, Algarbitorum, Algeciræ, Gibraltaris, Comites Barcinonæ, Domini Vizcaia & Molinæ, Duces Athenarum & Neupatriæ, Comites Ruffinonis & Cerdaniæ, Duces Oristani & Gotiani. Sigilla autem quibus literæ priuilegiaq; signantur & imprimuntur, item clypeos, stratoria, pannosque cæteros quibus magna palatia regiaq; domus exornari solent, castellis, leonibus, aquilis, & baculis insigniri iusserunt, in Castellæ, Legionis, Aragoniæ, & Siciliae memoriam & honorem.

De Galliciæ prouinciæ reformatione & aliis rebus.

IN Galliciæ prouinciæ bellicosa gentes & indomita iam multos annos non modo non soluebant suis principibus quæ iure debebant, sed ne parebant quidem. In montanis enim locis & asperis habitantes, neq; superiorem cognoscebant, neq; regum iustitiam formidabant. Cuius equites inter se longa bella gerentes, qui potentiores & victores erant, inferiores ac victos tributa quæ principibus debebantur, omnia sibi persolvere ferocissimis minis tyrannorum more cogebant, qui sine vllò Dei timore, sine reuerentia legum non solum vectigalia, principum census, magistratus & officia, sed etiam ecclesiarum redditus, res sacras, & omnia sacerdotia crudeliter vsurpabant, arces sibi nouas & magnas turres edificantes: in quibus latrones, homicidas, sacrilegos, & delinquentes omnes atque prophanos homines tanquam in asylo recipiebant: ex quibus exeuntes omne scelus in proximos & humanum genus exercebant, & omne crimen. Quos antea nullus Hispaniæ princeps effrenare, vel à suis moribus & maleficiis poterat coercere, ne Romanus quidē

populus qui totum orbem terrarum suo quōdam subegit imperio. Quapropter cum Rex & Regina multorum hominum huius prouinciæ magnas iustasque querelas audiuisent, & illuc ire propter negocia multa non possent, querentium iniurias & calamitates miserantes, in Galleciam Ferdinandum Acugnum Comitis Bondiani filium, virum fortem iustitiæque studiosum, & Garciam Lopez Chinchillanum iureconsultum, hominem literis & ingenio magnum, cū exercitu mittere statuere, quibus literas suas & integram facultatem dederunt, vt Galleciæ regnum gubernarent, & in delinquentes omnes seruatim legibus animaduertent, & omne iustitiæ genus exercerent. Qui cum exercitu per prouinciam ingressi, Compostellam venere, quæ ciuitas est totius prouinciæ caput, & aliarū ciuitatum metropolis sanctique Iacobi nomine nūcupata. Hic omnium populorum procuratoribus accitis & cunctis iniuriam passis ad petendum iustitiam cōmonitis & requisitis, cum sui aduentus causam dixissent, & officium literasque regias ostendissent, subinde multorum querelis auditis, in improbos & omnes qui deliquerāt, animaduertere ceperunt, & contra tyrannorum minas feroces omne iustitiæ genus exercere: quippe qui multos captos immanissimos latrones, homicidas, grassatores, sacrilegos & raptores ad mortem lata more iudicum sententia damnauerunt, & præter alios, duos equites, quorum alter Petrus Miranditanus, & alter Petrus Pardus Mariscalis nomen habebat. Quos quidem non aurum quod multum pro gerendo bello contra Mauros offerebāt, à mortis periculo liberauit, quoniam crimina multa magnaque perpetrauerāt. Quæ quidem res mirum in modum cunctos delictorum suorum conscios deterruit, quorum maxima multitudo ac fere millenarius & quingentorum numerus effugit. Ferdinandus autem Acugna & Garcias Lopez à Chinchilla Galleciæ regni iam gubernatores ex Callecis qui deliquerant, quos capere potuerunt, affectis vltimo supplicio, qui fugerant ad iudicium publicis præconum vocibus appellatis, primum diligenter effecerunt, vt ecclesiis, monasteriis, & vnicuique bona quæ perdiderant, restituerentur: deinde Regibus vectigalia quæ latrones & tyranni multos annos vsurpauerāt, omnia persoluerēt: postremo castella prope quinquaginta quæ sibi delinquentes causa suæ defensionis ædificauerant, omnia diruere. Hac re sic gesta omnes totius prouinciæ populi qui iustitiæ spem & libertatis amiserāt, velut è diuturna captiuitate redempti, catholicorum principum virtutem collaudantes, immortales Deo gratias agebant. Gubernatores autem laudem magnam meruere, qui gentem Callecam prius indomitam prudentia magis & animi fortitudine, quā viribus & armis subiugarunt, Isabellæ Reginæ magnum & animosum sequētes exemplum. Illa siquidem priusquam eos in Gallaciam misisset, Hispalim Cordubamque venerat, & vtrobiq; sæuissimas oppresserat factiones, quibus Hispali Henricus Gothomanus Methymnæ Sidoniæ Dux & Rhodoricus Pontius Leo Marchio Gaditanus armis quotidie præliisq; cōtendebant. Similiter & Cordubæ Iacobus Fernandus Comes Crapensis & Alphonsus Aquilaris Dominus Mōtilianus digladiabantur. Quos Isabellæ Reginæ formidolosa virtus magna que fortitudo depositis armis ad obsequium officiumque reduxit. Deinde cū in delinquentes animaduertere cōpisset, hominū millia circiter octo quos scelerum suorum conscientia vexabat, ex vtraque ciuitate discesserunt. Quos, vt prudens, ne suis relictis domibus ad aliorum regna transirent, & aduersarios adiuuarent, restitutis rebus quas occupauerant, in commune omnibus ignoscens in patriam redire concessit, & multis recuperatis oppidis & arcibus quas latrones & delinquentes occupauerāt, omnes totius Bæticæ prouinciæ populos à malis omnibus vitæ & periculis defendit, bonisq; quietem, vitā securam, libertatemque restituit. Hac fortitudinis & iustitiæ fama bonos omnes alliciebat, & in sui amorem cultumque concitabat, malos autem & hostes maxime deterrebat. Erat enim Isabella Regina fortissima mulier, & iustitiæ maxima cultrix, quæ non solum Christianis fortissimis principibus, sed etiam cunctis barbaris gentibus quibuscum bella gessit, fuit admodum formidabilis. De cuius virtutibus & ingenii naturæque dotibus alio loco dicemus.

Hispalis & Corduba descriptiones & laudes.

NVNC autem quoniam Hispalis Cordubæque supra mentionem fecimus, quæ sit vtraque ciuitas & vbi, propter absentes paucis verbis ostendemus. Sunt itaque Bæticæ prouinciæ ciuitates in ripa Bætis fluminis expositæ, quarum Hispalis aliquanto maioris est incolatus. Hanc ab Hispano Herculis nepote conditam fuisse vulgus asserit. Cuius ego sententiæ nec accedo, nec refragor. Incertū est enim quod nec autore, nec ratione probatur. Verum enimvero cuiuscunq; sit opus, vrbs est maxima & opulentissima, meoque iudicio multis Hispaniæ ciuitatibus, ne dicam omnibus, anteponenda. Est enim ambitu

bitu magna, forma rotunda, visu pulchra, templis celebris, sacerdotibus exulta, multis equitibus nobilis, ciuibus plena, domibus insignis, plateis & vicis hilaris, hortis & fontibus amœna, tuta propugnaculis, mœnibus cincta, defensa portis & turribus, campis iucunda, agrorum frugibus abundans, oliuetis & magnis oliuis & oleo foelix, mercatorum commercii diues, artibus adornata mechanicis, & liberalibus studiis illustris, plena multis piscium generibus & magnis ostreis, palmetis & palmulis & arborum fructibus exuberans, ostio maris & nauigabili flumine ligneoque ponte quem parua nauigia catenis compactum sustinent, admodum delectabilis. Quapropter verum est illud adagium quod vulgo dici solet, Hominibus quos Deus amat, Hispali domum largitur & victum. In ea siquidem multo melius viuatur & abundantius quam in alia, quantumlibet vrbe ditissima totius orbis. De cuius templo maximo & nauigiorum numero scripsimus alio loco. Cuius vrbis nomen barbaræ Mauritanix gentes deformarunt, quoniam p littera carebant, eius loco b posuerunt, & cæteris commutatis literis Sibiliam dixerunt. Hæc de ciuitatis Hispalensis foelicitate sufficiant. Nunc autem cum de Corduba quædam dixerimus, ad diuerticulum statim rediemus. Est itaque Corduba ciuitas antiquissima populosissimaque, in Bætis etiam fluminis ripa sita, magnum testimonio Strabonis & insigne Marcelli Romanorum ducis ædificium, & patriciorum colonia, dicente Plinio, cognominata. Hanc scribit Iulius Cæsar in Commētariis, & prouinciæ suæ caput, & de populo Romano semper fuisse bene meritam. Quæ quidem & magna rei militaris gloria & præclaris virorum ingenii est maxime celebrata. De cuius alumnis & viris illustribus in armis & doctrinis excellentibus alio loco plene scripsimus. Habet etiam Corduba præter alia multa bona fertilissimos agros. Quapropter haud immerito Silius Italicus Cordubæ solum vocauit aureum. Ait enim,

Nec decus aurifera cessauit Corduba terra.

Est igitur Corduba multis magnisque rebus admodum foelix & cū Hispali merito conferenda. Sunt præterea duæ ciuitates Hispalis & Corduba multis magnisque suæ prouinciæ populis illustres. Habet. n. Bætica prouincia, teste Plinio naturalis historix, populos insignes & oppida memorabilia numero centum septuaginta duo, de quibus alio loco diximus.

De animaduersione in hæresin eorum qui cum Iudæi fuissent & ad religionem Christianam conuersi, postea rursus in occulto Iudaicum ritum seruabant.

ANNO à virginis partu supra mille & quadringentos octogesimo, catholici principes à sacerdotibus quibusdam & à nonnullis aliis viris Christianæ religionis & catholice fidei studiosis, & præcipue à Priore Sanctæ Crucis & Petro Martino Camagno secretario regio admoniti fuere, in Hispania fere tota quamplurimos homines esse de genere Iudæorum, qui Christianum nomen & doctrinam execrantes, Hebræorumque more viuentes, in suis domibus clam Christianis veterem legem ritumque Iudaicum repetebant & obseruabant, Christianorum cerimonias contemnentes: à quibus, nisi prudenter matureque in eos animaduertere iuberent, magnum sine dubio periculum propter eorum multitudinem Christianæ religioni fideique catholicæ posset accidere. Quorum peruersitas & error impius ac detestabilis nimirum catholicis principibus fuit quam molestissimus, quippe qui grauissime ferebant, quod essent apud se & in suis ciuitatibus & populis homines de Christiana fide male sentientes, ideoque statim re communicata cum Petro Gonsalo Mendozio, qui tum temporis erat Hispalensis Archiepiscopus & Hispaniæ Cardinalis, & cum aliis viris sapientibus & literatis, Christi nostri redemptoris honori suoque mature consulere statuere. Cæterum nunc antequam de rebus quæ in hac causa securæ fuerunt, aliquid dicamus, duo præponenda nobis occurrunt: vnum de Iudæorum moribus & ritu, alterum de causa conuersionis eorundem ad Christianam religionem in Hispania. Tria præcipua sunt in quibus Iudaicæ religionis documenta consistunt, vt scilicet sabbato quiescerent ab omni operæ cessantes, circumciderentur, & à suillis carnibus abstinerent. Quæ quidem præcepta Moses à Deo accepta Iudæis tradidit, sed in alio sensu quam ipsi acceperunt. Sabbatum seruabant Iudæi, sed superstitione nimia. Ideoque non immerito die Saturni, vt Frontinus scribit, quo capere arma non audebant, vt præceptum seruarent, à Vespasiano debellati fuere. Qui iræ & inuidiæ pleni, vt ait Lactantius, Christum accusabant, quod legem Dei per Mosén datam solueret, quod sabbato nõ vacaret operans hominũ salutem, quod cecos sanaret, quod circumcisionem vacue faceret, quod abstinentiam suillæ carnis auferret. Illud autem de Iudæorum turpitudine quamuis obscenum non omitam. Siquidem interrogati Iudæi quidnam sabbato facerent ociosi,

Proverbum.

Iudaica religio in tribus consistit.

Iudai taxantur.

anum, respondebant, sabbato nihil agentes digitis purgamus. O gentis ignauæ fœdissimam turpitudinem! respondeant hic mihi Iudæi sapientiores summiq; sacerdotes, nõne die festo melius est hominum curare salutem, & cæcos sanare, quam in tam fœdam corporis partẽ digitos immittere? Cum autem Deus à carne suilla Iudæos abstinere iussit, id illis potissimum significauit, vt à peccatis & immunditiis abstinerent, propterea quod sus animal est lutulentum & immundum, quod cœlum nunquam suspicit, sed in terra toto corpore proiectum & somno ventrique semper seruiens, nec vllum dum viuuit, vsum præstet hominibus, sicut cætera præstant animalia. Interdixit ergo ne porcina carne vescerentur, id est ne porcorum vitam imitarentur, qui ad solam mortem nutriuntur. Figura vero circumcissionis fuit, vt scribit Lactantius, vt significaretur nudadum esse hominum pectus, vt aperto simplici que corde viueremus. Illa enim corporis pars quæ circumcidi- tur, quandam habet similitudinem cordis humani. Quam ob rem nudari Deus eam iussit, vt hoc argumento nos admoneret, ne tectum & inuolutum pectus haberemus, neue quod pudendum facinus intra conscientia nostræ secreta teneremus. Deus ergo circumcissionem à carne mortali ad animam transtulit immortalem, quæ mansura semper est. Colunt autẽ Iudæi nubes & cœli numen, propterea quod Mosi Deus apparuit in nebula totum Sinai montem cooperiente per sex dies, qui die septimo ex medio caliginis Mosem vocauit, & ingressus per medium nebulae Mosem montem ascendit. Vbi commoratus est quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ibique tabulas à Deo lapideas accepit, leges & mandata quæ scripsit Deus, vt doceret filios Israel. Vnde dixit in psalterio David: In- uocabat Dominum & ipse exaudiebat eos, & de columna nubis loquebatur ad eos. Itẽ, Inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius. Adorabant ergo Iudæi nubes, quia Deus illis in nubibus semper apparuit. Vnum tamen Deum colebant, quem sempiternum esse dicebant & immutabilem. Vnde legimus in diuinis scripturis, Vnus Deus est Hebræorum, qui creauit omnia, terram stabiliiuit, mariaque fundauit. Seruant arcano modo Iudæi pentateuchum, id est volumina quinque veteris Testamenti quæ Moses conscripsit, scilicet Genesim, Exodũ, Leuiticum, Numeros, & Deuteronomion. Fuit præterea mos Iudæis, vt neque sitientibus aquas, neque vias errantibus monstrare vellent, nisi suæ religionis cultoribus. Quod etsi est contra omnem humanitatem, Moses tamen putauit non indignum videri aduersus eos qui sacra sua nõn colebãt. Quod ex historia sum- ptum est. Nam quum scabie grauius porrigineque vexabantur, Moses cum suis egris, ne pestis ad plures serperet, ab Ægypti terminis expulere. Moses igitur exulum Dux inde discedens, Damascena patria antiqua repetita, Sinai montem occupauit. Et quia metu contagionis pulsos se ab Ægypto meminẽrant, ne eadem causa inuisi apud incolas essent, caute voluerunt, ne cum peregrinis communicarent. Quod ex causa factum, paulatim in disciplinam religionemque conuertit, & vt sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque cæteris mortalibus indidit, ita vt ne Iudæi conuersarentur cum Samaritanis. Et hanc ob rem mulier Samaritana, vt scribit Diuus Ioannes, denegauerit aquam Christo tanquam Iudæo, dicens, Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere petis à me quæ mulier Samaritana sum? nõn cõueniunt Iudæi cum Samaritanis. Hæc igitur causa est quare Iudæi vias errantibus monstrare nolabant, quod suos mores & ritus à cæteris mortalibus cõtrarios habebãt. Apud Athenienses autẽ piaculũ erat erranti non monstrare viam. Carmen est enim apud ipsos, quod publicis cantabatur in sacris, eos impios esse & execrabiles, qui viam non monstrarent erranti. Nunc autem quoniam de Iudæorum moribus iam diximus, causam conuersionis eorum paucis verbis explicabimus. Fuit in Hispania superioribus annis sæculo nostro vir quidam nomine Vincentius Ferrerius ordinis Prædicatorum, theologus celebris, orator vehemens, vita probus & moribus integer, patria Valentinus. Qui quidem dum vixit, Christi cultum fidemque catholicam publice con- ditionando, docendo, admonendo, hortando, persuadendo non modo sermonibus & doctrina, sed etiam moribus, exemplis, & proficuis lectionibus illustrare nunquam destitit, quem Calixtus tertius maximus Põtifex, quoniam Deus qui bonis & sui cultoribus pro meritis præmia retribuit, in morte eius & post mortẽ miracula demonstrauit, in sanctorũ numerum retulit. Hic itaq; cum vita sanctus esset, & eloquentia magnaue doctrina maxime polleret, Iudæis errores omnes in quibus admodum cæci versabantur, validissimis argumentis & euidentissimis rationibus ostẽdens, eorum quamplurimos ad Christi cultum fidemq; catholicam conuertit. Qui quum Christianam religionem fidemq; nostrã veram sanctamq; esse comprobassent, lauacro sancti baptismatis & aliis omnibus ecclesiæ sacramentis acceptis, Christianorum moribus & sacris viuere libetissime cœpere. Deinde vero siue suggestione malorum dæmonum, siue Iudæorum consuetudine, siue quod difficile

difficile est assueta relinquere, propterea quod hominum natura mutari nesciens, si quando sua delicta cognoscens ad virtutem melioremque viam se conuertit, mox tamen inconstans ad sinistros mores solitosque facile reuertitur: Christum non fuisse quem à Deo mittendum expectabant, opinantes, in occultis ædium suarum locis, Christiana religione neglecta, sabbatarios ritus & Iudaicas ceremonias repetentes, noctu synagogam ingredientibus, sua sacrificia, festa paschalia, & auorum memoriam quotannis nudis pedibus celebrabant. Qui clam Christianis hæc impune sese facturos arbitrabantur. Verum enimvero nihil est imprudentius, nihil stultius, nihil demētius his qui cum peccant, mala quæ committunt, neminem resciturum esse falso sibi persuadent. Nihil est enim tam occultum, nihil fieri potest tam secretum, quod scire nemo possit, in magnis præsertim rebus. Nam quo maiora delicta sunt, eo certe citius deteguntur. Non igitur quum peccant homines, existimare debent quæ fecerint, fore semper occulta. Nulla quidē res est, quam non longa dies reuelēt. Est enim veritas temporis filia. Reuelauit itaque tempus, vel potius iustitia Dei, catholicis principibus Manichæos in tenebris noctis & occulto delinquentes, nec impune diutius peccare permisit. Quorum maleficiis & erroribus catholici principes obuiantes, consilio Cardinalis quem supra memorauimus, primum sacerdotibus & viris religiosi in omnibus ciuitatibus & populis iusserunt, vt omnes qui nuper ad religionem Christianam conuersi fuissent, tum concionibus publicis, tum priuatis sermonibus diligenter admonerent, instruerent in omnibus ecclesiæ sacramentis, & in catholica fide reuerent & confirmarent. Deinde vero cum hoc parum vel nihil profuisse cognouissent, hanc ob causam Romam legatos miserunt ad summum Pontificem. Qui cum causam legationis audiuisset, admiratus nouam hæresin, & molestissime ferens dedecus & ignominiam quam Christi cultoribus impium hominum genus inferebat, literas suas bullatas & apostolico sigillo signatas ad principes catholicos destinauit, quibus in eos inquisitionem fieri diligēter & animaduerti iubebat, qui Christianæ religioni fideique catholicæ quocumque modo detraherent aut detraxissent. Rex igitur & Regina literis acceptis, autoritate iussuque Pontificis inquisitoribus quos ad hanc rem exquirendam ex omnibus sacerdotibus regnorum suorum moribus & doctrina probatissimos delegerant, hunc ordinem & hanc legem statuerunt, vt in omnibus citerioris & vltioris Hispaniæ ciuitatibus & populis literas suas & edicta publicarent pontificio iure composita. Quibus publicatis & inspectis, omnes qui crimen hæreticæ prauitatis incurrissent, infra certum temporis spaciū suos errores inquisitoribus qui patres appellantur, confitentes reuelarent, veniam suppliciter deprecantes: ecclesiæ reconciliati, scelerum quibus Christi nomen abnegassent, iniunctas sibi pœnitentiās agerent. Ad quod iudicium priusquam terminus temporis concessus præteriret, hominum millia circiter septendecim vtriusque sexus conuenerunt, quibus ecclesia quæ fons est misericordiæ magnæque pietatis, contenta pœnitentiis vnicuique pro qualitate criminis impositis, vitam qua fortasse digni non erant, clementer indulgit. Multi autem qui literis & edicto parere noluerunt, in sua hæresi perseverantes habita probatorum testium relatione capti fuerunt, & tormentis affecti, sua crimina confitentes in ignem cōiecti vitam cum morte commutauerunt: quorum alii sua crimina flebant Christum recognoscentes, alii pertinaces in erroribus Mosis nomen inuocantes. Quorum paucis annis vtriusque sexus millia duo combusta fuerunt. Multis præterea quos delictorum suorum pœnituit, quamuis grauiter peccauissent, concessum est, vt in carcere pœnitentiās agentes vitam finirent. Aliis quoque qui morte liberati carcereque soluti fuerunt, hoc pœnæ genus datū est, vt scilicet infames essent, & priuati publicis officiis, auro & omni genere serici, duabus crucibus coloris ignei signarentur, quarū alteram in petore, alteram à tergo super exteriorē vestem, quæ viderentur ab omnibus gestarent, & ipsi cognoscerentur. Animaduersum est etiam in mortuos quos in vita deliquisse constabat, quorum ossa quæ plurima fuere, publicatis bonis filiisque priuatis honoribus & officiis, sepulturis extracta publice cremata fuerunt. Hoc iustitiæ genus homines quam plurimi de stirpe Iudaica, suorum criminum conscii, pertimescentes, patria sua domoque relicta & multis magnisque rebus ex catholicorum principum regnis aufugerunt. Multi siquidem in Portugalliam, multi in Nauarram, alii in Italiam, alii in Galliam, alii in alias regiones vbi se tutos fore putabant, migrauerunt. Quorum res & bona tam mobilia quamstantia catholici principes in bello quod aduersus Mauros & Barbaros alios gerebant, distribuenda ceperunt. Quarum rerum omnium summa fuit ingens. In Bætica namque provincia duntaxat eorum qui cum filiis & vxoribus fugerant, inanium & vacuarum domuum millia quinque reperta fuere. Et quoniam, vt supra diximus, Iudæorum consuetudo nuper ad Christianam religionem conuersis perniciofa videbatur, propterea quod occa-

tionem peccandi sine dubio præbebat, catholici principes Iudæos omnes à regnorum suorum finibus in perpetuum depulerunt & exterminarunt. Qui cum per edictum moniti neque vendere suas domos, neque secum transferre pecunias possent, eorum nonnulli deprehensi fuere qui nummos in asinorum clitellis & auribus deferebant. Fama fuit etiam quosdam seniores in lienibus, & vetulas in vuluis multas asportasse pecunias, tanquam in loculis.

De sacerdotibus & vtriusque sexus religiosi ad honestiorem vitam & officium reformatis.

QUANTÆ autem nostris principibus omnis virtus & omnis honestas curæ fuerit, non in humanis solum rebus, sed in diuinis etiam officiis ad religionis nostræ cultum spectantibus facile perspeximus. Quippe qui non minus diuinarum rerum cultores, non morum censores minus, & omnium virtutum professores, quam regnorum suorum gubernatores erant. Nec Reges magis videbantur, quam sacerdotes sanctique pontifices & humani diuinique iuris & sanctissimarum legum conditores, custodes, & conseruatores, Dei semper nomen exaltantes, & hominibus iustitiam, pacem, quietemque, & salutem procurantes. Quam ob rem cum vidissent religiosos omnium ordinum, & præcipue Minores & Prædicatores, alios honestius & præcepta suæ religionis obseruantes, alios liberius ac dissolutius viuentes, nec ordini suæ professionis nec superioribus obsequentes, omnes qui Claustrales dicuntur & libere vagabantur, ad obseruantium normam & honestiorē vitam compulere. Etiam fœminei sexus sacerdotes & sacras virgines quas moniales appellant, quæ licentius vagari consueuerant, à virorum qui suspecti videbantur, consuetudine, secreto colloquio, & monasteriorum suorum exitu prohibere. Præterea iuuenibus adolescentulis, aliis cunctis, & qui literarum studiis & bonis artibus operam dabant, vsum longarum & sericarum vestium promissiorumque capillorum, quibus nonnulli maxime studebant, ademerunt. His rebus & à studiosis omnibus colebantur, & à virtutibus alienis timebantur.

De ludorum & blasphemiarum prohibitione atque lusorum pœnis.

PROHIBERVNT & ludos, alex præcipue atque chartarum, ex quibus multa quotidie malorum genera nascebantur. Sunt enim ludi, de quibus alibi plene scripsimus, persimiles meretricibus, qui voluptate quadam non solum vulgares homines & insipientes, sed etiam nobiles equites virosque primarios fallunt, literatos, sacerdotes, atque pontifices. Ideoque catholici principes lusores omnes edicto publicoque præconio pœnis grauibus constitutis à ludis abstinere iusserunt. Ex quibus etsi quæ mala nascantur alio loco diximus, hic tamen aliqua repetemus, vt quam prudenter & quam sancte præceperint catholici principes, omnes agnoscant. Quandoquidem lusores vbi pecunias res quas habebant, turpiter amiserunt, egestati coacti, desperatione ducti, omniq; spe destituti, in se plarumque manus vertunt, sibiq; mortem consciscunt. Ex quibus alii se laqueo suspendunt, alii gladio suo vitam finiunt, nonnulli de turri se præcipitauerunt, quidam se deicerunt in puteos, alius insaniam simulauit, in quam plures inciderunt non simulatâ. Multi præterea lusorum latrones fiunt, qui primum, si leue commiserunt furtum, equitantes in asellis & capite mitram gestantes papyraceam, taurino neruo nudo corpore cadunt, eorum maleficia denunciante præcone: quibus deinde furto secundo grauius iterum cassis aures amputantur: postremo si tertio peccauerint, supendium merito patiuntur, aut si grassatores fuerint, & viatores aut spoliauerint aut occiderint, palis alligati per signum sagittariis exponuntur. Hæc & alia multa mala lusoribus eueniunt. Quæ quidem si multis qui ludunt hodie, venirent in mentem, sibi fortasse cauentes à ludis abstinere. Sentirent enim & intelligerent, quam misera, quam perniciosâ, quam detestabilis, quam periculosa sit ludentiū vita. Quos quidem conscientie suæ stimulus verberat, quos horrenda mortis umbra circumdat. Sed ad principes catholicos redeo, qui spiritu diuinitatis afflati viros omnes probos & quacunque virtute præditos extollebant, magnis honoribus & commodis afficientes: malos autem & pertinaces in maleficiis & obstinatos, quos errorum suorum pœnitere non poterat, à suis principatibus exterminabant. Vitiis præterea deditos, inutiles homines & deliciosos omnes accusabant, castigabant, & à domo sua curiaq; submouebant, & præcipue lusores. Quibus nihil esse dicebant improbius, nihil furacius, nihil mendacius, nihil sceleratius, nihil dementius, nihil stultius, nihil insanius: propterea quod si peccant homines, qui certe peccant. Nam mortalium nemo fere viuit sine crimine) vnusquisq; tamen in eo peccat vitio, quo vititur, & non fortasse peccat in aliis. Peccant enim

enim superbi vel sua forma, vel aliqua de se opinione falsa decepti. Auaritię multi crimen incurunt, mala rerum quibus haud indigent fortasse, cupiditate ducti. Deuincuntur nõnulli gulę falsis irritamentis & dulcedine gustus. Plures libidine, feruore magno sanguinis accensi multifariam variisque modis quam grauiissime delinquant. Inuidia non pauci felicitatis alienę dolore pallentes, impatientia multi, & quidem plerumque sine causa grauius irascuntur, & ira cęci penitus mala multa committunt, alii delides & ocio somnoque dediti vitam agunt, qui neque sibi profunt neque aliis. Sed vnus lusor peccat in omnibus. Qui quidem nunquam bene facit, nunquam bene cogitat, nunquam bene loquitur, qui nec colit nec habet amicos, qui non propinquos non fratres amat, qui matris, vxoris, filię, sororis, & fortasse suam pecunię cupiditate ductus pudicitiam vendit & honorem, qui parętum funus exoptat atque molitur, qui Deum abnegat, qui animam suam occidit & inferis offert. Quid enim non facient homines quos non pudet perdere nummos, perdere tempus, perdere somnum, perdere famam, perdere vitam? Quocirca cum magna pars hominum semper & vbique luserit, illorum verissima mihi videtur opinio qui subterraneas domos & antra tenebrosa lusorum plena esse dixerunt. Quam ob rem lusoribus ego consulere cupiens & opem ferre quibusdam carminibus, etsi eos primum grauius accusaui, deinde tamen remedium demonstraui proficuum, & salutarem adhibui medicinam. Qua quidem quicunque vsus fuerit & Dei misericordiam deprecatus, non equidem dubito, quin veniam facile consequatur. Illos autem perituros & perpetuos cruciatus passuros prospicio, quos vltima vitę dies ludentes inuenerit. Nam qui ludos in vita non reliquerint, ludent etiam post mortem sua crimina flentes apud inferos. Prudenter igitur & sanctę catholici principes ludos qui omnium malorum causa sunt, prohibuere, qui blasphemantibus etiam praeueq; loquentibus poenas quibus plecterentur, statuerunt.

*De templis à catholicis principibus ædificatis & aliis refectionibus
& instauratis.*

IVSTA pro Christianę religionis augmento bella gerentes, vt hostes debellarent & victorias consequerentur, Deo Optimo Maximo & eius genitrici Marię virgini multaque sanctis non modo supplicationes & sacrificia, sed ædes etiam sacrandas & noua templa liberalissime deuouebant, quę subinde votorum cõpotes, beneficiorumque memores, optato potiri largiter & officiose præstiterunt maximis impensis. In Abila siquidem ciuitate templum diuo Thomę dicatum à fundamentis edificare cœperunt, quod aureorum prope centum quinquaginta millibus absoluerunt. Toleti aliud admodum conspicuum nomine sancti Ioannis Euangelistę, cui regum cognomen indiderunt, in cuius exterioribus muris & parietibus altis magna pendet catenarum multitudo, quibus astricti Christiani qui capti fuerant à Mauris, multos annos illis seruiant. Qui deuictis Mauris, & Granata restituta catholicis principibus, catenas in memoriam suę redemptionis in hoc templum contulere. Segouię monasterium magnum sanctę Crucis ordinis Prædicatorum condiderunt. Granatę virgini Deiparę templum maius domumque pontificalem magnis erexerunt sumptibus, & quatuor & viginti sacerdotibus suis qui singulis diebus rem diuinam celebrarent, cellas fieri iusserunt, & suam sepulturam, in qua nũc simul eorum corpora iacent: atque aliud diuo Francisco religiosi ordinis Minorum. Condiderunt præterea cœnobium extra urbem ordinis sancti Hieronymi magnis dispendiis, & reditibus dotarunt, in quo etiam Gonzalez Fernãdez magnus Capitaneus sibi magnum facellum fieri iussit conspicuum, cui magnos reditus distribuit. Item condiderunt catholici principes extra urbem cœnobium ordinis Cartusiani, de quo scripsimus alio loco: & intra muros ciuitatis aliud ordinis Prædicatorum sub nomine & honore sanctę Crucis. A Granata quoq; oppidum passuum millibus circiter octo condere statuentes, quo Granatam facilius expugnarent, quod oppidũ Sanctam fidẽ vocauerunt, in primis templum in quo sacerdotes diuinis officiis sacrificantes operam darent, ædificare iusserunt. Etiam in Compostella admodum venerabile templum, & hospitem domum in honorem sancti Iacobi & peregrinorum commodum atque profugium fecerunt, opus nimirum pium maximeque necessarium. Magnas insuper in aliis templis & monasteriis ædificandis, multas & in aliis siue verustate collapsis, siue ruinam minantibus reficiendis & instaurandis pecunias contulerunt. Romę denique trans Tiberim apud portam sancti Pancratii magnificum diuo Francisco templum condiderunt magnis impensis. In vrbe præterea non minorem sumptum summamq; pecuniarum dederunt in refectione domus hospitalis, & ecclesię sancti Iacobi quę Hispanorũ dicuntur contulere. Hęc & alia multa fece-

runt opera catholici principes, non minoris quidem virtutis & sanctitatis, quam munificentia. Qui profecto suis heredibus & posteris omnibus mirabilia omnium virtutum reliquerunt exempla, quibus optimus quisque princeps ad gloriam vitæ debet & excitari facile poterit.

De concordia & fine belli inter catholicos principes & Alphonsum Portugallia Regem.

NUNC autem quoniam initium & causam belli quod à catholicis principibus contra Regem Portugallia gestum est, supra memorauimus, æquum est ratioque poscere videtur, ut eiusdem belli quoque quod superest, & finem demonstremus. Ad quam rem ostendendam quædam prius repetere necesse est. Anno millesimo quadringentesimo septuagesimo nono cum essent catholici principes in oppido Guadalupo, quo Gallia regis legati pro petenda confirmandaque pace conuenerant, nuncios de morte Ioannis Aragonum regis acceperunt, & subinde totius Aragonia, Sicilia, Valentia, Barcinonæque principatus oratores ad Ferdinandum regem supplicatum venerunt, ut ad capiendam regnorum suorum possessionem proficisceretur. Hinc itaque discedentes in Turrim Iuliam, quam ciuitatem Trogillum vocant, cum exercitu venerunt. Vbi funere solenniter celebrato & peractis exequiis, Gallorum regis legatis cum pacis confirmata conditionibus honorifice dimissis, rex Ferdinandus in Aragoniam proficiscitur. Quo discedente regina suis ducibus accitis, omnes exercitus copias in partes quatuor diuisit, à quibus Emeritam Augustam, Delectosam, & Montangem eodem tempore tormentis oppugnari iubet. Sunt autem hæc oppida Lusitaniæ prouinciæ inter Anam flumen & Tagum, Portugalliaque regno propinqua, quæ mulier quædam Maria nomine Pachiequa, filia spuria Ioannis Pachiequi Villenæ Marchionis, quæ Portugallia regis partes fouebat, occupauerat. Hæc mulier orbata marito, nimis audax & inconsulta, fuit multorum malorum causa, quæ non sæu minus & immitis, quam imprudens & temeraria, cum Perrum Portucarrerium Metellini Comitem filium suum, quinquennium deprehensum tenuisset, deinde solutum multorum precibus è domo sua crudeliter eiecit, & contra catholicos principes Alphonso Portugallia regi multas arces, Castellæ regnum, & bona sua omnia pollicebatur. Dum hæc oppugnatur oppida, multaque alia per hanc regionem bella geruntur, Alphonso Cardinas ordinis sancti Iacobi militia præfectus apud Emeritam cum Portugallia regis exercitu magnum prælium commisit. In quo multis utriusque partis occisis, demum Portugallia regis equites longo labore defessi terga verterunt, quorum præter interfectos multi quoque capti fuerunt, & in his Eborensis episcopus omnibus signis amissis. Alphonso autem Cardinas etsi duo magna vulnera fortissime pugnans acceperat, hæc tamen insigni victoria potitus, & fugatis hostibus, magnum quidem ducis nomen adeptus est, & singularem catholicorum principum gratiam, qui ei vel ultro ducatorum auri millia circiter nouem quæ singulis annis pendere tenebatur, liberalissime remisit. Sub idem tempus alii reginae duces oppida quæ supra memorauimus, acriter oppugnabant, & Delectosæ arcem ceperat, multisque aliis in locis prælia magna quotidie gerebantur, in quibus magnus utriusque partis hominum numerus desiderabatur. Atque multo quidem plures interiissent, nisi Deus cuius misericordia magna est, huic bello finem dedisset, qui sanctas catholicorum principum mentes scrutatus, eorum magnos labores miseratus est. Cuius afflata spiritu Beatrix Isabella regina matertera, quæ prudentissima mulier Ferdinandi Visi Ducis Portugallia regis fratris vxor fuerat, & Alphonsum Portugallia regem & eius filium Ioannem generum suum, & Isabellam Castellæ reginam suæ sororis filiam vehementer amabat, cum inter cognatos & propinquos suos crudelissima bella geri molestissime ferret, ad Isabellam nuncium cum literis clam misit, quibus eam rogabat, ut commodi sui causa in aliquo loco Portugallia regno propinquum conuenirent, ubi de rebus ad pacem & concordiam spectantibus & necessariis colloquerentur. Certam se spem habere dicebat Deo iuuante, ut bellis & malis omnibus atque laboribus finem daret. Cuius humanitas & tam pius animus Isabellæ reginae fuit nimirum quam gratissimus, ideoque voluntati eius sanctoque desiderio satisfacere statuens, in Alcantaram, quod oppidum est in ripa Tagi Portugallia propinquum, cum paucis equitibus se contulit. Huc aduenientem Beatrix materteram suam magna lætitia reuerenter excepit, & in eadem domo iuxta se collocauit. Vbi per dies octo pene solæ locutæ sunt, & ineundæ pacis conditiones ordinemque literis mandauere. Quibus cum Beatrix discessit, & cum ea Rhodoricus Maldonatus iureconsultus Isabella reginae consiliarius profectus est, quem regina misit quasi legatum, ut ea quæ cum Portugallia rege fierent, intelligeret, & ad se scripta mitteret. Beatrix autem ubi suam domum peruenit, primum Ioanni genero suo regis filio, quem pacis & concordie cupidum nouerat

nouerat, quas attulerat constitutiones pacis ostendit. Hic Dei cultor & ingenio magno creditus ab initio causam patris & expeditionem non iustam esse cognoscens, inuitus aduersus catholicos principes bellum gesserat. Quocirca cum perhonestas concordiae sanctiones quas eius focrus sanctissime procurauerat, approbasset, suos cōsiliarios & omnes equites qui voti sui participes erant & eiusdem voluntatis, conuocauit. Quibus cum rebus ad pacem spectantibus communicatis, omnes Alphonsum Regem conuenerunt. Qui cum ea quæ Beatrix eius confocrus egerat cum Isabella Regina, causa pacis & quietis, audiisset, etsi sua magis quam aliorum interesse videbat, male tamen persuasus à multis & præsertim à Castellanis, qui quoniam à suis principibus temere defecerant, pacem magis quam bellum timentes, ei dicebant ut ab incepto nullo modo desisteret, propterea quod sine magno suo dedecore facere non posset, pacis & concordiae cōditiones renuit, alias petens neque iustas neque sibi concedendas, & inimicorum magis fallacibus quam amicorum veris consiliis est obsequutus. Quem cum neque publice multi neque priuatum deprecantes alii flectere potuissent, Maldonatus Isabellæ Reginae consiliarius spe iam pacis amissa, comeatum petens à Rege, quatenus nihil agi videbat, discedere statuit. Quod sciens Ioānes Regis filius cum ne discederet, rogauit, & Regem sola Beatrice præsentente sic est allocutus.

De sermone quem Ioannes Portugalliae Regis filius ad patrem habuit.

Si regiam dignitatem & vitam tuam maiori curæ nobis esse crederes quam vllis aliis, Scharissime genitor, profecto non aliorum falsa prauaque consilia nostris quam fidelissimis atque iustissimis precibus anteponeres. Quare te quoniam tuæ confocrus & meū consilium, quasi alterum mulieres, & alterum iuuenis, aspernari videmus, etsi magis accipere quam dare consilium deberemus, decreuimus tamen tuæ maiestati quæ nostræ mentes in hac expeditione præfagire videntur, ostendere, ut si quando vel tui vel aliorum consilii pœnitere te cœperit, nostrum memoria repetitum cognoscas. Expeditionis nostræ causam, si verum fateri volumus, iam iniustam esse Deus hominesque sciunt, quod ne illi quidem Castellani negant, qui nobis, ut hoc bellum gereremus, iniuste falsoque persuaserunt. Henrici namque Castellæ Regis naturæ defectus, quod inter nos dici potest, multis mulieribus & duabus vxoribus fuit quam notissimus, qui non sine causa consciētiae suæ stimulis actus, ante mortem suam Isabellam sororem & non aliam sibi successuram iureiurando nominauit. Ex quo quidem intelligere facile est, quam iniustam huiusmodi belli causam suscepimus. Ideoque mirari minime debemus, si nobis aduersa fortuna semper fuerit. Aspirat enim Deus in bellis gerendis, & maxime fauet pro virtute iustitiæque pugnantibus, & proinde victoriam consequi non possumus. Quod si causa nostra quam, ut videmus, damnant omnes, iustior esset, nō propterea pacem recusare deberemus. Nam si nostras cum aduersariorum copiis cōferamus, nimirum quanto sumus inferiores omnibus rebuscognoscemus. Illorū si quidem vires indies crescunt, nostræ vero quotidie minuuntur. Augentur illis exercitus & regnorum numerus, nobis vnicum regnum est & nō magnum, atque iam pecuniis & viris exhaustū, iuuentus & equites bello consumpti. Expetūt illorū magni principes gratiam & amicitiam, & præcipue Gallorum Rex Ludouicus, qui nuper iam nostri fœderis oblitus, ad eos oratores milit pacē perpetuam petētes. Quæ nobis igitur habenda spes est, aut vnde venturum auxilium sperare possumus? Consule ergo mi pater honori tuo, cōsule obsecro & tuorum omnium saluti, nec committas, ut dū principatus alienos affectas, iure tuos amisisse videare. Nā per Deum immortalē, quid nobis volumus, aut quid querimus? Non, inquis, possum sine dedecore, tot nobis illatis iniuriis, à cœptis desistere propter hominū sermones. Immo certe potes pater & tua magna cum laude, propterea quod pax tibi non petitur, sed honestissimis cōditionibus offertur. Quā quidem non recusabis, si tecum plus virtus & ratio quam vulgi valebit opinio, si plus Dei iustitiam quam populi rumores timebis, si tuam ætatem respexeris, si successorum tuorum saluti futuræque quieti consulere volueris, si pericula quæ passi sumus in præliis, & quos exercitus amiserimus, memineris, si quam regno Castellæ propinqui sumus, & quam eius amicitia nobis necessaria sit, consideraueris. Non omittas igitur obsecro sanctissimæ pacis conditiones nobis oblatas, neque te fallant Castellanorum consilia. Qui quoniam suis principibus iniuste defuere, mori quidem mallent in bello, quam illorum subire iudicium. Non spernas igitur preces nostras, amantissime pater, ne nostra Deo qui propter superbiam Luciferum de cœlo deiecit, pertinacia displiceat. Diligit enim Deus pacis amatores, & inimicos odit atque castigat. Hoc sermone admodum tristi, & Beatricis precibus quæ lachrymas continere vix poterat, Rex conuictus, & quasi flenti similis Ioā-

nem filium gemēs amplexus est, & ad Beatricem conuersus, O mulier, inquit, non minus sancta & sapiens quam fortis & excellens, magna nimirum est tua virtus, magna inquam tua erga nos fides, magna pietas, & amor maximus, quæ quidem sola tua prudentia proficuum nostris malis nostrisque laboribus excogitasti remedium, salutarem doloribus medicinam, & finem bellis operatū. Magnas igitur tibi gratias agimus, & amantissimis tuis atque sapientissimis consiliis obsequimur. Faciemus itaque quam libentissime quod filius noster ex tuo consilio nos deprecatus est. Quem ego profecto video posthac tibi multo magis, quam mihi ipsi qui eum genui, debiturū. Hæc cum dixisset, eius dexteram filius osculatus est, & Beatrix ei magnas gratias egit. Postero die rex conuocato consilio, & re diuina celebrata, Maldonato reginæ Isabellæ consiliario præsentem, pacis constitutiones quæ fuerunt huiusmodi, libenter accepit.

De pacis & concordie sanctionibus inter Isabellam Castellæ Reginam & Alphonsum Portugallie Regem ultro citroque petitis & concessis.

PACIS & concordie conditiones quas vtraque pars petiuit & concessit, sic se habent: Imprimis vt rex Portugallie titulum, quo se Castellæ & Legionis regem vocari iusserat, deponeret, & insignia Castellanorum regum quæ suis clypeis impresserat, abraderet, iureiurando promitteret ne Ioannam suæ sororis filiam vxorem duceret, atque illa sex mensium spacio suo vteretur arbitrio. Quæ siue manere vellent in Portugallie regno, siue alio proficisci, libere facere posset, dum tamen ei neque rex Portugallie, nec alius quisquam præstare fauorem & auxilium auderet. Quæ si forte in Portugallie regno permanere statueret, peracto semestri tempore de duabus conditionibus alteram eligere teneretur: vt scilicet vel Ioanni Castellæ principi qui tum paruulus admodum erat, nuberet, ac tam diu apud Beatricem quam supra memorauimus, maneret, donec sponsus ad virilem perueniret ætatem: vel ordinis sanctæ Claræ religionem ingrederetur in vna domo ex quinque in Portugallie regno nominatis, & Alphonsus Portugallie regis ex Ioanne filio nepos Isabellam Catholicorum principum filiam vxorem duceret, qua cum per aliquod tempus ad certitudinem pacis & confirmationem in arce Morana quæ est in Portugallie regno, maneret, sub custodia & contubernio Beatricis, quæ præcipua pacis causa fuerat. Hæc fuerunt Isabellæ reginæ pacis conditiones. Portugallie vero regis quæ sequuntur. Primum sibi suoque filio aurifodinas apud Indos Castellæ reges non impedirent, sed liberas & à suis primum repectas relinquerent, & pacis vinculum quod inter sese sanciebant, omnes vtriusque partis populos comprehenderet & obligaret, per vnus & centum annorum spacium: deinde vt Castellanis qui dum sibi meruissent, contra suos principes, crimen læsæ maiestatis incurrissent, ignosceretur: quibus etiã dimissis erroribus, omnia bona quæ in Castellæ regno perdiderant, restituerentur. His pacis conditionibus ultro citroque datis & acceptis, & à Portugallie Rege iureiurando confirmatis, & alta præconio voce tubarumque magno clangore publicatis, & fama Regum concordiam & amicitiam denunciante, ingens populis lætitia oborta est, oppugnationes desistunt, bella cessant, arma deponuntur, gratulationes aguntur, spectacula fiunt. His confectis negociis rex Alphonsus legatos quibus integram facultatem suam dedit, & pacis conditionum quas ipse iuratus confirmauerat, ad Isabellam reginam misit exemplum. Quibus illa legatis appropinquantibus Hispaniæ Cardinalem & Comestabilem quos aliis in locis nominauimus cum omnibus suæ domus equitibus, atque pontifices cum sacerdotibus obuiam exire iussit, & omnes in aulam ingredientiæ honorifice recepit. Quæ pacis institutiones quas afferbant, acceptas cum diligenter prius legisset, subinde coram omnibus iureiurando confirmauit, & præconio sonituque tubarum, quemadmodum Portugallie rex fecerat, publicari iussit, nunciosque statim ad Ferdinandum regem qui Barcinonæ tunc erat, cum literis destinauit, quibus eum de pace cum Portugallie rege composita & quibus conditionibus certiozem faciebat. Cuius rei nuncius Ferdinando regi fuit admodum gratus atque iucundus. Erat enim de honore atque salute reginæ absentis, quam multis hostibus circumuentam reliquerat, valde sollicitus. Ideoque magnas Deo gratias agens, eundem nuncium magno munere donatum cum suis literis ad reginam remisit. Quæ cum populis omnibus illius prouinciæ quam vocant extremū iustitiæ, præfectos ordinemque dedisset, vt in pace omnes & honeste viuerent, cumque omnibus & præcipue viduatis mulieribus bonâ quæ bellorum temporibus indigne perdiderant, restitui iussisset, Tolerum se recepit. Quo sub idē tempus venit etiam rex Ferdinandus, qui se quoque iureiurando coram Portugallie legatis pacis conditionibus astrinxit. Quam pacem & concordiam suis literis & nunciis

mitti ab omnibus regnorum suorum magnatibus, ciuitatibus, & populis diligenter obseruari iussere, pœnis grauibus & censuris constitutis contrarium facientibus. Interim vero Ioanna quam supra memorauimus, quamuis admodum puella, diuino tamen lumine circumfusa, terrenas opes, voluptates humanas, & mundi fallaces insidias cognoscens, atque Ioannis Castellæ principis qui mundi dominus, si vixisset, futurus erat, oblatas sibi nuptias renuens, vitam multo meliorem tutioremque sanctæ religionis elegerat, in qua permansit annos circiter quinquaginta, & viuuit hodie sanctissime Deo seruiens. Quæ quidem cum religionem ingressa est, annum fere vigesimum agebat, & hoc anno præfenti millesimo quingentesimo vigesimo secundo, quo nos hæc scripsimus, annum ætatis fere tertium & sexagesimum, sola quidem superest omnibus Hispaniæ principibus eius ætatis vita perfunctis. Cuius animus nimirum sapientior fuit quam aliorum, & multo melior conditio, propterea quod breues sint humanæ prosperitates, & dies hominum cognoscens, caducis rebus & incertis prudentissime renunciens, meliorem vitam elegit, in qua Deo seruiens æternæ gloriæ præmium sperat.

LVCII MARINEI SICV-
LI DE REBVS HISPANIÆ
LIBER XX.

De bello quod catholici principes gesserunt contra Mauros Granatenses.

BELLO quod cum rege Portugalliæ catholici principes gerebant extincto, factaque pace conditionibus quas supra memorauimus, aliud subinde cum Mauris Granatensibus gessere, diuturnius, difficilius, laudabilius, & propterea memorabilius. Illud enim prius, vt Portugalliæ regem qui violenter in Castellæ regnum ingressus eos iniuste prouocauerat, à suis finibus propellerent: hoc autem posterius, vt veteres iniurias Christianis à Mauris illatas vlciscerentur, & suo Granatæ regno recuperato nomen & cultum Christianæ religionis augerent. Quapropter iure quidem & illorum maxima diligentia summaque fortitudo laudibus efferenda est, & præteritorum Regum Christianorum atque Pontificum negligentia & ignauia est accusanda, qui Mauros Mahumetanæ spurcissimæ nefandissimæque sepe cultores, & verissimæ sanctissimæque Christianæ religionis immanissimos hostes, nō sine maxima totius Christianitatis ignominia, in vno Hispaniæ angulo septingentos annos, & vltra commorari sustinere potuerunt. Cæterum quoniam de hoc bello quod catholici principes cum Mauris Granatæ annos fere decē gesserunt, multi viri satis idonei qui regia castra sequebantur, & rebus gestis ac præliis interfuere copiose scripserunt, ego capita duntaxat breuiter attingā. De Granatensi nanque bello magnum volumen impleuit, pulchramque confecit historiam, facundo suo & eleganti stilo Siculus quidā nomine Petrus Sancteramus ciuis Messanus. Quod mihi, cum ad me Salmanticam venisset, ostendit, & ego noua delectatus historia, paucis diebus perlegi. Scripsit & Hispano sermone Ferdinandus Pulgarius, homo nimirum in suo genere scribendi satis eloquens, cuius magnum volumen in Latinum sermonem vertit Antonius Nebrissensis. Cuius ego traductionis initium duntaxat legi. In quo satis elaborasse mihi visus est & bene castigate. Meminerunt præterea belli Granatensis Protonotarius Petrus Martyr, Gonsalus Aiora Cordubensis Regius historicus, Alphonfus Palentinus, & Tristanus Siluius. Scripserunt & alii multi, partim Latino, partim Hispano sermone, quorum nomina quia sunt ignota, subiteo. Et quoniam aliorum omnium qui de rebus quas principes catholici gesserunt memorabiles, conscribere, magna volumina multos annos fortasse latebunt, & ad posteros differentur, me nunc viuentibus re non ingrata facturū putauit, si Cæsareæ Maiestati seruiens, eā quæ de rebus à Ferdinando rege & Isabella regina animosè sancteque gestis summam scripsissem, excusa formis in lucem circumferenda protulero. Quod à me quotidie complures Hispaniæ viri nobiles, & Siculi de me benemeriti, quibus morem gerere necesse est, petunt & efflagitant. Ne me igitur vel inurbanum & ingratum, vel immemorem suorum erga me beneficiorum putent, compendio quod de bello cum Portugalliæ Rege supra memorauit, Granatense subnectam, & simul impressoribus

dabo. Cæterum lectores admoneo atque rogo, vt opus immaturum & ante tempus precipitatum, non solum legant, sed etiam diligenter inspiciant & emendent, in quo quidem & Hispaniæ gloriæ consulent, & mihi simul rem gratissimam facient. Verum enimvero quoniam de causa transituque Maurorū in Hispaniam, qui fuit (vt aiunt) Rhodorigi Regis temporibus, ab hinc anno fere octingentesimo, alio loco scripsimus, nunc à situ & regione regni Granatensis & ciuitatis initium faciemus.

Granata regionis & vrbis descriptio.

HISPANIAM omnem, vt alio loco diximus, autores multi in prouincias quinque diuisere: Tarraconensem scilicet, Gallaciam, Lusitaniam, Bæticam, & Carthaginensem. De quibus libro primo sigillatim scripsimus, atq; quicquid in vnaquaque memorabile sit, ostendimus. Granatæ autem regnum regio quædam est media inter Bæticam prouinciam & Carthaginensem, vel potius pars est vtriusque. Cuius regionis longitudo est passuum millium circiter ducentorum, & latitudo fere centum, patetque circuitu ad passuum millia septingenta. Est enim longitudo ab Ronda vsque ad Oscam, latitudo vero ab oppido Cambili vsque ad mare mediterraneum & portum Almugnearis. Quæ ad meridiem spectans ex vna parte planicies habet amplas & fertiles campos: ex altera Bastanos montes altos & ascensu difficiles. Ad quos montes & asperrima loca quæ vulgus Alpuxarras appellat, quidam Maurorum duces à Christianis apud saltus Pyrenæos acerrimo prælio fusi magnaq; suorum militum multitudine cæsa, per sexcæta fere passuum millia fugientes perueerunt. Hic ex montium iugis altisq; rupibus velut ex propugnaculis & turribus ingentia saxa deuoluentes, ascensuq; Christianos prohibentes, sese defendebant. A quibus Christiani duces & omnes milites diurnitate belli & multis præliis ante gestis, longaq; persecutione iam defessi, crebrisq; saxis & telis grauerè offensi, quum diutius ferre laborem non potuissent, cum suis omnibus copiis discesserunt, & vnusquisq; domum suam se recepit. Quorum discessu Mauri valde lætantes, quum aliquandiu Christianorū timentes insidias in montibus se continuissent, deinde iam Christianis absentibus longè remotis in campos planaq; loca descenderunt, & cum multis aliis qui traiecerant ex Africa, coniuncti Granatam urbem compluraq; oppida quæ postea nominabimus, rursus occuparunt. Quorum qui potentiores erant, & plus viribus valebant, regium nomen vsurpantes urbem Granatam, omnium totius Hispaniæ ciuitatum maximam, domicilium habere.

De situ & forma vrbis Granatæ.

CÆTERVM vrbis Granatæ situs & forma est huiusmodi. Colles binos altos & quasi montes amplectitur, quos Darrus annis per vallem mediam fluens diuidit. Alterius autem collis regio nomē habet Alhambra, quam Mauri sua lingua rubram significari dicunt, & hoc nomine dici vel à conditore homine ruffo, vel à rubra terra, quæ nunc etiam cernitur in ædificiis. In huius autem regionis eminentiori loco domus est regia, magnitudine, opere, formaque conspicua. Quæ quidem ciuitas potius quam domus est appellanda. capit enim intra muros hominum millia quadraginta. totaq; cinctæ mœnibus & triginta turribus. Alterius Alcazaua dicitur, domorum frequentia mirabilis, quæ significat apud Mauros munitum locum & defensorium, qui arcem & castellum Alcazarem vocant. Supra quam magnus est incolatus in loco plano positus, qui locus saluberrimus est & Albaicinus dicitur, Alhambraque cui est oppositus, altitudine pene similis & æqualis. Cuius incolas à Bæza ciuitate venisse ferunt, & Antiquiolanos ab Antiquera. Sunt & colles alii minores, quibus non immerito sicut & Roma septicollis appellari potest. Cæterum præter colles est etiam in plano loco campoq; magno maximus ædificiorum numerus. Ædes autem etsi plæræq; omnes lateritiæ sunt, tamen non regiarum modo, sed etiam aliarum quam plurimarum spectabiles sunt & magnæ familiæ capaces. Calles vero vicique plurimi sunt, propter ædificiorum nimiam densitatem plæræque sunt angusti, & item platearum foraq; venalia: quæ tamē à Christianis post Granatæ captū ampliora facta sunt & illustriora. Gaudet domus cōplures hortis, & arboribus fructus qui limones appellantur, ferentibus. Citros vero citriosq; domus habent pauciores. Aquis egelidis ac salubribus tota fere ciuitas abundat, & in ipsa vrbe scaturientibus, & aliunde per aquæ ductus aduectis. Vrbs passuum millia circiter duodecim circuitus amplectitur, totus vndiq; mœnibus cinctus, & mille triginta propugnaculis tutus. Portarum quæ sunt numero duodecim, ad Occidentem faciles habent exitus & campos amœnos: cæteræ vero ad Orientem subdifficiles. Est autem in vrbe Granata totaque eius regione, omnium rerum quæ sunt ad hominum vitam

degenam & cultum necessariæ, magna fertilitas, & saluberrima semper aëris cœlique temperies, vbi neque tellus nimio solis ardore torretur, neque frigore contrahitur, & homines perpetuo temperamento perfruuntur. Sunt præterea in vrbe Granata res memorabiles & insignes numero septem, tres scilicet amœnissimæ domus: Alhambra, cuius supra mentionem fecimus: altera, quæ Generalipha dicitur, multo iucundissima dicitur: & tertia, quæ distat ab vrbe fere mille passibus, cui nomen est Alixares, quæ fuit olim materia & opere admirabilis. Quas quidem domos ego non immerito luxus & regum delicias appellare solebam. Eas enim Maurorum reges oblectationis & deliciarum causa frequentare solebant. Quarta res est platea magna plana que nuper à Christianis instructa, quam Bitaramblam Mauri vocant, & Arenariam significari dicunt. Cuius forma est quadrangularis, sed ad mensuræ similitudinem. Siquidem longitudo maior est quam latitudo. Est enim longitudo pedum quadringentorum, & latitudo ducentorum. In qua fons est excellentissimus & insignis. Campus præterea totus in circuitu dealbatis ædibus crebrisque fenestris conspicuus. Huic plateæ foroque venali relatu non indigna coniuncta res est: domus scilicet quam Alcaceriam vocant, in qua tabernulæ sunt numero fere ducentæ, in quibus serici panni cæterarumque rerum merces quotidie venduntur. Domus hæc quæ parua ciuitas dici potest, calliculas habet multas, & decem portas, in quibus transuersis catenis ferreis propter vicorum angustias & negociantium frequentiam ingressus equitanti- bus prohibetur. Cuius præfectus noctu foribus clausis nocturnas habet excubias, & vigilans canes, & nomine regis à singulis tabernis vectigal exigit. Sexta est Darrus amnis, quem Bernardus Gẽtilis in officio scribendi meus collega poetaque celebris Daurum nominauit, quasi dantem aurum, quod in eo legi quam optimum consuevit. Hic autem amnis supra Granatam urbem ad passuum millia septendecim ex alto iugo montis oriens, omnibus fere ciuitatis domibus aquas abunde suffundit, & ex vrbe profluens in occidentem, Singili qui ex eodem monte descendit, & Guadaxenilis à Mauris appellatur, coniungitur. Amnis autem Darri aquam, sicut à Granatæ ciuibus accepimus, quæcunque sitibunda bibunt animalia, omni morbi genere liberantur: ideoque balneum salutarum pecoribus appellant. Septimæ res & summa Granatæ urbis felicitas est ager maximus & fertilissimus, frugibus & omni genere fructus abundantissimus, & ex arborum foliis quibus fit sericum, singulis annis vectigal aureorum millium fere triginta quinque regibus pendet, præter multas serici libras. Cuius ambitus passuum millia centum & decem complectitur, in cuius agri spacio fere millium septem & viginti, sex & triginta fontes oriuntur. Et quoniam de Granatæ urbis rebus memorabilibus scribimus, illud vnum memoratu dignum & naturæ opus admirabile non est omittendum, quippe qui sunt inter urbem Granatam & mare mediterraneum montes alti, perpetua niue candentes, ideoque niuosi dicuntur, qui distant à Granata passuum millibus circiter vndecim: qui vel æstiuo tempore menseque Quintili, regnante Canicula, Granatensium visus ex fenestris insipientium maxime delectant: nec hyeme, quod mirabilius est, Granatæ ciues frigus nimium patiuntur.

De nominibus urbis Granatæ.

De autore autem & tempore quo fuit vrbs erecta, mihi non bene compertum est. Fuisse autem quondam situ paruam credendum est, & à Mauris propter opportunitatē loci magnamque fertilitatem indies auctam nouis ædificiis & densissimis ædibus. Hanc ego facio coniecturam propterea quod veterum scriptorum de tam insigni vrbe tamque populosa & memorabili neminem scripsisse comperio. Fuit autem ante Maurorū transfugam in Hispaniam ciuitas Episcopatus, vt inferius demonstrabimus, autoritate decreti. Nunc itaque de nomine, quod alii fabulantur & quod ego sentio, breuiter enarrabo. Loquuntur enim multi non Granatam, sed Gar Natæ dici debere: propterea quod (vt ferunt) Punica lingua, quam vocant Arabicā, Gar antrū significat, quod in ea vrbe à nympha nomine Nata colebatur. Sic itaque nomen urbis Gar Natæ, hoc est antrū & speluncam Natæ nymphe fuisse volunt. Alii Eliberam nomen fuisse contendunt, à quadā fœmina generosa quæ & urbis portæ qua fuit ingressa, de suo nomine nomen dedit. Quorū opinio mihi quidem non fit vero similis, propterea quod, vt à multis & non indoctis viris accepimus, Elueria porta dicta fuit ab Eluera ciuitate, quæ fuit olim ab vrbe Granata passuum millia ferme septem, cuius ciues à Cordubensibus deuicti quondam Granatam deuenierunt, à victoribus eorum vrbe deleta. Porta itaque per quam ad Elueram iter erat, Elueria porta fuit appellata, quæ nunc etiam e litera in i mutata, Eluira dicitur. Sunt præterea qui Eliberam dictam putant, ab Eliberitanis populis propinquis, qui ad eam colendam venerunt.

Illud autem non omittam quod in decreto me legisse memini, vbi summus Pontifex in concilio Theodulphi Malachensis Episcopi petitioni respondit: Theodulphi Malachensis Episcopi petitio nobis allata est, exponentis ecclesie suae reditus olim bellorum temporibus in ecclesias Astigitanam, Liberitanam, & Gabiensem fuisse diuisos, & reliqua. Quas quidem tres ecclesias, Astigitanae urbis, quae nunc Eciia dicitur, & Iliberis, quae Granata, & Gabiae, quae Capra, quae quondam Gabia dicebatur, minime dubitamus. Alii denique Granatam dictam fuisse opinantur à cocco cuius in ea prouincia magna copia legebatur, quam rem granam vocant Hispani. Sed ad inceptum redeamus. Nam ego neque multum repugnans opinionibus aliorum, neque prorsus assentiens, urbem Granatam dictam fuisse arbitror à mali Punici, quod & granatum vocatur, similitudine. Nam ut malum Punicum granosum est, & acinis, hoc est granis, densissimis refertum, sic & urbs Granata densissimas domos & dehiscens granati similitudinem habet. Verum siue Granata, siue Granata, siue Elibera dicatur, parui refert. Est autem urbs admodum populosa maximique incolatus, quae regiones habet tres & viginti, & monasteria decem, atque, ut accepimus, ad rei militaris officium bellumque gerendum hominum millia quinquaginta conficiebat, totidemque mittebant & populi qui eiusdem regni & ditionis erant. Commorabatur praeterea in omnibus Hispaniae ciuitatibus & oppidis sub imperio Christianorum principum maxima Maurorum multitudo, quos (ut alio loco diximus) catholici principes post Granatae captum à suis regnis exterminarunt, praeter eos qui ad Christianorum religionem conuersi fuere. Sed ad Granatenses Mauros redeo. Qui cum Granatam urbem, ut supra dictum est, occupassent & oppida multa, semper ultra progressi conantes cum finitimis Christianis populisque propinquis quotidianis fere bellis praeliisque contendebant: quibus certaminibus vtrinque multae captiuitates multaeque caedes consequebantur. Caeterum non defuerunt Hispaniae Christianissimi principes, virique fortissimi atque magnanimi, religionisque Christianae studiosissimi, qui Mauros campestri praelio victos ad portas usque Granatae ciuitatis persecuti eius muros acriter oppugnarunt, quos aliorum vel inuidia vel avaritia ab obsidione submouit, & expeditione sancta retraxit. Itaque duae res, dolor scilicet alienae foelicitatis, & auri cupiditas nimia, quae sunt omnium malorum radices, barbaris gentibus & Christianae religionis inimicissimis in Hispania commorandi tot annos usque ad catholicos principes causa fuere. Qui quidem principes dono quodam diuinae prouidentiae geniti, & à caelo in Hispaniam demissi, cum multis malis occurrissent, & cum Portugalliae rege bellum gererent, pacem cum Mauris ad certum tempus, ut inter eos bella cessarent, inierunt interpositis induciis. Quas inducias pactas solenniter cum Mauris, qui suis moribus barbaris & ingenio malo prauoque foedifragi semper fallacesque fuerunt, ante statutum diem violassent, Zaharam Christianorum oppidum noctu magno silentio venerunt, & per scalas muris admotas ingressi, Christianos qui propter celebratas inducias sine ullis excubiis securi nudique dormiebant, impetu magno & repentino foribus impulsis, fractis, & euulsis, crudelissime obturcidarunt, neque mulieribus parcentes neque pueris. Est enim Mauritaniae gentis in Christianos immanitas incredibilis. Hac usi saeuitia in oppido capto praesidium relinquunt, & nimis exultantes ad alia Christianorum oppida profecti idem fecere. Quae res, ut opinor, à Deo permessa belli Granatensis causa fuit, & Maurorum perditionis & interitus. Fama namque huiusmodi Christianorum miserimae cladis, & Maurorum crudelitatis horrendae, catholicos principes & omnes Hispaniae magnates omnesque populos ad opprimendam Barbarorum truculentissimam rabiem mirum in modum concitauit. Quocirca cum primum rex Ferdinandus & Isabella regina prouidentissimi principes de Maurorum perfidia & maleficiis certiores facti fuere, confestim literas & nuncios ad omnes Carthaginensis & Baeticae prouinciae proceres ad ciuitates & oppida destinarunt, quos admonebant & hortabantur, ut sua moenia communirent, equites & milites cogerent, res ad belli gerendi usum necessarias compararent, omniaque diligentissime ac vigilantissime prospicerent, & à suis finibus hostium incursiones prohiberent: pollicentes ut aut ipsi propediem cum exercitu venirent ad eos, aut suos duces cum magnis copiis subsidio mitterent. Equites autem & vtriusque prouinciae populi, quorum intererat se suaque ab hoste defendere, etsi vltro quae ad sui tutelam necessaria erant, sedulo prospiciebant, regia tamen exhortatione & spe venturi subsidii fortiores erant, multoque studiosius equos, arma, & omnem expeditionem bellicam apparatusque militare comparabant. Quod vbi Mauri per suos exploratores sensere, non modo destiterunt ab inceptis, sed etiam timere ac pedem referre coeperunt. Christiani autem rebus necessariis comparatis & armis intenti supersedebant, & catholicorum regum vel aduentum, vel impe-

imperium expectabant. Interim vero Rodoricus Pontius Leo Marchio Gaditanus, spiritu diuinitatis afflatus, suis principibus rem pergratā & Deo optimo maximo sacrificium se facturum existimans, si Zaharésium Christianorum cædem miserabilem vlsceretur, omnes labores & extrema vitæ suæ pericula subire decreuit. Itaque cum Iacobo Merulo qui tunc Hispalésis vrbs præfecturam gerebat, quem magistratum Assistetem vocat Hispania, & cum aliis Bæticæ prouinciæ viris primariis, & copiis quas cogere potuerunt, equestris ordinis & pedestris leuis armaturæ, Alhamam versus proficiscentes ad flumen aquarum peruenerunt, vbi biduo quasi latentes ne sentirentur à Mauris, se contulerunt. Vnde duce quodam genere Mauro, qui paucis ante diebus ad Christianam religionem transferat, magno silentio proficiscentes, nocte quadam & hora qua Mauri quieti somnoque dediti erant, Alhamam peruenerunt. Est autem Alhama ciuitas quæ incipit à ripa cuiusdam fluminis & surgit in altum ad planiciem, in qua magnus est incolatus, & vndique mœnibus cinctus. Hic miles quidam, cui nomen erat Ioannes Orthega, vir fortis, animosus, & scandendi muros peritissimus, arcem quæ oppidi muro coniuncta erat, conscendit, & Maurum arcis custodem obuium sibi, vno ictu pugionis occidit. Sunt tamen qui hunc non Orthegam, sed Martinum Galindum fuisse contendunt. Maurus autem percussus vocem nullā prorsus emisit, vel quia non potuit sub læua mamilla percussus, vel quia clamare non est ausus propter violatam fidem, propterea quod, vt opinio fuit, in ea turri cum arcis præfecti filia furtim concubuisset: quapropter & puellam quoque latitantem conticuisse patris iram metuentem. Hoc interfecto custode, & in arcem captam quinquaginta militibus Christianis ingressis, & quid facturi erant admonitis, Dux Gaditanus & Iacobus Merulus cum reliquis militibus ad oppidi portas accedentes, alios muros ascendere, alios portas eruere, & vt hostes fallerent, in alio loco supra oppidum æneatores classificum catere iubent, vt dum Mauri qui essent in armis, in eos exirent, ipsi per aliam partem facilius ingredi possent. Quod Mauris sero iam sentientibus & admodum perturbatis, nõ modo non armandi se, sed ne induendi quidem spacium dabatur, adeo vt cõplures induiti vestem dũtaxat interulam & sine calceis, alii suæ domus ingressum defendere conabatur, alii per vicos, alii per plateas cum Christianis præliabantur. Multi quoque qui causâ suæ salutis ad arcem confugiebant, à Christianis qui eam iussu ducis defendebat, occidebantur. Pugnatum est acriter in tenebris & obscura nocte, Christianis Iesu & Mariæ virginis sanctique Iacobi nomen, & Mauris Allam Mahomamque conuocantibus, ab hora fere vltima tertiæ vigiliæ vsque ad auroram & primam lucem, ingenti clamore mulierum & puerorum. Prope solis aduentum Mauri perpauci qui supererant à prælio, per loca sibi nota diffugientes euaserunt, aliorum cæsa maxima multitudine. Quorum cadauera Dux Gaditanus extra muros efferri quamprimum iussit, & oppidi portas armis rebusque ad propugnandum necessariis muniendas certis militibus assignauit. Hinc arcem ingressus nuncios cum literis quas pridie quam ad oppidum venisset, se speras Deo iuuantem sui voti compotem fore, prudentissime scripserat, ad suos principes, ad Baticos omnes equites, ad ciuitates misit alios atque alios, utpote qui Boaudelim Granatæ Regem ad se cum magnis copiis venturum prospiciebat. Quod ita accidit. Nam quod Alhama aberat ab vrbe Granata non amplius octo & viginti millibus passuum, Granatæ principes ad eam venerunt infra paucos dies cum exercitu hominum millium circiter octoginta. Qui cum prope muros oppidi castra locassent, postero die acriter oppugnare cœperunt. Christiani autem propugnabant, vt homines quibus vitæ suæ spes omnis in sua virtute consistebat, quos quidem & sua salus, & certa fiducia venturi subsidii quod à suis Regibus, & à multis Hispaniæ Bæticæ magnatibus, & Christianorum populis expectabatur, multo ferocius propugnantes hostes à muris submouebant. Rex autem Ferdinandus & Isabella Regina, qui tunc Methymnæ cui cognomen est Campus, cõmorabantur, primũ nuncium cum literis Gaditani Ducis acceperunt in aula rem diuinã audientes, circiter Idus Martias anno millesimo quingentesimo octogesimo secundo. Qui literis iam perlæctis inter celebrandũ more suo Deo gratias agentes, sacerdotes vt canticum Te Deum laudamus canerent, iusserunt. Sacrificio autem peracto gaudio magno totius aulæ dum epulis naturæ satisfacere, inter prandendum Rex Ferdinandus, vt erat prudentissimus, & ingenio sagaci, animo secum volutans Granatæ Reges ad obsidendum Alhamam cum magnis copiis ituros, atque periculum quod obsessis impendebat, prospiciens, sibi mulas ad equitandum & campestrum lectum leuiorem parari iussit. His itaque rebus expedite instructis à mensa statim consurgens, & item Regina, magno equitum numero & sacerdotum, ad sancti Iacobi templum sese contulerunt. Vnde cum perorassent & Sacerdotes Te Deum laudamus cõcinuisent, in palatium Rex reuersus eodem die in vltiorem Hispaniam magnis

itineribus ite contendit, & cum eo complures equites qui tunc erant in curia, proficiscuntur. Interea vero cum Alhamæ captum per omnes Baticæ prouinciæ ciuitates fama distulisset, Henricus Gothomanus Dux Methymnæ Sidoniæ vir magnanimus, etsi Gaditani Ducis erat inimicus, fide tamen quam suis principibus inuiolatam semper præstiterat, & Christianæ religionis amore commotus, omnes suæ domus equites, quorum magnum numerum habebat, & totius prouinciæ Baticæ & Castellæ nobiles conuocauit. Ex quibus fuerunt Iacobus Patiecus Marchio Villenæ, Alphonsus Aquilaris à Corduba Dominus Montillæ, & Gonsalus Fernandez eius frater, & alii cõplures equites & viri primarii, quorum nomina mihi non occurrunt. Triduoque propriis pecuniis stipendia soluens equitum tria millia peditumque circiter quadraginta coegit. Idem & alii multi prouinciæ¹⁰ proceres & ciuitates fecere. Vnaque omnes coniuncti cum exercitu numerosissimo Alhamam versus proficiscuntur. Quos Rex Ferdinandus qui die Mercurii ante Pascha resurrectionis Saltum Castulonensem, qui Serra Morena dicitur, iam transierat, vt cum eis se coniungeret antequam Maurorum fines ingrederentur, consequi non potuit, sed in loco qui Domini Gonsali Pons, vel (vt alii dicunt) Pontonius appellatur, fixo tentorio constitit. Vbi die postero re diuina celebrata & eucharistiæ sacramento in suo tabernaculo solenniter incluso, nuncius certus ad eum venit, qui Granatæ Regem cū suis copiis ab obsidione Alhamæ discessisse nunciauit. Henricus item Gothomanus Dux Methymnæ ceterique duces exercitus & centuriones pridie huius diei cum acies apud Alhamam instructas haberent, de Maurorum fuga nocturna per suos exploratores cognouerant. Qui Alhamam profecti post multos amplexus & honorifica verba vltro citroque habita, Methymnæ Dux & Marchio Gaditanus in pristinam beneuolentiam & amicitiam redierunt. Alhamam subinde Rex Ferdinandus adueniens, duces & multos equites humaniter amplectens, omnium fidem & fortitudinem maxime commendauit. Hic triduo comoratus, dum equites quos se subsequi iusserat conueniret, & comæatus comportaretur, die quarto iam discessurus Iacobum Merulum equitem apprimè nobilem, cui plurimum confidebat, Alhamæ præfecit, quem magno cum præsidio comitatibusque necessariis reliquit: & Gaditanum Marchionem secum ducens, Cordubam, quo Regina post Idus Aprilis peruenerat, profectus est. Alhama capta Rex Ferdinandus & Isabella Regina fortissimi principes inter se multa conferentes, & quid facturi essent cogitantes, Barbarorumque sauitiam²⁰ memores, auxilio Dei quem sibi semper adfuisse cognouerant, & equitum suorum viribus freri, bellum Granatense feliciter inchoatum gloriosamque victoriam prosequi decreuerunt. Quorum sententiæ conuocato concilio, cunctis vtriusque ordinis equitibus & consiliariis assentientibus, & rebus ad belli usum comparatis, è Corduba Rex Ferdinandus exercitum validissimum ad Loscam, quam Loxam vocant, Maurorum ciuitatem magnam & natura loci præsidioque hominum munitissimam perduxit. Vbi duces eius ignari locorum castra male posuere, vbi facilius ab hostibus ex locis superioribus offendi, quam hostes offendere poterant. Hic dum iussu regis in aliū locum tutiorē castra tumultuose transferuntur, Rodoricus Tellijs Gironius ordinis Calatrauæ Magister equitum, à Mauris qui ex locis superioribus in Christianos tela cõiiciebant, duabus sagittis male percussus⁴⁰ occubuit, & in quatuor horarum spacio confessus animam efflauit. Quæ res & casus infelix totius exercitus animos perturbauit. Quod cum Rex Ferdinandus animaduertisset, qui & obsidionem Loxæ difficilem periculosamque esse videbat, castra mouens instructis ordinibus ab obsidione discessit. Vbi totus eius exercitus Mauris eruptionem repente facientibus, non sine maximo periculo regis salutis restiterunt. Hoc autem die plures Christianorum duces hostibus vires suas ostentarunt, & fortissimos animos & præcipue Antonius Fonssecus, Federicus à Toletto Dux Aluanus, Fernandus Vega, Alphonsus Cardinas, & Ioannes cui Ribera nomen erat, dominus Montis maioris. Qui cum Regem suum in magno discrimine vidisset, suæ cohortis equites hortatus & pedites, tam diu sustinuit impetum multitudinis Maurorum, donec regem periculum euasisse cognouit,⁵⁰ & castra in tutiorem locum translata fuerunt. In quo prælio eius cohortis viri fortissime pugnantes sexaginta perierunt, & ipse tandem propulsatis hostibus incolumis euasit. Hac æstate nostri principes Alhamam firmiter præsidis multisque comitatibus & rebus necessariis muniri iusserunt, & Calatrauæ dignitatem Garsis Lupi Padillæ supplicanti conditione detulerunt, vt suis expensis præsidia quæ Alhamæ custodiam defensionemque relinquebant, sustineret. Hac conditione accepta dignitate, cum Petrum Manricum Ducem Naiarensis terræ Cordubæ & Iænis, Alphonsumque Cardinam Sancti Iacobi militiæ præfectum Hispalensi solo præfecissent, oppidum Madritum, quod homines nostri temporis non indocti Mantuam Carpentanam vocant, ad hyemandum veniunt.

unt. Quibus pridie Nonas Aprilis tristis nuncius magnam attulit sollicitudinem, propter
 ca quod Idibus Martiis cum Rodoricus Pontius Dux Gaditanus, Alphonfus Cardinas
 quem supra memorauimus, Ioannes Siluius Comes Cifontanus, & alii complures equi-
 tes qui Beticam prouinciam præsidio tenebant, prædandi causa Maurorum fines & cam-
 pos qui sunt inter Malacham & Bellamalacham, ingressi, magna inde cum præda redeun-
 tes à Maurorum equitum multitudine circumuenti eorum multi perierant, & cum mul-
 tis equitibus Cifontanus etiam Comes captus fuerat. Hac itaque re cognita Rex Ferdi-
 nandus in Beticam, & Regina in Celtiberiam prouinciam proficisci statuere. Qui cum
 paschalia festa celebrassent, quarto Idus Aprilis ex oppido Maiorito patululū digressi con-
 stiterunt, & per campum simul equitantes antequam iter facerēt colloquentes, de Mau-
 ris qui Lucenatum campos, qui sunt in Bætica prouincia, populatum venerant, prælio vi-
 ctis & Granatæ Rege iuniore capto, nuncium latissimum acceperunt. Hic autem Grana-
 tæ Rex iunior qui Mahomedus nomen habebat, fuit Abulihaceni Regis filius, qui patre
 mortuo contra Boabdelim patruum qui regnū occupare conabatur, bellum gerere cœ-
 perat, tota Granatæ ciuitate in duas factiones diuisa. Quæ res vt in regni societate fieri so-
 let, vtrumque Regem possessione spoliavit. Sed ad Regem captum redeo. Quem multi
 deprehensum fuisse dicunt à Iacobo à Corduba Comite Caprensi, tamen si non desunt,
 qui à Iacobo à Corduba regionum principum custode, quem Alcaide delos donzeles His-
 pani vocant, captum contendunt. Ego vero quoniam adhuc indecisa re sub iudice lis est,
 utriusque ducem vtrumque & omnes equites qui in ea pugna fuere, magna laude perpetuaque
 memoria dignos existimo, victoriam tamen illam Regisque captiuitatem acceptam re-
 fero Deo optimo maximo, qui Maurorum magnis copiis prælio victis & profligatis, eo-
 rum Regem capi permisit, quo facilius atque breuius Mauritana gens omnis in Hispania,
 quæ Mahomæ ritum falsum prauumque morem seruabat, turpiterque viuebat, ad sui cul-
 tum & Catholicam fidem perduceretur. Sed redeo ad principes nostros. Qui literis de
 Regis Granatæ captu perlectis institutum iter ire contendunt, & Regina Logronium,
 quod est Cantabriæ oppidum peruenit, & Rex in Beticam prouinciam profectus, cum
 exercitu magno Granatæ fines ingressus campos & fruges omnes igne ferroque vastauit.
 Hinc subinde arcem Tairæ machinis oppugnatam, & summotis propugnatoribus ap-
 positis scalis accepit. In cuius oppugnatione Henricus Ferdinandi Regis auunculus ictu
 sclopæ in altero crure fuit grauissime percussus. Hac arce capta, Rex Alhamam nouis
 præsidis & comitatibus muniri iussit. Deinde Gaditanum Ducem, & Garfiam Lupum
 Padillam, cum exercitu magno Beticæ prouinciæ præsidio reliquens, Victoriam, quæ ci-
 uitas est Cantabriæ, profectus est. Hinc adueniente vere cum in Aragoniam venisset ad
 conuentus agendos, cum Regina se coniunxit, conuentibusque peractis in Aragonia, si-
 mul in Beticam redierunt, & cum magnis copiis Granatæ fines ingrediētes, Aloram op-
 pidum Maurorum breuiter capiunt. Quibus mos erat, vt cum primum vel ciuitatem vel
 oppidum cepissent, statim signiferos suos in arcem vel in aliquem locum eminentiorem
 iubeant ascendere, qui primum signum salutiferæ Crucis attollerent. Quam cum sub-
 latam suspexissent, in terram statim procidentes adorabant Deo gratias agentes, & sacer-
 dotes Te Deum laudamus decantabant. Secundum signum vexillum erat Sancti Iacobi
 apostoli, quem patronum suum vocat Hispania, quo perspecto nomen eius inuocabant.
 Tertium autem vexillum erat regium, titulis & armis insignitum, quod vniuersus exer-
 citus conspiciens altis vocibus Castellæ nomen sæpius iterabāt. Sublatis vexillis subinde
 Præsul in oratoriam domum (quam Mezclitam Mauri vocant, & congregationem sicut
 Indæorum synagoga significat) ingressus, benedictam & consecratam Christianæ religio-
 ni dedicabant. Post Aloram captam equites quidam Christianorum exercitus in agros
 Cazarabonellæ, quod erat oppidum Maurorum, prædandi causa cupidius ingredien-
 tes, à Mauris qui eos in suos fines venturos ante cognouerant, commisso prælio proffi-
 gati fuere. E quibus Gutterius Sotomaior Comes Benalcazaris à Mauro sagittario le-
 tale vulnus accipiens occubuit. Rex autem & Regina vbi Aloræ Ludouicum Portu-
 carrerium dominum Palmæ præfecerunt, in captis oppidis necessaria præsidia colloca-
 runt, ad hyberna Cordubam venerunt. Vnde post hyemem in principio veris Regina
 Hispalim proficiscente, Rex in Maurorum fines reuersus oppidum Settenilum cepit,
 multosque pagos propinquos: qui cum Settenilum captum vidissent, sese dederūt. Hinc
 Hispalim Rex Ferdinandus proficiscitur, vbi Regina tunc erat, & hyeme iam discedente
 Rex Cordubam rediit & cum duobus exercitibus ad oppugnandum Coynum oppidum
 & Carthamam profectus est. Atque castris apud vtrumque oppidum positus Rex Coy-

cognoscere. Quibus rebus iam perspectis Alphonsum Fonseca Compostellanum An-
 tistitem, virum literatissimum, administrandæ iustitiæ præsidem relinquentes, Idibus
 Martiis, hyeme iam præterita, Salmantica discedunt, & exercitum quem in prouinciam
 Beticam præmiserant, apud Cordubam consecuti cum magnis copiis Bellamalacham
 versus iter faciunt, & cum exploratoribus equites qui locum castris idoneum deligant,
 præmittunt. Qui, quoniam ciuitas hæc in extremo collis exposita est, locum pro castris
 altiore supra ciuitatem delegerunt. Ad quem locum cum Rex Ferdinandus venisset,
 castraque locasset, oppugnari suburbium iussit. Cuius oppugnationis initium dedit Fe-
 derico à Toledo, qui custodiæ Regis equitibus præerat. Granatæ autem Rex interim Bel-
 lamalachensibus Mauris obsessis subsidio veniens, per altos montes & inuia loca vsq; ad
 Christianorum castra magnum duxit exercitum. Quibus occurrentes Christiani præ-
 lium committunt. Quod ubi Rex Ferdinandus animaduertit, equum statim conscendens
 cum multis equitibus occurrens, in equitem Maurum lanceam fortissime coniecit, en-
 semque qui in ephippii parte anteriori pendebat, manu perstringens è vagina extrahere
 non potuit. Quæ res causa fuit, vt posthac ensen nunquam ephippio, sed suo lateri sem-
 per accinctum tulerit. Hoc prælio Mauris qui subsidio venerant, iam profligatis, dum ci-
 uitas acriter oppugnatur, multa tormenta multosq; pulueris cados & tintinnabula varii
 generis ab Imperatore Maximiliano missa catholici principes acceperunt: tormeta qui-
 bus Maurorum turres mœniaque diruerēt, & tintinnabula, quæ in captis consecratisque
 templis appenderent. Quæ cum è nauibus exposita in littore vidissent Bellamalachenses
 ciues, timore magno coacti manus dederunt. Quibus in deditionem clementer acceptis
 principes Catholici postero die castra mouent, & exercitum ad Malacham ciuitatem va-
 lidissimam ducunt. Quam positis apud eam castris, ab arce quam à ciuitate paululum re-
 motam Gibralfarum vocant, ad mœnia ciuitatis & arcem alteram quæ dicitur Alcazaua,
 totam penè ciuitatem stationibus circumdantes vsque ad littus maris obsidione quam
 longissima cingūt. Locus autem est ab arce iugosus & procliuis, in quo Rex Ferdinandus
 hoc modo stationes disposuit. Apud arcem Gibralfarum primum & altiorem locum Du-
 ci Gaditano, Aluaro Bacciano, Petro Baccæ, Gutterio Sotomaiori, & arcis Attensæ præ-
 fecto dedit: secundum Beiarani Ducis equitibus: tertium Iacobo Lupo Aialæ & Francisco
 Bouadillo: quartum principum præfecto: quintum ciuibus Hispalis & Cordubæ: sextum
 Comiti Feriano: septimum equitibus præfecti Calatrauæ, quibus præerat Gutterius Pa-
 dilla nepos eius ex fratre: octauum Federico à Toledo cum equitibus regiæ custodiæ, &
 Rodorico Pimentello Comiti Beneuentano, & Petro Manrico Duci Naiarensi: non-
 dum præfecto maiori ordinis sancti Iacobi: decimum Gutterio Cardine præfecto maio-
 ri Legionis: vndecimum Ioanni Stunico ordinis Alcantaræ præfecto cum multis sui or-
 dinis equitibus: duodecimum apud alteram arcem in loco prope littus maris Antonio
 Fonsco. Hoc ordine stationibus iam peractis, mane nondum orto sole Mauri complu-
 res qui subsidio clam venerant, in primam stationem irruentes Soto maiorem & Arcis At-
 tensæ præfectum occidunt, & Petrum Baccam, Aluarumque Baccianum, & alios equi-
 tes grauius vulnerarunt. Qui cum Christianis vndique concurrentibus resistere nõ po-
 tuissent, per inuia loca & saltus asperos effugerunt. Rex autem Ferdinandus in occisorum
 locum Ferdinandum Vegam & Franciscum Almeidam equitem Portugalliæ substituit.
 Et quod erat oppugnatio difficilis ac periculosa, duces omnes admonuit, vt Mauros à ci-
 uitatis exitu prohiberent, & subsidio venientes propulsarēt: quippe qui ciuitatem multo
 facilius obsidione diuturna & longa fame quam oppugnatione capi posse cernebat. Du-
 ces itaque dicto Regis audiētēs, in castris omni copia rerum quæ terra marique compor-
 tabantur, refertis, sese continebant, nec vllò ingrediente Mauro nec exeunte. Post dies
 autem aliquos cogente fame Maurus quidam, audax magis & temerarius, quam fortis &
 prudens, quasi Scæuola Romanus alter decreuit aut mortem subire, aut Regem & Regi-
 nam de medio tollere. Qui hora ferè pomeridiana indutus pallio quod albornoium vo-
 cant, accinctus ense breui quem pallio suo tegebat, ex arcem Gibralfaro egressus, ad Gadi-
 tanum Ducem qui (vt supra demonstrauius) in prima statione manebat, vltro se contu-
 lit, cui Regem & Reginam se querere dixit, quibus res aliquas necessarias & profuturas
 dicere volebat. Quem Dux quoniam ipse à statione sua discedere non audebat, cum alu-
 mo suo ad regium tabernaculum misit. Huc cum venisset Maurus, quoniam Rex & Re-
 gina post meridiem somno tenebantur, interim tentorium Beatricis Moianæ Marchio-
 nis ingreditur, vbi spectabilis mulier & ornamentis exulta regiam maiestatem referens
 apud Aluarum Portugalliæ sedebat. Quos cum vidisset Maurus, quoniam iam vitæ suæ
 finis aderat, Regem & Reginam esse ratus, ense stricto Aluarum repete male percussit in

capite, & ad Beatricem conuersus vociferantem, antequam eam attingeret, à famulis qui aderant, pugionibus est confossus. Alius etiam paulo post casus accidit non minoris infamie, ideoque referendus. Ex Africa Maurus veniens, quem cæteri Mauri Sanctum vocabant, clam noctu ciuitatem ingressus, à Mahoma se missum venisse Malachæ ciuib. concionando dicebat, & Mahomam in eorum auxilium vëturum persuasit, quem si in Christianorum castra prorüperent, ante se pro suis cultoribus pugnantem visuri erāt, & Christianos victos ad Cordubam vsque persequerentur. Quin etiam quicumq; sibi pugnantem contra Christianos adhærerent, non modo non occidi, sed ne vulnerari quidem possent. Huic infano gens ignara & ad superstitionem procliuis fidem adhibētes, postero die prima luce eruptionem facientes ea castra inuadunt quæ mari propinqua Rex Ferdinandus 10 Ioanni Stunico ordinis Alcantaræ magistro commiserat. Quibus cum Christiani milites equitesque vndique concurrentes prælium committunt, & omnium primus Maurus ille qui se sanctum & Mahomæ nuncium simulauerat, ictu magno lapidis in capite percussus occubuit, reliqui multis acceptis vulneribus, in ciuitatē sese retulere. Erat in hac ciuitate præter Gibralfarum arx altera maior, Alcazaua nomine, cuius custos erat homo quidā diues, sed non bellicosus: Gibralfari vero bellicosus, non autem diues. Arcis vtriusq; præfecti, cum ciuitas indies crescente fame conuocato concilio legatos ad catholicos principes de deditioe mittere vellet honestas condiciones petituros, aliorum votis assentiri noluerunt. Qui cum postea famē diutius pati non potuissent, vltro ac sine vlla conditione sese dederunt, vita duntaxat concessa. De quibus acceptis in seruitutem catholici principes multos vtriusque sexus ad seruiendum magis idoneus principibus Christianis dono miserunt, alios suis ducibus, equitibus, domesticis & familiaribus distribuere. Miserunt & magnum numerum pro Christianis captiuis redimendis in Africam. Qui capta ciuitate Gartix Fernando Manrico commissa, & Federico à Toledo cum magnis copiis in Bætica prouincia relicto, in Hispaniam citeriorem proficiscētes diem quintum ante Pascha resurrectionis Valentiam peruenerunt. Vnde peractis conuentibus negociisque confectis ad exercitum redeunt, ex itinere Murciam ingressi corporis Christi diem festū celebrarunt. Et à Murcia digressis obuius venit Federicus à Toledo, quem, vt supra demonstrauimus, cum exercitu reliquerāt, com meatum petens ad patrem suum Aluanum Ducem qui grauiter agrotabat, profecturus. Quo satis honorifice dimisso Rex Ferdinandus 10 Maurorum fines ingressus, oppidū Veriam, Porchenæ terminos, Tabernas, Oscam breuiter cepit, & omnes Baccix campos percurit, & Bacciam Abderamque, quam Almeriam vocant, quas anno sequēti oppugnare decreuerat, diligenter inspexit. Deinde cum Verix Gartiam Lassum cognomento Vegam, Tabernis Hurtatum Lunam, Porchenæ Ioannē Benauitem, Oscæ Rodoricum Manricum, Benamaurelæ Aluarum Baccianum præfecisset, Ducemque maiorem Ludouicum Portucarrerium contra Mauros Baccenses & Guadixianos reliquisset, ad hyemandum in oppidum Vallisoletum venerunt, vbi cum legatis Imperatoris Maximiliani de coniugio Ioannæ filix cum Philippo Maximiliani filio Austrix Duce, & Margaritæ sororis eius cum Ioanne Hispaniæ principe simul egerunt. Quæ re perfecta hinc pridie Kalendas Aprilis Rex Cordubam venit, & inde 40 laenem. Vnde digrediens arcem & oppidum Cuiarum expugnatum cepit. Vbi præsidio quod satis esse visum est, relicto, ad Bacciam, quæ ciuitas erat magna, validissimum duxerunt exercitum. Cuius ciuitatis obsidio fuit & oppugnatio diuturna, multumq; laboriosa ac difficilis. Erat enim in ea cum Rege suo Baudele Maurorum maxima multitudo bellicosissimæ gentis, qui sæpius eruptionem facientes cum Christianis acerrime pugnant, Victi tandem catholicorum principum constantia, & præsertim Regiæ quæ iam defatigatis ducibus subsidio venit, & suorum equitum militumque paciētia manus dederunt. Quibus receptis in deditioem, Abderæ ciues & Guadixiani catholicis principibus vltro sese dederunt. Ad quas ciuitates capiendas cum venissent catholici principes, Baccix gubernationem dederunt Henrico Ferdinandi Regis auunculo, Guadixæ Cazorolæ 50 præfecto Cardinalis Hispaniæ fratri, & Abderæ Gutterio Cardino præfecto Legionis. Dederunt præterea Petro Mendozio Cardinali pagos omnes Zeneranos, qui sunt apud Guadixiam & Porchenam. Contulerunt & alios Gutterio Cardino, qui sunt in ripa fluminis Abderæ. His confectis rebus catholici principes in Guadixa ducem maiorem Iacobum Lupum Pachicum Villenæ Marchionem relinquentes. Hispalim venerunt. Hic filiam Isabellam natu maiorem Alphonso Portugalliæ Regis filio desponsarunt, quam ad sponsum miserunt in Portugalliam comitantibus Petro Mendozio Cardinale, & Rodorico Pimëtello Comite Benauenti, multisque aliis equitibus & episcopis. Hinc Rex Ferdinandus in initio veris cum magnis copiis Granatam versus proficiscitur. Quæ quidē ex pugnat

pugnat omnibus & captis ciuitatibus, oppidis, & arcibus, admodum tristis & sola, quasi
 corpus sine membris, arbor sine ramis, & mater orbata liberis remanebat. Cuius agros
 rex Ferdinandus ingressus, igne ferroque vastauit, qui depopulatis agris Iacobum Pa-
 chiecum Villenæ Marchionem Ducem maiorem, quem generalem Capitaneum vo-
 cant, in Alcalá Regia relinquens Hispalim ad reginam reuertitur. Inde Nonis Septembri-
 bus rursus ad vastandum agros & omnes Granatæ fructus rediit. Hic cum Mauris equiti-
 bus ex vrbe Granata egredientibus prælio commisso, magnus hostium numerus cecidit,
 & ex Christianis pauci desiderati, multique vulnerati fuere, Marchioque Villenæ Dux
 maior exercitus in altero brachio lancea vulneratur. Quem vix sanato vulnere rex iterum
 in Alcalá Regia totius exercitus præfectum relinquens, ad reginam Hispalim se recepit.
 Hinc circiter Nonas Maias ad Granatenses agros rediens cum fruges & arbores dena-
 stasset, in loco Granatæ propinquo, quem Goscon Mauri vocabant, vbi rus erat & do-
 mus agrestis, in solo plano sita, distans à Granata passuum millia circiter octo, castra lo-
 cauit, vbi nouam urbem catholici principes habito concilio condere statuerunt, in qua
 durante bello tutus exercitus hyemare posset. Hanc autem urbem quadrangularem forma
 designatam, & nomine Sanctæ fidei nuncupatam, quo breuius catholici principes attol-
 lerent, Hispalis, Cordubæ, Iaceni, Astigi, quam Eciam vocant, Baecæ, Vbedæ, Carmo-
 uz, Xerefis, Anduxaræ primariis in prouincia Bætica populis edificandam commiserunt.
 Quorum iussa liberaliter omnes capeffentes, & laudis auidi, summaque contentione die
 noctaque festinantes, urbem, mœnia, turres, fossas, aggeres, portas, vallumque per paucis
 diebus absoluerunt: qui profecto vel propter labores quos patientissime perulere, vel
 propter pecunias quas in opere conficiendo largissime profundeabant, insigni laude suo-
 rumque principum gratia digni fuere. Verum enim uero si virtuti suæ præmia danda sunt,
 eodem tempore non minorem gloriam regiamque beneuolentiam meruere strenui du-
 ces & omnes equites fortissimi, qui Mauros Granatenses ad impediendum opus irruen-
 tes acerrime, nec sine fuso sanguine propulsabant, & equestres hostium copias quodia-
 nis præliis minuebant, adeo ut Mauris ex equorum fere quinque millibus vix trecenti
 supererant. Quæ res nimirum Granatensi bello finem inuenit. Granatæ namque Rex
 Boabdels suis equitibus amissis, & ciuitatibus quatuordecim centumque oppidis à Chri-
 stianis expugnatis & captis atque depopulatis agris, cum intra Granatæ muros ingen-
 tem multitudinem & hominum millia fere ducenta sine comitatibus alere non pos-
 set, & omni spe subsidii destitutus, de facienda deditio cogitauit. Qui suis accitis
 consultoribus quibus confidebat, eorum sententias explorare cœpit, quorum vnum
 qui ceteros ætate & autoritate antecedebat, in hunc modum locutum accepimus. Quo-
 niam me quid de hoc infortunio nostro miseraque conditione sentiam, dicere iubes,
 optime Rex, ego quidem te scire velim, ut quod ipse retulero, non ex ingenio meo de-
 promptum fuisse putes, sed istorum qui adsunt, iudicio prudenter excogitatum, quippe
 qui tuam nostramque miseram sortem dolentes simul omnes hac de re iam diu colloca-
 uimus, & pensitatis nostris & hostium viribus, in eam demum sententiam omnes con-
 uenimus, ut tibi deditioem faciendam esse libere diceremus. Tu itaque qui sapere stu-
 didum & fidem erga te nostram magnis in rebus es expertus, nunc etiam æquo animo iu-
 dicio suscipere debes & in consulendo libertatem: quandoquidem nulla prorsus alia
 via salutis ostenditur. Quare deditio est quidem maxime necessaria. Nam per Allam atque
 Mahomam quid nobis tot in bello peremptis equitibus, quid omnibus amissis ciuitati-
 bus & oppidis, quid tantis detrimentis acceptis sperare licet, si Christianorum exercitus,
 copis nostris iam consumptis indies augmentur, si de nostris in præliis quotidie victoriam
 consequuntur, si nos denique rebus omnibus antecedunt? In quorum castris equitum millia
 duodecim, peditumque centum esse dicuntur. Christiani præterea principes eo consilio
 nouam urbem apud nos ædificare iusserunt, ut inde nisi ciuitatem nostram ceperint, non rece-
 dant. Quapropter hoc consilium tibi damus, quoniam nobis neque defensionis vlla spes est,
 neque subsidii. Iam primum ab externis principibus auxilia quæ non defutura nobis arbi-
 trabamur, frustra diutius, ut vides, expectauimus. Quæ etiam si nunc aduentarent, & no-
 bis ex Asia tota Africaque suppetias venirent, ea profecto quamuis magna, Christiani qui
 validissimis præsiidiis omnia loca terra marique tuentur, non modo propulsare, sed etiam
 facile delere possent. Deinde quanta sit in hac vrbe senum & puerorum mulierum-
 que multitudo non ignoras, qui nimirum quoniam nos elementorum genera omnia
 deficiunt, diuturniorem famem tolerare non poterunt, & esurientes extrema for-
 tasse necessitate compulsi nos desererent, & ad Christianorum castra confugient. Est ita-
 que nobis non hostis modo, sed etiam nostra plebs ieiuna valde timenda, quæ sine du-

bio miseram seruitutem & genus omne malorū patientius quam famem tolerabit. Quod si viri fortis est atq; magnanimi mortem potius velle, quam regno priuari & iugum subire seruitutis, tu tamen princeps nō minus humanus & prudens, quam fortis & magnanimus, non tuæ solum dignitatis habere rationem debebis, sed etiam salutis nouercæ tuæ, & ætatis fratrum tuorum, & denique huius tui populi, tibi studiosissime semper & obsequentissime famulantis. Qui profecto si tu fortunæ quæ nobis aduersa fuit semper, casus armatus experiri potius quam nostrum probare cōsiliū malueris, cum tibi, quod Alla prohibeat, mali quid acciderit, nō dubium est quin veniant omnes in tuorum hostium potestatem, & ea mala passi quæ victis solēt ab elatis victoribus accidere, captiui demū seruorum more vendantur. Consulas igitur tibi primum, Rex prudētissime, deinde tuæ charissimæ nouercæ, & duobus fratribus, quos tantopere diligis, & postremo ciuibus tuis vniuersis, vt & rex bonus & pater benignus prospicias. Ne tua pertinacia committas, vt vt be vi capta aut serui fiant omnes, aut occidantur. Quod malum omnium malorum maximum ne accidat, facile si deditioem feceris, euitabis, & te tuosq; omnes conseruabis incolumes. Nam etsi mortales omnēs natura libertati, qua nihil est animis ingenuis opatius, auidissime student, & miseram conditionē seruitutis oderunt, sapientis tamen hominis est necessitati quam vitare non possit, æquo animo parere. Quoniam igitur te summa necessitas vrget, & in sola deditioe salutis spes omnis ostēditur, eam profecto, si tua tuorumq; vita tibi chara est, differre non debes. Ad quam te quidem non extrema solum necessitas, sed etiam Ferdinandi regis & Isabellæ reginæ singularis humanitas & integerrima fides hortari debent, quippe qui sunt, vt fama est, & nostri quoque prædicare solent, in omni genere virtutis principes excellentes, & in eos præsertim qui sponte se dederint. Cuius rei Losceni, Rondenenses, Guadifiani, Abderenses, & alii complures sunt testes, qui nunc apud Christianos commorantes honorifice commodeq; viuunt, & neque institutis nostris neq; cerimonia prohibentur. Malachensib. vero cæterisq; qui pertinaces fuere, quod acciderit, nō ignoramus. Quamobrem si priusquam oppugnare nos cœperint, vltro deditioem feceris, non dubium est quin tuæ dignitatis rationē habeant, & te non vt hostem, sed vt amicissimum liberaliter & magnifice recipiant, & nouercæ tuæ fratribusque bene consulant. Quod si tibi regium nomen & insignia deponere molestum est multumq; difficile, te tamen vna vel maxima ratio consolabitur, propterea quod hoc regnum quod, vt scimus, olim Christianorum fuit, & à maioribus tuis vsurpatum, ipse nunc iniuste possides, non amittes quidem, sed quibus iure debetur, restitues, & eorum gratiam & amicitiam quam reges omnes magnificiunt, demerebis. Hoc à reliquis consultoribus qui aderant comprobato consilio, rex Boabdelis qui deditioem facere iam decreuerat, cum in aliquos Granatæ ciues viros primarios, qui clam se catholicis principibus, vt eorum gratiam aucuparentur, ciuitatis deditioem promiserant, animaduertisset: subinde legatos ad regem & reginam clam misit in castra, quibus supplicabat, vt suorum aliquem ad se mitterent, qui cum de pacis & deditiois conditionibus agerent. Rex autem & regina cum legationem libenter audiuisent, cum legatis eisdem Granatā redeuntibus Gonfalum Fernandū Aquilarem, qui Mauris Granatensibus erat notissimus, & eorū linguam callebat, Fernandumq; Saphrā Secretariū miserunt, vt quas Boabdelis pacis & deditiois conditiones peteret, intelligerent, sibiq; relatum venirent. Qui cum Granatæ rege collocuti, cum duobus eius consiliariis ad catholicos principes in castra redierunt. Quibus cum Boabdelis mandata mentemq; retulissent, rursus ad Boabdelem Granatam remittuntur. Qui sæpe modo castra, modo Granatam reperentes, etsi quæ referebant omnibus erant occulta, rei tamen finis optimus & optatissimus nobis omniumque Christianorū votis satisfacit. Boabdelis nanque catholicis principibus obsequens & regia dignitate tituloq; priuatus, Kalend. Ianuariis, anno Christianæ salutis millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo, Granatæ portis reclusis, magnum Christianorum militum numerum in Granatam urbem & in Alhambra recepit, regis que domus turres, urbis portas, & omnia munitoria loca Christianorum præsiidiis assignauit. Posteroque die mane captiuos Christianos complures compedibus vinculisque solutos, cum quingentis obsidibus quos se datum pactus fuerat, ad catholicos principes misit in castra. Reges autem catholici cum per tentoria distributos obsides obseruari diligenter & honorifice tractari iussissent, ad captiuos Christianos qui Benedictus Dominus Deus Israel, decantabant, conuersi, cum flentes & toto corporis habitu & vultus effigie deformatos aspexissent, eorum sortem miserantes, omnes indutos rebusque necessariis adiuuantes ad suas domos ire iusserunt. Quorū vnus qui sacerdos erat & non indoctus, antequam discederent, O principes, inquit, cœlestes, ô Dei Opt. Max. fortes & magnanimi duces, qui nos hodierna die à grauissimo

firmo iugo seruitutis, vel potius ab umbra mortis & horrendis tenebris ad clarissimam optatissimamque vitæ lucem reuocastis, viuatis, in æternum viuatis. Et quoniam vobis pro vestrâ erga nos immortalibus beneficiis gratiam referre non opis est nostræ, eam sine dubio cumulâtissimam speratis ab eo, qui pias hominum mentes ex alto prospiciens, vnicuique pro meritis digna præmia perfoluit. His dimissis eodem die catholici principes cum Ioanne & Ioanna filiis, cum Petro Mendozio Cardinale, cumque suis ducibus & multis equitum peditumque cohortibus instructis, Granatam versus proficiscuntur. Quibus ad urbem appropinquantibus Boabdelis quinquaginta fere comitatus equitibus obuiam venit, qui tristi vultu capiteque demisso ac flenti similis Ferdinandi regis osculari dexteram contendit. Rex autem Ferdinandus manum subtrahens, Boabdelé perbenigne suscepit, paucisq; verbis vltro citroq; per interpretes habitis, ad Isabellâ reginam quæ cum prole sua & Cardinale cæterisq; ducibus regem subsequerebatur, Boabdelis accedens idē fecit. Quem regina pari benignitate recepit, & ad spem meliorē verbis honorificis hortata est. Cum autē prope urbis mœnia peruenissent, Ferdinãdus Talabrics Abulensis Episc. & Granatæ urbis Archiepiscopus designatus, qui crucis vexillū præferebat, altiorē arcis Alhambræ turrē conscendit, & erectâ crucem reliquaq; vexilla cunctis ostendit. Quæ cum catholici principes regiaq; proles & vniuersus exercitus flexis genibus Deo gratias agentes adorassent, & arcis Alhambræ custodiã Ignico Mendozio Tediliano Comiti cōmisisissent, ad urbē nouā redierūt in castra, secumq; Boabdelé adduxerūt. Vbi permanere statuerūt, quoad usq; traditis armis a Mauris, & auctis Christianoꝝ militū prædiis, in urbē populosissimā tutior esset ingressus. Hic diebus paucis cōmorati quibuldā cōfectis negociis & rebus ad urbis ingressu necessariis cōparatis, cum multis armatis equitibus quos ex multis partibus acciuerant, & magno sacerdotū numero, Te Deū laudamus, decantante, Granatā urbē Deo Opt. Max. cuius auxilio belli peroptatū finē gloriosamq; victoriã fuerant adepti, gratias agentes ingressi, valdeq; lætantes, vota quæ religiose promiserant, perfoluerunt. Deinde certos nuncios cum literis de victoria quam Deo iuante de Mauris Christianæ religionis hostibus habuissent, ad Innocentiū summū Pontificem ad Cardinales, ad Christianos principes, ad omnes Hispaniæ Siciliæq; ciuitates destinant. Qui gaudio magno exultantes cum primū tales nuncios magnis muneribus, vt par erat, honestassent, cum templis omnibus & per omnes aras sacra celebrassent, cum deniq; multis diebus urbes supplicationibus canticisq; diuinis lustrauissent, deinde magnificos ludos & spectacula variū generis apparatu magno magnisq; sumptibus ediderunt. De quibus ac de toto Granatenū bello, quoniã, vt in principio dictū est, viri docti generatim copiosè scripserunt, hac ego summa breui & quasi epitomate multis huius historiæ cupidis atq; de me bene meritis, qui rem hanc à me sæpius efflagitarunt, satisfaciens, cum de Granatæ regni ciuitatibus & oppidis, vt sum pollicitus, nominatim retulero, finē faciam: Sunt itaque ciuitates in primis:

Granata totius prouinciæ metropolis.	Muxacar.	Vracina.	Illora.
Malacha maritima.	Esnaluid, quod nunc Cuenas dicitur.	Orce.	Azara.
Bellamalacha maritima.	Cathania.	Galera.	Calea.
Abdera maritima.	Albox.	Cullar.	Cuniares.
Ronda.	Fenez.	Benemaurela.	Almuxia.
Bassa, quam supra Baccia nominauimus.	Luzar.	Cauelas.	Borgo.
Guadix, quam Plinius Axin vocat.	Belesicum.	Castillegia.	Algocagia.
Peria.	Nixar.	Castrillum.	Cazerabonela.
Osa.	Taberna.	Abiceleona.	Alora.
Borbella.	Serga.	Suiar.	Carthama.
Lofa, quam Loxam vocant.	Bacor.	Queiar.	Coinum.
Alama, quam Alhamam dicunt.	Gorab.	Trera, quæ nunc Treila.	Tolos.
Almuzezara & Porticiens.	Gor.	la.	Onquera.
Oppida sunt: Bellum albi, quod Belez blancum dicebant.	Ierez.	Oria.	Setenilum.
Bellum rubrum.	Iantairã.	Montoria.	Cardella.
	Edeir.	Andras.	Esnalmarã.
	Alcala Horra.	Lapecia.	Audita.
	Alcuria.	Meigecar.	Montexicar.
	Alzaguinum.	Pinia.	Gausinum, maritimum.
	Fercira.	Cambela.	Casares.
	Guenate.	Esmelo.	Mons Maior.
	Finiana.	Colombera.	Meiar.
		Moclinum.	

<i>Vxuna.</i>	<i>Torros.</i>	<i>Castellum Ferreum mari.</i>	<i>Adra, maritimum.</i>
<i>Arabia.</i>	<i>Bentobium.</i>	<i>Albonium, maritimum.</i>	<i>Delias, maritimum.</i>
<i>Nerexa.</i>	<i>Mocrilum maritimum.</i>	<i>Nulum, maritimum.</i>	<i>Solobrenia, maritimum.</i>

In montibus autem & asperis locis quos Alpuxarras appellant, sunt:

<i>Abuludui.</i>	<i>Dalia.</i>	<i>Orgiba.</i>	<i>Almunia.</i>
<i>Marchina.</i>	<i>Ogiar.</i>	<i>Sugnehalum.</i>	<i>Varis.</i>
<i>Aluchar.</i>	<i>Xobeles.</i>	<i>Serafilabres.</i>	<i>Et alia complura oppida</i>
<i>Andaras.</i>	<i>Ferrera.</i>	<i>Xironium.</i>	<i>paruula, quorum nomina</i>
<i>Belia.</i>	<i>Puchera.</i>	<i>Texora.</i>	<i>me latent.</i>

Vnum autem de Granatæ Regibus Mauris quod est multis ambiguum, non prætermittam. Fuit enim Granatæ Rex, quæ alii Abuliacenum, alii Allamoliacenum vocabant, vir fortis & bellicosus, sed immitis & ferox, qui sine causa multos & innocentes equites sui principatus crudeliter occidit. Hic fratrem habuit minorem nomine Boabdelim, & uxores duas accepit, Mauram primam, ex qua filium suscepit Mahomedum, qui postea Boabgelis & Granatæ Rex iunior fuit appellatus. [Ex uxore autem secunda Christiana quæ captiuam ad suos mores ritumque Mahometanum conuerterat, filios duos progeniuit: quorum primus Cad, & secundus Nacre nomen habuit, & post Granatam captam ad Christianam religionem sponte venientes, maior Ferdinandus, & minor Ioannes nomen accepit, & Granatæ Infantes cognominati fuere, uxoresque fœminas generosas acceperunt. Mater autem quæ Maura Zoraya dicebatur, ad pristinam fidem multis & filiorum suorum precibus, & catholicorum principum persuasionibus adducta, Isabellæ nomen accepit.

LVCII MARINEI SICVLI L I D E R E B V S H I S P A N I Æ

LIBER XXI.

De rebus quas in conuentu Toleti catholici principes egerunt.

D iter nunc reuertemur, vnde digressi sumus. Supra dictum est à nobis Isabellam reginam confecta pace cum Portugalliæ rege Toletum venisse, & item regem Ferdinandum ex Aragonia. Dicemus igitur quæ res & negocia Toleti gesta fuere. Toleti cum diebus paucis ex itineris labore iam defessi quieuisent, deinde procuratoribus ciuitatum populorumque per literas accitis, magnos conuentus quos Curias generales appellant, diebus multis egerunt, ad quas proceres complures conuenerunt multique pontifices. Hic cum primum multorum litigantium causas & eorū iustas querelas qui res suas ab aliis occupatas diuque possessas repetebant, audiuisent, & suum ius vnique tribuisent, deinde magnos census multa que oppida quæ regis Henrici temporibus alienata fuerant, & regio patrimonio iure debebantur, ab eis restituta sibi, qui non iusto titulo possidebant, receperunt, multa tamen monasteriis, ecclesiis, & hospitalibus remittentes. Post hæc homines multos qui latrocinia aliaque crimina multa commiserant, affici iusserunt vltimo supplicio. Quibus etiam iubentibus captus est & capite truncatus Ferdinandus Alarconius, qui seruiens Archiepiscopo Toletano sæpe tumultus autor fuerat, & pacis inimicus. Multis hic bona quibus violenter ab improbis erepta fuerant, regis & reginæ iussu restituta fuere. Magna hic negocia boni principes absoluerunt, multas diremerunt lites, salutare leges & prudenter excogitatas ediderunt. Hinc ad ciuitates & omnes populos gubernatores & iustitiæ præfectos satelitesque miserunt, quibus vbique non modo cerdones & agrorum cultores, sed equites etiam atque magnates omnes diligentissime parebant. Iustitia nanque de cælo prospexerat, & per Hispaniam totam pax orta est omnibus & securam tranquillitas. Hic proceres & omnes ciuitatum procuratores iusiurandum præstiterunt, sese post Isabellæ reginæ mortem Ioannem eius & Ferdinandi regis filium natu maiorem regem Castellæ & Legionis habituros. Cuius rei testes, præter ciuitatum procuratores, equites iurati fuere qui sequuntur: Petrus Gonsalus Mendozius Hispaniæ Cardinalis, Ludouicus Cerdanius Dux Methymnæ Cæli, Alphonfus Cardinas ordinis sancti Iacobi militiæ præfectus, Petrus Fernadus Velascus Phari Comes & Castellæ magnus Comestabilis, Alphonfus Hen-

sus Henricus Hispani maris Almirantes maximus Ferdinandi Regis auunculus, Petrus Aluarus Osorius Astoricæ Marchio & Traftamaræ Comes, Philippus Aragonæus Caroli Vianæ principis filius, Iacobus Lupus Stuniga Comes Miranditanus, Aluarus Mendozius Comes Castrensis, Laurentius Suares Mendozius Comes Coruniæ, Fernandus Aluares à Toletò Comes Oropesanus, Gutterius Sotomaïor Comes Benalcazaris, Ignicus Mendozius Comes Tindilianus, Beltranus cognomēto Cueva Comes Ledesmanus, Ioannes Siluius Comes Cifontanus, Ioannes Riberius Dominus Montis Maioris & Regis Ferdinandi custos maior, Iacobus Fernandus Quignonēsis Comes Lunæ, Iacobus Hurtatus Mendozius Episcopus Palentinus, Alphonfus Burgitanus Episcopus Cordubensis, Raymūdus cognomento Spes Episcopus Vrgelli, Aluarus Petrus Gothomanus dominus Ohalia, Gutterius Cardinas præfectus maior ordinis militiæ Legionensis, Ioānes Cardona Comes Prateſis, Ludouicus Requisentius Barcinonæ principatus gubernator. Hi fuerunt & omnes ciuitatum procuratores atque alii diuites homines, qui solenne iuramentum præstiterūt apud altare maius ecclesiæ sanctæ Mariæ, librum tangentes quem sacerdos qui rem diuinam celebrauerat, manibus tenebat. Hac re peracta postero die insignia sancti Iacobi ordinis Alphonso Cardinæ supplicanti, qui ordinis illius militiæ præfectus erat, honorificentissime dederūt. Deinde statuerūt ne Castellæ Ducibus lictores antecederent, clauas præferentes, & ne quis clypeos coronis vel aliis Regis ornamentis insignitos, quas res Coroneles & Orlas appellant, haberent, nisi quibus ob aliquā iustā causam concessum fuisset: neue quis Dux vel alius quamuis nobilis, in literis quas ad aliquem subditorum suorū mitteret, suæ dignitatis titulum superponeret. Hoc enim regiæ dignitati dūtaxat conuenire dicebant. Hic præterea multorum laborum magnæque fidei memores Andree Caprerii & eius vxoris Beatricis, eos Moiani Marchionatus titulis honestarunt, & quo maioribus afficerent honoribus, eodem die secum & eadem mensa discūbere voluerunt. Quibus Regina non his honoribus contenta, magnos etiam census & oppida quædam tribuit in perpetuum, quibus illi & eorum successores pro tituli dignitate sumptum ferre possent.

De rebus in Methymna campo gestis.

His confectis rebus è Toletò discedētes die septimo Methymnam, cui cognomen est Campus, peruenerunt, vbi non multa magnaque negocia defuerunt & multorum querelæ miserabiles. Siquidem erant reorum & delinquentium pleni carceres, quorum multis prius causis auditis, multisque bonis quibus crudeliter ablata fuerant, restitutis, alii cæsi verberibus, alii auribus mutilati, alii in perpetuum, alii ad tēpus in exilium missi, plures ad mortem damnati fuere. Quorum numero fuit eques quidam nomine Aluarus Anius Lugus, natione Gallecus, qui facinus committere ausus fuerat, quod nō vno quidem, sed omni potius genere mortis dignum erat. Homo nanque genere nobilis & admodum diues cuiusdam boni viri diuitias & honestissimas opes temere cupiens in domum suam tabellionem quandam fallaciter adduxit, vt sibi literas à se compositas, quibus illius viri diuitias & omnia bona quasi iure petere videbatur, obsignaret. Quas tabellio, siue quod in illis continebatur ignarus, siue spe muneris quod eques ei liberaliter pollicebatur, impulsus, siue timore ne quid ab illo mali sibi, si facere nollet, eueniret, eas imprudēter obsignauit. Quod vbi perfecit, eques eū de manu in cubiculum suum, quasi ei mercedem daturus, adduxit, vbi quidam domesticorum suorū sceleris conscius eos expectabat. Quoadiutus miserum tabellionem interfecit incautum, quē in effossam scrobem clam omnibus deiecit. Cuius vxor cum eum ad cœnam nocte tota mēsa lectoque parato non parum tristis expectasset, vbi dies illuxit, admodum sollicita vicinas primum percūctari cœpit, deinde nuncios ad omnes propinquorum & affinium domos misit, si forte maritus apud aliquem cognatorum pernoctasset. Quem cū non inuenisset, postero die lachrymas fundens ad Regem & Reginā se contulit. Quibus vbi de absentia mariti retulit, illi statim iustitiæ suæ præfectis & satellitibus diligenter inquirere iusserūt, vt scriba vel viuus vel mortuus inueniretur. Qui coniecturis quibusdam & iudiciis equitem captum tormētis afficiunt, qui crimen illud & alia quæ multa commiserat confessus, caput gladio præbuit: qui iustitiæ, si vita ei concederetur, aureorum millia quadraginta pro bello gerendo contra Mauros offerebat. Quos etsi non defuere qui recipiendos esse dicerent, quatenus catholici principes vii contra Mauros Christianæ religionis hostes honestissime possent, regina tamen iustitiam pecuniæ præferens prudentissime recusauit, & quamuis illius omnia bona ratione delicti iure sibi debebantur, ne quis tamen putaret

eam propter illius pecunias & magnas diuitias ei parcere noluisse, nihil accepit, sed illius filiis omnia condonauit. Hoc animaduersionis ordine iustitiæque fama terribili cum catholici principes in multis Hispaniæ ciuitatibus conuentus egissent, ingens improbos & temerarios omnesque malæ mentis homines timor inuasit, & vbique latrocinia, sacrilegia, virginum raptus, oppressiones, captiuitates, seruitutes, aggressiones, iniuriæ, blasphemiam, factiones, insultus hominum, cædes, & omnia scelerum malorumque genera cessauerunt. In quorum locum restitutiones, virginitatis honor & integritas, nuptiarum pudicitia, redemptiones, æqualitas, libertates, moderationes, pax, concordia, fides, humanitas, obedientia, pietas, verecundia, reuerentia, metus, amor, & aliæ virtutes omnes successerunt. Tunc igitur Hispaniæ populi quos iam diutius aduersa fortuna magna que procella iactauerat, superata tandem ventorum rabie magnoque turbine fugato valde lætantes ad tutum portum peruenerunt, vbi propulsatis nubibus, fulgentem solem lunamque clarissimam viderunt. Hic omnibus post horrendas tenebras immensa lux orta est, hic superatis periculis ingens læticia, hic amoto metu magna securitas, hic peractis laboribus optata quies, hic denique fugata morte spes vitæ rediit. Regio namque iussu prohibitis armis & mutatis hominum moribus, nemo fures, nemo gladios, nemo timebat insidias. Tantum enim erat vtriusque principis apud omnes autoritas, tanta virtus, tantus iustitiæ metus, vt non modo non violare quisquam alium, sed ne offendere quidem posset, nec auderet. Bonorum namque principum iuris æquitas faciebat, vt inferiores omnibus in rebus honestis & necessariis superioribus obedirent, & superiores inferioribus pro suo iure satisfacerent, atque cuiuscunque conditionis homines, cuiusque fortunæ, nobilis & plebeius, pauper & diues, imbecillus & fortis, dominus & seruus, omnes essent iustitiæ pares. O principum virtus nec bene cognita, nec vnquam satis laudata! O præclarum iustitiæ munus, & aliis cunctis virtutibus longe præstantius! sine quo nimirum nullus esset vitæ cultus, nulla societas hominum, nulla communitas, nulla Dei cognitio, nulla religio. Nulla res igitur est hominibus necessaria magis, nulla virtus utilior quam iustitia. Quæ quidem ego haud scio an, excepta sapientia quæ cõtemplationis est virtus & Deo proxima, quicquam melius homini possit contingere. Iustitia siquidem est ex qua boni viri nominantur, in qua splendor est maximus, quæ virtutes omnes continet. Cuius pater est vir sapiens, qui mortem potius oppetet, quam a recto discedat. Mater est ratio, quæ nobis viam salutis ostendit, honestum suadet, prohibetque contrarium. Filia sunt & eius cõmites, liberalitas, magnificentiæ, religio, pietas, gratitudo, sanctitas, obedientia, fides, æquitas, bonitas, veritas, & legum mandatorumque diligens obseruatio. Præcepta vero sunt cuique tribuere quod suum est, & ne cui quis noceat. Finis autem, quoniam de humana iustitia loquimur, est humanam conseruare societatem & ad optatam peruenire foelicitatem. Sine cuius imperio profecto nullus esset agri cultus, non domus vlla firma, non vrbes stare possent, non vlla regna manerent. Non inter ciues concordia, nulla fratrum cum fratribus gratia, nullum liberorum erga parentes obsequium. Non amicus apud amicum, non hospes cum hospite tutus esset. Magna res est igitur iustitiæ, firmum societatis humanæ vinculum, vis ingens aduersus improbos, fida bonorum custodia certa que defensio. Quæ olim etsi propter hominum scelus ex Hispania discesserat, in eam tamen diuino consilio rediit vna cum principibus catholicis, quibus Omnipotens Hispaniæ res iam casuras ante sæculum nostrum præsciens & miseratus, ad eas gubernandas & conseruandas viam præparare multifariam cœpit. Quæ quidem res paucis ac minime potius, vt arbitror, cognita, difficilis fortasse quibusdam videtur & admirabilis. Quam ob rem mihi pluribus argumentis & ratione probabili declaranda est, atque quo probari facilius possit & adhiberi sine dubio fides, altius repetenda.

De rebus, causis, atque mysteriis quæ præcesserunt, vt diuina prouidentia catholici principes Hispania malis imminentibus occurrerent.

SVNT igitur nobis hoc loco quædam repetenda summam, quæ etsi plenius in libris de Regibus Aragoniæ scripsimus, hic tamen necessaria sunt, vt opinor, & admiratione scituque digna videbuntur. Anno millesimo trecentesimo octogesimo septimo Petrus Aragoniæ Rex filium genuit nomine Martinum, quem Aragoniæ & Siciliæ Regem sibi que successorem moriens instituit. Habuit & filiam nomine Elionoram, quam dedit in matrimonium Ioanni Castellæ Regi, qui fuit Isabellæ Regiæ catholicæ proauus. Hic Henricum genuit qui valerudinarius ob infirmitatem sui corporis valetudinem cognomen accepit, & Ferdinandum, de quo plenam alibi mentionem fecimus, & paulo post scripturum sumus. Nunc autem ad Martinum Aragoniæ Regem reuertimur, qui Martinum genuit filium, cui dedit Siciliæ regnum. Qui cum Siciliæ Rex esset, à Siciliæ magnatibus & popu-

lis per legatos accitus, profectus est in Siciliam. Vbi cum biennio Siculis humanissime præfuisset, anno tertio è vita discessit, & eodem tempore pater eius in Aragonia mortuus est. Quibus vita defunctis Aragoniæ Siciliæq; regni successio lineaque recta defecit. Quæ quidem res catholicis principibus ad Castellæ atq; Aragoniæ gubernationem dedit initium. Martinus namque senior moriens testamento mandauit, vt Aragoniæ Siciliæque proceres, item pontifices, & cuiuscumque ordinis sacerdotes religiosique, viri prudentes in consilium conuenientes de regia stirpe Regem eligerent, qui suo generi propinquior esset, & ad gubernandum magis idoneus. Qui prudenter omnia considerantes ex multis regii generis competitoribus Ferdinandum Martini Regis fororis filium & Henrici Castellæ Regis fratrem minorem, qui tum temporis apud Antiqueram Baticæ prouinciæ oppidum contra Mauros bellum gerebat, Aragoniæ Regem delegerunt. In cuius electione quæ res acciderunt, & quemadmodum gestæ fuerūt, alibi pluribus verbis scripsimus. Ideoque nunc ad alia pergimus, id est Ferdinandum. Qui vxorem duxit Leonoram, quæ prius Vrraca dicebatur, & dômina fuit Infantatus & quinque villarum, quibus diues femina vocabatur, ex qua filios quinque suscepit: Alphonsum scilicet, Ioannem, Hæricum, Sanctium, & Petrum: & filias duas, de quibus alio loco scripsimus. Et Alphonfus primogenitus ex vxore Maria Henrici Castellæ Regis sui patrui filia prolem profus nullam habuit, ideoque moriens Neapolis regnum quod armis sibi vendicauerat, Ferdinando filio suo notho testamento reliquit, & Aragoniæ Siciliæque regnum ad Ioannem fratrem qui tum Nauarræ Rex erat, iure deuenit. Quæ res secūda fuit causa, per quam catholici principes postea matrimonio coniuncti ad Castellæ simul & Aragoniæ regnum peruenerunt. Tertia vero causa fuisse videtur, mors Caroli Vianæ principis, quam Barcinonæ ciues, nescio quid falso suspicantes vel simulantes potius, vlcisci conantes aduersus Ioannem Regem suum Ferdinandi patrem per decēnium & amplius bellum crudelissime gesserunt. De quo bello & eius causis historiam scripsimus longiorem. In qua etiã quarta & quinta causa continetur, quibus catholicis principibus ad regnorum successionem via parabatur. Siquidem Barcinonenses cum à Rege suo defecissent, bellumq; parassent, deinde timētes ne victi supplicium darent, quo se dignos putabant, duos sibi de Aragonum stirpe regia duces ascierunt: alterum è Portugallia nomine Petrum, quem in historia Lusitanum cognominauimus, virum fortem & animosum: alterum è Gallia Andegauensium siue Angeorum Ducem, nomine Ioānem, virum quoque strenuum & bellicosum. Quorum uterque periit quasi diuinitus, & Ferdinandus qui paruulus erat, annum agebat fere decimum quartum, & pugnabat acriter, à multis & magnis periculis liberatus, & multas de validissimis hostibus, absente patre, victorias consecutus. Hæc ex parte genioque Ferdinandi regnaturi signa manifesta fuere. Ex Isabellæ vero parte fœlicique sydere causæ duæ præcipuæ euidētissimæ que visæ sunt: Regis scilicet Hærici mollitiēs naturæq; defectus, quo sine liberis obiit, & Alphonfi fratris mors immatura, qui, vt ante diximus, annum agens decimum quartum sublatu est. Satis igitur his argumentis & rationibus constat à Deo optimo maximo principes catholicos electos & quasi præseruatos fuisse, qui labentibus & iam casuris Hispaniæ rebus subuenirent, qui Christianæ religionis hostibus obfisterent, qui bonos defenderent atque iuarent, & in malos animaduertērēt, qui Granatæ regnum annos circiter octingentos ab improbis Mahometi nefandissimaum nomen celebrantibus occupatum recuperarent.

De statura corporis Ferdinandi Regis & aliis membris.

ERAT rex Ferdinandus statura corporis mediocri & omnibus mēbris apte pulchreque compositis, colore candido, aspectu iucundo, facie splendida, capillo iufflao planoque fronte serena, sed calua vsque ad verticem & mediū caput, superciliis nigris & apertis, oculis clavis & subridentibus, naso non adunco, non simo, non longo, non breui, neque lato, sed alias capitis partes adornanti, malis roseis, ore paruo, labiis sanguineis & corallo similibus, dentibus albis, raris, & exiguis, mento venterabili, ceruice nec longa, nec breui, nec plenā, nec tenui, voce acutā, lingua expedita, sermone placido, ingenio claro, animo benigno, iudicio graui, consilio prudēti, moribus facilimis, incessu & omni corporis motu modesto & vere regio. Decorum nanque seruabat omnibus in rebus atq; factis dictisque. In cuius vultu dignitas erat mirabilis. Nunquam tamen iratus, nunquam tristis eras. In cibo temperantia & in potu maxima sobrietās, quippe qui non multis epulis vesceretur, & bis prandens bisque cœnans potare cōsueuit. Qui nec ptandebat, nec cœnabat vnquam, nisi prius aliquis pontifex aut alius sacerdos mēsam & ea quæ sibi apponebantur, benedixisset, & in fine Deo gratias egisset. Nec comedit vnquam ne in itinere quidem, quin

Ferdinādo Aragonia Rex deligitur.

Ferdinādi Regis elogium.

rem diuinam prius audiisset. Erat præterea omnibus in rebus munditiæ maxime studiosus. Vestibus utebatur honestis, interdum & præcipue nefastis & solēnibus diebus aureū torquem margaritis & aliis gemmis ornatum gestabat. Equis gaudebat & phaleratis & leuis armaturæ, quos, vt alio loco diximus, à pueritia ascendere & agitare didicit. Hastarum ludos & Troianum certamen exercuit, in quibus fortissimos equites quibus eum congredebatur & conflagabat, superauit. Erat enim artis equitadi iaculandique peritissimus. In præliis & omnibus negociis laboris patiens, iustitiæ fautor & exactor, erga miserabiles & afflictos pius, humanus, & clemens, vxoribus & liberis facilis & indulgens. Viros probos & sapientes mirum in modum diligebat colebatque, quorum consiliis libèter utebatur. Equites omnes & præcipue suæ domus amabat. Cum omnibus humanus & affabilis erat. Pila lusit & calculis, & postremo tempore lusit etiã chartis. Delectatus est venationibus, & volatiliū libentius utebatur quam ferarum.

De Regina Isabella moribus & religione.

SUPEREST vt de Regina quoque virtutibus aliquid dicamus. Itaque de statura corporis, de forma, de membrorum pulchra compositione, omnia quæ in Rege fuisse diximus, in regina paria fuere. Quantum enim in Rege dignitatis, tantum fuit in regina venustatis, & in vtroque maiestas venerabilis: tamen si multorū iudicio forma Regina pulchrior, ingenio acutior, animo splendidior, & decore grauior habebatur. Erat enim laudis famæque virtutis audior. Fuit abstemia, quæ vinum non modo non bibit vnquam, sed ne gustauit quidem. Quapropter aqua laxanti stomachum plerumque ciborū plus capiebat. Regem vehementer amabat, adeo vt zelotypia sollicita ac vigilans, si quas parari sibi pellices sentiebat, à sua domo curiaque prudētissime submouebat. Quæ multas apud se matronas habebat virtute & genere nobiles, quas humane tractabat & liberaliter. Cōplures procerum filias magnis sumptibus educabat, & custodiri diligenter iubebat, adultasque magnis dotibus honorifice collocabat, eas præsertim quæ caste pudiceque vixissent. Hispano sermone loquebatur grauius & ornate, Latinos oratores & sermones libentius audiebat quam alios, quamuis Latini sermonis ignara. Delectabatur enim suauitate linguæ Latine bene proferentis. Quam ob rem scientiæ cupidissima, bellis in Hispania iam confectis, et si multis magnisque negociis occupata, Grammaticæ tamen lectionibus operam dedit. In quibus per vnius anni spacium tantum profecit, vt non solum Latinos oratores intelligere, sed etiam libros interpretari facile poterat. In rebus ad diuinum cultum spectantibus dubium fuit, diligētior ne fuerit an liberalior. Eligebat enim sacerdotes, quorum magnum numerum habebat, sacrarum rerum & celebrandi peritissimos, item cantores & pueros qui ei seruebant in sacello, quibus præceptores cōducebat doctissimos, & beneficia conferebat. Adolescentes etiam nobiliū filios quibus utebatur in mensa moribus & literis erudiri iubebat, ne ociosi sese ludis & aliis vitiis inquinarent. In maioribus autem conferendis sacerdotiis & pōtificatibus non tam personarū nobilitatis & eruditionis, quam virtutis & honestatis rationem habebat. Ideoque nonnulli quibus erat sermo rarus & comæ supercilio breuior, fortasse vitam agere meliorem & grauius incedere terram intuentes cœpere, virtutem simulantes potius quam exercentes. Sumptus vero quibus altaris ornamenta cæteraque res ad honorem Dei pertinentes emebat, æstimare difficile est. Siquidē opæ præcium erat aurea sericaque peristromata videre in eius sacelli parietibus exposita: altare purpureis & aureis ornamentis, margaritis & variis gemmarum coloribus effulgēs, multis hinc inde sanctorum simulachris argenteis & aureis expositis: pauimentum pictis stratoris & serico stratum, superpositis argenteis candelabris maximi ponderis excultum, magnisque cereis ardentibus illustre: vestimenta præterea quibus amicti sacerdotes rem diuinam celebrabant, serica, purpurea, argentea, & aurea multis contexta margaritis & gemmis. Mitras etiam pontificales aureas calicesque gemmatos immenso precio comparabat. Sedes insuper in sacello superiores & inferiora sedilia disponi, & ordinem hunc seruari iussit: vt scilicet ex altera parte primus Cardinalibus locus daretur, secundus Archiepiscopis, tertius oratoribus, quartus episcopis, & deinceps gradatim reliquis sacerdotibus, ita tamē vt antiquiores nouitiis anteponerentur: in altera vero parte sederēt Comestabiles, Admirantes, Duces, Marchiones, Comites, & item gradatim cæteri nobiles & generosi. Erat enim mulier admodum prouida, quæ diuinarū rerum maxima cultrix humanas diligentissime gubernabat, tantoque Christianæ religionis & diuini cultus amore studioque flagrabat, vt quamuis plurimis & maximis multorum regnorum curis & negociis die noctuque premebatur, contemplatiuam tamen magis agere vitam quam actiuam videbatur. Semper enim sacris rebus & diuinis officiis aderat. In quibus si quis forte sacerdotum

tum suorum qui sibi rem diuinam celebrabant, aut horas canonicas & psalmos canebāt, errasser in syllaba, persentiebat, & tanquam magistra discipulum admonebat. Quæ præter multas extraordinarias & votiuas orationes, horarium quoq; sacerdotū more quotidie persolvebat. Homines à grauitate, à modestia, à taciturnitate, à constantia probabat: leues autem, loquaces, importunos & mutabiles molestissime ferebat. Mèdaces præterea, vanos parasitos, coniectores, sortilegos, præstigiatores, chiromanticos, augures, schœnobates, petauristas, & alios omnes circulatorēs & fallaces homines nec audire voluit vnquam nec videre.

De iustitia per eos restituta.

10 **Q**UÆMADMODVM catholici principes Hispani epopulis amissam iustitiam restituere, multis exemplis alio loco demonstrauimus. Cuius imaginem talem referebat, qualem veteres olim depingere consueuerunt: effigie virginis, aspectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum atrocibus, neque humilis, neque asperæ, sed verecundæ cuiusdam tristitiæ dignitate. Ex quo intelligi voluerūt, eos qui iustitiæ præessent, oportere esse graues, sanctos, seueros, incorruptos, inadulabiles, aduersus improbos & delinquentes immiseriordes, inexorabiles, erectos, arduos, potentes, vi & maiestate æquitatis veritatisq; terrificos. Iustitiam itaque, cuius (vt ait Tullius) splendor est maximus, Rex & Regina cæteraque virtutes omnes & diuinas humanasque leges excolentes, catholici principes appellari meruerunt. Maxima nanque res est sanctissimaque iustitia, qua quidem vna virtutes omnes continentur, & hominum societas coniunctioque conseruatur. Cuius comites, vralio loco diximus, sunt liberalitas, religio, pietas, gratitudo, sanctitas, obedientia, fides, æquitas, bonitas, veritas, & legum mandatorumque obseruatio. Sine cuius ministris omnia nimirum cladibus acerbissimis redundarent, & nefaria malorum rabies & crudeles flagitiosorum coniurationes in optimos quosque contemptis humanis diuinisque legibus ruerent. Quocirca qui recte sancteque iustitiæ munus exercent, quemadmodum catholici principes fecere, qui quidem pauci sunt, & honoribus magnis & sui nominis æternitate meo quidem iudicio digni sunt.

De catholicorum principum munificentia & liberalitate.

10 **Q**UÆ de Ferdinandi regis & Isabellæ reginæ munificentia dixero, etsi multos rationis expertes rerumque inscios, & iniquos alienæ virtutis & laudis æstimatores inficiaturos prospicio, qui meam hanc sententiam tanquam paradoxam & rem incredibilem calumniis suis & perfidia rationi contraria retractabunt: id tamen ego dicam de illorum liberalitate, quod non Gnathonici, sed quod Socratici sentiunt, & ipse sine vlla adulatione vere possum dicere: Reges scilicet & mortales omnes qui fuerunt hactenus, à catholicis principibus omni genere virtutis & præcipue liberalitatis officio fuisse superatos. Quod si quibus vel ingratis vel inuidis ambitiosius & fide maius à me dictū forte videbitur, hæc vna potissimum & probabili ratione constare poterit, quia cæterorum Regum qui liberales fuisse prædicantur, opera munificentia quamuis multa magnaque, si cum catholicorum principum liberalitate cõferantur, nimirum & magnitudine minora reperiuntur, & numero pauciora. Actus siquidem nouis atque multiplices munificentia catholico-
10 rum principum nec connumerari, nec ponderari quidem possunt, nec æstimari. Veniant igitur, si placet, veniant omnes qui ab hac opinione mea dissentiunt, ac si velint, etiam ratiocinatores & arithmeticos cum pugillaribus & calculis arcessant. Quorum nemo quidem regum catholicorum liberalitatis opera magnifica computabit, nemo beneficiorū numeros millenarios multiplicabit, nemo denique quotidianorum munerum legiones dinumerabit. Quis enim comprehendere poterit innumerabilia maximaque stipendia liberalissime persoluta: quis colligere pecunias egentibus erogatas: quis dotes virginibus collocandis enumeratas: quis amplissima munera multis oratoribus animosissime collata: quis plurima & vere regia donatiua domesticis equitibus & familiaribus distributa: quis donaria preciosa templis oblata: Sed ad maiora atque mirabilia conscendamus. Nam quæ diximus hactenus, quota quidem pars videbitur, si magnos sumptus quibus annos fere quadraginta domestica & externa bella gesserunt, meminerimus: si maiores impensas quibus magnas classes ad Canarias & Indicas insulas miserunt, considerauerimus: si pecunias quibus multas ecclesias magnaque monasteria condiderunt, & reditibus donauere, numerare possemus: si quot & quanta patrimonia, quot census, quos Hispano sermone Iuros appellamus, de se benemeritis tribuerunt: si quot Duces, quos

Marchiones, quot Comites, quot equites creauerūt, memoria repetere vellemus. Quod
 nam igitur catholicorum principum liberalitatis opera multifariam, vt supra diximus,
 præ multitudine atque magnitudine comprehendi minime possunt, aliis omiſſis, illud
 vnum, de quo alio loco scripsimus, quatenus est opes munificentie memorabile, summa-
 tim repetemus. Anno enim à natali Christiano supra mille & quadringentos septuagesi-
 mo sexto catholici principes etſi difficillimum contra Portugallia Regem bellum gere-
 bant, cum tamen magnas Turcarum copias Odruntum oppidum expugnasse cognoui-
 ſent, septuaginta naues armatorum militum plenas & cōmeatus Ferdinando Neapolita-
 norum Regi, cuius erat oppidū quod Teucricum captum tenebant, ſuis expenſis auxilio mi-
 ſerunt, & propulſatis hoſtibus oppidum reſtituere. Cæterum fuerunt Rex Ferdinandus
 & Iſabella Regina cunctis fere virtutibus pares, & Regina liberalitatis operibus animo-
 ſiſſima. Quæ quidem dandis muneribus & pecuniis numeratis, conſtitutiſque præmiis
 vtriuſque conferendis arbitrio, multum ſemper addebat, & ſeparatim largiebatur. Cuius
 liberalitatem & animi magnitudinem cum alii permulti magnates Hiſpania, tum vero
 duo principes externi perſpexerunt, Ioānes ſcilicet Rex Nauarra, & Proſperus Columna
 Romanæ vrbs vir primarius. Quorum alter cum ad eam Hiſpalim veniſſet, alter Me-
 thymnam cognomento Campum, muneribus ampliffimis vterque donatus ab ea diſceſ-
 ſit. De Regis quoque munificentia multa ſeparatim commemorare poſſem, quæ omnia
 prætermitto; duntaxat vno contentus exemplo, quo Cæſar auguſtæ fuit vſus, vbi Sanctæ
 Engratiæ monaſterio ſolidorum millia ducenta munerauit, & millia decem quotannis in
 perpetuum donauit. Erant enim Catholici principes non ſolum liberales & animoſi, ſed
 etiam prudentes religioſi & circumſpecti in deligendis locis & perſonis quibus tribuen-
 dum erat. Nam etſi liberalitas virtus eſt animi generoſi atq; magnifici, qua diuites & ma-
 gnanimi principes in pecuniis distribuēdis, & aliis ſiue fortunæ ſiue naturæ bonis homi-
 num gratiam demerentur, & Deum qui bona omnia largitur, imitantur, multas tamē ha-
 bet cautiones multasque circumſtantias, quas omnes qui liberales eſſe volunt, circum-
 ſpicere diligentiffime debent, ne vel imprudentes & iniuſti, vel ſine ratione liberales eſſe
 videantur. Non eſt enim beneficium quod in quempiam ſine ratione cōfertur. Quapro-
 pter illi quidem liberales appellari merito debent & magna laude digni ſunt, qui benefi-
 cia conferentes prudenter cauteque largiuntur. Alii autem vituperandi magnoque odio
 digni, qui vel ambitione liberales videri volunt, vel in eos beneficia collocare ſtudent,
 quibus ſperant ſe conſequuturos quæ concupiſcunt. Quorum munera largitionis quidē
 ſunt, non liberalitatis. Sunt enim ſimiles hamo piſcantium qui piſces eſca decipiūt. Quod
 illi præcipue faciunt, qui conditione ſua non contenti res alienas & magnos dominatus
 affectant. Sunt & hominum liberalium genera multa. Alii nanque auferre ſolent ab aliis
 quod in alios conferunt: alii plus quā ſua patitur facultas, imprudenter profundunt. Dant
 alii non vt proſint accipientibus, ſed vt noceant, multi non merentibus & indignis, non-
 nulli non egentibus ſed diuitibus & ingratis. Plærique non ſapientibus & ſtudioſis, ſed a-
 uidi laudis & popularis applauſus ſtultis & inepris paraſitis, quorū prauis aſſentationibus
 maxime delectantur, largiffime distribuunt, vt de ſe bene dicant falſoque loquantur. Qui
 quidem ſe ſtultos eſſe non ſimulant, ſi non eſſent homines inſipientes, qui de ſe omnia
 facile credūt, & adulationem mentientium ſuarum laudum teſtimonium eſſe putant. Cū
 quibus & alii complures accuſandi ſunt, & infames haberi merito debent, qui ſub ſpecie
 liberalitatis in voluptatibus veneris, in frequentibus cōuiuiis, in ludis & vanis ſpectacu-
 lorum pompis, non modo res ſuas familiares & ampliffima patrimonia ſtulte conſumunt,
 verum etiam clarum nomen & bonam famam, qua nihil eſt homini precioſius, turpiter
 deformant & obſcurant. Quare Ferdinandi Regis & Iſabella Regina liberalitas lauda-
 bilior virtusque clarior eſt & gloria maior, qui non falſis aſſentatoribus, vt auidi laudis
 & ambitioſi, non diuitibus, vt alienarum rerum cupidi, non ingratis, vt imprudentes
 & inconſulti, non conuiuiis & voluptatibus, vt intemperantes & prodigi, non denique
 ludis & ſpectaculis, vt pueriles & populares: ſed miſeris, inopibus, ſtudioſis & beneme-
 ritibus mercedes & munera recte ſanctēque tribuerunt, vt prouidi principes & ſaluber-
 rimi. Qui propterea cūctis qui liberales fuere, præferendi mihi iure videntur, quia & pro-
 merentibus beneficia conferebant, & largiendo iudicio vero ſemper & honeſta beneuo-
 lentia, probabilibus munificentia fontibus utebantur. Non laudem, non obſequium, nō
 mortalem gratiam & hominum remunerationem ſperantes, ſed euangelicam doctri-
 nam ſequentes ea quæ gratis acceperant, gratis benemeritis & iuſte petentibus liberali
 manu erogabant, neque ſicuti plærique faciunt, opes & fortunæ bona cuſtodientes a-
 mittebant, ſed bene distribuendo conſeruabant. Quibus proſecto in huiusmodi ge-
 nere

nere virtutis & opere liberalitatis comites ex viris illastribus, quos antiquitas celebrauit, valde paucos, & ex fœminis vnam duntaxat inuenio regionis Apuliæ, quam alii Bufam, alii Baulam nominarunt. Quæ cum esset genere nobilis & admodum diues, Romanorû ciuium fere decem millibus ex prælio Cannesi elapsis & à Canusianis intra sua mœnia receptis, alimenta, vestes, & viaticum largissime præbuit. Eodẽ tempore Fabius Maximus etiam suæ liberalitatis testimonium reliquit memorabile. Qui cum ciues Romanos captiuos ab Hannibale Carthaginensium duce recepisset, ei pecuniam daturus, & senatus soluere noluisse, filium Romam misit quem vnicum possidebat, vendidit, & precium eius Hannibali numerauit. Quintius quoque Flaminius se quidem munificentia sua maxime laudabilem præstitit, qui Philippo Macedoniæ Rege bello superato, cû ad victoriæ suæ spectaculum Græcia fere tota conuenisset, facto signo tubæ silentio, hæc à præcone verba recitari iussit: Senatus populusque Romanus & Quintius Flaminius Imperator omnes Græciæ vrbes quæ sub ditione Philippi Regis fuerunt, liberas atq; immunes esse iubet. Duos inuenio præterea liberalitatis comites à scriptoribus antiquis honorifice commemoratos; Hieronem Syracusanum & Agrigentinum Gilliam. Quorum alter audita clade quam Romani apud Trasymenum lacum passi fuerant, tritici modiorum millia trecenta, ducenta hordei, auriq; ducenta & quadraginta pondo Romæ dono misit alter & diuitiis excellens, & animo semper in conferendis magis pecuniis quam accumulandis erat occupatus, cuius domus non Gilliæ quidem, sed officina munificentiæ vocabatur. Qui, vt alia eius opera liberalitatis omittam, equites Gelenfium quingentos vi tempestatis in suas possessiones cõpulsos aluit omnes atque vestiuit. Magna nimirum fuit horum quos memorauimus, liberalitas, sed si ad calculû venerimus, nihil profus ad catholicorû principum munificentia. Quæ quidem est non cum praua mortaliû liberalitate conferenda, sed potius Dei optimi maximi benignitati merito comparanda. Qui quid præter ea munera quæ supra scripsimus, plura oppida, plura prædia, plures pagos, plures fundos, plures agrorum possessiones, quã cæteri liberales & principes omnes tribuerunt: qui denique multis qui nihil penitus habebât, pro laborum suorum præmio census & opes magnas contulerunt, atque aliis magnatibus qui maximas diuitias & amplissima patrimonia possidebant, ampliarunt.

De catholicorum principum humanitate & clementia.

HUMANITATIS atque clementiæ, quarum altera charitas est erga proximos, & altera iniuriæ remissio, in catholicis principibus exempla multa magnaue perspecta fuere. De quibus ne plura commemorem, nobis illud vnum eorum eximia pietatis indicio vel maximo fuit, quod scilicet illorum mortẽ qui in prælio occubissent, vel alio miserabili casu cecidissent, non solum magno dolore miserabantur, verum etiam tanquam parentes multis lachrymis atque gemitibus defleuerunt: ideoque suorum militum salutem consulentes, hostes obsidione magis & fame, quam præliis & oppugnatione sæpe vicerunt. Qui præterea me ipso præfente numerosas Gallorum Regis copias, ab oppugnatione arctis oppidi quod Salsas appellant, metu coactas discedentes, cum armis persequi manumque capere possent, quia tamen non sine magna illorum strage fieri posse videbant, abire permiserunt, suis equitibus qui hostes ferire iam cœperant, inuitis, & vix ab honore victoriæ spoliisque cupiditate retractis. Magnum & hoc etiam fuit humanitatis exemplum. Quoties enim vir vel Hispaniæ primarius, vel aliquis ex Christianis principibus è vita migrasset, ad eius hæredes & propinquos statim sapientes viros & religiosos cõsolandi gratia mittebant, lugentesque nigras vestes doloris sui & humanitatis testes induebantur. Ferdinandus vero non humanissimi solum, sed etiam Christianissimi Regis argumentum memorabile non præteribo silentio, qui quidẽ quotannis die Iouis ante Pascha resurrectionis, more & exemplo Christi qui suis discipulis, vt hominibus humanitatis exemplum præberet, pedes lauit, & Petro quamuis recusanti, duodecim pauperibus accitis pedes lauare consuevit, quos deinde lotos, cœnatos, nouis vestibus indutos & singulos singulis aureis donatos dimittebat. Vtriusque autem clementia cum in aliis multis, tũ vero erga eos cognosci maxime potuit, quibus accusatione cessante facile parcebãt, & alios multos quibus sine vilius querela leges vltimam pœnam statuebant, ad remum libentius atq; metalla quam ad mortem destinabant.

De fortitudine & patientia eorum.

TRIA saluberrima documenta, vel potius amplissima tria patrimonia & præciosissima munera, Rex Ferdinandus & Isabella Regina suis hæredibus testamento mandauit.

runt, quæ simul cum regnorum suorum gubernatione suscipere, & diligenter obseruarent: primum scilicet speculum clarissimum fortitudinis, in quo se frequenter intuerentur, sequæ cognoscerent: secundum lucidissimum patientiæ fontem, vnde sitientes liquores haurirent salutiferos sitimque sedarent: tertium pulcherrimum moderationis exemplar, quod non solum successores eorum, sed etiam mortales omnes & præcipue magni principes imitarentur. Hæc itaque dona nepotibus & reliquis successoribus immortalia suarum virtutum monumenta reliquerunt, omnibus vtriusque fortunæ casibus admirabili patientia, summaque modestia resistentes, qui nec prosperis rebus & victoriis quas & multas & triumphales adepti fuere, lætantes efferebantur, nec aduersis & turbulentissimis tempestatibus vnquam cesserunt: sed omnia quæ sibi vel prospera vel aduersa contingissent, animo magno vultuque læto atque sereno semper excipiebant, nullum prorsus aut elati aut perturbati animi signum præ se ferentes. A primis siquidem annis ætatis suæ periculis aduendis & tolerandis laboribus assueti, multasque rerum varietates & temporum mutationes experti, Deo semper optimo maximo gratias agentes, omnis inimicorum infidias & iniquitates atque fortunæ flatus & refluxus temperantia & fortitudine singulari sustinebant. Ii namque fuerunt catholici principes, qui cum aliis virtutibus, tum vero fortitudine, constantia, & patientia mortales omnes longe superauerint: propterea quod omni genere virtutis armati, & spiritu diuinitatis afflāti, cœlestique gratia repleti, nihil non honestum, nihil non decorum faciebant, casus omnes aduersos qui mortalibus accidere solent, & neque humana prudentia neque ratione vlla vitari possunt, incredibili fortitudine miraque patientia perferentes. Quorum maximam atque diuinam sapientiam cum in aliis multis aduersitatibus & laboribus quos indigne plerumque patiebantur, tum in obitu liberorum non sine magna admiratione cognouimus. Nam etsi Ioannem vnicum filium, qui si vixisset, vniuerso terrarum orbi dominaturus videbatur, & Isabellam filiam Portugalliæ reginam breui spacio tēporis amiserunt, fortissimo tamen animo summo dolori restiterunt: qui nimirum duobus filiis, duobus generis, duobus nepotibus amissis exemplo magnæ patientiæ nobis esse voluerunt. Qui præterea non minori fortitudine patientiaque corporis dolores, quam animi passiones sustulerunt. Siquidem Rex Ferdinandus cum Barcinonæ in ceruice grauissimum vulnus accepisset, non modo non turbatus est animo, sed nec quidem gemuit, immo animo præsentis substitit, & recentem dolorem suppressens percussorem seruari iussit incolumem. Quæ quidem res quoniam pertinet ad historiam, breuiter explicabitur. Barcinonæ siquidem cum Rex & Regina commorarentur & conuentus agerent, homo quidam nomine Ioanes Cagnamatius ex oppido Cagnamatio, quod à Barcinone passuum millia circiter quindecim distat, imaginatus, vt est humana fragilitas, se Regem futurum, si Regem occidisset, & inani cogitatione falsaque deceptus, Barcinonem veniens accinctus ferro, cuius aciem sæpe cotibus acuerat, locum non vt infans, sed vt prudens elegit idoneum, & tempus obseruans ad Regem è domo vbi cum suis consiliariis & Barcinonæ ciuibus de negociis & rebus agendis consultauebat, egressum dissimulanter accessit, cui repente vulnus intulit crudelissimum. Quem iussu Regis, vt paulo ante diximus, à multitudinis impetu defensum, multisque tormētis affectum, vt si cuiuspiam subornatione tale facinus ausus fuisset, proderet, nihil cōsistentem cum iustitia membratim viuumque forcipibus igne cādētibz diuidendum censuisset, Regina propter animæ periculum strangulari prius, deinde iam exanimem diuidi iussit. Quæ & ipsa quoque corporis dolores animosissime pertulit semper, non solum aduersæ valetudinis, sed etiam partus. In quibus nec quæsta quidem fuit vnquam, sed admirabili fortitudine, vt ab eius matronis cubiculariis accepi, dolorem vocemque suppresserat.

De studio & amore suorum erga eos, & sua in alios benignitate.

QUIBUS, vt honeste cuncta sancteque præcipiebant, sic & omnes regnorum suorum proceres omnesque populi libenter obsequebantur, & fideliter seruiebant, cum præsertim bella gerebant, in quibus illis sese vltro offerebant, bona sua omnia & labores gratuitos pollicentes. Quorum plerique qui viribus plurimum poterant, & opibus abundabant, non solum labores & pecunias, sed etiam sanguinem suum profundebant. Ex quibus nonnulli fortissime præliantes vitam amiserunt, quos, vt eorum virtus & memoria conseruetur, alio loco nominauimus, qui cum regni dignitatis causa, tum vero Christianæ religionis honore flagrantés, mortem præsertim honestam & gloriosam subire minime recusabant. Quibus Rex & Regina gratissimi principes, & viuētibz, & mortuis, honoribus & sacrificiis officium debitum præstiterunt, & in eorum præterea liberos & vxores magna munera

cōtulere. Est enim gēs Hispaniæ omnis bellicosissima, & suis principibus qui iustitiam tuentur & fouent, fidelissima, cuius nobilitas & cuiuscunque generis homines alias omnes gentes officio rei militaris & aliis virtutibus lōge præcedūt. Quare tametsi catholici principes, vt sæpe diximus, labores magnos & aduersa multa pertulerunt, fortissimis tamen suę nationis hominibus prosperi satis fortunatique fuerunt, qui fidelissimo atq; tutissimo sapientissimorum Pontificum, fortissimorumque Ducum, Marchionum, Comitum, equitum, militumque contubernio, præsidio & obsequio maxime conquiescebant, quorum viribus & ingeniis quamplurimos & potētissimos hostes vicerunt, & principatus suos omnes absentes præsentisque tranquillissime gubernabant. Nam cum duo sint hominum genera quibus magni principes indigent, quorum altero bellicis in rebus & officio rei militaris, altero in capiendis consiliis & agendis negociis vtatur magnum numerum catholici principes vtriusque generis habuerunt. Apud quos duces exercitus excellentissimos, sapientissimos Cardinales & alios Pontifices, præfides & gubernatores, regiæ domus præfectos maiores minoresque, maximos cancellarios & procancellarios prudētissimos, vtriusque iuris & sacre theologiæ consultos doctissimos, cubicularios obseruantissimos, fidelissimos consiliarios, patrimonii regii præfectos, & thesaurarios vigilantissimos, diligentissimos secretarios cognouimus: multas præterea scēmas generosas & illustres Regiæ maxime cultrices, multas puellas & nobilium liberos vtrique seruientes, quibus regia domus exulta, multos honores magnaque munera quotidie conferebant. Quapropter catholicis principibus omnes quam libentissime diligentissimeque seruiebant. Qui de se multos benemerentes, etiam infimi generis homines, ad honores magnos & altissimos dignitatis gradus euexerunt.

Duobus generibus hominum Principes indigent.

De regnis per catholicos principes recuperatis & aliis acquisitis.

MATRIMONIO coniuncti catholici principes regna sua recognoscētes, omnia quę sui iuris erant & ab aliis iniuste possidebantur, legibus & armis recuperare cœperūt, & in primis Castellæ regnum cuius bonam partem Portugalliæ Rex Alphōsus, vt alio loco diximus, occupauerat, post multa prælia gesta, deuictis tandem ac depulsis Portugallię copiis, ditioni suæ restituere. Subinde Granatēse Mauris perdomitis & in deditionem receptis: recuperato autem Granatæ regno principatū Ruffinonis & Ceretaniæ repetiit, quod Rex Gallorum Carolus, qui principatum illum pro pecunia quam Ludouicus pater eius Ioanni Aragonum Regi Ferdinandi patri mutuauerat, multos annos obtinuerat, liberalissime restituit, sine vlla pecuniarum repetitione. Quarum summa erat ad numerū trecentorum millium aureorum, quos Galli coronas appellant. Deinde paruo interiecto tempore Neapolitanum regnum a Gallis occupatum bis in suam potestatem & imperiū redegere, sæpe Gallorum copiis profligatis: postea Nauarræ, quod quidam multos annos iniuste possidebant. De cuius regni conditione & de causis quibus ad Reges catholicos pertinebat, alibi scripsimus. Quare iure quidem repetitum ac recuperatum fuisse probari facile potest, non autem, vt nonnulli falso putauerūt, ereptum. Cuius rei causam & rationem si quis scire voluerit, inueniet in linea & successione Regū Aragonum, in Rege Ramiro secundo. Præterea catholici principes in Hispania nōnullas ciuitates & oppida multa sibi vendicarunt, quæ nimia præteritorum regum negligentia fuerant occupata. Per legatos etiam & exercitus suos in Atlantico mari Canarias & Indicas apud Antipodas gentes domuere, & ad cultum Christianæ religionis adduxerunt. In Africa quoque Mesillā, Oranum, Tabracam, quam Buxiam vocant, & Tripolim subegerunt. Qui si vitam lōgiorem produxissent, & aliorum principum qui semper eos res magnas & sanctas molientes impedire conabantur, inuidia caruissent, non equidem dubito quin Africa tota magnaq; pars Asiæ iam nunc Hispano parerent imperio. Quod quidem nepotes & alios successores qui non modo regnorum, sed etiam eorum virtutum sunt hæredes, & Christi nomen cultumque rebus omnibus anteponunt, adiuuante Deo facturos speramus atque prospicimus. Hoc enim Carolus & Ferdinandus fratres excellentissimi principes promittere videntur, quorum alter auum Maximilianum, alter Ferdinandum, & vterque Philippum patrem nobis representant.

De Isabella regina morte.

ISABELLA regina multis magnisque negociis & continuis iam defatigata laboribus, in oppido quod Methymna cognomento Campo dicitur, in aduersam incidit valetudinem, qua cū dies prope quinquaginta cōfluxit. Quibus diebus cū omnes suę domus

equites, sacerdotes, & totius Hispaniæ populi per omnes ecclesias sacrificiis, orationibus, ieiuniis, & lachrymis pro eius salute profusis Deum optimum maximum deprecantur. Illa tamen prudentissima mulier cum diem vitæ suæ vltimum appropinquare sensisset, omnes admonuit ne quis vltra Deum precibus fatigaret, & ecclesiæ sacramenta deuotissime recepit. Cuius tanta fuit honestatis & pudicitiae cura, vt etiam cum extremam reciperet vnctionem, & iam animam ageret, nudum pedem sic vngendum præbuit, vt nemini, ne familiarissimæ quidem mulieri tangendum permiserit. Testamentum autem prudentissime condidit, & regnorum suorum curam & administrationem Ferdinando Regi commendauit hac conditione, ne iura censuræque regnorum suorum alienarentur villo modo. Obiit autem Hispaniarum maximum decus in oppido Methymna Campi, die vigesimo sexto Nouembris anno millesimo quingentesimo quarto. Quo quidem die omnis Hispaniæ felicitas, omne decus, omnium virtutum pulcherrimū specimen interiit. Cuius corpus habitu Sancti Francisci reconditum animam Deo reddidit, & magno sacerdotum & equitum numero Granatam delatum sepelitur in loco satis humili, & vt testamento mandauerat, reiectis omnibus pompis. Orbata itaque Hispania clarissimo lumine, nō sine causa timere cœpit, magnusque terror omnium bonorum mentes inuasit, qui ne seditiones & bella quæ viuente Regina fuerant oppressa & extincta, renascerentur, formidabant. Cæterum Rex prudentissimus Ferdinandus post obitum Reginæ multis profusis lachrymis, multis conuocatis equitibus Reginæ peractis exequiis, Ioannam filiam, Castellæ, Legionis, & Granatæ, cæterorumque regnorum Reginam nominauit, & ab omnibus iureiurando ex consuetudine regni vocari iussit. Erat autem Ioāna filia sub idem tempus cum Philippo marito Maximiliani Imperatoris filio in Flandriæ Comitatu. Ferdinandus autem interea ex Reginæ testamēto atque rogatu regnorum omnium curam gubernationemque suscepit, omnibus Hispanis consentientibus, & post annum à morte Isabellæ Reginæ Germanam duxit vxorem Gallorum Regis consanguineam. Qui summa diligentia summaque iustitia in sancta pace & optata tranquillaque quiete regna omnia conseruauit. Cuius gubernatio fuit circiter biennium. Nam deinde cum venisset Philippus gener eius & Ioanna filia Idibus Aprilis anni quingentesimi sexti, renunciata cura & gubernatione regnorum Castellæ, Legionis, & Granatæ ad regna sua Aragoniæ primum se contulit, & deinde Neapolim nauigauit. Quo digresso Philippus & Ioanna coniux eius à magnatibus & populorum Castellæ procuratoribus in oppido Pincia, quod Valladolid vocat, Castellæ Reges vocati fuere præstito iureiurando, & Carolus eorum filius dictus est Castellæ princeps. Erat autem Philippus iuuenis corpore validus, facie pulchra, aspectu iocūdo, animo liberali, ingenio clāro, & literis adornatus, qui regnauit menses fere quatuor, & in vrbe Burgensi aduersa valetudine correptus, paucis diebus è vita decessit, die vigesimo quinto Septembris anni prænominati. Quo mortuo, Ioanna Regina viduata remanens, vel ex morte mariti quem vehementer amabat, vel nulla gubernandi experientia, vel alia causa gubernandi munus recusauit. Gubernatum itaque regnum fuit per consiliarios, & Franciscum Ximenium Hispaniæ Cardinalem, qui Castellæ regnū gubernarunt menses circiter vndecim, multis Castellæ magnatibus inuitis atque etiam murmurantibus. Erant autem in hac gubernatione regii consiliarii, Alphonsus à Fonte cognominatus iureconsultus, & Episcopus Ianenſis moribus & ætate grauis, qui consilio præsidebat, Petrus Oropceanus doctor, Canonici iuris interpretes, & vita probus, Fernandus Telliſ Licentiatus, vir ingenio magnus & genere nobilis, patria Hispanensis. Erat & Garſias Moxica Licentiatus in vtroque iure, natione Guipuzcuanus, vir probus & literis ac genere clarus: item Laurentius Caruaialus doctor egregius & genere nobilis: aderat & Ludouicus Polancus vtriusque iuris consultus. Fuerunt & alii complures, quorum nomina me latent. Regina autem Ioanna Ferdinandū patrem qui Neapoli tūc erat, ad regni gubernationē vocari iussit, qui filix votis annuens se venturum respondit. Cæterum quoniam multa erāt in regno Neapolis, & magna negocia, aduentum suum per aliquot menses distulit. Tandem multis filix suæ nunciis & literis acceptis & omnibus fere Castellæ populis supplicantibus, die quarto Iunii anni quingentesimi septimi nauim conscendit, multisque triremibus magna que classe comitatus in Hispaniam remeauit incolumis & peroptatus, & multis malis quæ per Hispaniam committebantur, occurrit. Qui cum tumultus & nonnullorum procerum motus oppressisset, omnes Castellæ populos tranquilla pace magna que iustitia prope septennium gubernauit. Postea vero anno tertio decimo supra millesimum & quingentesimum ex vrbe Burgensi Pinciam, quod distat à Burgis passuum millia circiter octoginta, se contulit, vbi per annum fere commoratus est, multa que negocia confecit. Vnde discedens in cœnobium quod Meiorada dicitur, ordinis sancti Hieronymi apud oppidū Olimetum, profectus.

profectus, aduersa valetudine grauatus indies magis ac magis affligebatur, adeo vt de eius salute & spe vitæ medici fere omnes desperarēt. Quam quidem valetudinem viri quidam prudentes ex medicamentis quibusdam sibi datis ad procreandum prouenisse putauere. Quæ siue sciens siue deceptus acceperat, medicorum tamen consiliis obediens, & multis adiutus remediis interdum conualefcebat, & spem vitæ medici pollicebantur, sed pristinam valetudinem recuperare nunquam valuit, quin potius eius virtus paulatim declinabat ad mortem. Siquidem neque pedibus insistere poterat, neque familiares, vt so- lebat, alloquebatur, & à negociis omnibus abstinebat, cuius vultus qui serenissimus semper fuerat, non hilaris, non iucundus, sed subtristis & subobscurus.

De morte Ferdinandi Regis.

10 **Q**VI demum cum ex vrbe Placētia Hispalim versus in lectica veheretur, in pago par-
uo nomine Madrigalegio, quod est apud oppidum Guadalupum, die vigesimo secū-
do mensis Ianuarii, anni millesimi quingentesimi decimi sexti, Rex catholicus Ferdinā-
dus & nunquā satis laudatus ecclesiæ sacramētis deuotissime receptis, Deo spiritum red-
didit, annum agens ætatis suæ quartum & sexagesimum, cum regnasset annis duobus &
quadraginta. Habuit autem moriens apud se præter alios nobiles Federicum Henricum
Almirantem Castellæ, & Federicum a Toledo Ducē Aluanum suos fratres, alterum pa-
trulem, & alterum amitinum. Aderat & Clemens Protonotarius, qui fuit vnus ex testa-
mentariis & testamētum scripsit, cuius mihi datum fuit exemplum. Quod quia magnum
volumen erat, & operi nostro minime necessariū, prætermisimus. Elegit autem sibi Rex
Ferdinandus sepulturam in vrbe Granata, vt alibi scripsimus, vbi & vxor eius Isabella Re-
gina iacebat, & nunc ambo simul iacent, & effigies vtriusq; cernuntur in alto tumulo val-
de conspicuo. Quo etiam Regis Philippi corpus Imperatoris Caroli iussu delatum fuit ex
oppido quod Tordefillas appellant, vbi longo tempore iacuerat.

De Ferdinandi Regis & Isabella reginæ liberis.

10 **M**HI de catholicis principibus summatim locuto, superest vt eorum liberos proleq;
pulcherrimā nominatim referam. Genuerūt itaq; catholici principes Ioannē vnicū
filiū, qui cum Margaritā Maximiliani Imperatoris filiam vxorē duxisset adolescentulus,
post confectas nuptias & variis ludis & spectaculis sumptuosissime celebratis non solum
ab equitibus regiæ curiæ, sed ab omnibus etiā totius Hispaniæ populis & Sicilia, infra an-
num diem vitæ suæ clausit vltimum, non sine summo dolore parētum, & lachrymis, & to-
tius Hispaniæ atque Sicilia consternatione summoque fletu. Obiit autem hic princeps
naturæ dotibus excellens & literis adornatus, Salmaticæ, anno millesimo quadringente-
simo nonagesimo septimo. Cuius luctuosissima mors, quæ maximo gaudio successit, no-
uam scribendæ tragediæ materiā poetis & scriptoribus præbuit. Eius corpus Auilam de-
latum fuit & iacet in cœnobio sancti Thomæ ordinis prædicatorii. Progenuerunt & filias
40 quatuor, Isabellam scilicet, quæ primum nupsit Alphonso Ioanni Portugalliæ Regis filio,
qui lapsu currētis equi, vt alio loco diximus, infœliciter occubuit. Quo mortuo nupsit e-
ius vxor Emanuēli Portugalliæ Regi. Secundam filiam susceperunt Ioannam, quæ nupsit
Philippo Maximiliani Imperatoris filio, Carolumq; peperit Imperatorem, & Ferdinan-
dum Vngariæ Regem: peperit & filias duas, Leonoram, quæ primū nupsit Emanuēli Regi
Portugalliæ, post cuius mortē nupsit Francisco Gallorū Regi: peperit & Catharinam, quæ
nunc est vxor Ioannis Portugalliæ Regis. Tertio autem loco Regibus catholicis nata est
Maria, quæ post obitum suæ sororis Isabellæ fuit vxor Emanuēlis Portugalliæ Regis. Hęc
peperit Ioannem qui nunc est Rex Portugalliæ & fratres eius atque sorores quos alibi no-
minauimus. Vltimam præterea genuerunt filiam Catharinam, quæ nunc est Angliæ Re-
gina. Habuit etiam Ferdinādus ex quadam generosa virgine, quæ fuit Euolis Vicecomes,
Alphonsum Aragoncum Cæsaraugustanum Antistitem, qui patris mores & virtutes o-
mnes sic imitatus est, sic eiusdem recta vestigia secutus, sic eum totum refert, sic denique
seipsum gerit, vt non minorem ipse suarum virtutum materiam scriptoribus præbeat.
Cuius animi magnitudo & naturæ fœlicitas verum quidem illud nostrum tetrasticon
faciunt:

*Principe virtutes omnes qui quæris in vno,
Alphonsum certe quæris Aragoncum.*

*Possidet hic animi dotes & corporis omnes,
Et princeps fœlix quicquid habere potest.*

Aliud tetrastichon nostrum de eiusdem principis memoria futura.

*Si genus & virtus viuunt post funera magni
Principis, in vita si benefacta manent,*

*Nestoris egregiam famam superabit & annos
Principis Alphonsi nomen Aragoni.*

Progeniuit præterea rex Ferdinandus Ioannam Aragoneam foeminam præstantissimam, quæ nupsit Bernardino Velasco Castellæ Comestabili, viro inter Hispaniæ primarios titulis & opibus excellenti & generositate præstantissimo. Suscepit etiam filiam Mariam, ex foemina Vasconia pulcherrima nomine Toda. Progeniuit insuper & aliam Mariam, cuius mater fuit generosa de familia Pireira regni Portugalliæ. Hæ duæ sorores eiusdem nominis viuunt hodie in cœnobio Madrigalis oppidi, præfuntque cæteris monialibus.

De Caroli Regis aduentu in Hispaniam.

CÆTERVM Ferdinando rege mortuo Carolus eius nepos nunciis & multorum literis Cadmonitus in Hispaniam profectionem parare cœpit. Ad quem interim plures Castellæ nobiles & Aragoniæ nonnulli, qui regum catholicorum secretarii fuerant, sese cõtulerunt. Ex quibus fuit vnus Franciscus cognomento Cobus, quem Carolus Castellæ negociis secretarium præfecit de eius ingenio & moribus informatus. Postea vero rebus ad profectionem comparatis, ex Flandriæ littoribus in Hispaniã traiecit, & in oppido Vila Viciosa, quod est apud Astures è nauì descendit die decima nona mensis Septēbris, anno millesimo quingentesimo decimo septimo. Hic dies paucos quiescendi causa cōmoratus, mox ad visendam matrem reginam Ioannam Turrem Syllanam se contulit. Deculius rebus quas gerere feliciter incipit, & posthac gesturus est, in eius historia Deo iuuante conscribemus.

LVCII MARINEI SICVLII LI DE REBUS HISPANIÆ LIBER XXII.

De Imperatoribus quos Hispania Roma & Constantinopoli dedit.

POST autem Hispanorum regum nomina & successiones, dicam nunc breui, quos Hispania Romæ dedit & Constantinopoli Imperatores. Nam cum olim Romam ex prouinciis aliæ frumentum, aliæ ferrum, aliæ equos, aliæ alia munera mitterent, Hispania quidem cum his omnibus etiam mittebat Imperatores, quos hoc loco memorare constitui. His enim mirum in modum poterit ac debet semper Hispania gloriari, quæ semper eos viros genuerit, qui vbicumque terrarum fuerint, primum semper locum tenuerint.

De Nerua Romanorum Imperatore.

POST Cæsares Imperatores qui numero duodecim fuere, Nerua primus imperauit, qui Domitiano successit. Fuit autem admodum senex & populi Romani & senatus cōsensu vocatus ad imperium. Quod cū suscepisset, omnia ipsius imperii scepra ex Domitiani tyrannide in maximo tumultu offendit. Quamobrem se æquissimum atque vtilem omnibus præstare diligenter conatus est. Vnde eius opera omnia Domitiani acta ex senatus decreto sunt abrogata, & multi exilio damnati in patriam rediere, multique suis bonis & fortunis multati suo beneficio ea recepere. Inter quos etiam Ioannes Euangelista ab exilio reuocatus est, & Ephesum cum magno gaudio remeavit. Verum quum post primum sui principatus annum iam senio grauaretur, & mors instaret, Reipublicæ cauens Traianum sibi adoptauit in filium. Quo adoptato cum septuagesimum ætatis excederet annum, vitæ suæ finem mox fecit. Cuius corpus in hortis Salustianis sepelientes, animam in caelum relatum senatus decreto retulerunt.

De Traiano Romanorum Imperatore qui Vlpium Crinetum cognominatus est.

TRAIANVS autem decoris Hispanis plurimum attulit. Nam cum à Nerua electus esset imperio suscepto res admodum inclytas gessit. Fuit enim vir in omni virtutis genere præ-

præstantissimus, & qui inter sanctos Christianos (vt multis placet) merito referendus est. Quippe qui optimos principes rerum gestarum magnificentia, & omni virtute, laude, & gloria superauit. In primis nanque imperii fines longe lateque diffudit. Germaniam enim trans Rhenum (vt Orosius scribit) in pristinum statum reduxit, Daciamq; cum aliis gentibus Romano subegit imperio. Parthos quoque recepit, & Albanis Regem dedit. Euphratem & Tigrim prouincias fecit. Armeniam insuper, Assyriamque, Mesopotamiam, Seleuciam, Ctesiphontem ac Babyloniam vicit, & vsque ad Indiæ fines tenuit. Ad mare etiam rubrum accessit, in quo classem validam constituit, qua inde fines vastaret. Hic quippe omnibus in omnia se æqualem exhibuit. Quinimo, vt scribit Eutropius, persæpe amicos salutationis gratia visitauit, & neminem vnquam læsit, vbique enim terrarum ita se omnibus æqualem præstitit, vt vsque ad Iustiniani magni tempora in creatione principum semper sit acclamatũ, Felicior sit Augusto & Traiano melior. Honores enim imperii, diuitias, facultates, & præmia bene merentibus præ cæteris æque distribuit. Cuius tale persæpe dictum erat, talem priuatis Imperatorem esse oportere, quales priuatos sibi optat habere. Immunitates vrbibus inopia laborantibus vltro offerebat. Portum Anconitanum nunc mirum in modum auctum extruxit, & alia multa ædificauit. Nihil vnquam in vita egit, nihilque cogitauit, quod non ad omnium vtilitatem pertineret. Vixit annis tribus & sexaginta, in quibus decem & octo imperauit. Cuius probitatis & morum, etsi perierint scripta in historiam digesta, non tamen obruncata est memoria, quin multa plures scripserint, à quibus nos pauca hæc sumpsimus. Igitur cum summa belli domique gloria floureret, vt Eusebius scripsit, apud Seleuciam Isauriæ ciuitatē profluuius ventris extinctus est. Cuius ossa postmodum Romam delata, in foro ibidem, in aurea vrna quam ipse struxerat, sub columna quæ adhuc extat centum quadraginta pedum altitudine, sepulta sunt: cuius anima Romani senatus sententia relata est in cælum: cuius patria fuit (vt asseritur) oppidum quod Petracia Serrana dicitur.

De Hadriano Helio Romanorum Imperatore.

HADRIANVS cognomento Helius, Traiani consobrinæ filius, post Traianum imperium suscipiens multa quidem magnifice gessit. Fuit enim vir magnus & inter optimos principes non immerito numerandus. Nam liberalis, splendidus, magnificus, clemens, & vtraque lingua eruditus, necnon & Musicæ, Medicinæq; artis scientissimus fuit. Qui cum leges multas composuisset, à populo Romano ob benemerita pater appellatus est, & non modo Romanis, sed etiam Atheniensibus legem petentibus ex Draconis Solonisque sententia iura composuit. Quibus etiam bibliothecam magnificam atq; insignem construxit. Et cum vir doctissimus esset, virorum quoque doctorum, & maxime Plutarchi Charonei, Sexti, Agathoclis, & Oenæ magni Philosophorũ familiaritate vsus & delectatus est. Idemq; sacris Eleusinæ initiatus multa Atheniensibus dona contulit, eorumque pontem Cephisi fluminis alluione desolatum restituit, pontemq; sui nominis adhuc stantem super Tiberim in Vaticano fecit, ac iuxta illum sepulchrum suum miræ magnitudinis extruxit, qua mole seu sepulchro nunc Romani Pontifices pro arce vtuntur, quæ Sancti Angeli Castellum nuncupatur. Mirifice quoque ac sumptuose & alibi hic clarissimus Imperator ædificauit, & potissimum in Iudæa Hierosolymam à Tito euersam mœnibus & ædificiis instaurauit, & adeo eam amplificauit, vt passionis Domini nostri Iesu Christi locũ intra mœnia cõcluserit, & ex suo nomine Heliam appellauit. Præcepit ne cui Iudæo, sed tantum Christianis introeundi facultas omnino daretur. Nam cum primo Christianis aduersaretur, postea cognita eorum religione eis admodũ fauit, & beneficus fuit. Alexandriam quoq; Ægypti ciuitatē à Romanis dirutã sua instaurauit impensã. Murum item in Anglia duxit octoginta millibus passuum longitudinis. Tiburtinam villam, nunc ciuitatem ædificauit, & Pomponii magni sepulchrum magnificentissime extruxit, atque innumerabilia alia opera peregit. Tandem & ipse sexagenario maior intercutis aquæ morbo apud Baias Campaniæ vrbem vitæ suæ finem fecit, & Puteolis in villa Ciceronis sepultus fuit, vbi Antoninus Pius eius successor templum pro sepulchro cõsecrauit.

De Antonino cognomine Pio Romanorum Imperatore.

ANTONINVS autem Pius, Hadriani gener & adoptione filius, Romanis quoque imperauit. Qui etsi incertum est an fuerit in Hispania natus, eius tamen originẽ & progenitores Hispanos fuisse plures attestantur. Fuit autẽ vir optimus, qui imperio suscepto tanta cum modestia & benignitate imperauit, vt merito non imperii, sed Pii cognomentũ adeptus, & patriæ pater appellatus sit. Nulli quippe vnquam neq; priuatim neq; publice

acerbus fuit, & hoc verbum per sepe dixisse ferunt, malle se vnum ciuem seruare, quam mille hostes perdere. Nam tantæ religionis, pietatis, gratiæ, humanitatis, clementiæ, iustitiæque ac modestiæ munere præditus erat, vt cum Numa Pompilio bonorum omnium sententia merito comparari possit. Quamobrem multi reges multæque nationes, positus eius iussu armis, ad eum controuersias eunclatque lites deferrent, eiusdemque sententiæ statim pãrent.

De Marco Antonino Romanorum Imperatore cognomine Verò.

MARCUS etiam Antoninus cognomento Verus ad imperium fratri suo Antonino Pio successit, qui imperio suscepto, res maximas gessit. Nam (vt testis est Eusebius) Germanos, Marcomanos, Sequanos, Sarmatasque magna virtute superauit. Ad quod bellum iturus cum non haberet vnde stipendia militibus solueret, omnem imperatoriam supellectilem & vxoris ornatum vendidit, & precia merentibus dedit. Fuit præterea literarum studiosissimus, ac liberalitate clarissimus. Quapropter ab omnibus ita colebatur, vt sacrilegi nomen incurreret qui eius imaginem domi non haberet.

De Theodosio Seniore Imperatore Constantinopolitano.

THEODOSIUS Constantinopolitanus Imperator Christianissimus, optimus & præstantissimus fuit, & Traiani, à quo ducebat originem, persimilis. Qui postquam breui tyrannos sustulit, auxilio Domini nostri fretus, in quo maxime confidebat, & Androgeum seu Androgatum Maximini Ducem, ac Arbogastem Eugeniumque Galliarum tyrannos, & Germaniæ partis inuasores superauit & occidit. Quod eius historiæ celebrator poeta Claudianus insignis, admirans ait:

*O nimium dilecte Deo tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.*

Hunc itaque non immerito & Ambrosius & Augustinus de ciuitate Dei maximis laudibus extollunt, cui ad militarem disciplinam addunt etiam ingenii & religionis laudes ingentes. Hic enim inter alias virtutes humilitatem præcipue coluisse fertur. Nam cum quia viri Thessalonicenses (vt in historia sancti Petronii habetur) iudicem suum in theatro occidissent, ira percitus esset, diui Ambrosii precibus eis facillime pepercit. Verum postea suorum familiarium malitia compulsus ad quinque hominum millia iussit occidi. Quod vbi diuus Ambrosius intellexit, Imperatori apud Mediolanum existenti ecclesiæ introitum, nisi pœniteret, interdixit. Quod legimus in canone de pœn. distinct. 2. cap. 2. Quam quidem admonitionem ita animo æquo tulit, vt vltro Ambrosio gratias egerit, atque pœnituerit, & urbem ipsam laceratam instaurauerit, vt notatur in proœmio Digestorum. Vnde & pœnitentia peracta legem tulit, vt principum sententiæ super mortis animaduersione prolata vsque in trigessimum diem ab executoribus semper differrentur, quatenus locus misericordiæ reo, vel, si res exigeret, pœnitentia non deperiret. Quam ob rem postea si quando ira percitus fuisset, hac cunctatione utebatur, vt ter alphabetum prius proferret, quam quicquam verbo mandaret.

De Arcadio Imperatore Constantinopolitanorum.

ARCADIVS magni Theodosii filius, Constantinopolis cum Honorio fratre præfuit imperio, qui Christianissimi fuere, & bellicis in rebus strenuissimi. Nam Ruffinum atque alios duces magno conatu imperium affectantes summa virtute oppressere.

De Honorio Imperatore Constantinopolitanorum.

HONORIUS autem Arcadio mortuo imperium tenuit vna cum Theodosio fratris filio, vir certe moribus & religione Theodosio patri cõsimilis. Qui cum primum imperium suscepit, Constantinum tyrannum interfecit. Cuius etiam iussu cunctis expulsi hæreticis pax ecclesiis reddita est. Itaq; pacatam relinquens Reipublicam, sepultus iuxta Petri basilicam iacet in pulcherrimo mausoleo.

De Theodosio Iunior Constantinopolis Imperatore.

THEODOSIVS Iunior Arcadii Imperatoris filius cum Valentiniano Placidiaæ amicae suæ filio septem & viginti annis imperauit, princeps omnino Christianissimus & humanitate clarissimus, qui imperium in maxima rerum perturbatione suscepit ac possedit. Nam Africam ferme vniuersam Gensericò Vandalorum regi ablatam amisit, & Aegypti partem deperdidit. In Pannonia quoque & Hunni Duce Attila res multas vastauere. Multas etiam in Britannia calamitates, direptiones, vastationesque pertulit. Deinde Ve-

Gothi, Sueui, & Alani Lusitaniam Tarraconensemque Hispaniam & Aquitaniam capientes, à Ligero flumine vsque ad Carthaginem nouam omnia occupauere, præter Cantabros & Astures, qui pro sua cōstantia Romanorū milites cōseruauere. Quæ mala Theodosius animaduertens, Valentinianum cum Placidia matre sua statim ad regendam ac defendendam misit Hispaniam. Ipse autem Ioannem quendam tyrannum opprimens regnum omne recepit. Quo sine prole moriente Valentinianus est Imperator electus.

De Ferdinando Vngariæ Rege fratre Caroli Imperatoris.

DE Vngariæ rege Ferdinando, qui adolescentulus militiam ingressus, arma tractare cœpit, dicam breuiter quæ mihi fata promittunt, eum scilicet Hispaniæ & Christianæ Reipublicæ honori magno & augmento fore. Quem quidem fati necessitas & Dei voluntas non sine casu motuque cœlorum potentissimis ac sæuissimis Christianæ religionis hostibus opposuit, quibus hæcenus fortissime restitit, & in posterum de omnibus barbaris gentibus & Christiani nominis inimicis, vt spero, Deo iuuante simul cum Carolo fratre triumphabit. Cæterum de rebus quas hic rex Ferdinandus adolescens hæcenus gessit, & naturæ dotibus, multi scripserunt: & nos, Deo iuuante, præter ea quæ scripsimus in historia Cæsaris, alia quoque quæ posthac eum facturum multo maiora speramus, in honorem Dei & nostræ religionis conscribemus.

QVÆ DESUNT HVIC OPERI.

DESIDERABIT in hoc volumine lector & frustra requiret Hispaniæ viros illustres. De quibus non solum præteritis, sed etiam nunc viuentibus, vt in prologo & aliis in locis mentio est, numerose scripseram: sed cum illorum nomina & res gestas nostris principibus recensuissem, illi quidem etsi propter Hispaniæ fœlicitatem, quæ tot viros insignes progenuisset, valde gauisum cum laborem nostrum & industriam comprobassent, eorundem tamen voluntas & consilium fuit, vt in præsentiarū virorum illustrium catalogus non ederetur. Dicebant enim prudentissimi principes, quod inter viuentes, vt est humana conditio, magna nasceretur inuidia, & iusta præterea multorum querela qui prætermitti fuissent. Fuit igitur mihi præcedum principibus nostris rem iustam præsertim atque prudenter imperantibus. Subduimus itaque de volumine viros illustres & nonnullas etiam mulieres memoratu dignas. Quæ cum cæteris quæ mihi posthac occurrerint, in lucem proferentur in posterum. Non me igitur mentitum iudicabis benignissime lector, & quod tibi nunc offero, libenter accipias. Vale.

OPERIS LVCII MARINEI SICVLI DE REBVS
HISPANIÆ FINIS.

FRANCISCVS TARAPHA
CANONICVS BARCINONENSIS
DE ORIGINE AC REBVS GESTIS
Regum Hispania.

SERENISSIMO AC POTENTISSI-
MO HISPANIARVM PRINCIPI PHILIPPO,
eius nominis secundo, Franciscus Tarapha, Canonicus
Barcinonensis, fœlicitatem.

QUANQVAM *literarum studiis non ita excellere videmur, vt nobis inde nomen comparare possimus: res tamen Hispanas à vetustatis situ utcunque vindicare semper studuimus: id quod & ceteri nostræ nationis homines pro virili parte præstare debent, præsertim ii qui & excellenti ingenio, & varia rerum eruditione, & dicendi copia pollent. Nobis satis erit; Serenissime Princeps, omnem Hispaniarum Regum, maiorum tuorum, antiquitatem, origines, successus, res gestas, obitus, aliaque scitu & cognitu non indigna, Maiestati tuæ sub hoc compendio legenda proponere. Sunt enim hic inserta pleraque illustrium hominum, locorum, populorum, & prouinciarum Hispania nomina vetera & recentia, vt varietas ipsa, si nihil aliud prodesset, saltem fastidio legentium mederetur. Hæc nostra scripta ex multis præclarissimis rerum scriptoribus non sine maximo labore collecta esse, ingenue fatemur. opiniones siquidem vniuersas maluimus eligere, quam innouare. Quid enim proprium nostrum esse poterit, quum antiquitatis diligentia nihil omiserit? Hæc si Maiestati tuæ probabuntur, dabimus operam, vt reliqua quæ in manibus habemus, lucem accipiant. Sunt hæc quidem admodum exigua quæ tanto Principi dicari debeant, sed maiora in præsens non possumus. Proinde donantis animum, non munus ipsum Maiestas tua expendat: quod si præstiterit, facile intelliget, nihil à quoquam maius dari potuisse. Vale.*

FRANCISCVS TARAPHA
CANONICVS BARCINONENSIS
DE ORIGINE AC REBVS GESTIS
Regum Hispania.

Tubal.

TUBAL, siue Iubal, quintogenitus Iapheti filii Noe, dictus Attalus, & ab eo quod in Mauritania obierit, Atlas Mauritanus, primus Hispaniæ regnum obtinuit, vt ex Latinis asserunt Eusebius ac Hieronymus, ex Hebræis Iosephus, & ex Chaldæis Berofus, qui refert anno à diluuiio magno 143. à creatione mundi, secundum Moyfi & Berofi sententiã 1799. & ante aduentum Saluatoris Iesu Christi (vt ex Eusebio colligitur) 2174. eum condidisse Hispaniam. Huic studium præcipuum fuit, greges & armenta atq; iumenta inducere. Hinc Tarraco cognominatus, id est, pastorum congregator: à quo Tarraco clara adhuc Hispaniæ vrbs, quæ Hispaniæ Tarraconensi nomen dedit. Vrbs est in Batica Tubal nomini eius dicata, quam mutatis elementis posterii dixerunt Dubal, vt ex Pomponio Mela patet: hodie *Setubal* vocant. Construxit & in Vasconia quæ modo Nauarra est, vrbes duas, Tuballam & Tubellam, impræsentiarum Tafalla ac Tudela dictas. Anno autem Tubalis 115. Noa cognomento Ianus, siue Ogyges, è Phœnicia & Africa in Hispanias traiecit, & colonias duas in Gallecia, à suo siue vxorum Cham & Iapheti nomine dictas Noelas & Noeglas construxit, vt ex Beroso patet: quanquam Plinius tertio naturalis Historiæ, cap. 21. Noegas & Noelas scribat: quæ postea (vt idem tradit) dicta fuit Celtica ciuitas. Tubal primus Hispaniæ rex Hispanos legibus formauit vnde

Tubal Vrbs.

2174.

vnde Hispanis literæ, poësis, & philosophia moralis, tempore Nini Assyriorum regis fuerit, quod pender à Beroso, Strabone, & Hispanica memoria. Cum isto Tubale venisse Saguntum, vulgo *Moruedre*, oppidum in regno Valentia, amicitia populi Romani illustre: & Saga oppidum in Ceritania montibus, prouincia Tarraconensis aut citerioris Hispania. Regnavit Tubal (vt refert Berofus) vsque ad 48. annum Nini regis, id est annis 155.

Iberus.

IBERVS patri Tubali, siue Iubali, successit in Hispaniarum regno (vt refert Berofus) anno 49. Nini Assyriorum regis, id est, ante aduentum Iesu Christi 2019. Ab isto rege Iberus annis dictus est, vulgo *Ebro*, & tota Hispania Iberia: inde Iberi populi. Est Iberus flumen celebre, & (vt Solinus, Strabo, & Plinius scribunt) nauigabili commercio diues, nauium per 260. millia passuum capax: fuit ab origine sua ad mare 450. millia passuum. Oritur apud Cantabros in montibus vulgo *de Santillana* agri Iuliobricensis, iuxta oppidulum, quod incolæ Fontibile nominant, tenuissimus: inde magnis amnibus auctior, primo Calaguritano exceptus agro, Tubellâ (quæ vulgo *Tudela*) Nauartæ petit oppidum, & Celsam urbem ponte olim celebrem, inde Saldubam (quæ nunc est Cæsar Augusta) alluit. Illinc digressus in austrum, labitur per Laetania populos, qui Gothalani dicuntur: auctus Cinga Sicorique amnibus, Dertusam opulentam urbem præterlabitur. Postremo in mediterraneum siue Ibericum pelagus, versus Alphacium sub Ferratia promontorio tam violenter ingreditur, vt quinquaginta passus in mare profusus, dulcis hauriatur. Construxit Iberus ciuitatem Iberiam, in prouincia quæ nunc Gothallania est, non procul à ciuitate Dertusa. A Celtis qui nunc Franci sunt (teste Varrone) pars proxima Gallia Celtiberia nuncupatur, qui Celtiberis populis nomen dedere. Vnde Lucanus:

Gallorum Celtae miscentes nomen Iberis.

Et Silius:

Venerere & Celta sociati nomen Iberis.

Nam Diodorus Siculus ait, Celtiberos quondam Celtaeque pro agris bello certantes, pace demum constituta, communicataque inuicem patria, mutua connubia permisisse, à quarum communione nomen sortiti sunt. Hi Celtae nomen imposuere Celticae ciuitati, olim Noelas (vt diximus) à qua Celticus fluius dictus est, vt refert Plinius. Iberes qui Asiam minorem incolunt, inter Colchos & Albanos Caspios, ex Hispania profectos esse, Dionysius Alexandrinus & Priscianus Grammaticus asserunt. Hiberniam item insulam non procul ab Anglia, ab Ibero duce Hispano nominatam ferunt, qui primus magna hominum congregata multitudine, eam occupauit: siue (vt alii sentiunt) ab Ibero flumine supradicto Hispania celeberrimo. Regnavit Iberus annis 37. Eusebio ac Beroso testibus, vsque ad annum 33. Semiramidis Assyriorum Reginae.

Iubaldâ.

IUBALDA filius fuit Iberi, & Hispaniarum regnum accepit (teste Beroso) anno 34. Semiramidis Assyriorum Reginae, id est, ante aduentum salutis humanae (vt ex Eusebio colligitur) 1982. Ab isto rege mons Iubaldâ, siue Idubeda, circa Beticam nomen accepit. Hic Theologiam & sacra auxit, & in deliciis posuit apud Hispanos, vt interpretatio nominis ostendit: nam Iobel, magus Dei (teste Hieronymo ac Talmudistis) Eda verò, deliciae atque voluptas interpretatur. Anno vero 15. eiusdem Iubaldæ, qui fuit à diluuiio magno 350. naturæ concessit Noe cognomen Ianus, in Italia, apud montem Ianiculum qui in urbe Roma cernitur. Regnavit Iubaldâ annis 64. vt supputant Berofus & Eusebius.

Brygus.

BRYGVS filius Mesæ, filii Aramæi, filii Semi, filii Noe, Hispanis imperat (teste Beroso) anno 20. Arrii Assyriorum regis, id est, ante aduentum veri Messia 1918. vt ait Eusebius. Hic insigne sibi in vexillo castellum statuit, & plura in tota Hispania castella fundauit. Bryga enim prisca Hispanorum lingua, oppidum dicitur, Thracibus Bria; Germanis *Burg*. Ideo plura Hispania loca in hanc dictionem terminant, vt in Bætica siue Andalusia, Arcobriga vulgo *Arcos*, Arabriga, Augustobriga, Brigecini populi & Brigæcium siue Brigentium ciuitas, vulgo *Ouiedo*, Cartobriga, Croliobriga, Deobriga, Deobrigula, Iuliobriga vulgo *Logronno*, Lancobriga vulgo *Coymbra*, Mirobriga, vrbs Imperatoria cognominata, vnde Mirobrigenes populi qui Celtici cognominantur, Midobriga vulgo *Mont-mayor*, Merebriga, Nertobriga, Nemetobriga vulgo *Valdenebro*, Obrica, vbi amœnus portus.

Anno ante
Christum.

tus, Segobriga vulgo *Sogorbe*, Tuntabriga, Talabriga siue Alabriga, quæ Liborâ, olim Elbora, vulgo *Talauera*, Turobriga, Vertobriga. Ab hoc Brygo originem duxere Brygi Hispaniæ populi, quos teste Plinio lib. 5. cap. 32. argumento est adeo in immensum coaluisse, vt opus eis fuerit nouis sedibus quærendis ab Europa in Asiam traicere, vbi Brygios populos condidere, quos mutata B in Ph, Phrygios posteri dixerunt. In Sabbatia quoque Tusciæ regione colonias reliquere, in qua conditum est oppidum Brygianum, quod corrupte proferimus Braccianum. Regnavit Brygus rex in Hispania, vsque ad primum annû Balanei Xerxis Assyriorum regis, id est, annis 52. vt Eusebius tradit, & Berofus testificatur. His temporibus crediderim venisse in Hispaniam Ausonem filium Aramei, cum Brygo nepote suo, & ab ipso Ausone originem habere Ausoniam ciuitatem, & Ausonenses populos (qui nunc Vicenses, & Vicensis ciuitates) argumentum est vetustissimus ager illius populi & ciuitas in citeriore Hispania prouinciæ Tarraconensis.

Tagus.

1866. **T**AGVS cognomento Orma, teste Beroso, aut Togorma, vt Moyses sentit Gen. 10. anno primo Balanei Xerxis Assyriorum regis in Hispania regnare cœpit, id est, ante aduentum humanæ salutis (vt ex Eusebio conitat) 1866. ex quo patria dicta fuit Taga. Fuit hic filius Gomeri primogeniti Iapheri, filii Noe. Studium huius fuit, ex indigenis & incolis Hispaniæ auellere colonias, & deducere ad alias Hispaniæ partes tunc inhabitatas. Tagus siquidem interpretatur auulsio: Orma, coloniæ vel incolarum. Hic Tagus non modo in Hispaniam, sed in Albaniam Libyamque & Aphricam colonias misit, nomine Taga & Tagorma, vt colligere licet ex Ptolemæo & cæteris cosmographis. Consanguinei enim erant Hispani Caspiis, Phœnicibus, & Pœnis, vt Varro prodit, & Plinius in 3. naturalis historiæ ostendit. A Tago rege Tagus fluius celeberrimus, vulgo nuncupatus Tagio, nomen accepit. Arenas habet, ob quas (teste Solino) cæteris annibus præfertur Hispaniæ, auriferas. Piscium item ostreorumque feracissimum, gemmasque generantem, scribit Pomponius. Oritur in altissimis Aragoniæ iugis, apud urbem Albarracinum, vel (vt alii volunt) Securium oppidum, quod & Frias appellant. Hic amnis multis in locis nauigio traicitur, per Carpentanos lapsus, Toletum præpotentem validamque urbem petit, totamque circuit, & oppidum Elboram, quod nunc Talabricam, vulgus Talaueram vocat, aluens, Alcantaramque præterfluens, apud Vlixbonam in occidentum cadit Oceanum. Ab scriptoribus & poetis hic amnis maxime celebratur: vnde Papinius.

Hinc Hermum, fuluog, Tagum decurrere limo.

Iuuenalis:

Omnia arena Tagi, quodq, in mare voluitur aurum.

Et in alio loco,

----- *Tanti tibi non sit, opaci*

Omnia arena Tagi. -----

Ouidius:

Cedat & auriferi ripa beata Tagi.

Silius:

Hic certant Pactole tibi, Duriusq, Tagusq,

Quis, super Grauios lucentes voluit arenas.

Regnavit Tagus rex in Hispania, vt Berofus scribit, annis triginta.

Bætus.

1836. **B**ÆTUS, referente Beroso, post Tagum Hispanis imperat, anno primo Armattitis Assyriorum regis, id est, ante salutis humanæ aduentum (vt Eusebius computat) 1836. à quo Bætica prouincia quam nonnulli fœlicem ac beatam interpretantur, nomen accepit: nam in ea magnus Homerus Elysios campos collocauit. Ab hoc Bætis fluius, vulgo *Guadalqueuir*, à quo (vt Strabo & Plinius afferunt) prouincia nomen accepit, quæ postea à Wandâlis, Wandalusia, & modo Andalusia nuncupatur. Oritur Bætis in Tarraconensi prouincia, non (vt alii dixerunt) Mentefa oppido, sed Tygenfi, dextra lauaque oliuiferis colitur oppidis, per mediam fere Bætiam, sicut nascitur, vno decurrens alueo, inter Anam qui Guadiana dicitur, & Tagum, magnitudinis est eiusdem. hinc in Austrum declinans, Cordubam & Hispalim Bæticiæ vrbes insignes præterlabitur, & in Atlanticum mare magno plerumque cum impetu excurrit. Hunc amnem Statius hoc modo commendauit:

Graio nobilior Melethe Bætis,

Bætiam Mantua prouocare noli.

Martialis:

*Batis oliuifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis velleræ tingit aquis.
Quem Bromius, quem Pallas amat.*

Silius:

Palladio Bates umbratus cornua ramo.

Seneca:

Nomenq; terris qui dedit Batis suis.

Condidit & ipse Bætus Rex Bætulonam ciuitatem ciuium Romanorum, vt ait Plinius, postea populatam: nunc vero oppidum in agro Barcinonensi citerioris Hispaniæ, vulgo *Badelonam*, à quo Bæthulus flumen. Ptolemæus scribit Batholon, Pomponius Mela Bætulo, vulgo *Befon* dicitur. exiguus est amnis iste & vadofus: præbet tamen suburbanis agris celebris & pulcherrimæ vrbs Barcinonæ vtilis irrigationes. Oritur in monte pedis Senii siue Vinii, vt quidam appellant, & per Vallenses populos transit: ab orientali latere Barcinonem habet, & Balearicum ingreditur pelagus. Règnauitque Bætus Rex, vt Berofus asserit, annis 31.

Deabus.

DEABVS Apher, cui cognomentum Aramea lingua fuit Gera, id est aduena, Græca Chryseus, Latina Aureus: quod (vt scribit Berofus & Diodorus Siculus) à magnis diuitiis nomen assumpsit, & hoc cognomentum promeruit à fodinis auri & diuitiis quas primus ibi cepit, opprimens colonias. Fuit hic filius præsci Hiarbæ Numidæ siue Dionysii Libyci, filii Ammonis, filii Tritonis, filii Gogi, filii Saba, filii Cur, filii Cami, filii Noe. Hic Deabus anno 32. Armátritis Assyriorum Regis, ex Mauritania in Hispaniam traiecit, & illam occupauit, teste Berofus, id est, anno ante aduentum Iesu Christi 1805. vt in Eusebio colligitur. Ab hoc Ceabo Geryone, siue à filiis Geryonibus ob memoriam patris, antiquissima vrbs Gerúda in citeriore Hispania dicta est. Règnauit Deabus, vt Berofus refert, annis 35. Per hoc tempus Osiris iustus Iupiter, qui Dionysius à Græcis & Latinis vocatur, ab Ægyptiis Osiris monarcha (Moyse Misraim vocat) filius Cami (siue Saturni ex Rhea sorore) filii Noe, orbe peragrato, victisque Titanibus Curetibus gigantibus, in Tartessiorum saltibus Hispaniæ, & Geryonibus principatu permissis, ab Hispania in Peloponnesum adnauigauit, teste Berofus. Qui Curetes, filii Curis, filii Cam, filii Noe, existimátur Tartessios cognomine Curetes Hispaniæ condidisse: de quibus Iustinus insinuat libro vltimo. His temporibus fama est, referente Nicolao Leonico, Iberos Noraco duce magnanimo, ad insulam Sardiniam peruenisse, à quo Nora ciuitas condita est, quam primam Sardinia vrbs fuisse ferunt. *Nora condit.* Noracum autem hunc Mercurio ex Erythrea Geryonis filia procreatum autumant.

Geryonés.

GERYONES Lomnimii, Deabi Geryonis filii (vt refert Berofus) occiso patre, in Hispaniis regnare cœperunt, anno 29. Belochi Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Saluatoris (vt in Eusebio colligitur) 1770. & annis 43. regnauerunt. De istis Geryonibus sic ait Diodorus in quinto libro: Vulgata erat per orbem fama, Chryseum qui vniuersæ Iberiæ imperauerat, tres habere propugnatores filios, cum robore corporis, tum armis egregios: exercitum præterea cuiuslibet fortissimorum militum esse, quos Hercules Libycus ad singulare certamen prouocans sustulit. Erat Hercules iste filius Osiridis Ægyptii. Condiditque Lomnimius Rex Geryon, in Lusitania prouincia, urbem Lomnimiam (vt in Plinio & Ptolemæo notatur) vnde Laminitani populi nominabantur: nostris temporibus Auiæ oppidum, Græci vero denominarunt Limiam: inde Limia flumen quod Lethen appellant, ab aliis Belion & Eumenius vocatur. Labitur (vt Strabon scribit) ex Celtiberis & Vaccæis prope Galleciam. Poetis admodum est famigeratus, vnde apud inferos Lethes, id est, Lethæum fluiuium fingunt, vt Silius de flumine isto canit:

*Quis, super Grauios lucentes voluat arenas,
Inferna populis referens obliuia Lethes.*

Hispalus.

HISPALVS filius fuit Herculis Libyci, qui à patre Rex creatus, Hispanias accepit, teste Berofus, anno 36. Balei Regis Assyriorum, id est, ante humane salutis aduentum, vt in Eusebio computatur, 1727. Hic Hispalim ciuitatem, quæ nunc Sibia, vulgo *Semilla* di-

*Anno ante
Christum.*

citur, condidit: & tota Hispania quasi Hispalia ab eius coloniis dicta, vt assentitur Rodericus Toletanus Antistes, insignis historicus. Est Hispalis ciuitas ad mare Gaditanum, vbi sunt æstuaria, id est, conualles repletæ marinis aquis inundationibusque pelagi, per quas instar fluuiorum nauigantes ascendunt ad vicina oppida. Regnauitq; Hispalus, teste Beroso, annis 17.

Hispanus.

HISPANVS filius Hispali, & Libyci Herculis nepos, mortuo patre in Hispania regnare coepit, dicente Beroso, anno primo Altadis Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi, vt in Eusebio colligitur, 1710. Ab hoc Hispania prouincia nomen accepit, quum antea Iberia nominabatur. Hic filiam siue sororem nomine Illiberiam habuit, que suo nomine ciuitatem Illiberiam construxit, nunc vulgus Granatam nominat. Regnauitque Hispanus Rex annis 32. vt ait Berosus.

Hercules.

HERCULES, cui nomen est Libyus, Moyfes autem Luabin denominat, Osiridis filius, filii Cami (qui Saturnus est nuncupatus) filii Noe, teste Beroso, anno 39. Altadis Assyriorum Regis, cū in Italia res memorabiles gessisset, & magnis laboribus functus esset, in Hispaniã rediit, vbi nepos eius Hispanus imperabat. Quo mortuo, Hercules ipse, quamuis admodum senex, Hispaniæ regnum suscepit, anno primo Mamiti Assyriorum Regis, 1678. id est, ante aduentum veri Messia, vt in Eusebio colligitur, 1678. Hic, teste Beroso, vrbes

*Hercules quas
vrbes in Hispania
adificauerit*

in Hispania eius nominis edificauit, videlicet Libyam in Pyrenæis montibus, quæ postea dicta fuit Iulia Libyca: Libyoson, quam vrbes Romani per interpretationem vocauerunt Foroaugustam, inde Foroaugustani populi, vt tenet Plin. Libyocam, Libuncam, & Liboram, quas Ptolemæus & Plin. describunt. Condidit etiam & Calpem ciuitatem in vltima Hispania, vt auctor est Strabo, cum & eiusdem nominis sit mons, vna ex metis Herculis: & in montibus Pyrenæis vrbes Vrgellensem, in Hispania citeriore prouinciæ Tarraconensis. Hic columnas posuit duas ad fretum Gaditanum siue Herculeum, quasi terminos expeditionis suæ, cum ille accessisset ad interficiendos Geryones. Quidam dixerunt auctore Strabone, colūnas Herculis illas dici quæ visebantur in templo Herculis aquæ Gades, & erant ex ære, cubitorum octo, in quibus sumptus templi constructi erat inscriptus, de quibus sic scribit Plinius: Proxima autem faucibus vtrinque impositi montes coercent claustra, Abila Aphricæ, Europæ Calpe, laborum Herculis metæ: quam ob causam indigenæ columnas eius Dei vocant. Tradunt etiam aliqui (vt Diodorus narrat) coniunctis prius montibus ab Hercule effossis, peruium Oceanum ad nostrum mare mediterraneum factum. At horum fides existimationi hominum relinquenda est. Hercules (teste Beroso) posteros ex Araxa iuniore quæ semiuipera fingitur, reliquit Scytham iuniorem, Tussum, Agathyrsū, Peucinum, & Gythonem. Ex Galathea filia Atlantis Kytin siue Itali, cum in Italiam per Celtas transiret permissu parentum (vt Berosus insinuat) genuit illis Galathem Regem: ex Omphale Athonem: ex quinquaginta autē puellis Aramæis, quinquaginta filios Thespiades à patria dictos sustulit. Regnauit Hercules in Hispania annis 19. cum ab humanis decessisset, eius ossibus opulentum sepulchrum templumq; Hispani condidere apud Gades, vt Berosus narrat, & Pomponius Mela exprimit, & Salustius confirmat.

*Eius sepulchrum.**Hesperus.*

HESPERVS (vt refert Berosus) Italus fuit, & non Maurus, vt aliqui opinantur. Fuit hic frater Atlantis, quem secum duxit Hercules, vt asserit Rodericus Toletanus. Hunc Hesperum Hercules Libyus sibi successorem reliquit, & Hispanias regere coepit anno 20. Mamiti Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio computatur) 1659. & annis 11. regnauit: quia Atlas Italus frater illum Hispania expulit, ac in Italiam ire coegit, & utrobique regnauit, vt Higynus inquit, proptereaque Hispaniam & Italiam Hesperias dictas ab Hespero Rege, non à sidere, vt fingunt Græci. nam eadem ratione intermedia Gallia diceretur Hesperia: quia sicut eo sidere ab Italia in Hispaniam, ita & in Galliam Græci nauigant. Horatius non ab Hespero Rege Hesperiam, sed ab Hesperia eius filia, dictam fuisse scribit.

Atlas.

ATLAS Kytin, siue Italus, frater Hesperii, anno primo Manchalei Assyriorum Regis (vt Berosus refert) Hispanias occupat, id est, ante aduentum salutis humanæ, anno

1648.

1648. vt in Eusebio colligitur. Hic um annis 12. regnasset, Sycoro filio Rege creato, paulo ante obitum Hesperii fratris, ab Hispania in Siciliam, & à Sicilia in Italiam contra fratrem dimicaturus, concessit in Latium. vbi Coritus Hetruscus focer Atlantis cum puero Iano iuniore filio obuiantes, prohibuerunt eundem cum fratre arma conferre: permiserunt tamen, & opem cum consilio tulerunt, vt è regione Saturniæ collem Auentinum teneret, & condito oppido Capena, etiam agrum eius à se Italiam diceret, vt asserit Fabius & quamplurimi scriptores, & in historia Hetrusca probatur. Tres fuerunt Atlantes, vt Ser-
 10 *Atlantes tres.*
 uuius tradit, quorum primus omnium Maurus, vt supra diximus, Iaphetus filius Noe, postremus omnium Græcus, horum medius focer Coriti, id est, Regis Hetrusci, Italus frater Hesperii, de quo fit sermo.

Sycorus.

SYCORVS filius Atlantis, à patre Rex creatus, (referente Beroso) anno 13. Manchalei Assyriorum Regis, Hispaniarum regnum accepit, id est, ante aduentum humanæ salutis, vt in Eusebio colligitur, 1636. Ab hoc pars Hispaniæ Sycora dicta fuit, quæ nunc est ciuitas Ilerda, inde Ilerdenses populi Surdaonum gentis, referente Plinio. Vbi & Sycoris amnis à suo nomine cognominatus fuit. Oritur autem inter Pyrenæos montes à Surdaonibus & Ceritanis, accoliturque amœnis oppidis. Post Ilerdam, Octigenem petit, & apud
 20 Machinensiam oppidum Ibero amni se iungit, & nomen amittit. Aureas defert arenas, & porus est valde salubris. vnde Lucanus nõ immerito inter primos Hispaniæ amnes commemorauit, quum dixit:

Hesperios inter Sycoris non vltimus amnis.

Regnavitque Sycorus Rex annis 45. vt Berosus insinuat.

Sicanus.

SICANVS filius Sycori, mortuo patre (vt Berosus tradit) Hispanias regere cepit anno 8. Mameli Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Saluatoris Iesu Christi 1591. Hic
 10 nomen dedit Sicanis populis in Hispania. Qui in Italiam transeuntes, quum Latium tenerent, inde à Liguribus pulsati in Siciliam traiecerunt, insulamque humano cultui aptam fortiter. Sicaniam à suo nomine dixerunt, quum prius Trinacria, à triquetra figura, inde Trinacris dicta esset, vt Philistus refert, & à Diodoro Siculo & C. I. Solino confirmatur: vnde
 & Silius ait,

Post dirum Antiphata sceptrum & Cyclopica regna,

Vomere verterunt primum noua rura Sicano.

Pyrene misit populos qui nomen ab amne

Ascitum patrio terra imposuere vacanti.

Regnavitque Sicanus Rex annis 31. vt Berosus indicat, vsque ad octauum annum Spartani Regis Assyriorum, vt ex Eusebio constat.

Siceleus.

SICELEVS (vt Berosus notat) anno Spartani nono Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio colligitur) 1560. in Hispania regnare cepit, & annis 44. 1560.
 relicto Luso filio, regnavit. Ab isto Siceleo Siculi dicti fuerunt, vt Dionys. Halicarnassensis in primo libro recitat. Fuit hic Siceleus vir præcipuus in re militari, vt Xenophõ refert, & Berosus profequitur. nam ab Hispania euocatus est contra Dardanum. Omnis enim Italia & Siculi cum Siceleo duce fauebant partibus Iasii contra Dardanum, quum de regno inter eos contentio fuisset. Quumque dolo Iasium Dardanus peremisset, in Vetuloniæ agro, Siceleus Aborigenes exclusit, & Dardanum Italia pepulit, & in Samothraciam compulit, vt tradit Latina historia. Triumphalia Iasiana & Cybelica quæ tempore defensoris eius Sicelei condita fuerunt, in Vetulonia quæ nunc Viterbium ciuitas est, sedete Alexandro vi. Pontifice maximo, apparuere.

Lusus.

LVSVS filius Sycelei, teste Beroso, Hispaniarum regnũ accepit anno 13. Ascatadis Assyriorum Regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio colligitur) 1516. Ab
 hoc Luso omnes concedunt prouinciam Lusitaniam esse dictam, quæ nunc Portugallia est, vnde Lusitani populi qui ad Aquilonem montana habitant. Hi (vt auctor est Strabo) viuebant Spartano ritu, sacrificiis dediti exta inspiciebant & fibras, futuraque prouidebant ex intestinis, quorum hominum maxime captiuorum diuinationes aucupabantur,

abscisias dextras Diis offerebant. Regio ista ad meridiem Tago flumine cingitur, ab occa-
fu & septentrione Oceano, ab aurora Carpentanis populis. Hic Lufus mortuo patre in Ita-
lia Rex creatus, multas in Lusitaniam ex amicis duxit Italicas colonias: regnavitque an-
nis (vt scribit Berofus) 31.

Siculus.

1485. **S**ICVLVS iunior, per distinctionem prisca Siculi, filii Itali (vt ait Manethon) in Hispa-
niis regnare cœpit anno 8. Remessis Ægyptiorū Regis, vt in Eusebio computatur, anno
ante aduentum salutis humanæ naturæ, 1485. & annis 61. regnavit, vt insinuat Manetho.
Argantonius (vt Herodotus ait) per hoc tempus in Carteia, alio nomine Tariffa, vulgo
Tariffa vrbe, in Batica Hispaniæ prouincia regnabat, qui, vt Anacreon poeta cecinit, 150.
vixit annos, vt scribit Plinius, 120. Silius autem dixit vixisse 300. & ob id fuisse ditissimum
ætatis. Vnde ait,

*Argantoniacos armat Carteia nepotes,
Rex proauus fuit humani dirisimus aui,
Ter denos decies emensus belliger annos.*

Ab isto Argantonio crediderim nomen habuisse Argentonam oppidum in citeriore Hi-
spania, in agro Barcinonenſi: vnde Ptolemæus Argenteolam ciuitatem scribit. Est Erga
amnis apud Cantabros decurrens, qui quum in annem Iberum cadit, nomen amittit,
teste Marineo Siculo.

Testa.

1424. **T**ESTA Libyus Triton (vt refert Manethon) Hispaniarum regnū accepit anno pri-
mo Menophis Ægyptiorum Regis, id est, anno ante aduentum Iesu Christi (vt in Eu-
sebio supputatur) 1424. Hic, vt refert Manethon, oriundus fuit ex Libyca Tritonide, pa-
tria Mineruæ Palatuæ. Testam urbem in littore Hispaniæ condidit, quam postea Teucri-
am vocauerunt Hispani, à Teucro Telamonio, nūc vero Carthageniam, siue Carthaginem
nouam appellant. Ab isto Testa Rege positos fuisse Cōtestanos finitimos Baticæ, auctor
est Ptolemæus, & ipsum nomen testatur. Horū populi non mirum si militia valent, quan-
doquidem ex Tritonide Minerua militiæ principē ortum habuere. Est in campis Tarra-
conensium oppidum vulgo Constantinum, quod crediderim à Testa Rege isto esse con-
structum. Regnavitque Testa annis 74. vt insinuat Manethon.

Romus.

1350. **R**OMVS filius Testæ Hispanias regere cœpit (vt refert Manethon) anno 35. Zeti Æ-
gyptiorum Regis, id est, ante aduentum humanæ salutis 1350. vt in Eusebio cōputa-
tur. Ab hoc Valentiam ciuitatem citerioris Hispaniæ cōditam tradunt, ab interpretatio-
ne nominis. nam Romus Aramea Græcaque lingua valetis Latine ostenditur. Regnavit-
que Romus (vt Manethon insinuat) annis viginti nouem. Bacchus qui Græcis Dionysi-
us, Latinis Liber pater dicitur, filius Iouis ex Semele, Cadmi Thebanorum regis filia, per
hoc tempus fuit (vt in Eusebio colligitur) Iberisq; dominabatur. Vnde Silius 3. Puni-
corum sic ait:

Tempore quo Bacchus populos domitabat Iberos.

Condidit hic Dionysius Nebrissam ciuitatem, prope ætuaria Hispaniæ, quam Silius à Sa-
tyris cultam dicit propter ipsum nomen: nebris enim pellem hinnuli, id est pulli ceruini,
significat, qua utebantur bacchantes: vnde dicit,

*Ac Nebrissa Dionyseis conscia thyrsis,
Quam Satyri coluere leues. ---*

Ab hoc Baccho, Bacchus fluuius dictus est in Batica prouincia, apud Cordubam noni-
gnobilis, vt ait Hieronymus Paulus Barcinonenſis, & Bocatius. Per hoc tempus Oſcus
Vetulonienſis Italiæ imperium adeptus, plurimas colonias dedit (vt ait Manethon) suiq;
nominis fundauit Oſcam, & à suo cognomine Betulonam, ciuitates: inde Betulus flumen
in Hispaniâ Tarraconensi, vel (vt diximus) à Bæto rege.

Palatius.

1321. **P**ALATVVS, viuente patre Romo, vt Manethon insinuat, anno octauo Ramfis Ægy-
ptiorum regis in Hispaniis regnare cœpit, id est, ante aduentum Iesu Christi 1321. vt in
Eusebio colligitur. Ab his Palentiam urbem conditam fuisse, deriuatio nominis est argu-
mento, iuxta flumen Nubis, vulgo de Carrioz in Gallicia, in qua olim Mineruæ studium
& Gym-

& Gymnasium generale Hispaniæ floruit. Populos à se dictos Palatuos fundauit, quos Ptolemæus describit. Hunc Palatuum Cacus Licinius Celtiber (vt fingūt) Vulcani filius, qui in Carpentano monte militiam exercuerat (vt quidam existimant) pepulit: vbi & victoria potitus est, & monti Caco nomen ad hanc vsque ætatem dedit, qui vulgo *Mont Cayo* nuncupatur, iuxta montes Idubedas in Aragoniæ regno. Ferunt autem Palatuū viduum, quia adolefcētulus erat. Regnauitque hac prima vice Palatuus puer, vsq; ad annum 30. Ramfis, id est, annis 18. vt in Eusebio supputari potest, dicente Manethone.

Cacus.

10 **C**ACVS Licinius Celtiber (vt Manethon insinuat) anno 31. Ramfis Ægyptiorum regis, Hispanias cepit, id est, ante salutis humanæ naturæ aduentum (vt in Eusebio colligitur) 1303. Hic dictus est filius Vulcani, quod primus in Hispania ferrū & arma militaria quæ Vulcano attribuūtur, docuerit, regnauitque annis 36. Et à Palatuo qui posterioribus annis illum ab Hispaniā propulsauit, in Italiam coactus fuit abire: non ab Hercule Græco, qui natus ea tempestate nondum erat, vt fama habetur, & aliqui narrant, vt in Eusebio computari potest. Regnauitque secundo Palatuus (vt Manethon scribit) annis sex.

Erythrus.

20 **E**RYTHRVS Tyriorum Rex à coloniis Erythreis cognomentum desumpsisse traditur. Qui Tyrii à mari rubro monitu oraculi nauigantes ad occidentem, templum Herculis Libyci erexerunt apud Gades, à se Erythream nominatam. Pœni lingua sua Gadir, id est Septem, nominarunt, narrat Solinus: nunc vero Caliz appellatur. Hispanias occupat anno 7. Amenophis Ægyptiorum regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio colligitur) 1261. Vnde Silius 3. Punicorum sic ait,

Hos Tyria misere domo patriā inelyta Gades.

Et vt Plinius in naturali historia insinuat, ab ipso populi Ceritani prope Pyrenæos mōtes habitantes, denominati sunt, dicente Silio,

Nec Ceritani quondam Tyrinthia castra.

30 Regnauitq; Erythrus annis 69. Per hoc tempus Turiaffonem ciuitatem apud montē Cacia Tyrii & Aufoniis conditam fuisse, nonnulli opinantur: sunt autem dicti Aufonii populi in citeriore Hispania, qui nunc Vicenses appellantur, ab Aufone Vlysse, vel ab Aufone filio Aramæi, vt supra scripsimus.

Gargoris.

GARGORIS cognomento Mellicola, ab excidio Troiano anno primo proditur in Hispania imperasse (Iustino teste) id est, ante humanæ salutis aduentū 1102. Hic primus fuit qui Hispanos colligere mella docuit, & vsque ad primum annum Æneæ Syluii Latinorum regis peruenit, id est, annis 70. vt in Eusebio computari potest. His temporib. Calici populi (vnde Gallecia regio, vulgo *Galizia*) à Galathe Herculis Græci filio denominati sunt, teste Silio & Iustino. Per hoc tempus Hercules Græcus maximus pirata in Hispaniā transfretauit, & post eum alii duces ex Græcis: vnde in dominium Græcorū Hispania tota venit, & sub diuersis Græciæ gentibus quæ inferius enumerabuntur, per multos annos exiit: tandem à Pœnis ab ipsa expulsi sunt. Hic Saguntinam urbem cōdidit siue restituit, & à nomine Zacynthi comitis sui illic sepulti nominauit, vt ait Silius his versibus:

Prima Saguntinas turbarunt classica portas,

Bellaque sumpta viro belli maioris amore.

Haud procul Herculei tollunt se littore muri,

Clementer crescente iugo, quis nobile nomen

Conditus excelso sacrauit colle Zacynthus.

Hic comes Alcide remeabat in agmine Thebas.

10 Per hæc tempora (vt auctor est Boechus, referente Silio) idem Zacynthus comes Herculis, templum Dianæ apud Saguntum condidit, in quo trabes iuniperi posuit, quibus Annibal vltimus Carthaginensium Imperator, religione ductus pepercit: quæ adhuc tempore Plinii, vt ipse narrat libro 16. cap. 40. stabant, nempe annis 1770. His temporibus Ætoli Diomedem Tydei filium secuti, in Hispania quæ Lusitania dicitur, urbem condiderunt inter Minium & Limiam amnes, quam Tyden appellarunt à nomine Tydei patris Diomedis. Illius ciuitatis coloni Grauii dicti sunt, nomine paululum violato, cum Grauii appellari debuissent: vnde Silius 3 Punicorum sic ait:

*Saguntina urbs
ab Hercule
condita.*

*Templum Dianæ
conditur.*

Anno ante
Christum:

Et quos nunc Grauios violato nomine Graium,
AENEAE misere domus AETOLAEQUE TYDE.

Vlyxbona.

Vlysses Ithacum per quem Troia capta & euerfa fuit, sub hæc tempora in Lusitania Hispaniæ provincia ciuitatem Vlyxbonam condidisse Solinus scribit, Ptolemæus Olisippone, Plinius Salatiam, Strabo Vlyssiam vocat, vulgus Lisbonam. Ab eo nomine Vlyssionense promontorium nunc (quod Artabrum, siue Magnum, siue Nerium) accepit nomen: vnde postea populi Artabri (vt Plinius scribit) appellati sunt, alio nomine Arotreba.

Astir Asturicâ
construit.

Astir, auriga Mennonis, interfecto apud Troiam hero, per hæc tempora in Hispaniâ nauigauit, & Asturicam urbem magnificam, vulgo *Astorgam*, construxit, Asturibusque populis qui sunt vicini Cantabris & Gallecis, nomen dedit: vnde Silius,

*Venit & Aurora lachrymis profusus in orbem
Diuersum, patrias fugit cum deius oras,
Armiger Eoi non felix Mennonis Astir.*

Ab isto oppidum Astir, siue Astigis, vulgo *Ecua*, & colonia Astigitana dicta fuit, referente Plinio: postea vero ab Octauiano Augusto, Augusta Firma. Astura flumen, vulgo *Astorga*, ab eodẽ Astir denominatum est, transit per Astorgam ciuitatem, & cum Durio amni miscetur, amittit nomen. Ab hoc flumine Astures, acre hominum genus, nomen accepere: vnde Lucanus,

Hic præter Latias acies erat impiger Astur.

Aurum etiam apud eos effoditur, quod præclare describitur à Silio, his versibus:

*Sed scelerum causas aperit Deus Astur auarus.
Visceribus late telluris mergitur imis,
Et redit infelix effosso concolor auro.*

Teucer, auctore Trogo & Homero, peracto bello Troiano, in Hispaniæ littus cum classe appulit, & locum vbi postea fuit noua Carthago, occupauit. vnde ait Silius,

Dat Carthago viros Teucro fundata vetusto.

Et decimo quinto libro Punicorum sic ait:

*Vrbs colitur Teucro quondam fundata vetusto,
Nunc Carthago.*

Ptolemæus illam Spartariam appellat, vulgus Cartagenam. Sed Strabo illam ait fundasse Hasdrubalem, generum Amilcaris Carthaginensium Imperatoris, vt suo loco dicitur. Tlepolemus filius Herculis Græci, vt auctor est Homerus, & refert Strabo libro decimo quarto, post captam Troiam, collecta iuuenum manu, in Iberiam nauigans, Baleares insulas habitauit: vnde Silius ait:

*Iam cum Tlepolemus sator, & cui Lyndus origo,
Feruida bella ferens Balearis.*

Habidus.

HABIDVS nepos Gargoris, vt Iustinus refert, post auum Hispaniarum regnum accepit, anno secundo Aeneæ Syluii Latinorum regis, id est, ante aduentum Iesu Christi (vt in Eusebio computatur) 1122. & annis 64. regnauit, secundum nostram supputationem. Qui de Habido, & fortuna eius, & successione in Hispaniarum regnis plura requirit, Iustinum epitomaturn libro quadragesimo quarto legat. A nomine istius crediderim deriuasse nomen Abilæ montis in Mauritania ad mare, qui Aphricam separat ab Europa, & Regem fuisse Helleponti in Asia, in qua Abidus vrbs antiquissima erat, vt pleriq; scribunt. Helena ciuitas Græcorum sobolis (vt Plinius scribit) hodie vulgo *Elma*, Episcopium in agro Perpiniano siue Rossillonensi, per hoc tempus condita, non ab Helena matre Constantini Magni Romanorum Imperatoris, vt aliqui opinantur.

Helena ciuitas,
hodie vulgo El-
ma, condita.

Lydi.

LYDI populi à Cure fratre Osiridis, filio Cam, filii Noe, originem trahentes, vt Valerius Maximus libro secundo insinuat, & ex Eusebio colligitur, mare obtinuerunt anno ante salutis humanæ naturæ aduentum 1059. Vnde in Hispania imperasse putantur, cum ciuitates nonnullæ ab iisdem in Hispaniis conditæ sint, & annis quadraginta septem regnauerunt, vt refert Eusebius. His temporibus Ascanius filius Aeneæ, secundus Latinorum rex, Albam ciuitatem in Latio condidit, à quo etiam crediderim ciuitatem Albam Hispaniæ esse constructam, quum à Latinis veteribus (vt refert Plinius & Ptolemæus) in Hispania

Alba condita.

spania ciuitates populosque ac colonias plures constet esse constructas. Alba hæc vulgo *Biana* denominatur. Est quoque ab ea flumen eiusdem nominis, nunc vero *Clodianus*, qui per *Indicetas* quos *Emporitano*s vocant, decurrit, *Emporias Phocensium* & *Latinorum* olim coloniam alluens. A *Pyrenæis* montibus funditur, & versus *Midas* insulas in quibus *Palæopolis* oppidum quōdam fuit, in *Balearicum* mare deuoluitur, vt *Plinius* narrat & *Ptolemæus*. *Mantuam* ciuitatem postea *Viferiam*, vulgo *Madrid* dictam, his temporibus *Ocnus Tiberini* *Latinorum* Regis filius, à nomine matris *Mantus*, filix *Tiresiæ* condidit, aliamque in *Italia*.

Anno ante
Christum.

Mantua vulgo
Madrid dicta.

Thracæ.

THRACES populi, à *Tyras* filio *Iapheti* originem trahentes, vt *Eusebius* insinuat, anno ante aduentum *Iesu Christi* 1011. mare obtinuerunt. Vnde in *Hispaniis* existimantur imperasse, quum ab eisdem ciuitates aliquæ in *Hispaniis* constructæ sint. Nam hi qui *Sarmatæ* siue *Sauromatæ* *Scythæ* dicuntur, in *Hispania* his temporibus *Sufanam* urbem condiderunt: vnde *Silius* refert,

Sufana vrbs à
Scythis condita.

Et non Saramaticos attollens Sufana muros.

Ptolemæus illam appellat *Lucentum*, *Plinius* *Lucentium* oppidum *Latinorum*. *Almeriam* etiam condiderunt, quæ antiquitus *Abdera* nominabatur, ab interpretatione nominis *Abderæ* ciuitatis *Thracum*, quam *Abdera* *Diomedis* soror condidit, & à se sic nominauit. Et lingua *Thracum* *Bria* oppidum dicitur: ideo hæc plurium locorum in *Hispania* sunt terminationes, vt supra 4. capitulo sub Rege nomine *Brigo* annotauimus.

Rhodii.

RHODII populi (referente *Eusebio*) ante salutis humanæ aduentum 925. mare obtinuerunt. Vnde putantur in *Hispaniis* imperasse, quum *Rhodam* ab eisdem ad radices montis *Pyrenæi* inueniatur esse constructam, teste *Silio* & *Homero*. *Strabo* autē illam denominat *Rhodopen*, vulgo *Roses* oppidū. Inde *Rhodius* flumē, quod oritur in *Pyrenæis* montibus. Non multum irrigat, sed apud *Emporitano*s in *Thicim* amnem demergitur, & nomen amittit. Regnauerunt siue mare obtinuerunt *Rhodii*, vt *Eusebius* testatur, annis viginti.

Phryges.

PHRYGES populi (vt *Eusebius* narrat) anno ante aduentum *Iesu Christi* 905. mare obtinuerunt: vnde putantur *Hispanis* imperasse, quum nonnullæ ciuitates in *Hispaniis* ab eisdem inueniantur esse condite: & referente eodē *Eusebio*, annis viginti sex imperarunt. Hi *Phryges*, qui nunc *Troiani*, à *Phrygia* regione minoris *Asiæ* primo *Hispani* fuerunt, vt supra in capitulo quarti Regis *Hispaniarum* dictum est, & per hoc tempus *Baleares* insulas duas, quæ *Græci* appellantur *Gymnesiæ*, vulgo *Malorques*, in *Hispanico* mari, teste *Solino*, cum *Baccho* rege occupauerunt. Apud has repertus primum fuit vsus fundarum.

Cyprii.

CYPRII populi (dicente *Eusebio*) mare obtinuerunt anno ante aduentum veri *Messix*, 879. Et quum his temporibus ciuitates aliquæ in *Hispania* ab eisdem constructæ sint, putantur in *Hispaniis* imperasse, & quidem (vt refert *Eusebius*) annis triginta nouem.

Phœnices.

PHOENICES populi *Asiatici*, à mari quod rubrum vocatur, in hoc nostrum proficiscentes, & hanc incolentes regionem, longinquis continuo nauigationibus incubuerunt. Nam teste *Eusebio* anno ante aduentum humanæ salutis 840. mare obtinuerunt. vnde in *Hispaniis* imperasse iudicantur, quum per hoc tempus in eadem prouincia à *Phœnicibus* pleræque ciuitates constructæ fuerint, videlicet in *Bætica*, *Axi*, siue *Sexi*, vel *Hexi*: in *Erythra* insula quæ nunc *Caliz* denominatur, templum mirificum in *Herculis* *Ægyptii* honorem construxerunt, & castrum munitissimum erexerunt. In *Bætica* autem prouincia *Melace* ciuitas ab eisdē condita fuit, *Malaga* deinceps denominata, & annis quadraginta vno, dicente *Eusebio*, obtinuerunt mare. Hi *Tyro* *Phœnicię* vrbe soluentes, *Balearibus* insulis quæ nunc *Maioricæ*, diu potiti sunt, vt *Silius* canit:

Iam Ebusus Phœnissa mouet.

Sunt hæ insulæ in mari Hispano è regione Tarraconensis, quarum incolæ (auctore Strabone) optimi erant funditores. vnde Silius,

Hic crebram fundit Baleari verbere glandem.

Phœnices qui fundas inuenerūt (auctore Plinio) illis insulis potiti, fundas æque exercuerunt: vnde vsus & imitatio remansit apud Balearicos. Has insulas Græci (vt diximus) Gymnesias, ab incolarum nuditate, qui ætatis tempore absq; vestibus incedebant: Romani Baleares, à fundæ iactu, quas rectius quam reliqui iacerent, appellarunt, Diodoro Siculo teste. Sunt qui dicunt, hos Phœnices petentes per hoc tempus Gades, quum ab Ebuso soluissent, tempestate repulso, fluminis Turia ostia subiisse, vbi vaccarum multitudinem inuenientes, flumen Turiam, id est, vaceis cultum appellauere, quas ipsi Tur patrio sermone appellant. Inde Turia ciuitati, modo *Guadalajara*, à Mauritanis inditum nomen est. Quin & Turia siue Turulios (vt Ptolemæus tenet) fluuius, Turiolum sui nominis oppidum linquēs, apud Valentiam, deliciarum & nobilitatis altricem, proximus fluit. Inde crebra riuulorum deductione tenuissimus, in mediterraneo siue Iberico mari mergitur. Claudianus sic laudat hunc amnem:

Floribus, & roseis formosus Turia ripis.

Ægyptii.

799. **A**EGYPTII populi sub duce Tarracone, post Phœnices (referente Eusebio) ante aduentum salutis humanæ 799. mare per annos 35. obtinuerunt. Vnde imperitasse eos Hispaniis creditur, quum nonnullæ ciuitates per hæc tempora ab eisdem in Hispaniis sint ædificatæ, idque maxime, vt opinantur aliqui, in citeriore Hispania, & ab ipso duce & nominis sui deriuatione constructa & denominata est ciuitas Tarracona.

Milesii.

764. **M**ILESI I populi (referente Eusebio) per annos 29. mare obtinuerunt, anno ante aduentum Saluatoris Iesu Christi 764. Vnde in Hispania imperium tenuisse putatur, quum ab eisdem in partibus illis per hoc tempus ciuitates aliquæ inueniantur esse constructæ, sed in Italia plurimæ, referente Solino.

Cares.

735. **C**ARES populi (vt Eusebius insinuat) anno 32. Romuli, Romanorum regis primi, id est, ante salutis humanæ naturæ aduentum 735. mare obtinuerunt. Vnde Hispaniis imperasse creduntur, quum ab eisdem per hoc tempus aliquæ ciuitates in partibus illis constructæ inueniantur. Nam Caristi populi in Hispania sunt, à deriuatione Cares, referente Ptolemæo. Imperaruntque Cares (vt Eusebius vult) annis 48.

Lesbii.

687. **L**ESBII I populi post Cares (dicente Eusebio) mare obtinuerunt. Vnde in Hispaniis eos regnasse putatur, quum ab eisdem aliquæ ciuitates in partibus illis constructæ sint per hoc tempus. Regnare cœperunt, vt ex Eusebio colligitur, anno ante humanæ salutis aduentum 687. & annis 68. imperarunt. Concaui populi in Hispania, à Massagetis populis Scythiæ, qui & Lesbii, per hoc tempus originem traxerunt, vt ex Eusebio patet & Concaui ciuitatem quam Ptolemæus scribit, condiderunt. Hi Concaui lacte cum sanguine equino in potum utebantur. vnde Silius tertio Punicorum de illis sic ait,

*Hæc qui Massageten monstrans feritate parentem,
Cornipedis fusa satiariis Concaue vena.*

Phocenses.

619. **P**HOCENSES populi Græci (vt in Eusebio aperitur) anno 16. Tarquinii Prisci Romanorum regis, id est, ante aduentum Saluatoris Iesu Christi 619. mare obtinuerunt annis 48. Vnde in Hispaniis regnasse creduntur, quum in iis multas ciuitates per hæc tempora construxerint. Nam Emporiam urbem maritimam inter Tarraconem & Pyrenæos montes ad mare cōdiderunt. Ideo quidam Emporias Phocaicas appellant: vnde Silius tertio Punicorum sic canit,

Phocaica dant Emporia mare.

Ab eisdem Emporianis Phocensibus condita est Massilia Gallia, teste Liuius: inde dicunt Massilienses à Phocensibus originem trahere. Duo quidem Emporiæ oppida antiquitus erant, muro diuisa: vnum Græci habebant, alterum Hispani. Sed Græcum oppidum mari exposi-

expositum, totum orbem muri plus minus quadringentos passus patentem habebat: Hispanis retractior à mari trium millium passuum in circuitu murus erat, dicente Liuiio. Castulo ciuitas à Castalio qui ex Phocide ac Parnaso per hoc tempus in Hispaniam traiecit, condita fuit. Vnde quidam Castulonem Parnasiam appellant, teste Silio: nunc vulgo *Castona*, ciuitas in fine prouinciæ Bæticiæ. olim Dastulonenses populi ex colonia Salarientis Latii veteris, qui Cæsariænales appellantur, teste Plinio.

Nabuchodonosor.

NABUCHODONOSOR huius nominis secundus, Magni Nabuchodonosoris filius, tertiusque Chaldæorum rex, Hispanias occupat, teste Iosepho, anno ante aduentum salutis humanæ naturæ, vt ex Eusebio colligitur, 571. & quum annis 9. regnasset, dominium Hispaniarum ad Carthaginensium populos transiuit.

Carthaginenses.

CARTHAGINENSES duce Meseo Hispanias occupant, vt Iustinus insinuat, & Orofius confirmat, anno ante humanæ salutis aduentum (vt ex Eusebio computatur) 562. Nā cum Gaditani à Tyriis descendentes (vt diximus) ab inuidentibus incrementis nouæ vr-
bis Gaditanæ, quæ nunc Caliz dicta est, finitimis Hispaniæ populis, perpetuo bello laceferentur, auxilium consanguineis Carthaginenses quibus etiam à Tyriis est origo (vt Iustinus in ultimo sui epitomatis refert) misere, ibique fœlici expeditione & Gaditanos ab iniuria vindicarunt, & maiorem fere partem prouinciæ suo imperio adiecerunt, & vsque ad dominium Romanorum illam obtinuerunt, annis fere 348. Per hoc tempus, anno ante aduentum Iesu Christi circiter 336. Hispani Maurinum Hispanum Alexandro Magno Macedonum regi supplicatum Babylonem miserunt, qui cruentum dominum vltro, ne hostem exciperet, adiit, referente Orofio. His quoq; temporibus (vt Polybius refert) Carthaginenses plerosque ex Hispania milites, in supplementum contra Hieronem Syracusanorum regem, in Siciliam scripserunt. Romani in primo bello Punico, teste Liuiio, anno ante aduentum salutis humanæ naturæ 303. (vt in Eusebio computatur) sub Appio Claudio Consule partem Hispaniæ occupauerunt. Cornelius Artilius Balbus, Gadibus genitus, Romanorum Consul, anno circiter 242. ante aduentum Iesu Christi, vt in Eusebio colligitur, primus de externis, vt pote de Garamantibus triumphauit, vt scribit Solinus. Carthaginenses, rebellante Hispania, confestim Amilcarem cognomento Barcam, cum exercitu in illam mittunt anno ante aduentum Christi, vt in Eusebio computatur, 234. Qui cum omnibus copiis profectus, Annibale filio comite qui tum fere nonum ætatis suæ annum agebat, superatis columnis Herculis, magnam Hispaniæ partem Carthaginensibus recuperauit, teste Polybio: & iis in locis circiter nouem commoratus annis, multis Hispaniæ ciuitatibus bello subactis, plerisque etiam, pacta salute atq; impunitate bonorum, in fidem Carthaginensium receptis, dignam tandem rebus à se gestis mortem obiit. Carthaginenses autem exercitui Asdrubalem, Amilcaris socium, siue (vt aliqui scribunt) generum, præfecerunt. Hic Amilcar per hoc tempus ciuitatē Barcinonensem in citeriore Hispania, in agro Laletano, condidit: & à cognomine suo Barce nomen accepisse dicitur, vt Hieronymus Paulus Barcinonensis tenet. Ptolemæus Barcinem coloniam esse cognomine Faventiam scribit. Asdrubal gener Amilcaris, incredibili virtute imperium Carthaginensium in Hispania adauxerat, anno ante salutis humanæ aduentum, vt in Eusebio colligitur, 225. Romani vero cum intelligerēt, vires Carthaginensium vsq; adeo in Hispania creuisse, necam quidem partem negligendam putauere: sed recuperare quod omisum fuerat, decreuerunt. Missis igitur ad Asdrubalem in Hispaniam legatis percussum cum Carthaginensibus fœdus fuit. In quo inter cætera cautum, ne liceret Carthaginensibus Iberum amnem cum armis traicere, per reliquam Hispaniam impune progredi licere. Hic Asdrubal quum regulum quendam Tagum nomine necari, & caput hastæ affixum circumferri iussisset, in Hispaniis ab illius seruo Gallo, crucem & ignominiam domini ægre ferente, in tentorio confossus est, anno octauo imperii sui, dicente Silio, Orofio, & Polybio. Hic Asdrubal urbem condidit in Hispania, quæ à quibusdam Carthago, ab aliis Noua ciuitas appellatur, vulgo *Cartagena* dicta est, in regione Bæticiæ, referente Strabone & Polybio. Alii Teucrum Telamonium construxisse, vt supra diximus, asserunt. Annibal cognomento Magnus, Amilcaris Barcæ filius, Carthaginensium Imperator, non obseruato fœdere quod Romani & Asdrubal pepigerunt, anno primo Olympiadis 140. vt Polybius libro tertio narrat, id est (Eusebio teste) ante aduentum Iesu Christi 217. quo ipse regnare cœpit in Hispaniis, Saguntum ciuitatem vulgo *Moruedram*, Hispaniæ citerioris, populo Romano

Anno ante
Christum.

fidelissimam, euerit. Sed quum ciues urbem capiendam viderent, primores aurum & argentum omne in ignem iactauerunt: nam alii omnes pugnantes occisi sunt, vt Liuius scribit. Sed postea a Romanis deuicto in Italia Annibale, Carthaginensibusque ex tota Hispania depulsis, tota prouincia in dominationem Romanorum peruenit. Arantius his temporibus. vt ait Silius tertio Punicorum, Dux erat Cordubæ ciuitatis Hispaniæ, & ab illo Arandam oppidum, à deriuatione nominis dictum esse crediderim, & Araducam regionem, vulgo Arzuam, cuius meminit Ptolemæus.

Romani.

POPVLVS Romanus, expulsis Pœnis siue Carthaginensibus ex tota Hispania, illam obtinuit, de qua Publius Scipio agnomento Africanus, Cōsul, primus fuit triumphator, post cuius obitum alii plurimi Romanorum Consules, prouinciam illam vsque ad introitum imperii Caii Iulii Cæsaris tenuerunt annis fere 155. vt in Eusebio colligitur, referente Liuius & Orosio: & in potestatem redegerunt metalla argenti & auri quæ illic sunt, vt habetur Machabæorum octauo: pluresque ciuitates & oppida suis propriis nominibus construxerunt, restaurarunt, & denominarunt. Fuit initium dominationis Romanorum in Hispania, vt in Eusebio computari potest, anno ante salutis humanæ naturæ aduentum 214. Vitiatus genere Lusitanus, referente Silio, per hoc tempus Dux, bellum aduersus Populum Rom. sumit, eorumque Imperatores Claudium Vnimanum & C. Nigidium opprefsit. Postea quum per annos quatuordecim alios Romanos duces atque exercitus prostruisset, Scipio cum aliter eum vincere non potuisset, satellites pecunia corruptit, & sic infidiis suorum interfectus est. Multa per Romanorum duces his temporibus in Hispaniis gesta fuerunt, vt in Liuius & Orosio ostenditur. Mendonius & Indibilis, Hispani fratres, per hæc tempora (vt Liuius meminit) Scipionē supradictum mirū in modum fatigarunt, & pro patriæ suæ libertate fortissime pugnantes occubuere. Numantia vrbs Hispaniæ in Celtiberia, quæ à quibusdam nūc *Soria* dicitur, iis temporibus à Romanis obfessa per annos quatuordecim, quum haberet tantum quatuor hominum millia, nō solum sustinuit, sed etiā quadraginta millia Romanorum vicit: tandem à supradicto Scipione post longam & arduissimam obsidionem deleta. Cum enim fame laborarent, nec eis daretur iusti certaminis copia, omnia sua & seipos igni immiserunt. Per hoc etiā tempus, vt Rodericus Toletanus scribit, Toleton & Brutus duo Consules, Toletum ciuitatem condidit, annis 108. antequā Iulius Cæsar regnare cœpisset. Ptolemæus illam scribit antea Serezolam appellatam. Corduba etiā per hoc tempus à Marcello Consule Romanorū cōstructa est, teste Strabone, vrbs præstantissimis & doctrinæ principibus clara alumnis vtroque Seneca & Lucano eminentissima. Turrus Syllana, quæ nunc *Tordesillas* vulgo dicitur, à Sylla dictatore Romanorum his temporibus denominata est. Pompelon ciuitas regni Nauarræ primaria, per hoc tempus à Pompeio magno condita est, Strabone teste: Ptolemæus Martuam appellat. Bocchus rex Maurorum & Getuliæ, qui Iugurtham regem Numidarum generum suum Romanis tradidit, per hæc tempora (vt refert Salustius) in Hispaniam transfretauit, & à suo nomine Bocchoros populos (vt Plinius scribit) appellauit, qui nunc

175. Concordienses sunt, à Concordia Iulia ciuitate. Anno ante aduentum Iesu Christi 175. Tiberius Sempronius Gracchus procōsul, Celtiberos victos in deditiōem accepit, momentumque operum suorum Gracchurim oppidum in Hispania constituit: vnde Gracchuritanus populi, teste Plinio & Tito Liuius. His temporibus quidam sacerdos Iouis qui oppido Cluniæ Tarraconensis Hispaniæ colebatur (vt Suetonius in vita Galbæ scribit) ex penetrali somno mōnitus, in fatidica prorupit carmina, quorū sentētia erat: Oriturum quandoque ex Hispania principem dominumque rerum. Diuus Antoninus à virgine honesta vaticinata insinuat esse carmina, pronuntiata his verbis: Veniet pruna ex temporibus Hispaniæ, ante cuius conspectū gentes, vel gentium reges peribunt: ipsa vero calcibus equorum disrupta peribit.

Caius Iulius Cæsar.

CARVS Iulius Cæsar Romanorum dictator, Hispanias occupat, vt ex Eusebio colligitur, anno ante aduentum salutis humanæ naturæ 59. id est, anno 12. ante imperii sui inchoationem. Hic quum Gades Hispaniæ venisset, teste Suetonio, animaduersa apud Herculis templum magni Alexandri imagine, ingemuit, quasi pertæsus ignauiam suam, quod nihil tum à se memorabile actum fuisset ea ætate qua iam Alexander orbem terrarum subegerat. A deriuatione nominis istius diuersæ ciuitates, oppida, atque castella (vt ait Plinius)

ait Plinius) denominata sunt in Hispaniis, videlicet in Bætica, Iulia Concordia, olim Borchoris dicta, Iulia Constantia, quæ Oset, Iulia Contributa, Iulia Fama, quæ vulgo Seria, Iulia Fidentia: in Lusitania Iulia Fœlix, quæ Olyssipo, municipium ciuium Romanorum. Adhæc Iulia Virtus oppidum Bætica, conuentus Astygitani: & Iulia restituta: Iulia Myrtillis gentis veteris Læti, in mediterraneis Lusitaniæ quæ modo *Vaena*: Iulia liberalitas, quæ Eboræ: Iulia Lybica, Iulii genitor, quod Virgentum, oppidum Bætica: Iulium præsidium, quæ Scalabis, vulgo *Trugillo*, colonia est Lusitaniæ: Iulienses cognomento Astigi, populi Bætica: Iulienses Teari populi conuentus Tarraconensis: Iuliobrica oppidum Catabrorum Hispaniæ citerioris: Forum Iulium, quod Iliturgi, ciuitas Bætica: castrum Iulium quod Vria, oppidum Lusitaniæ: castrum Iulium, aliud oppidum Bætica: Tiar Iulia ciuitas: Pax Iulia ciuitas, vulgo *Badaios*. Hic Caius Iulius Cæsar, Imperator iam factus, quum annis quatuor, mensibus septem imperasset, dum Reipublicæ statum cõtra exempla maiorum pro arbitrato suo instaurat, auctoribus Bruto & Cassio, conscio etiam Senatu plurimo, in curia 24. vulneribus confossus fuit.

Octavianus Cæsar.

OCTAVIANVS Cæsar Augustus, secundus Romanorum Imperator, Hispanias regere cœpit, anno ante aduentum Iesu Christi 42. referente Eusebio. In Hispaniã veniens, 42: Cantabro bello per quinque annos ducto, totam Hispaniam in æternam pacem reclinavit ac reposuit. Cantabri vero Hispaniæ populi, vulgo *Biscaini*, sunt ad septentrionem, qui non solum terribiles in armis semper fuerunt, sed etiam crudeles. Nam matres in hoc bello, ne in hostium manus captæ venirent, necauerunt: & nonnulli ex Cantabris ab hostibus in crucem acti, lætitiæ pœnia caneant. vnde Silius sic scribit:

*Cantaber ante omnes hyemisque, æstusque, famisque
Inuictus, palmamque ex omni ferre labore
Mirus amor populo: cum pigra incanuit atas,
Imbelles iam dudum annos peruertere saxo,
Nec vitam sine Marte pati. quippe omnis in armis
Lucis causa sita est, & damnum viuere paci.*

Ab hoc Octauiano Augusto quamplurimæ ciuitates in Hispaniis denominatæ sunt, præcipue Cæsar Augusta, quæ prius Salduba nominabatur: Colonia Augusta Valeria, quæ Serabis, vulgo *Xatua*: Augusta Gemella, quæ Turia siue Tucis: Augusta Emerita vrbs Lusitaniæ, opposita Anæ fluuiio: Porta Augusta, hodie *Torquemada*: Augusta noua ciuitas Areuacorum: Augusta Brachara, vulgo *Braga*, metropolis Galliciæ: Augustobrica ciuitas Lusitaniæ, vnde Augustobricenses populi: Augusti Turris siue Lucus Augusti, vulgo *Lugo*, vnde Olucēse Episcopium in Gallicia, Plinius Aras Sextianas appellat: Augusta firma, olim Astigitana colonia. Inde Asta flumen in Bætiam cadens, & Asta colonia, quæ Plinio Regia dicitur, in qua Iulius Cæsar omnes Mundenfes duces, Pompeio fauētes, nocte occidit. Castrum Octauiani in agro Vallensi citerioris Hispaniæ, nunc Abbatia est sancti Cucuphatis Vallensis, ordinis sancti Benedicti. Foroaugustani populi sunt Hispaniæ Tarraconensis, olim Ardetani, vt Plinius scribit: Ptolemæus vero Sedetanos vocat. Præterea Cæsar Augustus apud Tarraconem, citerioris Hispaniæ ciuitatem, anno imperii sui 38. ante aduentum Christi, illud instituit edictum quod in Euangelio Lucæ legitur: *Exiit edictum à Cæsare Augusto*. Et vt dicit Ioannes Lupus, ab edicto isto incipit in tota Hispania ille numerus Æris, vulgus *de la Era*, qui vsque ad Ioannem eius nominis primum, Castellæ & Legionis regem, anno à natiuitate Saluatoris 1383. durauit. Hic Augustus Imperator annis 56. regnum obtinuit (vt ait Eusebius) id est annis 42. ante aduentum veri Messia, & post incarnationem eiusdem 15. moriturq; ætatis suæ anno septuagesimo sexto.

Tiberius.

TIBERIVS Cæsar, tertius Romanorum Imperator, post mortem Augusti Cæsaris imperium & Hispaniarum regnum accepit, anno à natiuitate Saluatoris Iesu Christi 15. 15: vt in Eusebio colligitur. Hic Hispaniam per aliquot annos sine Consularibus legatis habuit, teste Suetonio, & Hispanis petentibus permisit, vt in Tarraconensi ciuitate templum Augusto strueretur, referente Cornelio Tacito lib. 1. Annalium. Ac Hispania vltior legatis missis ad Senatum, per idem tempus orauit, vt exemplo Asiæ, delubrum Tiberio matris eius extrueret. Tandem quum annis 23. imperasset (vt dicit Eusebius) in Campania, in Villa Lucullana ab humanis discessit.

*An. Christi.**Caius Caligula.*

39. **C**AIUS CÆsar Caligula, quartus Romanorum Imperator, regnum Hispaniarum obtinuit anno salutis humanæ 39. Et quum annis tribus, mensibus decem regnasset, teste Eusebio, à protectoribus suis in Palatio Romæ occiditur anno ætatis suæ 25. A cognomine ipsius dicta est Hispaniæ ciuitas Caligula. Inde Caliguritanus populus, antiquitus vero Nascici & Fibularenfes. Æmilius Regulus originem ducens ex Corduba Hispaniæ ciuitate, iis temporibus plurimos congregauit amicos, ut ab illis siue à seipso alacriter Caius Cæsar Caligula interimeretur: quod ita factum est teste Iosepho. Ab isto Æmilio Æmilianam Hispaniæ ciuitatem cuius Ptolemæus meminit, crediderim nomen accepisse. Herodes rex his temporibus à Caio ob avaritiam increpatus, in Hispaniam fugitus secutus eum quippe fuerat accusator Agrippa, cui tetrarchiam illius in Hierusalē C. Cæsar addidit. Itaque Herodes in Hispania peregrinante secum vxore decessit, ut dicit Iosephus de bello Iudaico.

*Herodis tetrarchæ obitus.**Claudius Caligula.*

43. **C**LAUDIUS Cæsar, Caligulæ prædicti patruus Romanorum Imperator quintus, Hispanias obtinuit anno salutis humanæ 43. ut refert Eusebius: & cum annis 13. mensibus nouem, diebus 28. regnasset, ab humanis decessit, anno ætatis suæ 64. Ab isto Claudio oppidum Claudiomerium cognominatum est. Iacobus maior Apostolus domini his temporibus vniuersam prædicando peragravit Hispaniam, in qua nouem tantum conquisiuit discipulos. Postea in Iudæam reuersus, ab Herode Agrippa in Hierusalem obruncatione capitis martyrium adeptus est: eius autem sacratissima ossa postmodum discipuli ipsius ad Hispanias transtulerunt, atque ibidem in vrbe Galleciæ condidere. Paulus Apostolus domini, vas electionis, per hoc tempus multis vrbibus peragratis, in Hispaniam prædicandi gratia nauigasse, veniensq; Narbonem multos conuertisse putatur.

Nero.

57. **N**ERO Cæsar, Claudii priuignus, sextus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum accepit anno Christi 57. qui cum Galbam in Hispania Imperatorem creatum ab exercitu cognouit, toto animo ac spe decidit: cumq; incredibilia perturbandæ, imo subruendæ Reipublicæ mala moliretur, hostis à Senatu pronunciatus, ignominiosissime fugiens, ad quartum ab vrbe lapidem sese interfecit ætatis suæ anno 32. Regnauit annis 14. mensibus 7. diebus 28. (ut scribit Eusebius) atque in eo omnis Cæsarum familia consumpta est. Hispaniæ præerat sub Neronis imperio Cluius Rufus, vir facundus & pacis artibus clarus, belli haud inexpertus, teste P. Cornelio Tacito. A Nerone crediderim esse nominatos Neros & Nerios populos, & Nerium promontorium, olim Artabrum in Gallicia Hispaniæ regione. Lucius Anneus Seneca, natione Cordubensis, Philosophus Stoicus, ac Neronis magister his temporibus Romæ in precio fuit. de quo diuus Hieronymus libro de Viris illustribus meminit, dicens quia fuerit continentissimæ vitæ, eum in sanctorum catalogo positum, maxime propter frequentes epistolas Pauli ad ipsum, & ipsius ad Paulum. Hunc à Nerone Imperatore discipulo interfectum fuisse legimus, cum multa diuinarum humanarumque scripturarum edidisset documenta. Lucanus Anneus prædicti Senecæ nepos, Hispanus, natione Cordubensis, & poeta celeberrimus, hac tempestate floruit, & apud Neronem de coniuratione Pisoniana accusatus, ab eo interficitur. Latro Portius genere Hispanus, condiscipulus Senecæ, Maximi auditor, nobilis declamator fuit, cuius Seneca primo libro declamationum his verbis meminit: Latro ad scribendum se concitauerat, iungebat noctibus dies, & sine interuallo grauius sibi instabat. Torquatus quidam Cæcilius, & Euphrasius sanctissimi Christi confessores, & ipsi vno die hoc tempore apud Hispanias, mandante Nerone, martyrio coronantur. Hi autem omnes ab Apostolis Petro & Paulo episcopi apud Romam ordinati, confestim ad prædicandū verbum Dei Hispanis infidelibus fuerant directi. Vbi quum variis in vrbibus euangelizassent, & innumeram eius gentis multitudinem Christianæ fidei subiugassent, tandem Torquatus Acci, Cæcilius Illiberi, quæ nunc Granata, & Euphrasius liturgi ciuitatibus conditi, quiescere: quorum natalitium diem 16. Kal. Iunii celebrare postea mandatum est.

*Seneca à Nerone interfectus, Lucanus.**Sergius Galba.*

71. **S**ERGIVS Galba septimus Romanorum Imperator, vna cum M. Othone & Vitellio Hispaniarum regnum obtinuit anno humanæ salutis 71. Dum vigeat ætas, militari laude

laude apud Germanias floruit, proconsul Africam moderate, iam senior citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit. M. Otho in prouinciam Lusitaniam specie legationis vna cum Ptolemæo comite se posuit, in qua Obultronus, Albinus, & Marcellus Romani occisi fuerunt, vt refert Cornelius Tacitus. Sed Galba vt Neronis mortem comperit, Romam venit, vbi ab Othone iugulatus est mense 7. imperii sui, teste Suetonio Tranquillo. A cognomine istius quidam dixerunt oppidum Galbam, ad radices montis Senii, in Hispania citeriori esse nuncupatum. Quintilianus rhetor atque philosophus celeberrimus, natione Calaguritanus, vt Eusebio placet, his temporibus, cū in magno esset precio, à Galba prædicto Romam perductus, ibidem scholam tenens clarissimus habitus est, qui inter cætera de Institutione oratoria duodecim libros cōposuit. Flaccus Pompeius eques Romanus, vt refert Plinius libro 15. cap. 22. primus fuit qui in Hispaniam intulit nucem iuglandem, cum sub Vitellio Imperatore militaret.

Vespasianus.

VESPASIANVS Flavius Augustus, octauus Romanorum Imperator, regnum tenuit Hispaniarum anno aduentus Iesu Christi 72. A cognomine istius Flauii crediderim esse in Hispania ciuitates sequentes cognominatas, quas Ptolemæus refert: Flauiam Gallicam, Flauiobrigam, vulgo *Bilbao*, Flauionauiam, & Flauium Brigantū, vulgo *Compostella*, vbi corpus sancti Iacobi Apostoli requiescit, Flauiam Lambrim, Iriam Flauiam, vulgo *Sancta Maria finis terra*, Interamnium Flauium. Obiit anno ætatis suæ 69. cum imperium obtinuisset annis 9. mensibus 11. diebus 22. vt Eusebius tradit.

Titus.

TITVS Augustus, Vespasiani filius, nonus Romanorum Imperator, Hispanias obtinuit anno à natiuitate Christi 81. & quū annis duobus regnasset, morbo periit in villa propria circa Sabinos, pridie Idus Septembris, ætatis suæ anno 42. teste Eusebio.

Domitianus.

DOMITIANVS, Titi frater iunior, decimus Romanorum Imperator, in regnum Hispaniarum successit anno salutis humanæ 83. & quum annis 15. mensibus quinque imperasset, occiditur ætatis suæ anno 36. referente Eusebio. Marcus Valerius Martialis poeta, per hoc tempus ex Hispania Romam veniens, propter ingenii sui magnitudinem & epigrammata confecta, magno in precio habitus est. Originem duxit ex Bilbili Hispaniæ vrbe, patre Frontone, & Flaccilla matre, adultusque in Celtiberiam translatus, ibidem literas optime didicit. Hic cum sub Traiano principe senio confectus esset, in patriam rediens, ibidem diem suum obiit.

Nerua.

NERVA Cocceius, vndecimus Romanorum Imperator, claris ortus (Dione teste) natalibus, regnum Hispaniarum inchoauit anno aduentus Iesu Christi 100. Hic Marcum Vlpium Traianum, genere Hispanum, absentem adoptauit: & quū anno vno, mensibus quatuor regnasset, ab humanis discessit, ætatis suæ anno 72. vt refert Eusebius. Ab huius nomine crediderim Neruam flumen in Hispania citeriore nomen accepisse. Per idem tempus ciuitas Legio constructa vel restaurata fuit, à quatuordecim legionibus Germanorum, à Nerua Imperatore in Hispaniam missis: & Germanica Legio septima nuncupata, olim vero Subiancia, vt refert Ptolemæus. Sed à Leonogildo Gothorum rege, suo tempore Leon dicta fuit: vnde Leonicensis populi. Priscis temporibus Regia Legio, oppidum Latinorum fuerat, vt idem inquit.

Traianus.

TRAIANVS in Italica Hispaniæ ciuitate natus, Neruæ per adoptionem filius, cognomento Vlpianus crinitus, duodecimus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum accepit anno Christi 101. Hic apud Seleuciam Isauriæ profluuio ventris extinctus est, anno ætatis suæ 63. mense 9. die 4. quum annis nouemdecim, mensibus 6. imperasset, referente Eusebio. His temporibus, teste Plinio libro 9. capite 5. in Gaditano Oceano visus est marinus homo, toto corpore absoluta similitudine ascendere nauigia nocturnis temporibus, statimque degrauari quas infederit partes, & si diutius permanferit, etiam mergi.

An. Christi.
sti.

Hadrianus.

120. **H**ADRIANVS cognomento Helius, decimus tertius Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum suscepit anno salutis humanæ 120. origo cuius vetustior à Picētib, posterior ab Hispaniensibus manat. Pater Ælius Hadrianus cognomento Afer fuit, consobrinus Traiani Imperatoris: mater Domitia Paulina, Gadibus orta: soror Paulina, nupta Seruiano: vxor Sabina. Auus Marillinus, primus in sua familia senator populi Romani fuit. Natus est Romæ 9. Kal. Februarii. Hispanias cum petiisset (vt scribit Spartianus) Tarracone hyemauit, vbi sumptu suo ædē Augusti restituit, omnibus Hispaniis Tarraconem in conuētum vocatis, delectumq; ioculariter, vt verba ipsa ponit Marius Maximus, 10 detrectantibus Italicis, vehementissime cæteris, prudenter & caute consuluit. Quo quidem tempore non sine gloria grauiissimum periculum adiit. Apud Tarraconem spaciens per hospitium viridaria, feruum in se cum gladio furiosus irruentem, retentum ministris accurrentibus tradidit, & vbi furiosum esse constitit, medicis curandum dedit, in nullo omnino commotus. Inde Romam venit, & quum annis 22. imperasset, maior sexagenario apud Baias moritur, teste Eusebio.

Titus Antoninus.

141. **T**ITVS Antoninus cognomento Pius, decimus quartus Romanorum Imperator, cum Aurelio & Lucio filiis Hispaniarum regnum obtinuit, anno humanæ salutis 141. Qui 20 quum annis 23. mensibus tribus imperium administrasset, ætatis suæ 72. teste Eusebio, apud Lorium villam suam, 12. ab vrbe Roma milliario moritur. Ab Aurelio filio eiusdem Titi Antonini crediderim Aureliam (quæ & Carrissa) oppidum Bætici, nomen habuisse. Trogus Pompeius Hispanus his temporibus floruit, qui totius Hispaniæ historiam, à Belo Nini Assyriorum rege, vsque ad monarchiã Cæsaris conscripsit, & in quatuor & quadraginta distinxit libros, quorum Iustinus historicus eius discipulus epitomen, id est abbreviationem, fecit.

Marcus Antoninus.

164. **M**ARCVS Antoninus Philosophus, cognomento Verus, decimus quintus Romanorum 30 Imperator, vna cum Lucio Aurelio & Commodo in Hispaniis regnare cœpit anno Iesu Christi 164. Hic Hispaniis Italica electione exhaustis, contra Traiani præcepta, verecunde consulit, teste Iulio Capitolino. Per idem tempus quum Mauri Hispaniam prope omnem vastarent, res per legatos bene gestæ sunt. Et ne non vbique gentium per id tempus laboraretur, Sequanos & Lusitanos auctoritate compressit, qui sponte res nouas moliri dicebantur. Tandem vbi annis 18. mense vno imperasset, in Pannonia morbo periit, referente Eusebio.

Commodus.

183. **C**OMMODVS, decimus sextus Romanorum Imperator, mortuo Marco Antonino 40 Vero, Hispaniarum regnum accepit anno salutis humanæ 183. & quum annis 18. regnasset, apud Romam in domo Vestiliani strangulatur, teste Eusebio. Clodius per hoc tempus (vt author est Iulius Capitolinus) Hispanias, nec non prouincias alias deficientes ab imperio, subegit.

Helius Pertinax.

195. **H**ELIVS Pertinax, decimus septimus Romanorum Imperator, septuagenario maior, Hex Senatus cōsulto iussus est imperare, & in Hispaniis regnare cœpit anno salutis humanæ 195. & quum mensibus sex, vna cum Iuliano imperasset, occiditur, vt Eusebius refert. Ab hoc Iuliano crediderim Iulianos populos, qui Plinio Ceritani, nomen accepisse. 50

Seuerus.

196. **S**EVERVS, decimus octauus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum inchoauit anno Christi 196. Hic (Spartiano teste) an. ætatis suæ 32. ad Hispanias à Marco Antonino Vero missus, somniauit sibi dici, vt templum Tarraconēse Augusti quod iam ruinam minabatur, restitueret. Eo iam Imperatore creato, Hispanorum proceres multi occisi sunt. Moritur in Britannia, quum annis 18. regnasset, vt ait Eusebius.

Baſſia-

Basianus.

BASSIANVS, prædicti Seueri filius, cui Antonino Caracallæ cognomen fuit, decimus nonus Romanorum Imperator, regnum Hispaniarum accepit anno humanæ salutis 214. & quum annis 6. regnasset, ætatis suæ 44. interficitur, vt refert Eusebius. Ab eo crediderim Caracam Hispaniæ ciuitatem quæ nunc *Guadalaiara* dicitur, nomen sumpsisse. 214.

Macrinus.

MACRINVS Opilius, vigesimus Romanorum Imperator, in Hispaniis regnare cœpit anno saluatoris Iesu Christi 220. Anno tantum vno cum imperasset, in Archelade occiditur, vt author est Eusebius. 220.

Marcus Aurelius.

MARCVS Aurelius Antoninus, cognomēto Heliogabalus, vigesimus primus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnū accepit anno Domini Iesu Christi 221. Quū annis quatuor imperium administrasset, tumultu militari cū matre Seniasyra Romæ occiditur, vt Eusebius dicit. 221.

Alexander Mammææ filius.

ALXANDER Mammææ Christianæ filius, vigesimus secundus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum suscepit anno salutis humanæ 225. annis regnavit 13. Moguntiaci tumultu militari occisus, authore Eusebio. Iulitta, ex Hispania prouincia & primoribus ciuitatis Iconiorum progeniem ducens, per hæc tempora vna cum Cyriaco filio paruulo pro Christi religione martyrium passa, cœlum ascendit, anno Domini 230. 225. 230.

Maximinus.

MAXIMINVS Iulius, vigesimus tertius Romanorum Imperator, Hispaniis dominari cœpit anno ab aduentu Iesu Christi 238. & postquam annis tribus imperasset, a Pupieno occiditur, vt refert Eusebius. 238.

Gordianus.

GORDIANVS vigesimus quartus Romanorū Imperator, Hispaniarum administrationem suscepit, anno Christi 241. Annis 6. imperauit, & cum ab expeditione Parthica reuertetur, haud longe à Romano solo interfectus est, authore Eusebio. 241.

Philippus.

PHILIPPVS, primus Imperatorum omnium Christianus, vigesimus quintus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnū accepit anno Saluatoris Iesu Christi 247. Hic annis 7. regnavit, & apud Veronam occiditur, referente Eusebio. 247.

Decius.

DECIVS, vigesimus sextus Romanorum Imperator, Hispaniarū regnum tenere cœpit anno humanæ salutis 253. & post imperii annum vnum, menses tres, in Aprutio cum filio occiditur, teste Eusebio. Decianam ciuitatem Hispaniæ crediderim ab eo nominatam. Olimpiadus & Maximus nobiles Hispani, Cordubæ his temporibus iubente Decio, primo fustibus cæsi, deinde plumbatis, ac ad vltimum caputibus eorum securibus cæsis, martyrio coronati sunt, 17. Kal. Maii. Parmenus, Helmienas & Chryfotolus presbyteri, Lucas & Mucius diaconi, per idem tempus in ciuitate Cordubensi, præfente persecutore Decio, variis suppliciis lacerati, ad vltimum gladio pro fide Christi trucidati sunt, 10. Calend. Maii. 253.

Gallus Hostilianus.

GALLVS Hostilianus, vigesimus septimus Romanorum Imperator, vna cū Volusiano eius filio, Hispaniarum regnum tenere cœpit anno salutis humanæ naturæ 254. & cū annis duobus, mensibus quatuor regnassent, in Foro Flamini, siue (vt alii putant) Intermnæ ambo interfecti sunt, vt ait Eusebius. Ab hoc Gallo crediderim Gallos populos in Lusitania iuxta paruum Augustam, & Galli portum, nomen habuisse. 254.

Valerianus.

VALERIANVS Licinius, vigesimus octauus Romanorum Imperator, vna cum Galieno filio in Hispania regnare cœpit anno ab aduētū Christi 257. & post imperii an- 257.

An. Christi 15. interfecti sunt, teste Eusebio. Valeriæ quæ in Castella episcopalis est ciuitas, hodie *Quenca*, existimarim nomen ab eo inditum. Germani superiores his temporibus abrapotiuntur Hispania: à quibus Germani, qui Oretani, & Oretum Germanicum, Estremaduræ oppidum (hodie *Calatrana* vocant) conditum: & Germanica Legio dicitur ciuitas eius regni metropolis, vulgo *Leon*, cuius in Nerua superius meminimus, quam Galienus à Germanis oppugnatam recepit. Hi item Burgenfi ciuitati (Burga siquidem Germanis oppidum dicitur) nomen imposuerunt, quum priscis temporibus Auca siue Brauum nominaretur. Laurentius Hispanus, Sixti pontificis maximi archidiaconus, per idem tempus Romæ via Tiburtina, præfente Galieno, post multa virtutum insignia & plurima tormentorum genera, quarto idus Augusti martyrium constantissime compleuit. Fructuosus Episcopus, Eugurius, & Eulogius diaconi, eadem tempestate pro fide, Æmiliano præfide, in ciuitate Tarraconensi passi sunt, 12. Kal. Februarii, quorum ossa iuxta Barcinonensem ciuitatem in monte Iouis, in sacello sanctæ Matronæ, requiescunt. Emitherius & Celidonius Hispani, sub hæc tempora primo apud Legionensem Gallicie ciuitatem pro confessione nominis Christi plurimis afflicti tormentis, & Calagorinam illinc perducti, martyrio coronati sunt, quinto nonas Martii. Corpora eorum in oppido Cordona episcopatus Vrgellenfis requiescunt.

Martyrii Laurentii Hispani Fructuosi episcopi & aliorum.

Claudius.

272. **C**LAUDIUS, vigesimus nonus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnum obtinuit anno Iesu Christi 272. Hic anno vno, mensibus nouem quum regnasset, ab humanis Firmii discessit, vt ait Eusebius.

Aurelianus.

274. **A**VRELIANVS, trigessimus Romanorum Imperator, Hispanias regere cœpit anno humanæ salutis 274. & quum annis quinque, mensibus sex imperasset, inter Constantinopolim & Heracleam, in Cenophrurio viæ veteris, persecutionem in Christianos mouens, fulmine ictus occiditur, teste Eusebio.

Tacitus.

279. **T**ACITVS, trigessimus primus Romanorum Imperator, Hispanias gubernare cœpit anno Saluatoris Iesu Christi 279. Hic mense sexto sui imperii militari scelere apud pontem periit, vt ait Eusebius.

Florianus.

FLORIANVS, trigessimus secundus Romanorum Imperator, in Hispaniis imperat eodem anno, quo Tacitus, nempe 279. & diebus octoginta tantum imperio potitus, apud Tharsum interficitur, referente Eusebio.

Probus.

280. **P**ROBUS, trigessimus tertius Romanorum Imperator, in Hispania regnare cœpit anno Saluatoris 280. Hic, teste Flauio Vopisco, Proculum & Bonosum Hispanienses qui Hispanias vindicarunt, deuicit, & Hispaniis nonnullisque aliis prouinciis permisit, vt vites haberent, vinumque conficerent. Post annos sex & menses quatuor quibus imperauerat, apud Sirmium in turri quæ vocatur ferrata, tumultu militari occiditur, vt Eusebius scribit.

Carus.

286. **C**ARVS, Narbonensis, trigessimus quartus Romanorum Imperator, cum Carino & Numeriano filiis, Hispaniarum regnum accepit anno humanæ salutis 286. & quum annis duobus imperasset, apud Murgum prælio victus occiditur, vt ait Eusebius. His quoque temporibus Alemanni sub Galerio præfide in Hispaniam penetrantes, Gallis attritis in Italiam irruerunt: sed eorum deinde Constantius magnam fecit stragem.

Diocletianus.

288. **D**IOCLETIANVS Dalmata, vna cum Maximiano cognomento Herculeo, trigessimus quintus Romanorum Imperator, Hispanias administrare cœpit anno salutis humanæ 288. quo tempore Constantius, Diocletiani successor, Hispanias cum summo otio tenuit. Hi cū annis 20. regnassent, Diocletianus Nicomedie, Maximianus Mediolani purpuram

piram deposuerunt, referente Eusebio. Eulalia virgo Barcinonensis iis temporibus, sub *An. Chri-*
 Dacio præfide, post multa ac varia tormenta acerbissimum martyrium passa est, pridie *sti.*
 Idus Februarii. Iulia apud Barcinonenses, comes Eulaliæ item martyris, sub præfide Da-
 ciano, capite truncata est, vt auctor est Volaterranus. Eulia Hispalensis virgo per id tem-
 pus cum 13. esset annorum, in ciuitate Emerita, pro Christi confessione, Calphurniani
 præfidis iussu, primo equuleo suspensa & exungulata, demum cum ardentibus lampades
 ad vtrunque latus admotæ fuissent, igne hausto, 4. Idus Decembris, Deo spiritum reddi-
 dit. Leocadia quoque celeberrima virgo, à Daciano Hispaniæ præfecto tanquam Chri-
 stiana capitur, & apud Toletum vrbein carceri mancipatur: vbi cum grauissimos beata
 Eulaliæ Emeritensis & reliquorum martyrum audiret cruciatus, positus in oratione geni-
 bus, quinto Idus Decembris impollutum Deo reddidit spiritum. Vincentius Ieuita, na-
 tione Hispanus, beatissimi papæ Sixti discipulus, per hæc tempora apud Valentiam Hispani-
 niæ vrbein, vna cum Valerio ipsius vrbeis Episcopo, & Sabina, & Christina, acerbissimū
 martyrium à Daciano præfide pertulit. eius autem celebre festum 11. Kalend. Februarii
 celebramus. Optatus, Lupercius, Successus, Martialis, Vrbanus, Iulius, Quintilianus, Pu-
 blius, Frontonus, Felix, Cæcilianus, Euotus, Primitiuus, Apodemius, & quatuor alii Satur-
 nini nuncupati, sub eodem Daciano præfide in ciuitate Cæsaraugustana passi sunt, deci-
 mo septimo Kalendas Maii. Carpophorus presbyter, & Abuntius diaconus, apud Hispa-
 lim ciuitatem his temporibus à crudelissimo Maximiano martyrium passi fuerunt. En-
 gratia virgo & martyr sanctissima, apud Cæsaraugustam ciuitatem per hæc tempora sub
 eodem Daciano, pro Christi religione & amore ardentissimo, sæuissimis pœnis & tor-
 mentis affecta, Christo animam reddidit. Marcellus & Nona ciues Legionis, genere no-
 biles, hoc vixerunt sæculo. Quibus cum essent filii duodecim, horum vndecim cum pa-
 tre Marcello, pro Christi religione vna die martyrium passi fuerunt acerbissimum. Quos
 Nona mater vt extinctos vidit, Deum orauit, vt eam cum filio superstite à vitæ periculis
 eriperet. Quæ cum dixisset, repente Draco exortus est, à quo mater statim cum filio diui-
 nitus absorpta est.

Constantius.

30 CONSTANTIVS & Galerius, trigesimali sexti Romanorum Imperatores, regnum Hispa-
 niarum tenere cœperunt anno Saluatoris trecentesimo octauo. Hi molem imperii 308.
 inter se partiti, Galerius Orientem sortitus est, Italiam Constantius cum tota Africa,
 Hispania, & Gallia. Cæterū homo frugi, minimeque ambitiosus, Hispaniæ duntaxat Gal-
 liaque imperio contentus vixit, cuius popularitate & clementia Hispania Galliaque flo-
 rebat. Regnavit cum Galerio annis quatuor, & in Britannia diem clausit extremum, au-
 thore Eusebio.

Constantinus Magnus.

40 CONSTANTINVS cognomento Magnus, trigessimus septimus Romanorum Impera-
 tor, mortuo Constantio patre, Hispaniarum regnum obtinuit, anno salutis humanæ 312.
 Imperium administrauit annis triginta, mensibus decem, & in Acirone villa, iuxta 312.
 Nicomediam mortuus est, ætatis suæ anno sexagesimo sexto, vt refert diuus Hierony-
 mus. Iuuenus Hispanus, poeta & presbyter, genere quidem nobilis, sed virtute & do-
 ctrina nobilior per hoc tempus admodum clarus existens, Euangeliâ omnia quatuor li-
 bris, versibus explicauit heroicis, atque alia quædam, eodem metri genere, de sacramētis.

Constantinus.

30 341. CONSTANTINVS eo nomine secundus, Constantius, & Constans, Constantini Ma-
 gni filii, trigesimali octauo Romanorum Imperatores, regnare cœperunt anno Christi 341.
 Hi tres imperium quod per manus acceperunt, ita partiti sunt, vt Constantinus natu-
 maximus, Hispanias, Gallias, & Britanniam: Constans Italiam cum Illyrico & Græcia te-
 neret: Constantius Thracia in qua Constantinopolis, & Asia maiori, Syria, Mesopotamia,
 & Egypto potiretur. Ac Constantinus tertio quo imperium administrauerat anno, ad-
 uersus Constantē fratrem iusto prælio decertaturus, iuxta Aquileiam insidiis hostiū cir-
 cumuentus, anno ætatis suæ 25. occiditur. Constans decimotertio imperii anno, haud
 longe à Helena (est hoc in agro Perpiniano siue Rossilonensi municipium, hodie *Elna*) in-
 caute trucidatur, cum annos vixisset 30. Constantius autem Mopsocrenis inter Ciliciâ &
 Cappadociâ moritur, post annos viginti quatuor, menses quinq; dies duodecim, quibus

An. Christi

343. imperio præfuerat, ætatis vero suæ anno 45. vt autor est Diuus Hieron. Gothi sub auspiciis Athanarici qui primus eius gentis rex (Michaele Ritio teste) traditur, Hispaniæ fines ingressi, sedes posuerunt anno Dominicæ salutis 343. qui anno decimo tertio post Hispaniæ adeptum regnum, diem clausit extremum. Postea vero Hispani recepti sunt virtute Theodosii Cæsaris, qui Gothos annis octodecim imperata facere coegit, & in officio continuit, vsque ad tempora Alarici Gothorum regis.

Iulianus Apostata.

365. IULIANVS, trigessimus nonus Romanorum Imperator, cognomento Apostata, Hispaniarum regnum accepit anno Saluatoris Iesu Christi 365. Hic anno primo, mense septimo imperii sui, ætatis vero 32. interit, vt ait diuus Hieronymus.

Iouinianus.

367. IOVINIANVS, quadragesimus Romanorum Imperator, Hispaniarum regnū accepit anno salutis humanæ 367. & mense octauo imperii sui moritur, ætatis vero suæ trigesimo quarto, vt refert Hieronymus.

Valentinianus.

368. VALENTINIANVS & Valens, quadragesimi primi Romanorum Imperatores, Hispaniarum regnum acceperunt anno Christi 368. & annis 13. mensibus quinq; imperarunt, vt habet D. Hieronymus. Damasus Papa, cognomine primus, natione Hispanus, patre Antonio, his temporibus claruit, excellētis eruditionis & sanctimonix pōtifex. Hic propemodum nonagenarius diem obiit, 3. Idus Decemb. Vigilantius presbyter Hispanus, Barcinonensem parochialem Ecclesiam (vt ait Hieronymus) per ea tempora tenuit, & ipse nonnulla religionis zelo plena conscripsit: sed humanæ laudis studio deuictus, secundam Danielis visionem prauo sensu exposuit, sanctorum quoque reliquias minime venerandas, vigilias non obseruandas, & alia friuola multa. Aquilius Seuerus in Hispania iis temporibus claruit. Hic volumen composuit quasi ὁδομολογόν, vt Diuus Hieronymus refert, totius vitæ suæ statum continens, tam prosa quam versibus, quod vocauit Catastrophem.

Gratianus.

382. GRATIANVS cum fratre Valentiniano, quadragesimus secundus Romanorum Imperator, in Hispania regnare cœpit anno Saluatoris Iesu Christi 382. Annisque sex regnum obtinuerunt, vt refert Prosper. Prudentius episcopus Armenthiæ quæ non longe à Victoria Hispaniæ citerioris ciuitate distat, postea vero Turiassonensis, per hos dies insignis & inclytus doctor habitus est, & aduersus Sabellianos & Iudæos multa scripsit. Obiit non absque opinione sanctitatis, eiusque festum quarto Kalendas Maii celebratur.

Valentinianus.

388. VALENTINIANVS cum Theodosio, quadragesimus tertius Romanorū Imperator, Hispaniarum regnum accepit anno salutis humanæ 388. & annis septem regnum obtinuit, vt ait Prosper. Osius Episcopus Cordubæ per ea tempora præclarus in diuinis humanisque scripturis effulsit, qui cum eminentissimi esset ingenii, scripsit plura ac præclara opuscula, & inter alia de virginitate.

Theodosius.

395. THEODOSIUS, genere Hispanus, quadragesimus quartus Romanorum Imperator, cum iam per quatuordecim regnaret annos, cum Arcadio & Honorio filiis, Hispaniarum regnum gubernare cœpit anno Christi trecentesimo nonagesimo quinto. Hic Theodosius Honorio patre, & matre Thermatia, haud dubie inter optimos principes habetur, quippe qui Rempubliam Gothicis armis pene oppressam, à Gratiano ex Hispania quæ illi patria, accitus libertati restituerit. Maximum tyrannum & Andragathium præfectum eius, subito incurfu eiectos occidit, mortuisq; Gratiano & Valentiniano quibus cum illi commune fuit imperium, regnum obtinuit. Obiit Mediolani, cum annis tribus cum filiis suis imperasset, vt ait Prosper. Claudianus Poeta, natione Hispanus, per ea tempora floruit, librosq; duos, Claudianum scilicet maiorem & minorem edidit, multaq; alia celebribus sententiis & prouerbis referta. Habundus siue Auitus presbyter Hispanus his

Claudianus Poeta.

tempo-

temporibus vixit, qui ad Orosium reuelationem & inuentionem protomartyris Stephani Græco in Latinam linguam conscripsit. Martianus per idem tempus vr̄bis Barcinonensis episcopus, tam vita quam sermone clarus scripsit varia opuscula. Crediderim v̄ro esse Pacianum. An. Christi.

Arcadius.

ARCADIVS, quadragesimus quintus Romanorum Imperator, quum iam 12. regnasset annos cum fratre suo Honorio, Hispaniarum regnum gubernare cœpit anno aduentus veri Messia 398. & annis 13. imperauit, teste Prospero. Paulus Orosius, presbyter Hispanus, patria Tarraconensis, diui Augustini discipulus, vir eloquens & historiarum cognitor, per hæc tempora claruit. Chronicam scripsit ab exordio mundi vsque ad sua tempora. Decessit in Africa apud Carthaginem, sepultus vero Romæ in templo Eusebii ad trophæa Marii. 398.

Honorius.

HONORIUS, quadragesimus sextus Romanorum Imperator, mortuo Arcadio fratre, Hispaniarum regnum vna cum Theodosio fratre suo administrare cœpit, anno humanæ salutis 411. quo Hispanias Alarico regi Gothorum habitandas assignauit, vt scribit Platina & alii quamplurimi. Gundericus filius Modigisilli regis Vandalorum, per hæc tempora cum Alanis & Sueuis Hispanias occupauerat. Qui, vt refert diuus Antoninus, ad tantam miseriam incolas deduxerunt, vt famis indigentia humanas carnes ederent. Regnavit autem Gundericus in Galicia annis quadraginta sex, & capta Hispali, quæ nunc *Sevilla* vocatur, quum impie elatus, manus in Ecclesiam ipsius ciuitatis extendisset, mox Dei iudicio à dæmone correptus interiit. Huic Genfericus frater in regno successit, & in Africam transiit. A Vandalis, vt quidam volunt, Wandalia, quæ Wandalusia, aut vulgo *Andaluzia*, nuncupatur. A Sueuis autem Sueuiam Baticæ oppidum cuius Ptolemæus meminit, denominari puto, quod modo Suelum, antiquitus vero *Chipiona*.

Alaricus.

ALARICVS Pannonius de gente Balthorum, nondum Hispanias intrauerat, cum Gothis ab imperio desciscendentibus, eorum rex creatus esset, cui Honorius Imperator, grata confirmatione, Hispanias ad habitandum assignauit, easque gubernare cœpit anno Christi 411. sed vigesimo tertio sui principatus anno repente fato functus est, vt refert Michael Ritus Neapolitanus. Sunt Gothi populi Scythici, circa Cimbricam Chersonesum & Noruegiam, qui nunc Sueci & Dani vocantur. Pacianus Barcinonensis episcopus his temporibus vixit, qui bene de fide sensit, Nouatianosq; scriptis suis impugnavit, & in sanctorum numerum est relatus. Eius natale septimo Idus Martii celebratur. Dexter Paciani præsulis filius, vir clarissimus, simul & Christi fidei deditus, fertur omnimodam historiam edidisse. Patria Barcinonensis, præfectusq; prætorii Theodosii principis fuit, teste libro de vitis illustribus. 411.

Athaulfus.

ATHAULFVS ob affinitatem & genus Alarici, ex consensu omnium Gothorum in defuncti locum substitutus, principatum obtinuit, & in Hispania regnare cœpit anno Saluatoris Iesu Christi 434. Qui matrimonio sibi iuncta Galla Placidia, Theodosii principis filia, & Arcadii Honorique Imperatorum sorore, Vandalos, Alanos, Sueuos, & Hunnos valida manu insequitur. Illi audito Athaulfi aduentu, dimissis Galliis Hispanias petunt. Athaulfus vero post deuastatas diu Gallias, primus omnium Gothorum Hispanias ingreditur, Vandalos cæterosq; barbaros cæsurus. Qui quum apud Barcinonam ciuitatem Hispaniæ citerioris maneret, dolo suorum occisus est, anno regni sui sexto, vt scribit Ritus. Sepulchri eius (authore Hieronymo Paulo Barcinonensi) in vico paradisi, sublimiore eiusdem vr̄bis parte, vestigia quædam extant, nempe columnarum partes, & non Hercules, vt fama habetur. 434.

Sigericus.

SIGERICVS à stirpe propior (vt aiunt) post Athaulfi mortem à Gothis rex creatus est, & in Hispaniis regnare cœpit anno à Christiana salute 440. Quumq; filios suos Gesericum, Wericum, Guntamendufum, Thrasamundum, & Ildericum reges & dominos, per partes Hispaniæ dimittere voluisset, pacem cum Romanis pertractando, itidem à Gothis 440.

An. Christi.

qui eum regem creauerant, interemptus fuit, anno septimo sui regni, teste Ritio. Arcadius, Probus, Paschasius, & Eutycius, viri Hispani, per hæc tempora dudum apud Gensericum Vandalorum regem merito sapientiæ & fidelis obsequii clari habebantur. quos rex vt sibi deuinctiores faceret, in Arianam sectam transire præcepit. At illi facinus constantissime respuentes, martyrio mirabiliter occubuerunt. Puer autem Paulillus nomine, frater Paschasii & Eutycii, pro elegantia formæ atque ingenii admodum regi acceptus, à professione atque amore catholicæ fidei cum nullis minis deturbari posset, diu fustibus cæsus, ad infamem seruitutem damnatus est. Eorum natale pridie Idus Nouembris celebratur.

Vallia.

VALLIA post mortem Sigerici, gubernacula Gothorum suscepit, ad hoc electus, vt pacem cum Romanis infringeret: & in Hispania regnare cœpit anno salutis humanæ 447. Hic timens à suis popularibus inuidiam, classem ad Aphricam occupandam summa ope comparat: sed nauium apparatus in Gaditano freto perit cum ingenti mortaliū pernicie. Murato vero idem rex consilio, datis optimis & lectissimis obsidibus, pacem optimam cum Honorio composuit. Insuper & Placidiam Gallam eius sororem, olim Athaulphi vxorem, restituit, quam post Athaulphi cædē penes se honorifice & honeste habuerat: seseq; obtulit cum suis Gothis aduersus Alanos qui Bæticam occupauerant, & difficillimo bello victos maxima cæde affecit, rege eorum Attaco apud Emeritam ciuitatem occiso. Fama pugnae huius magnum incussit metum Hispaniam tenentibus. Qui super fuerunt, relictis Lusitaniæ sedibus, ad Gundericum Vandalorum regem, cuius supra in Honorio meminimus, in Galicia regnantem confugerunt. Sed postea tam Vandali & Sueui, quam Alani ei subiecti sunt. A suprascripto Attaco rege crediderim deriuatum nomen Attacæ ciuitatis, de qua Ptolemæus. Vallia itaq; subita vi morbi correptus, quum annis tribus regnasset, vita functus est, vt refert Michael Ritius.

Theodoricus.

THEODORICO post Valliam regnum Gothorum in Hispania defertur, anno Domini Iesu Christi 450. Hic apud Arelatam Narbonensis Gallia ciuitatem, in campis Carlaunicis, dum pro Romanis aduersus Attilam Hunnorum regem pugnaret, 23. anno sui regni occubuit, auctore Ritio. In quo prælio (vt Platina refert) ad centum & octoginta millia hominum vtrinq; cecidisse constat, neutra declinante acie aut cedente. Tres filios ex vxore suscepit Theodoricus, videlicet Torismundum, Theodoricum, & Henricum, qui omnes gubernacula Gothorum tenuerunt, & reges fuerunt. Audentius episcopus Hispanus, magni zeli & sanctimonie vir, per hoc tempus (vt Gennadius testatur) aduersus hæreticos de fide catholica librum egregium edidit, in quo maxime contra Photinianos, Manichæos, Sabellianos, & Arianos disputans, ostendit Dominum nostrum filium Dei coæternalem. Turibius episcopus Asturicensis his temporibus innumeris clauit miraculis, & Christianam religionem ac fidem catholicam quam maxime iuuit. eius festiuitas Palentiæ celebratur 16. Kalend. Maii.

Torismundus.

TORISMUNDVS, siue Turismundus, mortuo Theodorico patre, omnium suffragiis Gothorum rex creatus est, & Hispanias regere cœpit anno ab humanæ salutis restitutione 473. Hic in bello quod pater contra Attilam gessit, militans, dum patris mortui reperisset cadauer, statim regiis exequiis illud apud Tolosam sepeliuit: quo sepulto, Aetio Galliarum præfecto suasit, vt Hunnos superatos persequeretur. Sed ille renuens dixit & Hunnos victos, & Visigothos vereri. Quo responso Torismundus in regnum rediit, & postea à fratribus suis ob regnandi cupiditatem, anno tertio, alias septimo regni sui, interfectus est, referente Michael Ritio Neapolitano.

Theodoricus II.

THEODORICVS huius nominis secundus, mortuo Torismundo fratre, regnum occupauit Hispaniarum anno salutis humanæ naturæ 476. Hic principatu suscepto, cum Rhetario Sueuorum rege Hispaniam inuadente confligens, & ad internecionem vsque prosternens, Sueuos sibi subegit, & Lusitaniam, Baticamque & multa alia suo regno adiecit. Ex eo tempore Principes Gothorum in Hispania regnarunt, eiusque monarchiam tenuerunt, non tamen sub Hispaniæ titulo, sed Gothorum: siquidē illa Theodoricus non diu